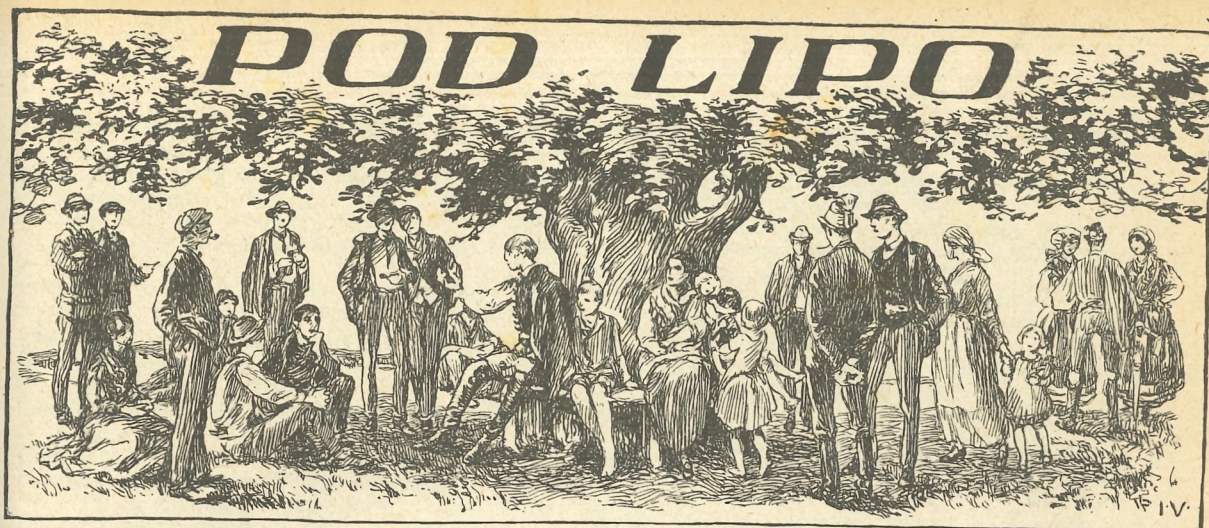

Pogovori s slovenskimi zadrugarji.

Družinski mesečnik za vse, ki so dobre volje.

Leto II.

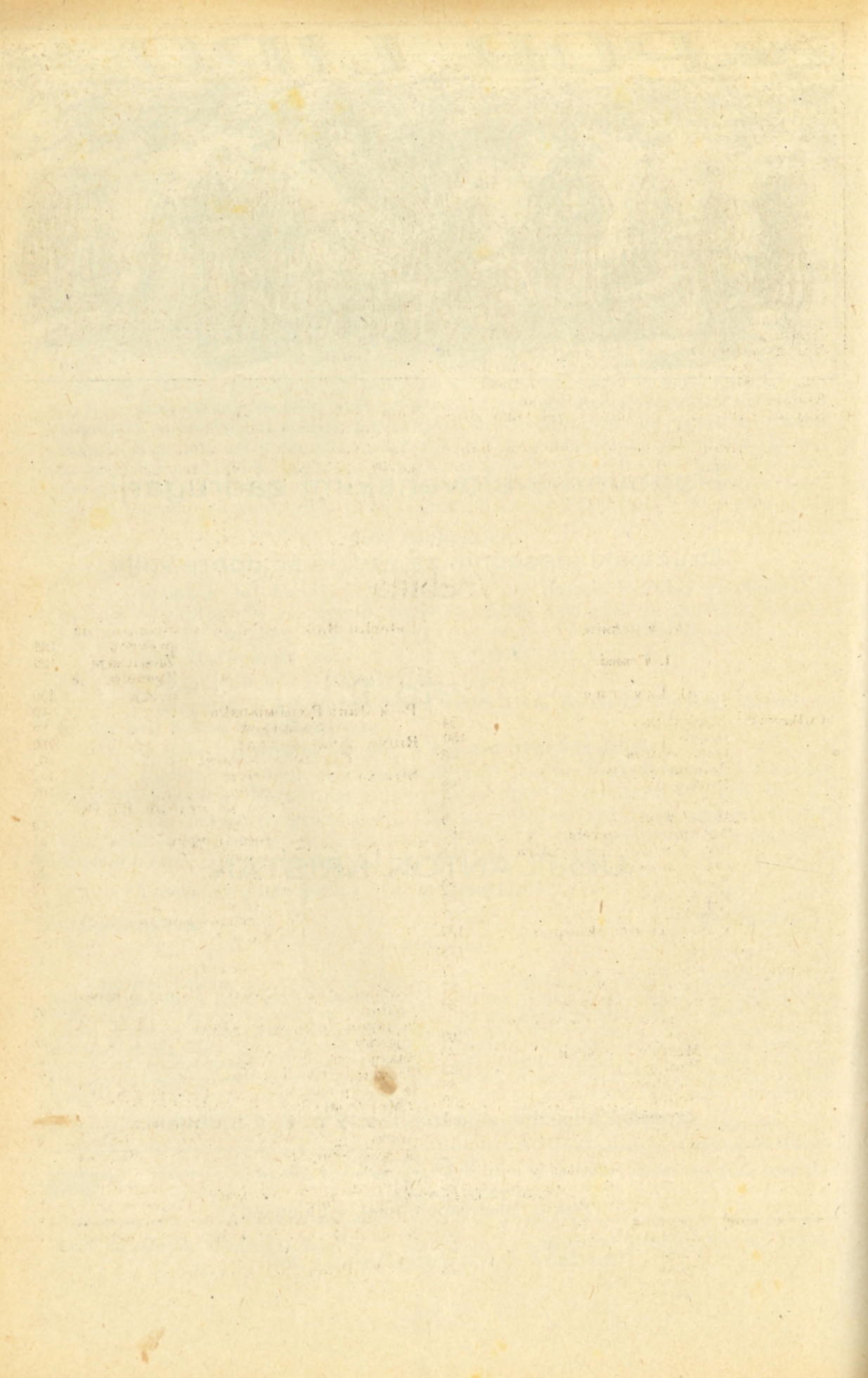
Uredil ANTON KRISTAN.

Izdala Zadružna založba r. z. z o. z. v Ljubljani.

1925.

Tisk J. Blasnikovih nasl. v Ljubljani.

Dosedanji sotrudniki :

- Bitežnik Stanko, zasebni uradnik v Ljubljani;
 Cerkvénik Angelo, železniški uradnik v Ljubljani;
 Cugvic Anton, okrožni nadzornik Konzumnega društva za Slovenijo na Jesenih-Savi;
 Čobal Melhijor, ravnatelj Konzumnega društva Posavje v Zagorju ob Savi;
 Dolinar Fran, rudar in župan v Črni;
 Golouh Rudolf, tajnik Zveze gospodarskih zadrug v Ljubljani;
 Gradnik Alojz dr., sodni svetnik v Ljubljani;
 Hladnik Ivan, strojni tehnik v Ljubljani;
 Hönigsmann Anton, vodja Okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Mariboru;
 Klopčič Mile, dijak v Zagorju ob Savi;
 Kocjančič Karlo, novinar v Trstu;
 Kopač Josip, pis. ravnatelj Delavske zbornice v Ljubljani;
 Kristan Anton, predsednik Zadrúžne banke v Ljubljani;
 Kristan Cvetko, slušatelj modroslovja na vseučilišču v Ljubljani;
 Kuhar Lovro, uradnik Bratovske skladnice v Guštanju;
 Mihevc Ignacij, monter in predsednik Jugometalije v Ljubljani;
 Mlinar Ivan, uradnik Okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Ljubljani;
 Perko Ivan, delavec v Tržiču;
 Peterlin Radivoj-Petruška, uradnik Okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Ljubljani;
 Plestenjak Jan, slušatelj modroslovja na vseučilišču v Ljubljani;
 Pogačnik Fran, novinar v Ljubljani;
 Prepeluh Albin, publicist v Ljubljani;
 Strniša Gustav, zasebni uradnik v Ljubljani;
 Šorli Ivo dr., pisatelj, notar v Šmarju pri Jelšah;
 Tanc Anton, nameščenec Okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Mariboru;
 Vuk Ivan, zasebni uradnik v Ljubljani;
 Zavertnik Jože, glavni urednik lista »Prosveta« v Chicagu Ill. Združene države Sev. Amerike.

Vsebina.

A. v tekstu.

I. Pesmi.

a) Izvirne:

Čulkovski: Apokalipsa	54
Drevo	150
Gora obupa	42
Hristos voskres!	66
Hudournik	82
Kresovi	73
Moja soba	8
Obljubljena dežela	161
Pokoj nedeljskega jutra	4
Priče suženjstva	122
Razodetje	53
Rdeči okovi	53
Rusalka	137
V Savinjskih planinah	137
F. P. Disonanca	178
Klopčič Mile: Človek množice	17
Iz cikla »Njutam«	87
Iz cikla »Pisma«	60
Iz sonetov »Človek množice« I. II.	100
Marčevo stoletje	35
Prolog	115
Prostora maju	88
Sonet	130
Vprašanje	36
Kocjančič Karlo: Himna marksističnih bojnikov	50
Iz »Posvečenj« k zbirki Večna plamenica	65
Klic iz groba	120
Maček Tone: Kapelica	4
Ob slovesu	20
Zimski dan	20
Zimsko jutro	166

Peterlin Radivoj-Petruška: Spomin na prevrat	129
Znamenje	129
Zvenelo je cvetje	150
P—k Jan: Pomladanska	70
Sedanlost	90
Rinva: Jekleni zmaj	100
Človek in stvarstvo	100
Strniša Gustav: Breza	147
Grem v polje	163
Ko se vračam na Gorenjsko	130
Samotarjem	151
Usoda	118
Žvan Bolči: Demagogom!	20
Judova uteha	19
Ko večni	68
Pod križem osamljen	39
Velika noč	56

b) Prevedene:*

Barthel Max. (Klopčič Mile): Marčev vihar	65
Iz japonske poezije: Ohojeno. (A. T.): V jeseni	146
Sakino. (A. T.): Zvonovi	146
Tosimari. (A. T.): Vseobča bol	146
Iz ruske poezije: A. Blagov (A. T.): Morje plače	21
Erenburg Ilja. (A. T.): Pri oknu	116
Gorki. (A. T.): Solnce vzhaja in zahaja	20
Ivanov Sergjej Afanasjevič - Rajkov. (A. T.): Pravljica	38
Mariengor Anatol. (A. T.): Rusiji!	21
Orješin Peter. (A. T.): Vstajenje	115
Slučanovski Anton. (A. T.): Neskončenost	115
Sologub F. (A. T.): Odpri vrata svoja!	115

* Prevajalci v oklepaju.

Suslov A. (A. T.): Car glad	38
Zemčuznikov A. M. (A. T.): Prilika o se- jalcu in semenu	39
Rühle Otto. (Klopčič Mile): Radovedno dete	166

II. Pripovedni spisi.

a) Izvirni:	
Cerkvenik Angelo: Skozi železni oklop smrti	118, 137, 148
Čulkovski: Posredovalnica za službe	69, 86
Kuhar Lovro: Vodnjak	5, 21, 36
Vuk Ivan: Ni potreben	179

b) Prevedeni:

Gorki Maksim. (A. T.): Pomladne melo- dije	101
Hajek Maks. (A. K.): Sodba	16
Lirša E. (A. K.): Sreča	180
Mendes Catulle. (A. K.): V gozdu	46
Zur Mühlen Hermanya. (Mile Klopčič): Igrišče	165
Roda Roda. (A. K.): Obrekovalec	20
Tolstoj Lev Nik. (A. T.): Basni 136, 151, ...	164
Vasilevski I. (A. T.): Izumitelj	56
Zola Emile. (A. T.): Kljuse	147
Zola Emile. (R. Golouh): Štirje letni časi Ivana Gourдона	24, 39, 54, 71
88, 103, 120, ...	133
Zola Emile. (R. Golouh): Vila ljubezni	7

III. Članki, eseji, spomini.

a) Izvirni:

A. K.: Ferdinand Lassalle	77
Lovro Kuhar: »Povesti«	93
Vzroki in še marsikaj	108, 122, 140
154, 173, ...	188
A. P.: Ivan Brozovič	143
A. T.: Herman Wendel: »Der Kampf der Südslawen um Freiheit und Einheit«	157
O potovanju na Olimpijado v Frankfurt	139, 152, 170, 186
Cugvic Anton: O početkih delavskega gibanja na Jesenicah	156, 175, 189
Čulkovski: Maksim Gorki	167, 189
Gh.: Hermann Greulich	183
Golouh Rudolf: Anatole France	8
Hjalmar Brating-Fri- derik Ebert	42
Jakob Reumann	75
Historicus: Idejni prehodniki današnje- ga socializma in komu- nizma	75
Socialistična agrarna poli- tika	171
Hönigsmann A.: Razširjenje socijali- zma med kmetiskim ljudstvom	26
Kocjančič Karlo: Mednarodnost in espe- ranto	64, 80, 95, 112, 127
144, 159, ...	191
Kopač Josip: O preteklih dneh	13, 29, 45
61, 79, 94, 111, ...	126
Kristan Cvetko: Prva Internacionala	12, 27
Probus Stanko: Prlekija	169
Zavrtnik Jože (Chicago): O prvih počet- kih sociali- stičnega giba- nja na Sloven- skem	60

b) Prevedeni:

Beneš Edvard dr. (A. K.): Naša politič- na kultura, stranka in demokratizem	58, 74
Foerster Fr. W. dr. (A. K.): Boj z jezi- kom	4
Greulich Hermann. (C. K.): Stari očka pripoveduje	184
Herben Jan dr. (A. K.): O demokraciji	1, 18, 33, 51, 66, 84, 97, 116, 131, 145, 162
Koudelka Jaroslav. (A. K.): Kje je bo- dočnost socializma?	177
Lapčević Dragiša. (A. K.): Po petdese- tih letih	59
Lapčević Dragiša. (A. K.): Nesvoboda tiska	113
Limanowski Boleslaw. (A. K.): O polj- ski demokraciji	92
Mazzini G. (dr. A. Gr.): Socialno vpra- šanje in politično vprašanje	17
Mazzini G. (dr. A. Gr.): Delavec	49
Monthly Milgate. (A. K.): Čudeži	130
Spurgeon C. H. (A. K.): Hočem posku- siti	161
Spurgeon C. H. (A. K.): Resnica	161

IV. Zadrugištvo in narodno gospodarstvo.

A. K.: Stan in dom	15, 31, 47, 62
Avramović Mih. (A. K.): Mednarodna organizacija zadrugarstva	105
Beckmann H. dr. (A. K.): Karl Kantsky in zadrugno gibanje	10
Lamo Regina. (A. K.): Žena in zadrug- ništvo	146
Dr. K. W. (C. K.): Etična podlaga za- drugarstva	81

V. Aforizmi.

A. T.: Iveri	47
Ruski pregovori	78
Bonüs. (A. K.): O izkušnjah	170
Franklin Benjamin. (A. T.): Zlate res- nice	81
Griffith Dan. (C. K.): O izobrazbi	113
Kant Emanuel. (C. K.): Misli	130
Kocjančič K.: Aforizmi	91
Ruskin John. (A. T.): Odlomki	65

VI. Listek.

Listek	16, 32, 64, 96, 128, 160, 176

R. Na platnicah.

I. Članki.

Platnice štev.

A. T., C.: K diskuziji o vzrokih	4
Gh.: Kmečko vprašanje in socializem	12
Locarno	11
Od Erfurta do Heidelberga	10
O kongresu delavske socialistične internacionalne	9
Hladnik Ivan: O naših vodnih silah	8
Kaj sedaj?	2
Machar I. S. (V. M. Zalar): San Pietro in Vaticano	6
Thomas Theodor. (C. K.): Frankfurt — mesto kulture	7
Uredništvo - Upravništvo: Za našo kul- turo	1
!: Sejalci	5
?: O vzrokih	3

II. Listek.

Listek	2, 3, 5, 7, 9, 12

ROD LIPO

Štev. 1.

Leposlovni družinski mesečnik

Leto II.

Ljubljana, 15. jan. 1925.

Urejuje Anton Kristan.

DR. JAN HERBEN:

O demokraciji.

(Povodom volilnega boja.)

Demokracija ni francoskega porekla, temveč anglosaškega. Albert Pfister, nemški zgodovinar, lepo pove v svojem delu »Die amerikanische Revolution« (Stuttgart-Berlin. 1904): »Povsod, kjer je gospodovala Kalvinova¹ vera — v Ženevi, na Holandskem, na Škotskem, v puritanski Angliji in v Novi Angliji — povsod je razširjevala ta vera inteligenco, strogost morale, ljubezen do svobode in hrabro misel.« Ta bojovni odrastek protestantizma se je vkoreninil predvsem v deželah anglosaškega plemena.

Poglejmo Anglijo.

Anglež nima rad metafizike,² sanjarjenja in splošnih teorij. V Angliji je imel Rousseau³ znaten vpliv na lepo literaturo; politično pa je silno vplival povsod v Evropi, le v Angliji — najmanj! Umevno je to tudi iz angleškega razvoja. Angleška revolucija je osvobodila Angleže od fevdalne vere v kralja, »po božji milosti« sto let pred Rousseauom; konstitučni parlament ni bil naklonjen slabi ali dobri volji monarhov, zato niso pozneje zamišljena dela Montesquiea,⁴ Rousseaua in enciklopedistov⁵ presenetila in dosegla angleških duhov. Prišla so iz fevdalne dobe dosti pozno. V istem času, ko je Rousseau iskal osvoboditve od fevdalizma⁶ v naravnem človeku, je Anglija že korakala v zoro radikalizma prejemši z Wilkesom, Hornom, z Junijovimi pismi⁷ itd., povečanih državljanskih svoboščin, svobodo tiska, javnega obravnavanja v parlamentu. Ljudstvo so zagreli senzacije žejni pisatelji in pamfletisti, da se je posvečalo in zanimalo za javne reči. Kralj Jurij III. je samo pokazal nagnjenje po absolutizmu, no, proti njemu se je postavil priprosti novinar v »North Britonu«. Leta 1763 je obdolžil kraljev prestolni govor kot »sramotno lažnjiv«, ker je veličal

angleške uspehe pariškega miru. Ljudstvo se je postavilo za svojega tribuna in Wilkesa (četudi je bil drugače moralna propalica) je postavila ljudska volja proti volji kralja in — parlamenta na najvišje mesto: za župana v Londonu! Prvič v 18. stoletju je tekla takrat kri po londonskih ulicah — za demokracijo. Anglija je pomagala pri porodu demokratizma na svoj način, ki je povsem različen od Rousseaua: z jasnimi mišljenjem in s praktičnimi dejanji.

Ugoden vpliv protestantizma na državljansko svobodo je prihajal od Kalvina. Kajti Luther, ki so ga razburili kmetski upori, se je nagibal k despotičnim nazorom. Calvin je bil izrečno za republiko. Najprisrčnejše so se udali kalvinizmu Škotje, in škotska reformacija, ki jo je izvršil Knox, je prerodila v liberalizmu tudi Angleško. Ta škotski reformator je pridigal, da v prepirih s posvetnimi uradi, ni le pravica ljudi, ampak celo dolžnost, da se upro slabemu in tiranskemu vladarju. Nikjer drugje v Evropi izvzemši Anglije se ni tako jasno izrazil nazor, da se ne doseže državljanske svobode, če se ne omeji prav znatno delokroga in pravic vlade. Ta struja je valovila od reformacije, močnejša pa je postala po vestfalskem miru.

Angleške kolonije v Ameriki so bile otrok reformacije. V 18. stoletju so kipele še bujne mladosti, polne skritih moči, ki so bile pripravljene, da planejo na dan. Svojo bujnost so dušile s puritansko resničnostjo in kvekersko mrzlostjo, ki sta ponekod krotili strasti. Neresna in nepremišljena politika kralja Jurija III. pa je pognala koloniste na upor in boj. Vera je bila pri večini angleških kolonij v Ameriki soutermeljteljica držav. Ta vera je bila kalvinska. Gotovo nagnjenje k upor in nasproto-

vanju ter jako republikansko mišljenje so seve prinesli puritanci in presbiterijanci iz domovine. To je vzgojila domača cerkveno-politična uredba. Ko so končno dozorele kolonije, da bi proglasile neodvisnost od Anglije, se je moglo reči, da so presbiterijanci predstavljali revolucijo, angleška cerkev pa lojalnost. Puritanci so vzdignili meč in lenili niso niti kvakerji, ki so vedno nepomirljivo zavračali vojskovanje.

4. julija 1776 je proglasil kongres v Filadelfiji nezavisnost Združenih severo-ameriških držav, namreč: naravno pravico vsakega človeka do enakosti in svobode. To je bilo proglašeno proti despotičnemu kralju. Ne smemo sicer pozabiti, da je ta proglas že imel svoje predhodnike v posameznih severo-ameriških državah; zlasti je bil pomemben proglas v Virginiji (12. junija), ki je izjavljal:

1. Vsi ljudje so že po naravi svobodni in nezavisni in imajo določene prirojene pravice, ki se jih, ko postajajo državljani, ne morejo odreči na škodo svojih potomcev. Te pravice so: pravica do življenja, do svobode, pravica pridobivati in imeti svojo last, končno pravica do sreče in blagostanja.

2. Vsa moč prihaja iz naroda, ki postavlja urade in zato so uradi odgovorni ljudstvu.

Proglašenje ljudskih pravic se je zgodilo sicer 16 let po izdajanju »Družabne pogodbe« (Contrat social od Rousseaua), ali ni bilo njeno delo. Kar se je godilo na francoskih tleh in v Evropi sploh, o tem ni mnogo vedelo ljudstvo v Ameriki. Proglašenje ljudskih pravic se je izvršilo v Filadelfiji z veliko slavnostjo, brez pathosa, kajti načela so bila nesporna, dozorela in davno že var-

no vmeščena v ameriški duši. Pisatelj proglašenja Tomaž Jefferson, je bil sicer strasten in hitro plameneč mož, ali proglašenje ljudskih pravic je stiliziral kot zakon, in sicer kot premišljeni in zreli zakon.

Treba je tu poudariti razliko med »Družabno pogodbo« in »proglašenjem ljudskih pravic«. »Družabna pogodba« ima vodilno misel: posameznik se odreka svojih pravic za družbo. Posameznik si ne pridržuje najmanjših pravic kakor hitro postaja član države. Vsakršne pravice, v kolikor jih sme uporabljati, mu da le volunté generale, splošna volja naroda. Ta edina mu določa meje med svobodo individija in državno družbo kot splošno voljo. Svoboda posameznika je le oni ostanek, ki mu preostane po odštetu državljskih dolžnosti. Te dolžnosti more naložiti zakon — seve morajo biti za vse enake itd. Predstavo naravnega prava je Rousseau zametal, ker bi to prirodno pravo omejevalo vrhovno vladarsko moč.

Proti temu pa je Proglašenje pravic utemeljeno na prirodnem pravu, katerega vodilna misel je, da ima človek kot bitje gotove pravice, s katerimi se je rodil, s katerimi umira, ki mu jih ni nikdo dal in mu jih nobena moč ne sme odvzeti. Dne 4. julija 1776 so to izrazili Amerikanci tako-le:

»Sledeče resnice smatramo za same-posebi umevne, zlasti da so vsi porojeni ljudje med seboj enaki; da so od svojega Štvaritelja oblagodarjeni z določenimi pravicami, ki se jim ne smejo nikoli odvzeti — in med te spadajo: življenje, svoboda in težnja po sreči — da pa bi te pravice bile zagotovljene, se ljudstvu postavijo vlade, ki svoj pravični obstoj izvajajo iz privoljenja onih, katerim vladajo.«

¹ **Reformacija.** Pod to besedo razumemo versko gibanje v 16. stoletju, ki je imelo za posledico postanek britanske in reformirane cerkve sploh, postanek protestantizma. Pomeni najpomembnejšo dobo v svetovnem razvoju, ki je mogočno pretresla vse udeležene narode. Ni bilo to dejanje enega moža, marveč posledica priprav več stoletij. Odlično sta sodelovala: iznajdba tiska in odkritje Amerike. Neposredno pa je začetnik reformacije Martin Luther, ki je začel pridigati proti prodajanju odpustkov, ki se je takrat v katoliški cerkvi silno razpaslo. 31. okt. 1517 je nabil znamenitih 95 trditev na vrata grajske cerkve v Wittenbergu, s čimur je oficijelno nastal početek reformacije.

Protestantizem pomeni v splošnem: odpor proti razvoju krščanstva v katolicizmu; v posebnem pa one verske smeri, ki so se ločile v 16. stoletju od rimskokatoliške cerkve vsled reformacije. Ime izvira od protestacije, ki so jo evangelijski stanovi l. 1529 vložili na cesarja, na nemški ali splošni koncil ali na vsakega nestrankarskega sodnika radi sklepa v Speierju, s čimer se je postavilo Luthrove pristaše izven zakona.

Anglikanska cerkev je državna cerkev v Veliki Britaniji in na Irskem in se šteje med reformirane cerkve. Glede bogočastja in cerkvene ustave pa stoji v sredi med katolicizmom in protestantizmom. Reformacija na Angleškem ni postala iz verskih

nagibov kot v Nemčiji, ampak iz samovolje kralja. Henrik VIII. je pretrgal vezi z Rimom, ker se je papež protivil njegovim željam.

Puritanizem. Latinska beseda »purus« pomeni čist. Puristi so ljudje, ki streme za čistostjo jezika, ki naj bo brez tujk. Pri tem so véasih že smešni. Puritanci pa so bili vrsta (sekta) protestantov na Angleškem, ki so hoteli oficijelno anglikansko cerkev preurediti v zmislu čistega evangelija.

Kvekerji (Quakers) so posebna vrsta puritancev, ki jih je ustanovil Jurij Fox. Ne ozirajo se toliko na sveto pismo kot na »notranjo luč«. Kvekerstvo je najčistejše duhovno gibanje od reformacije sem. »Kvakers« pomeni »trepetajte«. Ker so končavali vse svoje molitve z izrekom »trepetajte (Quakers) pred besedo Gospodovo«, so do bili ime »kvekerji«.

Presbiterijanci so pristaši reformirane cerkve v Veliki Britaniji in Sev. Ameriki, ki so v nasprotju s škofijsko ustavo anglikanske cerkve uredili svoje cerkvene običaje po načelih Calvina.

Calvin Johannes je znamenit reformator in cerkveni diktator v Ženevi (r. 1509), ki je enako Martinu Lutru učil, da je edino pravi protestantovski princip: sveto pismo je edini izvir krščanske resnice. Ločili so ga od Lutra le nazori na obhajilo, na nauk o slobodni volji in milosti božji in na cerkvene ceremonije. Calvin je postal v Ženevi krut gospodovalec; proti vsakomur, ki se mu ni pokoril, je nastopil z vso strogoščjo.

Na Škotskem je vodil reformacijo John Knox (r. 1505, u. 1572). Bil je neustrašen bojevnik. Deloval je tudi v Ženevi; znana je njegova ženevska biblija.

Z westfalskim mirom je bila končana tridesetletna vojna (1618–1648), ki je bila tudi verska vojna, v kateri so trčila verska nasprotja katoliškega in protestantovskega svetovnega nazora. Začetek pa je bil s tem mirom nov politični sistem, ki je tvoril podlago vseh poznejših mirovnih sklepov do francoske revolucije.

² **Metafizika** pomeni v nasprotju z fiziko (z naukom o prirodi) ono, kar je zadaj »za prirodo« — tedaj v daljšem in pravem pomenu besede: preiskavo bistva, vzroka in svrhe kakega predmeta, n. pr. metafizika lepote, običajev, države itd.

³ **Rousseau Jean Jaques** (beri: Ruso Žan Žak) je bil eden najvplivnejših francoskih pisateljev XVIII. stoletja. Rojen je bil 28. junija 1712 v Ženevi. Oče, urar po poklicu, je bil literarno izobražen in je sina sam vzgajal s čitanjem romanov in znanstvenih del. V zgodnji mladosti so mu vcepili ljubezen do svobode, občudovanje junaških dejanj in silno mnogo fantazije. Najprej so ga dali učiti za advokata, pozneje za graverja. Nikjer ni ostal. Živel je burno mladost, potujoč iz kraja v kraj, uživajoč slobodo mladega človeka. Takratna nebrzdana doba ga je povsem objela. Začel je pa pisati članke in spise. Najprej razprave o muziki. Celo njegova opera je l. 1752 žela obilo priznanja. Pozneje se je začel pečati s socialno-političnimi in vzgojnimi problemi, kar ga je potisnilo v ospredje in mu prineslo navdušenih prijateljev in pa — hudih sovražni-

kov. Najbolj pomembna so njegova dela: »O postanku neenakosti med ljudmi«; potem »Nova Heloisa«, ki je našla obilo posnemanja; »Contrat social« (družabna pogodba), v katerem je postavil načela državne oblike, ki so vzbudila kot temeljna knjiga o demokraciji ogromno zanimanja; »Emile«, senzacijonalna knjiga o vzgoji; »Razgovori o politični ekonomiji« itd. Tako so ga ta dela proslavila, da so ga n. pr. Poljaki in Korožci prosili, naj jim spiše ustavo. Luksemburški maršal mu je dal na dvoru stanovanje. Rousseau je dejansko razgibal vse duhove. Nastal je hud odpor proti njemu. 9. junija 1762 je sklenil pariški parlament, da se njegova knjiga »Emile« sežge in Rousseau zapre. Ta je zbežal v Švico, ali ker je pariški nadškof izdal pastirsko pismo proti pisatelju »Emila« in je pustil ženevski magistrat to delo po krvniku sežgati, je moral Rousseau zopet bežati. Našel je zatočišče na Pruskem pri kralju Frideriku II., s katerim se je pa tudi sprl. Po daljših bojih in po burnih doživljajih je umrl v maju 1778.

⁴ **Montesquieu** (monteskjo) **Charles**, znameniti francoski filozofsko-političen pisatelj, rojen 18. jan. 1689. Najpomembnejše njegovo delo je »Espri des lois« (Duh zakonov) v katerem je poskusil narisati razvoj zakonitih institucij in njih naravno razmerje napram lokalnim in socialnim pogojem. Njegova načela, da je blaginja naroda najvišja postava ter da sta religija in morala odvisni od podnebja in tal ter da sta podrejena pravnemu in dolžnostnemu čutu v državni mašineriji, seve niso v tisti dobi našla odobravanja, pač pa so vzbudila mislece k daljnemu razmišljanju. M. je mnogo potoval po svetu in živel več let v Londonu. Po poklicu je bil pravnik.

⁵ Pod »**enciklopedisti**« razumemo izdajatelje »enciklopedije«, velikega francoskega dela o znanstvu, ki je izšlo v l. 1751–72 pod vodstvom učenjakov Diderota in Alemberta. To slavno delo je bilo skupni organ v 18. stoletju vladajoče modroslovne smeri, zlasti vere, etike in državne znanosti.

⁶ **Feudalizem.** Pod besedo »feud« razumemo kar najbolj razširjeno dedno izkoriščevalno pravo nekega tujega predmeta ali stvari, ki jo je lastnik podaril ali naklonil v uporabljanje. V glavnem se je tikalo to posestev, zemlje. Lastnik se je zval feodni gospod, upravičenec v uživanje pa vazal. Feudalist je bil učenjak, ki je v glavnem študiral feudno gospodarstvo. Feudalec je bil pripadnik feudnega sestava, na sploh pripadnik predpravice plemstva.

⁷ **Junijeva pisma.** V londonskem časniku »Public Advertiser« so izšla v l. 1769 do 1772 pisma, ki jih je podpisoval »Junijus«, ki so na bridke načine zasmehovala kralja, ministre, parlament, sodnije, državne uradnike, takratni politični stranki tkzv. »Wige« in »Torijce« ter njune boje med seboj. Pisma so bila pisana zelo duhovito, pa brez vsakih obzirrov. Huda kritika tedanjih razmer. Izšla so tudi v posebni knjigi; pisec je od založnika zahteval le dva izvoda, lepo vezana. Nikdo ni izvedel za pisca. Še-le l. 1816 je Taylor ugotovil, da bo autor Junijevih pisem znani učenjak Sir Phillipp Francis (1740–1818).

DR. FR. W. FOERSTER:

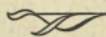
Boj z jezikom.

V stari Grčiji je obstojal red pobožnih in zamišljenih ljudi. Imenovali so jih Pitagorejce. Kdor je hotel vstopiti v njihovo zvezo, je moral obljubiti, da bo najprej dolga tri leta molčal. Šele ko je prestal to preskušnjo, so ga smatrali za vrednega, da je spadal med nje.

Ali si morete tudi misliti: zakaj so postavili ta pogoj? Mislim zato, ker ni nič težjega kot biti gospodar nad svojim jezikom. Kdor to zna, pokaže s tem toliko moči svojega duha in toliko obvladanja samega sebe, da se mu more zaupati tudi večje stvari. Sloboden mož je in ne več sluga svojih ust. Kaj pomaga še večja dobrosrčnost, če pa jezik ne uboga dobrega srca. Nebrzdani jeziki napravijo na svetu največje zmede in največ zla. Radi lahkomišljene zbad-

ljivke se ljudje medseboj pobijajo, in stara prijateljstva poruši često kakšna opravljava govornica.

Ko sem nekoč govoril o tem v šoli pred učenkami, vzdihnilo je malo dekletce in reklo samo sebi: »ja, ja«. Najbrže je samo doživelo, koliko neugodnega na svetu prihaja od nebrzdanega jezika, in kako hitro je izgovorjena beseda, ki se je pozneje hudo kesaš. In ali ni, da bi se jezil, če gospodari in igra vlogo jerobera nad velikim človekom mali košček mesa?! Kaj takega si enostavno ne smemo dopustiti, in vsaka beseda, ki jo hoče jezik izpregovoriti, naj se razumu predloži v natančno preskušnjo. Kdor tega ne stori, je podoben cesarju, ki je odstopil vlado svojim lakajem.

ČULKOVSKI :

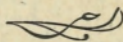
Pokoj nedeljskega jutra.

Prazničen mir
nedeljskega jutra v pomladi
mi boža ranjeno dušo.
V kopreno zlato je zavilo solnce
mladi dan.
Le radosten cizi, cizi, sinice v grmu
in spavajoči zum čebele,

zvonjenje rahlo iz daljave
trepeti čez plan — — —.

— — — — —
Ustavil se je krog mojih fantazij.
Kako blaženstvo

— kadar se pogrezneš v nič — — —.

TONE MAČEK:

Kapelica.

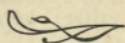
Tam v tistem gozdiču kapela stoji,
ko na njo se spomnim me srce boli.
Dni davnih spomini mi vstajajo
in v duši mi žalost porajajo.
Kako je že bilo —?

Kot majhen pastirček sem pasel ovčice,
po logu zelenem sem trgal cvetlice
in v mesecu maju jih nosil v kapelo,
Bogorodice sliko sem kital veselo
in bil tako srečen —!

In ko sem pozneje v mladeniški sili
zrl v obraz svoji izvoljenki mili,
pred kapelo prisegla sva si, da zvestoba
src najnih naj traja do hladnega groba.
O blaženi dnevi —!

Pa prišla je bridka mi ura ločitve
še predno sem sreče dočakal zvršitve;
pred kapelo sva stiskala roke molče,
v slovo si poljubljala z lic sva solzé.
Nikdar ne pozabi —!

Ko pa čez léta spet pridem nazaj,
razrušen sem našel ta sveti mi kraj.
V kapeli je slika razbita viséla,
a srce brezupa mi noč je objéla.
Čemu še življenje —.

LOVRO KUHAR:

Vodnjak.

Kmetška slika.

Borovnikova domačija je stala v bregu. Poslopja so stala na robu, ki je bil toliko vzbočen iz širokega pobočja, da je njegov hrbet tvoril malo ravnico, na kateri so pradedje Borovniki sezidali skromno hišo in hlev za osmero glav govedi: polje samo se je razprostiralo doli po bregu in je segalo s svojimi travniki v ozko globel, ki je prihajala iz doline. Takoj za hišo se je vzdigoval zopet breg in izginjal v široko gozdnato sleme.

Sosedje so pravili, da je na Borovnikovem domu trdo življenje. Zemlja je borova, rjava, polna laporja, iz gozda sili vsepovsod na polje praprot in vresje. Ako se je hotelo izsiliti kaj iz teh njiv, se je moralo trdo prijemati za delo. Največja napaka pa, ki je gnjavila Borovnikov dom, je bila ta, da pri hiši ni bilo vode. Daleč doli v kotu, med poljem in lesom je bil studenec in treba je bilo nositi vodo po strmini navkreber, živino pa so napajali doli pri studencu. Po letu, da, je že še šlo, toda pozimi, kadar je polledenela pot po bregu nazdol, takrat je bilo trpljenje neznosno, padali so ljudje in živina po ledu, da so jim krvavela kolena. Mladi gospodarji na Borovnikovem so imeli pri ženitvi silno težavno stališče. Trpljenje zaradi vode je bilo tako razvpito daleč naokrog, da se je vsaka kmetška hči bala iti gospodinjit na Borovnikov dom. In ponavadi so se morali ženiti le pri deklah in bajtarskih dekletih, katere so bile zadovoljne, da postanejo vsaj samosvoje.

Takšna zemlja in takšna domačija sta si odgojili tudi svoje vrste prebivalce. Že odkar ljudje pomnijo, živi na Borovnikovem poseben rod, tih, mračen, žilav in vstrajen, nizkega čela; moški imajo vsi kratke, preko ustien štrleče brke, upognjen hrbet in mehka, zelo vdajajoča se kolena, ženske, ki zrastejo pri tej hiši, imajo široke obraze, dolge roke in tenke noge s posilenim stopalom.

Že več gospodarjev zaporedoma se je pečalo s tem, da bi se na kak način napravil vodovod pri hiši in bi se tako zmanjšalo trudapolno življenje. Oče sedanjega gospodarja je preiskal vso, z borovim gozdom poraščeno sleme gori

do vrha, da bi zasledil vodo četudi daleč stran in jo potem po ceveh dovedel domov. Toda zaman. Svet je bil suh in pust na desno in levo. Nekoč, da, je pripovedoval oče, je slišal vodo, kako je žuborela pod rušo, ko je ležal nekje, nekoliko višje nad hišo ob robu gozda. Spal je in pritiskal uho na zemljo in je natančno razločil žuborenje studenca. Ko se je vzbudil je pozabil vtakniti kol v zemljo na ono mesto in ko je drugič zopet hotel poiskati ono mesto, je iskal zaman; legal je križem na zemljo po celem sadovnjaku, ki je bil nad hišo do gozda in pritiskal uho na vsako ped zemlje, iskal je po gozdu nad cesto in povsod, žuborenje se ni hotelo ponoviti in mož je bil prepričan, da se je voda prestavila. Stara, osemdesetletna babica, ki je podnevu in ponoči molila na peči, je bila celo uverjena, da se je družina pregrešila nečesa in se je voda naznanila le za trenutek, nato pa takoj zopet izginila.

Ko je oče umiral, sedemdesetleten in je z velikimi očmi zrl v svečo, katero je prižigala njegova žena, je naenkrat obrnil oči v strop, zastrt s stoletnimi sanjami odprl usta in kriknil:

»Voda«.

Nato je omahnil nazaj na vzglavje, nagnil lice na rob postelje, kjer je klečal njegov naslednik sin in rekel s pretrganim glasom:

»Ti, Miha! Kadar umrjem... koplji tam za gorico... kjer raste tisti bezgov grm — tam notri je — voda —.«

Po teh besedah je stari Borovnik umrl.

Očetove besede na smrtni postelji si je mladi Borovnik utisnil v spomin, kakor testament. Ogledal si je omenjeni prostor ter postal malodušen. Plot je segal tu prav do ceste, ki je šla v gozd nad hišo in tik za plotom je rastel raven bezgov grm. Prostor tamkaj se mu je zdel nekoliko vzbočen in gotovo najbolj suh okrog poslopja. Skoraj nemo-goče, da bi bila tukaj notri voda. Ako bi bil rekel oče tamkaj na jami onstran hleva, tamkaj bi bilo preje mogoče, toda tukaj je skoro izključeno.

Tako je mislil mladi Borovnik, pokopal očeta in napajal še dalje doli h studencu. Čas je tekel dalje in med tem se je mladi gospodar z velikimi sitnostimi oženil in vzel gostačevo hčer iz sosednih hribov. In mlada žena je nosila vodo po bregu navzgor, kakor jo je že nosilo toliko njenih prednic.

Prišla je pomlad, topla in zgodnja. Borovnikovi so vstajali zgodaj in neke noči se je gospodar zopet spomnil očetovega izreka, ko je ležal na hrbtu v postelji in čul težko sopenje svoje žene poleg sebe. Zdelo se mu je, kot bi prihajalo to težko, nenaravno sopenje žene od prenapornega nošenja vode doli od studenca. Dolgo se je obračal neodločen po ležišču in ko je zopet zadremal, se mu je sanjalo, da je prišel oče v sobo in mu je rekel da naj koplje tam, kjer je bezgov grm. Videl je čisto natanko njegovo sivo brado, kakor takrat, ko je ležal na smrtni postelji.

Drugo jutro je omenil to svoji ženi. Skomignila je z rameni in rekla počasi.

»Koplj! Mogoče je pa voda pod bezgom. Pomagala bom.«

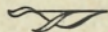
Baš takrat se je delo na polju nekoliko prekinilo; vsejano je bilo in do košnje je bilo še skoraj dva meseca. Borovnik je sklenil kopati po očetovem ustnem naročilu in nekega jutra je vzel lopato in kramp ter šel tja za plot, naredil križ z orodjem čez zemljo in odkopal velik krog ruševine s kosom ceste. Ko je tako stal sredi odkopanega kroga, s krampom v rokah, je vzdihnil in pogledal ženo ter mater, ki sta stali na trati ob robu odkopa. Njegov pogled je bil en sam vprašaj, izražen v dvomu in upanju. Spustil je orodje k tlom in se spustil s telesom na topor. Ženski sta stali nemi poleg; čutili sta težo in pomen tega trenutka in njuni duši sta se

upognili pod sključenimi ramami. Tako so onemeli vsi trije brez besed. Črez nekaj hipov, pa se je mož razkoračil na odkopani zemlji, pljunil v dlan rumeno slino in zavihtel kramp, da se je zasadilo železo do ušesa v lapornat svet. Ženski sta se oddahnili.

Potem pa so delali vsi trije skoraj brez prestanka. Borovnik je začutil veliko veselje in vera v njem, da mora gotovo najti na tem mestu vodo, kakor je rekel oče, je postajala vedno trdnejša. Pri delu mu je pomagala žena; medtem ko je on odkopal prst in jo metal iz jame, jo je ona odvažala na samokolnici tja na odor njive in nasipala prazen svet.

Toda že četrti dan ni dosegel več z lopato na vrh in se ni mogel več iznebiti prsti iz jame. Napravil je dvigalo. Štiri brune je postavil navpik črez vodnjak, prevezal pod vrh primerno izrezano kolesce in nategnil na njo povezno vrv, na katero je privezal majhno kad. In sedaj je šlo delo zopet naprej. Žena je vlačila kad za kadjo zemlje iz globine, ki je postajala vedno večja.

Do nedelje je bilo izkopano že pet metrov globine. Ko je zlezal Borovnik v soboto ob zvonjenju k počitku iz jame in je pogledal nazaj, je bil skoraj ponosen na svoje delo. Do takrat je delal brez prestanka, v neki strastni napetosti, v kateri so prenehale vse druge misli in želje. Celi teden se mu med delom niti za trenutek ni porodila misel, da mogoče koplje zastonj in da ne bo našel vode. Sedaj pa ko je stal na robu vodnjaka in strmел doli v mračno globino in videl koliko zemlje je že izkopal, se mu je za hip porodil dvom. Ko je začel kopati od vrha, ni mislil, da bo moral kopati tako globoko in še ni vode. Bog ve, kje bo še voda. Njegov mračni obraz se je že potemnil. (Dalje prih.)

CATULLE MENDES:

V gozdu.

»V tem gozdu,« pripovedovala mi je poredna deklica, »v tem-le skrivnostnem gozdu sem trgala jagode s svojim fantom, ki sem ga ljubila, ko mi je bilo šestnajst let. Bilo je jutro, sveže, še neodločeno, cveti so se še-le odpirali, ptički so stoprav začeli peti, in ves zrak je bil poln vonja in petja.«

»Oh!« sem dejal žalosten. »Čemu spominjaš na preteklost, ki je bila le tvoja in ki ni bila najina? Tu je tedaj kraj, kjer si pustila, da ti je ukradel poljubček, ki bi moral čakati na mene?«

»Da, v tem gozdu« — odgovorila mi je dražestna deklica, — »v tem skrivnostnem in tihem gozdu. — Pa, kdo ti je kaj

rekel o poljubčku? In o kakšnem poljubčku pravzaprav govoriš s tem prečudnim povdarkom, kakor bi mi očital? — Res, gospod, vi si mislite bog ve kaj — videti je to na vas — in vendar ni vaša ljubosumnost nikakor na mestu. Ali je greh, če sem trgala jagode v družbi tistega, ki sem ga ljubila, ko mi je bilo šestnajst let? — Poglej, tam-le pri tistem glogovem grmu, da prav blizu njega sem našla eno, takšno majčkeno, še-le užigala se je, in jaz sem bila tako rada na svetu; tako sem se in toliko sem se smejala, da je niti pojesti nisem mogla! Kako razkošno je bilo trganje teh jagod in kakšen izprehod!

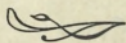
Sveže, zgodnje jutro je bilo, še neodločno, cveti so se stoprav odpirali in ptički so začeli še-le peti.«

»In on, ki te je takrat spremljal,« dejal sem zopet, »ali on ni trgal jagod?«

Razigrano se je zasmejala poredna deklica in rekla:

»Tudi je trgal, ali le eno, spominjam se dobro, samo eno, in našel jo je v zlatem mahu, ki se ga še ni nikdo dotaknil s prsti. In ves zrak je bil poln vonja in petja. Da, v tem gozdu je bilo.«

Tako mi je pripovedovala ta poredna dražestna deklica.

EMIL ZOLA:

Vila ljubezni.

(Pripovedka.)

I.

Neko decembersko jutro, ko je sneg padal v širokih snopičih, se je rodilo lepo, svetlolaso dekle. Sladek vetrič je prinašal nedvomne znake njenega ljubezenskega poslanstva; rožnato solnce je obsijalo beli sneg, sejajoč vanj lilije in petje ptičev, kakor spomladi.

Rodilo se je v borni sobici, bržkone iz ponižnosti, da pokaže, kako stremljamo po srčnem bogastvu. Ni imelo družine, moglo je zato ljubiti človeštvo. Ko je doseglo leto ljubezni, je zapustilo samoto, v kateri je dotlej živelo, in se podalo na pot, da poišče lačne in jih nasiti s svojimi pogledi.

Bila je visoka in močna mladenka, črnih oči, koralskih usten in bele polti, katero je pokrival fini, belemu žametu podobni puh. Ko je hodila, se je njeno telo nasladno zibalo.

Kakor hitro je zapustila slamo, kjer se je rodila, je vedela, da bi morala obleči svilo in čipke. Cenila je svoje bele zobe, svoja rožnata lica, in znala je najti nakite iz biserov, belih kakor njeni zobe, krila iz atlasa, rožnata kakor njena lica.

Srečen je bil tisti, kdor jo je tako oblečeno srečal na poti v lepem majniškem jutru! Njeno srce je bilo vsem dostopno. Če je srečala berača, in če ji je potožil svojo boleost, so mu bile njene ustnice čudovit lek, in revež je bil osrečen.

Poznali so jo kmalu vsi reveži v župniji in vsi so se obračali na njo za pomoč. In ona, kot usmiljena sestra, je rada storila vsakemu nekaj dobrega. Bila je dobra in mehka kot beli kruh; siromaki v župniji so jo zato imenovali: »Vila ljubezni«.

II.

Pa je prišla grozna epidemija, ki je okužila celo vas. Bolezen je zadela vse mladeniče v župniji, katerih večji del je moral umreti. Strašni so bili znaki te nadloge: zastajalo je utripanje srca, razum je oslabil, umirajoči so ponoreli. Mladeniči, podobni smešnim bebcem, so se sprehajali sem in tja spačeno se posmehujoč ter kupovali na trgu srca, kakor kupujejo otroci sladkarije. Pri boljših dečkih je ta nalezljiva bolezen kazala znake žalosti in obupa. Umetniki so jokali pred svojimi umotvori, ki jih niso mogli dovršiti, razočarani ljubimci so obupani skakali v reko.

Lahko verjamemo, da se je dražestno dekle v tako žalostnih okoliščinah še posebej izkazalo. Postavilo je nekaj ambulatorijev ter zdravilo bolne noč in dan, poslužujoč se svojih usten, da zaceli rane, zahvaljujoč se Bogu za dano jej nalogo.

Bilo je prava sreča za bolnike. Rešilo jih je lepo število. Samo tistim ni moglo ozdraviti srca, ki ga niso več imeli!

Njen način zdravljenja je bil enostaven: nudilo je mladim svojo nesebično roko, svoj topli, vonjavi dih. Plačila ni ho-

telo nikoli; uničevalo se je nevede ter delilo polnih rok miloščino.

Skopuhi so zmajevali z glavo, ko so videli, kako razsipava velikodušna mladenka zaklad svojih ljubkosti, ter pravili:

— Na slami bo umrla, ker daje svojo srčno kri, ne da bi kedaj štela njene kaplje! —

III.

In res, ko je nekega dne izpraševala svoje srce, je zapazila, da je skoro prazno. Strah jo je stresel: saj ji je še ostala komaj drobtina nežnosti, huda epidemija je pa še vedno razsajala.

Vendar se je branila in ni hotela še misliti na zapravljenost bogastvo; čutila je še vedno potrebo, koristiti drugim, kar jo je še bolj mučilo. Bilo je tako prijetno, iskati berače, tako sladko ljubiti in biti ljubljena! Zdaj se je pa morala skrivati in čakati, ona sama, na miloščino, katero ne bo najbrže nikoli dobila...

Udala se je za trenotek celo misli, da

bi ohranila zase ono malo, kar ji je še ostalo; pa jo je njena osamljenost tako težila, da je šla zopet na pot, manjniškim žarkom nasproti.

Po cesti je srečala mladeniča, katerega srce je umiralo slabosti. Ko je to videla, se je čut usmiljenja probudil v njej s tako močjo, kakor še nikoli poprej. Zareča dobrote in požrtvovalnosti, je priklicala na svoje ustnice vso moč, kar jo je še zmoglo njeno srce, sklonila se je sladko nad njim, ga poljubila in rekla:

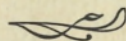
— Vzemi, to je moj zadnji zlatnik. Deliva si ga. —

IV.

Mladenič je ubogal.

Še isti večer je poslala svojim siromakom naznanilo, da je primorana ustaviti svoje milodare. Dobri deklici je ostajalo komaj toliko, da je mogla skromno živeti z zadnjim osrečenim revežem. —

Pripovedka o »vili ljubezni« je brez morale.

ČULKOVSKI:

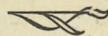
Moja soba.

Iz solnce stopim v mrak
v svojo sobo.
Kot po življenju temen grob
se zdi mi.
Ne vodijo do nje široke veže
v nadstropja svetla,
stopnjice tri navzdol samo,
z blatnega dvorišča,
pa sem domá.
Po dolgem pet korakov
in tri počez;
do stropa sežeš z roko.
Nad vratmi košček sinjega nebá
ves svet mi je.
Kot ptica v ozki kletki
jo merim iz kota v kot,
po dolgem pet korakov
in tri počez.

Krilate moje misli
zahtevajo razmaha
in butajo ob trde, ozke stene,
in ranjene mi padajo
od stropa nizkega nazaj v možgane,
kjer dalje tlé in žgó,
in čakajo samó,
da zopet vzpnó do stropa se
in padejo nazaj — — —
Čemu?!

Umirate se misli vé.
Ni li preveč prostora
po dolgem pet korakov
in tri počez —?

— — — — —
Objemite me tesno stene ve,
poljub pritisni mi na čelo strop
in bodi — grob —.

RUDOLF GOLOUH:

Anatol France.

S smrtjo Anatola Franca je utrpelo človeštvo veliko izgubo. Z njim je šel v grob najpopolnejši latinski genij preteklega stoletja, mojster besede, kralj duha, magični odkrivalec bajnih večnih

lepote, mislec, umetnik in štilist izredne moči in veličine.

Mi, ki se borimo za lepši in pravičnejši svet, nismo izgubili z njim samo velikega umetnika in modrijana, izgubili

smo tudi svojega sobojevnika. Ker v svoji težki borbi za obvladanje resnice, lepote in oblike, je Anatol France dožgal tudi, da je socializem mogočna idejna in organizacijska sila napredka, svobode in pravice in s tem stvoritelj lepote in popolnosti. Pridružil se je zato, on, olimpijski kralj duha, zatiranim in zaničevanim delavskim masam.

Anatol France se je rodil pred osemdesetimi leti v Parizu. Že njegov oče je užival glas izvrstnega poznavalca in zbiralca lepe knjige, zelo podjetnega založnika in odličnega kritičarja. Anatol France je zrastel pod vplivom te, za njegov bistri um in za njegovo izredno pesniško narav tako ugodne okolice. Zrastel je med knjigami, med starimi spisi in pozabljeno literaturo; doraščal je pod modrim vodstvom svojega očeta, ki ga je uvajal v bajni svet francoskih, latinskih in grških klasikov. Razvijal se je ob lepi knjigi ter začel že mlad pisati uvode in predgovore za razne publikacije, biblijofilske beležke, črtice in kritične eseje, ki jih je objavljial po raznih revijah in časopisih. Postal je knjižničar francoskega senata. To mesto je zapustil, ko se je kasneje povsem posvetil pisateljevanju. Že prej je izdal zbirko pesmi, ki so se odlikovale po vsebini in po dovršeni obliki. Svojo prvo večjo knjigo je pa izdal, ko mu je bilo 37 let. Njegov prvi roman: »Zločin Silvestra Bonarda«, je zbudil takoj vsesplošno pozornost. Bilo je pač delo zrelega duha, ki se je po dolgi, težki borbi z mislijo in obliko dokopal popolnosti. Ko so nato leto za letom sledili daljši njegovi spisi, se je svet uveril, da je Francija Racinea, Beaumarchaisa in Voltairea dala svetu novega velikega umetnika, povsem vrednega, da oživetvori slavne tradicije njenih nesmrtnih klasikov.

Junak njegovega prvega romana se kreta uprav v onem svetu, v katerem se je razvijal France. Živi med knjigami, odkriva davne modrosti, pozabljena dognanja, davno zakopana v teh knjigah. Tu se skriva za fino ironijo tragedija toliko in toliko nemirnih, lepote in pravičnosti žejnih duhov, ki so iskali resnico in jo često tudi našli. pa je svet šel malomarno preko njihovih modrosti in njihovih knjig in blodil naprej, slep in gluha, po svoji krivi poti. Kakor v tem njegovem prvem romanu, tako je tudi v vseh ostalih njegovih knjigah vse polno

opazovanj in dognanj, zbranih z izredno bistrino in duhovitostjo v bogatem zakladu nešteti del, spisanih od nešte tih pokoljenj s plemenitim namenom, da se pokaže človeštvu pot do sreče, lepote in popolnosti.

Iz tega bogatega zaklada modrosti, ki se množi tekom stoletij in stoletij v knjigah in pergamentih, ki se pa večinom pozabijo in izgubijo, ker ne morejo najti pota v široki svet, do duše in razuma širokih mas, je črpal France svojo umetnost in postal v tem očarujoč, neprekosljiv mojster.

Velika vrlina Anatola Francea je baš v tem, da je znal združiti klasično umetnost z moderno, da je znal združiti probleme preteklosti s problemi sedanjosti in bodočnosti, da je znal o vsem pisati s sigurnostjo, umerjenostjo in izrazno lepoto klasicizma, da je bil sodoben na osnovi antične modrosti in antične umetnosti. Bogata je njegova literarna produkcija. Od ljubezenske tragedije lepe Aleksandrinke, ki jo hoče krščanski asket spokoriti, pa je od njene lepote naposled sam omamljen in premagan do starogrških časov Homerja: od bojev Julija Cezarja do prvih početkov krščanstva, njegovih propovednikov, mislecev in organizatorjev; od srednjeveških legend do Pariza, pred in po francoski revoluciji, od »Otoka Pingvinov«, knjige duhovitosti, ki obravnava v originalni obliki sodobne probleme, do raznih kritičnih in drugih spisov —: cela, pestra vrsta dragocenih knjig, ki pričajo o neizčrpnem znanju in o plodovitosti pisatelja.

Vsi ti literarni motivi, ki bi pri nemškem pisatelju trpeli na preveliki analizi, pri ruskem pridobili na globini, a izgubili na jasnosti in usmerjenosti, so pod mojstrskim peresom Anatola Francea pokazali silno očarujočo skladnost, osvajajočo enostavnost, in izredno bogati vir zanimive prirodne človeške modrosti. Tako je mogel pisati samo Anatol France, ker je bil eminentno humanistični in sintetični duh.

Kot umetnik, vzgojen v klasičnem duhu, pristni sin latinske Francije, kjer je v literaturi, poleg misli kraljevala tudi gracija, duhovitost in finesa, je vedel, da je pravilno izražanje, usmerjenost dejanja in skladnost barve in črte, pogoj dovršene umetnosti. In boril se je

in trudil, dokler ni popolnoma zavladal konstrukcije in sloga in misli. Morda je bil bolj filozof kot umetnik, a znal je prelepo spajati modrost z duhovitostjo in umetnostjo.

Anatol France ni sledil sijajnim tradicijam največjih duhov Francije samo v pogledu pojmovanja umetnosti, ravnal se je po vzgledu svojih slavnih predhodnikov tudi v pogledu umetnikovega razmerja do delovnega naroda, do njegovih teženj, do socialnih idej, za katere se narod bori. Kakor pred njim Viktor Hugo, Emil Zola, Konstantin Meunier in drugi, tako je tudi on šel med ljudstvo, se pridružil proletarijatu, postal socialista in branil ljudske pravice. Ta njegov korak je iznenadil tiste, ki so videli v njem samoniklega duha, ki gre svojo pot, esteta, nagnjenega k skepticizmu. A. France je razumel, da je borba proletarijata za boljši družabni red, za osvoboditev misli in človeka, za svetost življenja, potrebna in koristna, da more le borba probujenega ljudstva rešiti svet propasti! Pridružil se je socialisti-

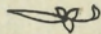
čni stranki ter branil razlaščene pred nasiljem bogatejših in močnejših.

Osební prijatelj velikega francoskega socialističnega tribuna in pisatelja Jean Jauresa, je delil z njim usodo delavstva in njegovega pokreta. Bodril je narod in mu kazal pot v bodočnost.

Tako se je zgodilo, da je na grobu največjega Francoza, Anatola Francea, govoril poslovilni govor v imenu ljudstva zastopnik francoskih strokovnih organizacij in mednarodnega socialističnega gibanja!

Prav takrat pa se je francosko delavsko ljudstvo pripravljalo na svečani prenos zemeljskih ostankov, ob izbruhu svetovne vojne zavrato umorjenega Anatol Francovega prijatelja velikega Jean Jauresa v pariški Pantheon, kjer sta se prijatelja zopet srečala.

Četudi proletarijat omahuje križem sveta pod težo nasilja, dvomov in zablod in celo včasih okleva na svoji težki poti, vendar je jasno in izven dvoma, da bo blagoslov prihodnosti njegov, dokler bodo na njegovi strani plemenite duše genijev.

DR. K. BECKMANN:

Karl Kautsky in zadružno gibanje.

Sedemdesetletnico rojstva socialističnega mojstra in učitelja Karla Kautskega bi morali proslaviti tudi proletarski zadrugarski krogi, kajti prav zadružno gibanje ima dovolj vzroka, da se hvaležno spomni njegove delavnosti v zadrugarskem zmislu.

Karl Kautsky ni bil »zadrugar«, tako kot mi razumemo to besedo, in njegovo stališče nasproti zadružnemu gibanju ni bilo ugodno. Vendar kljub temu ima njegov spis »Konzumno društvo in delavsko gibanje«, ki ga je izdalo dunajsko ljudsko založništvo (Ig. Brandt) leta 1897, znaten delež na razvoju zadružnega konzumnega gibanja, četudi se more še danes temu spisu marsikaj opravičeno očitati.

Historiško nalogo, ki jo je K. Kautsky izvršil za zadružno gibanje z izdajo svojega spisa pred 27 leti, moremo šele oceniti, če premislimo tendenco takratnega proletarskega razvoja.

Klasični materijalizem ni bil naklonjen konzumnemu zadrugarstvu. Bilo je

to iz gospodarskih in političnih razlogov. Po gospodarski strani se takrat še ni tako pokazala posebna tendenca izkoriščevanja s trgovskim kapitalom, ker še kapitalistična trgovina ni dosegla one stopinje razvoja, ko k direktnemu izkoriščanju po produkcijskem kapitalu prihaja še izkoriščanje po trgovskem kapitalu. Iz tega razloga je šla zadružna misel za osvoboditev iz okovov produkcijskega kapitala in je zato pospeševala produktivne zadruge, tako da jih je celo precenjevala. Znano je stališče Ferdinanda Lasalla, ki je proglasil l. 1863 v »Odkritem odgovoru«, da konzumna društva ne morejo ničesar storiti v korist osvoboditve delavca z ozirom na železni mezdni zakon, in da se mora delavcem pomagati — ne kot konzumentom, ampak tam, kjer jih čelvelj najbolj žuli, to je: kot producentom, izdelovateljem. Zato je propagiral Lasalle produktivne zadruge, ki naj jim da država podpore. Lasallu so bile produktivne zadruge z državno pomočjo po-

litični cilj, ki ga je mogoče doseči s politično agitacijo (z volitvami).

In na ženevskem zboru Internacijo-nale l. 1866 je bila sprejeta, najbrže od *Marksa* spisana, Inauguracijska adresa, v kateri se delavstvu bolj priporočajo produktivne zadruge kot konzumna društva, kajti ta se dotikajo le površine gospodarskega reda, medtem ko prve posegajo naravnost v njegove temelje.

Gospodarskemu razlogu, ki je povsem umljivo zanemarjal zadružno konzumno misel, pridružil se je še političen motiv. Revolucijski voditelji proletarijata so imeli strah, da bi se delavstvo vsled malega, drobnega vsakdanjega dela v konzumnih društvih odvrnilo od velikih revolucijskih ciljev proletarskega razrednega boja. Tako si je lahko razjasniti najprej neprijateljsko, pozneje pa mlačno, irrelevantno stališče mladih socialnodemokratskih strank napram zadružno-konzumnemu gibanju.

V zgodovni avstrijskih soc. dem. zborov so bili prvič predloženi V. zboru avstrijske socialne dem., ki se je vršil v Pragi l. 1896, razni zadružni predlogi, ki so se v glavnem tikali vprašanja kakšno programatično stališče naj se zavzame k vprašanju konzumnih in gospodarskih zadrug na bodočem zboru. Bilo je predloženo, da se priznajo konzumna društva kot pomožno sredstvo proletarijata in da naj bi sodrugi bili dolžni sodelovati na zadružnem polju. Tedaj je proti zadrugam nastopil zelo temperamentno dunajski *Franc Schuhmeier*, eden najpopularnejših vodij. Predlog *Viktorja Adlerja* pa se je glasil takole: »Strankin zbor za sedaj odlaga debato o konzumnih društvih in produktivnih zadrugah in prepušča sodrugom, da se udeležujejo ustanavljanj takšnih podjetij z vso previdnostjo, kjer smatrajo za koristno in prav.« Strankin zbor je končno sprejel predlog: »Stranka kot taka nima z ustanavljanjem konzumnih in produktivnih zadrug nič skupnega.«

Kljub temu sklepu strankinega zbora je naraščalo v delavskih krogih gibanje v korist delavskih konzumnih društev. Takrat je pa hotel poseči v debato *Karl Kautsky* s svojim člankom o konzumnih društvih v dunajski »*Arbeiterzeitung*«-i. Članek pa je bil tako obsežen, da je izšel kar v posebni brošuri meseca maja 1897.

O tem spisu piše prof. dr. *Hans Müller* v delu, ki je izšlo l. 1924 pod naslovom »Od zadružne liberalne teorije do socialne zadružne teorije. — Prispevek k zgodovini zadružnega idejnega gibanja.«, — da je *Kautskega* brošuro označiti »za plod zadružne literature, ki je polna notranjih nasprotij.«

K. Kautsky v svoji brošuri nastopa s številnimi argumenti, ki so bili seveda že med tem kot napačni zavrtnjeni, proti prečenjuvanju produktivnih, pa tudi konzumnih društev. N. pr. *Kautsky* trdi, da ne pomeni ono, kar se na delu po konzumnih društvih prihrani v kapitalistični družbi, znižanja delavne dobe, ampak nasprotno zmanjšanja števila uslužbenih delavcev, s tem pomnoženja vrst proletarijata. Kredit, ki ga daje trgovec delavcu s tem, da mu daje blago na up, smatra *Kautsky* za precej vredno pomoč proletarijatu. Poleg tega pa da imajo koristi iz konzumnih društev le oni člani družbe, ki morejo plačati, vsled česar nimajo po *Kautskega* mnenju koristi proletarci, ampak le gospodinje iz vrst buržoazije. Konzumna društva da ne morejo vzgajati k proletarski solidarnosti, kajti njih namen je korist individuija, vsled česar postajajo šola kramarstva in ne šola nesebičnosti. Res je, da priznava *Kautsky* proti koncu brošure: »da morejo igrati konzumna društva v emancipacijskem boju delavskega razreda pomembno vlogo, nikoli pa ne tako važno kot politična in strokovna organizacija, tako da ustanavljanje konzumnih društev ni samo v zmislu naših načel, temveč je deloma celo nujna potreba in zapoved.« In brošura *K. Kautskega* končava s temi-le znamenitimi besedami:

»Prej ali slej bo zadružno gibanje v sleherni deželi poklicano, da bo poleg bojev strokovnih organizacij za vpliv na produktivne pogoje, poleg bojev proletarijata za moč v občini in državi, poleg teženj občine in države za razširjenjem in pomnoženjem produktivnih področij, igralo veliko, ne podrejeno vlogo v osvobodjevalnem boju proletarskega razreda. Pravzaprav: ali ni slika, ki si jo ustvarjamo o socialistični družbi, nič drugega kot ogromno konzumno društvo, ki sicer ni nikakšna trgovska zadruga, temveč obenem produktivna zadruga, katere podjetja izdelujejo blago za potrebe članov.«

Stališče K. Kautskega napram združnemu gibanju je tedaj neenotno in koleba sem ter tja; razumeti ga moramo iz takratnega neenotnega nazora socialne demokracije na združno vprašanje. Na eni strani se je iz revolucionarnskega stališča kazala težnja, da se zmanjša preценjevanje združnega konzumnega gibanja, glavno pa so hoteli varovati delavce pred ustanavljanjem novih konzumnih zadrug brez zadostne in dobre finančne podlage in tehtnega premisleka; — na drugi strani pa se je moralo voditi računa o živahnem zanimanju sodrugov, ki so vneto sledili razvoju konzumno-združnega gibanja. In K. Kautsky je s svojim ženijalnim proletarskim instinktom že pred četrto stoletjem spoznal pravo socialistično funkcijo konzumno-združnega gibanja, ki jo je šele bodočnost potrdila v teoretičnem in praktičnem oziru.

Citirane zaključne besede v spisu Karla Kautskega niso malo pripomogle, da je že l. 1898 strankin zbor soc. demokracije v Lincu sklenil, da se mora izreči definitivno jasno stališče v za-

družnem vprašanju. In strankin zbor, ki se je vršil l. 1899 v Brnu, je bil res prvi, ki je skromno sicer ali ipak začel s priznavanjem združnega gibanja kot bojovnega sredstva proletarskega razreda.

Da pa Kautsky obravnava v svojih poznejših letih povsem pozitivno združno vprašanje, glavno v »Socijalizaciji poljedelstva« je lahko pojasniti s praktičnim in teoretičnim uveljavljanjem združne misli.

Moderni socialisti in znanstveni narodni gospodarji morajo računati s pojmom splošnega zadrugarstva, ki je predvsem reprezentiran s konzumno-združnim gibanjem. — Glej n. pr. socijalizacijske plane Otta Bauerja in nedavno objavljene Ljeninove misli o združništvu. Okolščina, da je K. Kautsky nastopil pred četrto stoletjem za konzumna društva tako, da je veliko koristil za razvoj gibanja, nas obvezuje, da se ga hvaležno spominjamo ne oziraje se na njegove zasluge sploh.*

* Glej o tem »Pod lipo«, leto I. str. 12.

CVETKO KRISTAN:

Prva Internacijonala.

(K njeni šestdesetletnici.)

Po francoski revoluciji se je začelo z vso svojo silo razvijati novo gibanje, ki je dobilo ime kapitalizem. Ta se je povsod, kjer je zavladal, spojeval z enakim gibanjem v ostalih deželah in je tvoril tako nekako podlago za internacijonalno gibanje. Delavstvo, ki je videlo to gibanje in ki je bilo po revoluciji v l. 1848 povsem razcepljeno, je skušalo posnemati svoje »gospodarje« in se tudi združevati. Po uspehu zadrugarstva na Angleškem so začele tu uspevati tudi strokovne organizacije. Stavke, ki so jih prirejali zlasti angleški delavci, so povsem uspele. Tako je pridobilo angleško delavstvo v l. 1861 poleg prava koalicije tudi skrajšan delavnik (na 9 in pol ur dnevno). Podjetniki so se sicer upirali in uvažali v deželo tuje delavstvo — ali delavstvo zavedajoče se svoje moči, se ni dalo upogniti.

Leta 1862 se je vršila v Londonu »III. Mednarodna razstava«, katere se je udeležilo veliko število Francozov. Ob

tej priliki je nameravalo angleško delavstvo stopiti v stik s francoskim, ali vsled slabe organizacije se namera ni izpolnila. Dogovarjali so se pa medseboj posamezni vodje angl. oz. franc. delavstva, in nekaj francoskih delavcev je celo ostalo v službi na Angleškem. Tako zlasti E. Dupont, poznejši tajnik Internacijonale.

Pa tudi ti malenkostni stiki bi bili kmalu ukinjeni, da ni nastala prihodnjega leta kriza v predilniški industriji, povzročena po državljanski vojni v Ameriki ter — upor Poljakov. Kriza je vplivala skoro enako na obe deželi, ki sta se začeli približevati. Ustanavljali so komiteje za zbirke tako v Franciji (Tolain, Perrachon) kakor v Angliji (Odger, Cremer). — Vršile so se tudi manifestacije za Poljake in eni takih, sklicani na 22. julija 1863 v St. James-dvorano v Londonu so prisostvovali poleg Angležev tudi Francozi.

Po tem zborovanju se je delavstvo razgovarjalo med seboj in prirejen je bil prihodnjega dne tudi pozdravni večer francoskim gostom. Angl. strokovna organizacija je po svojem tajniku Odgeru pozdravila Francoze, in poleg nekega Poljaka je govoril tudi nek Nemec, ki je naglašal ugodne vplive mednarodne organizacije. Končno je bilo sklenjeno, da se sestavi oklic na francosko delavstvo.

Preteklo pa je nad 3 mesece, dokler je bil ta manifest sestavljen. Na sestanku 10. nov. 1863 je bil sprejet. Odger, Cremer in Applegarth so ga v glavnem delavstvu razložili. V drugi polovici novembra ga je prof. Beesly prevel na francoski jezik in nato je bil predan franc. delavstvu, ki ga je sprejelo z velikim navdušenjem. Manifest, ki predlaga za sredstvo udruženja mednarodni kongres, se glasi v bistvu sledeče:

»Skličimo zborovanje zastopnikov Francije, Anglije, Nemčije, Italije, Poljske in vseh drugih dežel, kjer imajo voljo k vzajemnemu delu za človeštvo. Prirejajmo naše kongrese in razpravljajmo o velikih vprašanjih, od katerih je odvisen mir narodov... Pobratenje narodov je za delavsko stvar zelo potrebno. Kajti: kadarkoli si skušamo izboljšati svoje socijalno stališče z znižanjem delovne dobe ali z zvišanjem mezd, vedno nam grozijo naši delodajalci, da pripeljejo Francoze, Nemce ali Belgijce, ki bodo izvršili naše delo za manjšo mezdo; in mi moramo žal reči, da se to v resnici tudi dogaja, ne iz namere naših bratov na kontinentu, da nam škodujejo, nego vsled pomanjkanja pravilne zistematične zveze med delavskimi sužnji vseh dežel. Ta se bo — kakor upamo — uresničila, ker naše načelo, da postavimo mezde vseh slabo plačanih na

kolikor mogoče enako višino z onimi dobro plačanih delavcev, ne bo dopuščalo več podjetnikov, da naščuvajo koga izmed nas proti nam ter da na ta način po svoji kramarski volji čim najbolj zatirajo naš življenski položaj.»

Osem mesecev nato so Francozi odgovorili. Vsled volitev zadržani so se toliko časa pripravljali na odgovor; posredovalec pa je bil Dupont. Sklenjeno je bilo, da odgovor izroči posebna deputacija. In 17. sept. 1864 je priobčil tedanji angleški delavski list vest, da se bo vršilo 28. septembra 1864 v St. Martins - dvorani (Longacre) zborovanje, na katerem bo izročen francoski odgovor in se bode razpravljalo o nadaljnjem delu.

Zelo obiskovanemu zborovanju je predsedoval prof. Beesly. Povdarjal je, da se morajo stiki med francoskimi in angleškimi delavci na eni strani ter med delavci celega sveta na drugi strani povečati ter s tem uresničiti pobratinstvo med narodi, za kar je baš danes najboljša priložnost. Za njim je prečital Odger manifest angleških delavcev francoskim. Odgovoril mu je v imenu francoske delegacije Tolain:

»Delavci vseh dežel, ki hočete biti svobodni, sedaj je treba, da vršimo svoje kongrese; ljudstvo, ki se je zavedlo svoje moči, nastopa proti tiraniji v političnem ustroju ter proti monopolu v socijalnem gospodarstvu, kajti industrija, ki je hvaležna za svoj napredek znanstvenim odkritjem, razvija vsak dan bolj in bolj svoje sile; uporaba strojev, ki omogočajo delitev dela, pomaga še povečati njeno moč, medtem ko ji odvarjajo trgovinske pogodbe, ki uresničujejo idejo svobodne trgovine, povsod nova polja za razširitev.

(Dalje.)

JOSIP KOPAČ:

O preteklih dneh.

I.

Naš rod je doma iz Železne kaplje, kjer so na Kopačevem domu barvarji že od bogvekedaj. Moj praded, moj ded in mojega očeta brat na domu so zvesto sledili tradiciji in so se pečali z barvarijo. Sedaj je še vedno v Železni kaplji na našem domu barvarija. — Moj oče je moral pa z doma. Odšel je delat v rudnike najprej okrog Železne kaplje, po-

tem v Pliberk in od tam vedno naprej. Končno je postal v Zagradcu v Beli Krajini, kjer so takrat kopali železne rude in premog, višji rudarski paznik. Tam se je tudi oženil z mojo materjo, s hčerko trgovca Puhka, ki mu je dala precej otrok, med njimi je bil tudi — Jože Kopač. No, moj oče se je pa skregal nekega dne z vodjo rudnika, z nekim Trpotičem in je odšel iz Za-

gradca. Naselil se je v Novem mestu, kjer se je lotil one obrti, ki je od pamti veka v njegovi družini in ki se je je moral vsak Kopač doma v zgodni mladosti navaditi, namreč: barvarije. 40 let je opravljal moj oče (do visoke starosti; ko je umrl, je bil star 76 let) v Kandiji barvarski posel. »Farbarja« iz Kandije je poznalo okrog Novega mesta vsako dete.

Moja mati je bila pobožna žena. Rodila je možu 4 fante in tri dekleta. Ob priliki neke hude bolezni je zaobljubila enega izmed fantov, da ga posveti duhovskemu stanu. Trije smo bili v šolah, ali njen pritisk, da mora eden v samostan, nas je vse pogнал iz šol. Jaz sem v Novem mestu izvršil nižjo gimnazijo, od tam sem šel na učiteljsiše v Ljubljano, samo da bi me mati zmerom ne nagovarjala za »samostan«. L. 1882 na jesen (ko sem bil v drugem razredu učiteljsiše) so me potrdili k vojakom. Odšel sem iz učiteljsiše, češ: čemu bi še hlače trgal po šolskih klopih in dobil sem službo pri južni železnici v Ljubljani, kjer je bil že zaposlen moj brat France, ki je gotovo znatno pripomogel k temu sklepu. Službo sva opravljala skupaj po 24 ur in sicer jaz 24 ur, France zopet 24 ur kot vozna pisarja. Plača je znašala dnevno 70 do 80 krajcarjev. aN jesen leta 1883 sem odšel k vojakom; bili smo mesto spomladi pozvani še-le jeseni. Pri vojakihi sem bil do l. 1886. Služil sem pri 7. inf. polku v Celovcu. Kot vojak sem preživel 10 mesecev v Zagrebu, kjer so bili neprestani nemiri proti Khuen Hedervaryevemu paševanju. Bil sem patrolovodja in v spremstvu pandurja sem se kretal po zagrebških ulicah. Začel sem razmišljati, čemu to, zakaj ono — no, bil sem pa premlad, da bi razumel pritisk Khuen Hedervarya in težnje takratne hrvatske opozicije. V Ljubljani sem sicer že kot učiteljskišnik zahajal v pravkar ustanovljeno delavsko izobraževalno društvo, ali bolj iz radovednosti kot iz potrebe.

Po vojaški službi sem bil zopet pri železnici; ker pri južni železnici v Ljubljani ni bilo nič kaj zame, sem odšel leta 1887 k železnici v Divačo, kjer sem služil nad eno leto. Spomladi l. 1888 sem se vrnil v Ljubljano na ljubljanski kolodvor, na jesen istega leta pa so me poslali na substitucijo v Lienz, kjer sem služboval kot sprevodnik do l. 1892. V

Lienzu je bilo neugodno. Med tamošnjimi Nemci ni bilo prijetno. Nas iz juga so nazivali »Latajnarje«. Vendar je prav to povzročilo, da smo se — organizirali.

Ko sem bil komandiran v Lienz, me je prijazno sprejel čevljarski mojster Meher, ko sem mu prinesel v popravilo čevlje. Beseda je dala besedo in kmalu me je mojster, znan kot socialni demokrat, nagovoril, da naj se organiziram v socialno demokratično stranko. Čevljarjeva prijaznost v tujem kraju je več napravila kot bi ne vem kakšna agitacija še boljšega govornika!

V Lienzu sem bil do l. 1892. Seveda sem z vsemi silami deloval, da pridem iz nepriljubljenega Lienza v Ljubljano nazaj. Posrečilo se mi je pregovoriti sprevodnika Appenrota s sto forinti nagrade, da sva menjala.

V Ljubljani smo se našli stari znanci in ustanovili smo takoj l. 1892 podružnico »Fachvereina der Eisenbahner«. Med ustanovitelji so bili sprevodnika Zavrtnik, Dominiko, nad-sprevodnik Skapin in jaz. Razvijala se je dobro. Kmalu smo imeli nad 500 članov. Bili sta dve podružnici: za državne železničarje v Šiški in za južne. Na prvo zborovanje je prišel govorit s. Grabljevic, ki je bil po poklicu čevljar. To je sprevodnika Dominika strašno jezilo in protestiral je: češ na — železničarskem zboru ne sme govoriti čevljar, češ mi smo vendar zapriseženi, definitivni namesčenci, s skušnjami. Komaj sem ga potolažil, češ tudi mene je — čevljar organiziral...

Razmere na železnici so bile takrat sploh zelo nepovoljne. Dolg delavnik, slaba plača in — kar je bilo najhujše — zelo nelepo so z nami postopali. Uradniki so nas psovali, šikanirali, poniževali. Večinoma so bili sicer Nemci; pa tudi domači niso bili boljši. V Ljubljani je paševal na kolodvoru znani Guttman, ki se je proslavil s preganjanjem zavednih železničarjev. (Kakor se mi je po dolgih letih izpovedal, je vršil vse to le na pritisk Dunaja.) No, organizacija pa je rasla kljub Guttmanovemu pritisku. Zlasti lepo in obsežno knjižnico smo imeli; bil sem knjižničar in vesel sem bil, kako veliko dela je bilo zmerom z izposojevanjem knjig.

Guttman me ni trpel. V febr. l. 1895 je tri najagilnejše doletela prva šikana: mene in Podkrajška so prestavili čez noč v Lienz, tovariša Žgura pa na Du-

naj. Odití smo morali takoj. Kolegi so nam, ki smo se opolnoči z vlakom odpeljali, priredili svečan odhod. Vse je bilo na nogah. Eden (imena se ne spomnim) je govoril odhodnico. Bil je Nemeč; dejal je med drugim: »Lausbubenhände haben auf unsern Baum Steine geworfen, die besten Blüten sind abgeschlagen — verwelken werden sie nicht« itd. Guttman je poslušal v čakalnici in grozil z maščevanjem. Govornika so seve kmalu predstavili...

V Lienzu sem služboval do 7. julija tistega leta; ta dan pa me prišedšega iz ture pokliče postajenačelnik v pisarno ter mi izroči dekret, v katerem se mi uprava južne železnice v zmislu § 14

službenega reda zahvaljuje za dosedanje službovanje in me odpušča iz svoje službe... Nadsprevodnik Jerin mi je sicer, koj ko sem bil prestavljen v Lienz, sporočil, da je slišal Guttmana groziti, da me bo predložil za odpust, češ takih hujšakačev ne sme imeti železnica v službi. Tudi so že odpustili iz službe sodr. Zavrtnika, Večaja (oba iz Ljubljane) in Fleischerja iz Maribora. Tudi na drugih postajah so skoro vse naše zaupnike odslovili. Ker so pa mene za kazen predstavili, se nisem nadejal dvojne kazni.

Kam sedaj? Peljal sem se na Dunaj, kjer sem pri gen. direkciji protestiral proti odpustu, ali vse zaman. Vendar sem kar ostal — na Dunaju. (Dalje.)

A. K.:

Stan in dom.

I.

Dr. Henry Fauchere piše:

Stanovanje ima za kulturnega človeka zato prav poseben pomen, ker ga ne varuje le vremenskih neugodnosti (dežja, mraza, vetra, snega itd.), ampak je predpogoj za ugodno družinsko življenje. Od stanovanja zavisi, če se bo rodbina mogla gospodarsko, socialno, duševno, pravno, skratka: kulturno razvijati.

Stanovanjsko vprašanje je zategadelj problem, s katerim se mora vsak resen človek pečati, in to tembolj, ker se sme brez pretiravanja trditi, da se danes krije pojem stanovanjskega vprašanja skoro s stanovanjsko potrebo in stanovanjsko mizერიjo.

Stanovanjsko vprašanje kot sestavni del socialnega vprašanja je pojav, ki spremlja moderni industrijalizem in naraščajoča velemesta, ki je porušil ideal enodružinske hiše, lastnega doma kot torišča družinskega čuta in družinske sreče.

Kapitalistična doba je porodila nemajmniško hišo, stanovanjsko kasarno, ki je toliko škodovala duši družinskega življenja. Stanovanjska kasarna je postala predmet trgovanja. Hišni lastnik je postal posestnik hiš, ki je najemanje stanovanj izvrševal kot obrt. Kupovanje in prodajanje zemljišč in stanovanjskih hiš je postalo posebna vrsta trgovine. Nastala je špekulacija s hišami, zemljišči in stavbišči, ki je seveda vplivala na njih cene vedno povišujoče. V mestih stanuje velika večina prebivalcev v na-

jem vzetih stanovanjih in je odvisna od lastnikov hiš.

Te razmere učinkujejo v raznih smerih zelo škodljivo.

Znano je, kako odločilno vpliva stanovanje na zdravje. Stanovanja v industrijskih središčih, ki se dajo v najem, so prečesto vse drugo nego zdrava pribežališča; so po navadi majhna, vlažna, premalo svetla in premalo zračna.

Jasno je, da taka stanovanja povzročajo povečano umrljivost otrok, tuberkulozo, degeneracijo itd. Če v veliki stanovanjski kasarni začne epidemija, potem je seve nevarnost okužitve in razširjenja bolezni silno velika.

Iz poročila o baselski prvi stanovanjski enketi, povzročeni l. 1889 po prof. Bücherju, je bilo konstatirani, da stanujejo najrevnejši ljudje najdražje in da so najslabša stanovanja relativno najdražja. Mala stanovanja so najbolj nezdrava, vsled česar se najpogosteje menjujejo in v času silne potrebe po stanovanjih tudi s tem najbolj podražujejo. Čim dražja pa so stanovanja, tem več je v njih podnajemnikov, ki so po navadi zlo za famulijo v moralnem in zdravstvenem oziru.

Že pred svetovno vojno smo imeli stanovanjsko mizერიjo, ki pa se je v vojni in po njej razvila tako, da kriči po odpomoci. In če je ne bo, more nastati prava stanovanjska katastrofa.

Učinki in posledice vojnih strahov silijo na ustvaritev novih življenskih oblik ljudske družbe; jasno pa je, da ne morejo ozdraveti ljudje in njih raz-

mere, dokler bodo živeli v slabih stanovanjih.

Človeštvu gre zato, da najde organizacijsko obliko za skupno življenje, po kateri posameznik ne bo izgubil in žrtvoval svoje individualnosti in svobodnega gibanja, ali bo vseeno na primeren

način včlanjen v skupnem organizmu.

Ta organizacijska oblika je po sreči najdena v zadrugi.

Svobodna stavbena in stanovanjska zadruga si je naredila nalogo, da reformira od temelja stanovanjske, najemniške in s tem družinske razmere.

LISTEK

Desetletnica smrti Dimitrije Tucovića. 20. novembra je poteklo deset let, odkar je padel na srbsko-avstrijski fronti pri Lazarevcu prvobornik srbske socijalistične stranke Dimitrije Tucović. Srbski proletarijat je proslavil desetletnico njegove tragične smrti z dostojno manifestacijo, ki je zgovorno pričala, kako zna delavstvo na jugu ceniti in ljubiti svoje boljše mislece in borce. Dolga povorka somišljenikov iz Srbije in delegatov delavskih organizacij iz Slovenije, Hrvatske in Bosne je obiskala njegov grob v Lazarevcu, kjer te le skromni lesen križ spominja, da počiva tam največji teoretik in organizator socijalističnega gibanja na Balkanu. Dimitrije Tucović je deloval v predvojni Srbiji kot pisatelj in politik, izdal je celo vrsto temeljitih razprav o socializmu in o balkanskih vprašanjih. Bil je ustanovitelj srbske socijalno demokratične stranke in dolgoletni urednik njenega glasila in njene znanstvene revije. Gojil je obenem najstarejše zveze s socijalistično Internacijo. V mednarodnem socijalističnem svetu je užival velike simpatije. Slovel je kot najboljši poznavalec balkanskih problemov. Srbsko-bolgarski spor je ostro obsojal in ga smatral za zločinski greh vladajočih strank na Balkanu. Po drugi balkanski vojni se je s posebnim pismom obrnil na slovensko socijalno demokratično stranko za mnenje slovenskega delavstva o srbsko-bolgarskem sporu. Odgovoril mu je dr. Tuma z daljšim člankom za njegovo revijo. V tem članku je dr. Tuma razvil mišljenje, da je bila bitka ob Bregalnici (kjer so Srbi po prvi skupni balkanski vojni proti Turkom porazili Bolgare) največja katastrofa i za zmagovalce i za premagance. Svetovna vojna, grdi bolgarski vpad v Srbijo in še sedaj trajajoča napetost med Srbijo in Bolgarijo so bile prve strašne posledice one zgrešene kratkovidne politike vladajočih činiteljev obeh narodov, ki bi morali skupno delati za mir na Balkanu. Istega mišljenja je bil tudi Tucović, ki je v posebnem pismu na dr. Tuma (to pismo bomo ob priliki objavili), izjavil, da soglaša popolnoma z naziranjem slovenske socialne demokracije. Takrat nismo mogli še slutiti, da bo Balkan kmalu znova spremenjen v krvavo bojišče, da bo ves svet pritegnjen v grozni vrtnec razdejnanja in smrti in da bo ena prvih usodnih svinčenih krogel zadela plemenit Tucovićevo srce!

Kako je človeštvo slepo! Vsi napor najboljših mož, vsi pravočasni opomini ostajajo skoro vedno brez učinka. Morajo priti velike katastrofe, da se ljudem polagoma odpro oči. Tisti, ki so se na Tucovićevo grobu klanjali njegovemu spominu, so nam jamstvo, da razum napreduje, da ideja živi in ž njo spomin na njene velike nositelje.

»Predhodniki socializma in komunizma.« I. knjiga socijalno-politične knjižnice, ki jo je počela izdajati Zadružna založba v Ljubljani, je te dni izšla. Napisal je lepo delo znani publicist Abditus. Na 120 straneh razpravlja pisatelj o možeh in gibanju, ki je oznanjalo prihod socializma in komunizma. Knjigi je pridejan seznam tozadevne literature. Cena knjige na navadnem papirju Din 25, na boljšem papirju pa Din 30. Sezite po tej lepi in poučni knjigi.

Ameriški družinski koledar za l. 1925 je ponatisnil iz našega mesečnika »Spomine« Melhijorja Čobala.

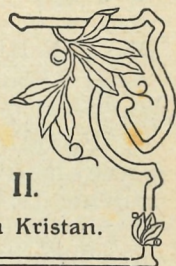
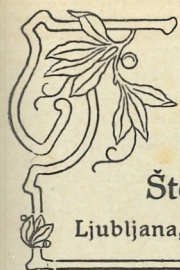
»Proletarec« glasilo ameriških socijalistov v Čikagu ponatiskuje Ig. Mihevcu spomine »Iz mojih mladih let.«

Predhodniki zadružnega gibanja. VII. zvezek Zadružne knjižnice. Po prof. Totomiancu prevel C. K. — Zadružna založba v Ljubljani neutrudljivo gradi svojo zadružno stavbo. Izdaja zvezek za zvezkom. In same zanimive razprave! Totomiančevo delo je prav poučno; podaja značilne podatke k spoznavanju zadružnega gibanja. Cena zvezku Din 2.50.

Žena in zadruga. VIII. zvezek Zadružne knjižnice. Posvečen slovenskim gospodinjam in materam. Vsebina je sledeča: Mednarodna himna mater. Charles Gide: Zadružništvo in žena. A. Honora Enfeld: Žena v mednarodnem zadrugarskem gibanju. Peter Krapotkin: Vzajemna pomoč. Fr. W. Foerster: O vzgoji. Ema Freindlichova: Gospodarska kriza in konzumna društva. Charles Gide: Nekaj ruskih vtisov. — Želeti je, da se ta brošura kar najbolj razširi med delavske žene in matere. Prav lepa vsebina! Cena Din 2.

Delavsko-kmečka zavarovalnica na življenje. IX. zvezek Zadružne knjižnice. Napisala H. T. in A. K. Raprava o zgodovini in pomenu življenjskega zavarovanja z ozirom na novo ustanovljeno delavsko-kmečko zavarovalnico na življenje. Cena Din 2.

G. MAZZINI:

Socijalno vprašanje in politično vprašanje.

Vsako socijalno gibanje je tesno in nerazdružno zvezano s političnim vprašanjem in ne bo doseglo svojega cilja, dokler ne bo rešeno poslednje. Nobena socijalna preuredba se ne more izvršiti, ako se ne ustvarijo politične ustanove, odgovarjajoče načelu, ki jim daje življenje in silo. Kdor bi jo skušal izvesti povsem ločeno, bi izzval neskončno vrsto neuspešnih in strašnih državljanskih vojn. Na drugi strani pa ne more nobena politična revolucija priti do zakonitosti in ustaljenosti, ako ne spremeni socijalnega reda in ne uvede v narodno življenje dotlej razdedinjen razred državljanov; ako tega ne stori, ustvari neizogibno potrebo nove revolucije po nedolgem razdobju in vir neprestanih državljanskih sporov v tem razdobju. Ali socijalno vprašanje ima lastno immanentno življenje, neodvisno od drugih tako, da čim se je enkrat pojavilo, ne more zamreti, naj se zgodi karkoli v raznih manifestacijah narodnega življenja.

Vse mogoče upravne svoboščine, tudi če bi jih mogli — kar pa je izključeno — doseči z obstoječim redom, bi te-

ga vprašanja ne mogle potisniti nazaj; tudi splošna volilna pravica — brez politične revolucije je utopija, ki se ne more uresničiti — bi ne zadostovala, da ga uduši in bi postala orožje v rokah onih, ki ga pospešujejo. Samo to bi se moglo zgoditi, da bi jih to orožje spravilo na krivo pot: da bi postalo sredstvo krvavih meščanskih bojev v rokah prvega samozvanca z drzno energijo. Spartakovo ali sredstvo trinoštva proti vsem na korist prvega uzurpatorja, kakor v Franciji,* z obljubami, ki jih ne more izpolniti. V Rusiji je socijalno gibanje dosti močnejše od političnega. In program internacionale same, od katerega se hoče danes odmikati, je dokaz, da če bi tudi ne bilo velikih političnih ali načelnih vprašanj, bi socijalno gibanje vzlic temu obstojalo, akoravno bi živelo nenaravno življenje, stisnjeno bolj in bolj v meje zgolj materijelnega vprašanja in torej odprto na stežaj vsem prišepetavanjem strasti in pohlepnosti.

Politika — kakor jo je treba pojmovati — je posvetitev, ne vzrok kvišku stremečega delavskega gibanja.

* Napoleon III.

MILE KLOPČIČ:

Človek množice.

Iz zbirke »Sonetje človeka množice«.

Srce je moje morje brez bregov,
in često zaželi si po samoti,
kjer se klasovje klanja ti ob poti,
želi po carstvu virov in slapov.

Tako — ves sam, oddaljen od svetov —
spoznal bi bil človeka v njega zmoti,
spoznal bi bil človeka v njega poti,
uklonil bi srce v dvoje bregov.

In šel bi s srcem glasno pirujočim
oznanjat mladoletje plakajočim,
človeka novega oblikovat,

z obrazom novim, z dušo in brez zmot.
Zahod objemal bi pojoče vzhod,
a jaz bi vtonil svoj obraz v pomlad!

DR. JAN HERBEN:

Še o demokraciji.

Porod demokracije je bil v Ameriki precej lažji kot v Evropi. Kolonisti (priseljenci iz Evrope) so bili mlad narod; ni jih težila zgodovina preteklih dni. Med njimi ni bilo kast in privilegiranih stanov; sploh ni bilo družabnih razlik med njimi. Vsi so bili le državljani, ki so živeli v prostovoljnih stikih med seboj, in v prostovoljni državni zvezi. Francoski markiz Lafayette je vzhičen pisal svoji ženi iz Amerike: »Kar me najbolj navdušuje, je okolščina, da so tu vsi državljani bratje med seboj. Demokracija je tedaj tu vzrasla prosto iz tal, in demokratični narodi se brigajo malo za preteklost, za stari in srednji vek; pred njimi je le sedanost in oni sami.«

Slučajno se je zgodilo, da so ti živi, resnični ameriški demokratje prišli v dotiko s francoskimi filozofi in da so si tako na pariških tleh kot v Ameriki sami pogledali iz oči v oči. Markiza Lafayettea, ki je kot 20-leten mladenič prišel v Ameriko na početku upora za svobodo, je Washington¹ sprejel v odprto naročje. Ker je bil nadarjen, je kmalu postal general in najbolj popularna oseba od novodošlih tujcev. Lafayette sam pa je bil ves prevzet ljudi in ameriškega načina življenja, v katerem je mislil, da vidi Rousseauove ideale, za katere je gorel. Po vojni se je vrnil v Pariz, ali že 1784 se je zopet še enkrat podal med srečne in svobodne narode. Medtem pa je Pariz francosko glavno mesto spoznalo osebno Franklina² in njegove tovariše. Sprejemali so Franklina tako učenjaki, kot pisatelji in prvi saloni; kralj ga je prav rad videl na svojem dvoru. Dve leti je pripravljala s podporo ministra Vergenessa zvezo Amerike med Francijo. Demokrat Franklin, ki je izgledal med Parižani kot kmet med gospodo, je bil predmet bur-

nega pozdravljanja, koderkoli je hodil in kamorkoli je prišel. Med ljudstvom, med damami, na dvoru. In kakor je bil z vso navdušnostjo sprejeman ta ideal demokrata, prav tako so čitali z vso navdušenostjo Francozi — ameriško proglašenje ljudskih pravic. Tudi na dvoru Ludvika XVI. Jediní Mirabeau,³ kot se zdi, je slutil, kaj pride in kaj mora priti, kajti vprašal je prijatelje: »ali pa naši francoski občudovalci tudi razumejo, kaj pomeni to proglašenje, ki ga je Lafayette prinesel iz Amerike?«

Ko je izbruhnila velika francoska revolucija, je bil Lafayette, ki je proglašenje ljudskih pravic prerinil v Narodno skupščino 27. avgusta 1789. Francija je sprejela ameriško delo in ga je poslala na pot po Evropi. Teorija in praksa sta se združili.

Tla so bila pripravljena.

Nista bila le Lafayette in Franklin, ki sta imela vpliv na mišljenje Francozov. Kakor hitro je bil zaključen mir med Združenimi državami, Anglijo in Francijo, se je vračala francoska armada pod poveljnikom Rochambeauom. To niso bili več stari kraljevski najemniki (žoldaki). Ne samo častniki, marveč tudi moštvo je bilo navdahnjeno novega duha, duha demokracije, v katerem je živelo dve leti. V Ameriki najvišja volja — narodova volja; v Franciji najvišja oblast — kraljeva volja; v Ameriki neizprosen zakon za vse enak — v Franciji privilegiji in volja plemstva. Večina častnikov, ki so se bojevali v Ameriki, je igrala pozneje v francoski revoluciji odlično vlogo začeni z generalom Rochambeauom do grofa Custina.

Tako se je zvil rusojanizem z amerikanizmom. Demokracija je šla iz Pariza na pot do najtemnejših kotov sveta.

¹ Washington (beri: uošing'tn) Jurij je ustanovitelj neodvisnosti Združenih držav severoameriških; rojen 22. febr. 1732 v Virginiji. Njegov ded se je priselil iz Angleške l. 1657; družina je živela na posestvu v Virginiji. Washington je že v mladih letih postal polkovni zapovednik čet proti vpadam Indijancev in Francozov na Virginijo, ker ga pa niso angleški gospodari razumeli, je mesto l. 1754 odložil. Leto pozneje pa je bil imenovan za zapovednika vseh čet v Virginiji, ki so se vojskovale

proti Francozom. Leta 1763 je odložil zopet vojaško čast in odšel na posestvo, odkoder so ga sodržavljani poslali kot delegata na nacionalni kongres Združenih ameriških kolonij v Filadelfijo, ki so ga otvorili 14. septembra 1774. — Ozemlje sedanjih Združenih ameriških držav je bilo takrat pod vladjo Angleške; Holandci in Francozi ter seve Indijanci so Angleški zelo nasprotovali. Vršili so se neprestano hudi boji za to ozemlje. Leta 1643. se je ustanovila »Unija kolonij nove Anglije«, ki je krepko odbijala

vse napade na to angleško posest. Z pariškim mirom l. 1763 je zmagala v severni Ameriki germansko-protestantska rasa nad romansko-katoliško. Ker so Angliji k tej zmagi pripomogli njeni kolonisti, so hoteli imeti zato samoupravo, avtonomijo, v svojem državnem življenju, v kar pa absolutistični angleški kralj Jurij III. in njegovi državniki niso hoteli privoliti. Hoteli so nasprotno: strogo centralizacijo vseh kolonij pod ministrstvom in parlamentom v Londonu. — Na kongresu v Filadelfiji leta 1774 so sklenili delegatje, da hočejo braniti svoje pravice proti angleški samovolji. Anglija je z ogorčenostjo odklonila vse zahteve filadelfskega kongresa. V londonskem parlamentu je bil 9. febr. 1775 sprejet zakon glede prepovedi trgovanja z novo Anglijo. S tem se je začel boj. 10. maja 1775 se je sešel kongres v Filadelfiji drugič na posvet in izvolil Washingtona za glavnega komandanta ameriških čet proti — Angliji. Boji kolonistov proti Angležem so trajali do l. 1783. Ves čas je vodil z absolutno močjo poverjeni Washington severnoameriške čete, ki jih je izuril v hrabro vojsko. Ko so prišli še Francozi Washingtonu na pomoč, so sklenili Angleži provizorni mir s kolonisti. Na kongresu l. 1787 v Filadelfiji pod Washingtonovim predsedstvom se je sprejela severoameriška ustava. Ko je v aprilu 1789 ta ustava stopila v življenje, je bil Washington soglasno izvoljen za predsednika. Imel je hude čase, ker dosedanje državnice niso bile navajene na centralno vladno. Treba je bilo iskati novih potov vladanja. Stranke so se med seboj pobijale; zdelo se je, da se bode nova država razbila — no, Washington je sredi virvarja uredil državno brambo, administracijo in šolstvo. Položil je temelje cestnemu in kanalskemu sistemu. Bil je za predsednika izvoljen dvakrat za seboj. Ko je minula druga perioda, je odklonil nadaljno izvolitev in odšel na svoje posestvo, odkoder so ga zopet l. 1798 poklicali za glavnega vojskovodjo v vojni proti Franciji. Umrl je leta 1799. — Po Washingtonu se imenuje glavno mesto Združenih držav ameriških.

² Franklin Benjamin, eden najpomembnejših ameriških državnikov. Rojen blizu Bostona l. 1706. Izumitelj strelavoda. Pesnik in pisatelj. V osvobodilnem boju Združenih amer. držav je igral veliko ulogo. Kot zastopnik kolonij je v Angliji energično

in odločno zastopal njihove koristi. Izjava neodvisnosti v Filadelfiji 4. julija 1776 je izšla vsled njegove inicijative. Zveza Amerike s Francijo proti Angliji je njegovo delo. Bil je po tzv. aliančni pogodbi s Francijo od 6. febr. 1778 v Franciji opolnomočeni minister 13 sev. amer. držav. Da je bil sklenjen mir med Anglijo in Ameriko l. 1783, je v glavnem Franklinovo delo, ki je v Parizu vse zveze izrabil v prid Amerike. Franklin je bil tudi predsednik društva za odpravo sužnjev. Bil je branitelj pravice, svobode in svoje domovine. Pesnik Turgot je napisal na Franklinov kip sledeči verz: Eripuit coelo fulmen, sceptrumque tyrannis. (Nebesom je iztrgal strelo, tiranom pa žezlo.) Ko je umrl, je kongres odredil: mesec dni žalovanja.

³ Mirabeau (mirabo) Honore Gabriel Victor, grof, je bil eden najpomembnejših mož francoske revolucije. Sin bogatih starišev je vsled nesreče v zakonu prišel ob premoženje in bil celo v odsotnosti obsojen na smrt. Pomiloščen po več letih ječe, v kateri je napisal nekaj znamenitih del, se je jel pečati z javnostjo. Radi svoje preteklosti ni mogel med plemstvom uspeti, zato je šel »v tretji stan« (med meščanstvo); v to svrhu si je kupil trgovino. Izvoljen leta 1788 v francoski parlament v 2 okrajih, je kot poslanec uplivno deloval. 23. junija 1789 je bil njegov govor proti premoči in despotiji aristokracije. Dejal je takrat: v imenu poslancev »tretjega stanu« ne bom ubogal kralja, da naj se parlament razide; če pojdemo, se bomo le sili bajonetov umaknili. Na njegov predlog se je takrat izglasovala nedotakljivost poslancev. Temperamenten in radikalen v besedah, bil pa je zmeren v dejanjih. Njegova zasluga je, da se je fevdalna francoska država l. 1789 porušila, vendar je bil premehek, da bi šel dalje. Njegovo finančno in zdravstveno stanje pa je povzročilo, da je polagoma izgubil prvotno zaupanje parlamenta. Umrl je 2. aprila 1791. Pokopan je bil v Pantheonu, odkoder so čez dve leti ob izbruhu velike revolucije njegove kosti ven vrgli in jih razmetali. Meščanski zgodovinarji trde, da bi Mirabeau, če bi dalje časa živel, edini mogel na francosko revolucijo blažilno in pomirjevalno vplivati, kar pa ni res, ker revolucija je imela svoj potek, ki se ni dal ustaviti. O tem več v 3. števil. »Pod lipo«.

B. ŽVAN:

Judova uteha.

Gnan od pekoče vesti je bežal Juda v samoto, da dušo si črno umiri, prikrije izdajalsko sramoto.

Človeka-boga preganjalcem je podlo izdal idejo svobode, pravice, za pest srebrnikov prodal.

Oj Juda, veseli se danes te družbe, ker mnogi lotili so tvoje se službe, pekočo si vest s to zavestjo ublaži, z vrvjo krog vratu si pristaše tolaži!

RODA RODA:

Obrekovalec.

V Arabiji — tako pripovedujejo učene knjige — bi imel biti nek človek obeshen in veliko ljudstva se je zbralo na morišču, da to vidi. Cesar je pa opazoval prizor od daleč pri oknu svoje palače.

Ubogi grešnik je plakal, vpil in prosil naj ga puste pri življenju.

Cesar vpraša velikega vezirja:

»Kaj pa kriči ta mož? Kaj pa pravi?«

In veliki vezir, ki je obsojenca smrtno sovražil, je odgovoril:

»Veličanstvo! Ta ničvrednež Te nezasišano psuje; pravi, da si tiran, krvnik, zločinec pred bogom in da je doba tvojega vladanja doba sramote.«

Cesar se zdrzne, namrši obrvi in grozeče spregovori:

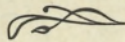
»Te strašne obdolžitve slišati, bi mi bilo prihranjeno, če bi ne bilo tebe, nizkotnega obrekovalca. Oni mož me ni razžalil — ker ga nisem slišal. Ti pa si me globoko ranil s sramotilnimi besedami, ki si jih vpričo mene izgovoril. Zato bi bilo pravično, da se oni mož izpusti in da ti visi na zanjki, ki je njemu namenjena.«

In tako se je tudi zgodilo.

Od tega dne pravijo Arabci:

»Sebbekje men bellega — kje!«

To se pravi: »Psuje me ta, ki mi psovke — donaša.«

TONE MAČEK:

Zimski dan.

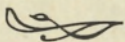
Skoz okno zrem v ta mračni zimski dan,
zrem padajoče snežne te kosmiče
ki zagrinjajo v odejo belo griče —
A tam na smreki kroka lačni vran.

In misel se otožna mi pojavi:
saj tudi zame bodo prišli dnóvi
ko pomlad življenja od mene se poslóvi,
— in pade sneg po moji stari glavi.

B. ŽVAN:

Demagogom.

Nesrečne zapeljane reve,
mrtvo ste sejali seme, žetev vaša bodo pleve!

Iz ruske poezije.

GORKI:

Solnce vzhaja in zahaja.

Solnce vzhaja in zahaja,
v ječi moji temno je.
Dan in noč z orožjem v roki
stražnik na moje okno zre.

Ah, okóvi vi, okóvi,
vi železni stražniki;
ni mogoče vas zlomiti,
kolnem vas v brezupnosti.

Stražite, če se vam ljubi,
saj vam itak ne vbežim;
dasi hrepenim k svobodi,
okóv železnih ne zdrobim.

Bom li kdaj še kakor nekda
šetal v senci po gozdéh?
Mladost moja že mineva
v neizprosni teh vezéh.

Črni gavran, črni gavran,
kaj se viješ nad menoj?
ali moj pogin že slutiš?
Črni gavran, nisem tvoj!

A. BLAGOV:

Morje plače.

Morje plače, morje stoče
 pod nemirnostjo valóv;
 vihar moj čoln razbiti hoče
 in megla polna je strahóv.
 Življenje moje — je kakor morje,
 in vihar — usode glas;
 megla pa — skrbi in górije,
 čolnič nesrečni — sem pa jaz.

ANATOL MARIENGOR:

Rusiji!

(Primer ruske poezije iz porevolucionarne dobe.)

Upe
 bljuvajo tvoja nedra,
 a ti pod nož
 postavljaš život v brezupu...

Še bodo spočetja
 na tvoji rdeči postelji
 in še porodi...

Razsipno
 tvojega telesa bogastva
 razdeliti je treba v imenu bratstva...

In čez kratko
 se bodo v tvojo grud vsesáli
 kot bratje,
 nove tolpe
 narodov...

In še marsikatera revolucija
 se bo pestovala v tvoji zibki...

Morje plamen
 s tvojih streh
 se bo vrglo kot zver
 na nebotičnikov
 rjaste hrbte...

Iz tvojega črevesa
 in iz tvojega pekla,
 krvi pijanemu
 svetu, izjamejo
 novo hčer,
 novo Evo...

Ah,
 prva, Rusija, ti,
 včerajšnji
 vek.
 Zgodovine,
 z višine stolpa si
 Anatemi predala...

Zamah!
 kateri kosec največ pokosi?

Ali nisi ti,
 v žrtev garjevo ovco
 iz garjeve črede,
 Očetu
 prinesla?

Ali nisi ti,
 premagana,
 kot zmagovalka z bojnega polja
 zbežala?

O, kako dolgo še,
 Rusija, kako dolgo,
 oslepljeni s plamenom
 ne uvidijo, da nedra tvoja bljuvajo
 upe?

LOVRO KUCHAR:

Vodnjak.

Kmetska slika.

(Dalje.)

Naslednji dan ni šel v cerkev kakor
 po navadi, šli sta žena in mati; on pa je
 ležal vznemirjen v izbi na postelji, na kateri
 je umrl njegov oče in brezizrazno zrl v
 sajast strop. Premišljeval je o vodnja-
 ku. Drugi teden je upal, da pride že do
 vode, mogoče kmalu. Parkrat se mu je

že itak zazdelo, da je postajala prst ne-
 koliko mokra, bolj ilovnata in sodeč po
 teh znamenjih mora priti do vode. Ako
 najde vodo, potem najame zidarja, ki bo
 vodnjak obzidal in potm bo Borovnikov
 dom polovico več vreden. V takem pre-
 mišljevanju sta ga zmotili žena in mati,

ki sta trudoma prilezli gori po bregu iz doline.

Popoldne je bil lep, zgodnje pomladni dan. Solnce je pripekalo v rjavi breg, da je začela dišati po vzduhu topeča se smola iz bližnjih lesov. Bilo je prijetno in Borovnik je sedel popoldne k čebelnjaku, gledal v roje muh in mislil na vodnjak.

Zena je sedela na hišnem pragu in šivala; starica pa je izginila nekam v breg za hišo. Takrat je prišel po poti preko brega, od sosedu sem tesar Krivonog. Po hoji se mu je poznalo, da je nekoliko pijan. Ko je zagledal množino navoženih, mrtvih prsti po odoru se je začudil, ker je poznal navado Borovnikovih, da ne zasipljejo odorov že od nekdaj ne. Še bolj pa se je začudil, ko je videl tik ob cesti izkopano luknjo, da je komaj zapazil dno. Takoj se je domislil, da koplje Borovnik vodnjak. Tisti hip je zagledal Borovnika, čepečega na klopi pri čebelnjaku. Borovnikovih on nikoli ni veliko maral, ker so bili pretrdi, on je bil včasih žejen in zahotelo se mu je mimogrede črničevca, katerega je Borovnica vsako leto nažgala dokaj litrov. Toda ti čemerni obrazi niso dali kaj od sebe, osobito kadar je bil že nekoliko dobre volje in baš takrat ga je najbolj žejalo.

Ko je zagledal jamo in uganil pomen, mu je zaigral okrog usten porogljiv nasme. Napotil se je naravnost proti čebelnjaku.

»Dober dan, Borovnik!« je pozdravil in obstal pred sključenim gospodarjem, ki je mrmrajoče odzdravil.

»Kaj sem videl, ali kopljete vodnjak — ha?« je vprašal Krivonog nadalje.

Borovnika je jezilo, da ga izprašuje baš ta človek o stvari, ki se mu je zdela popolno zasebna in nekako prevzvišena, da bi se o njej pogovarjal s tem omraženim človekom. Zato ni odgovoril ničesar.

»Vodo iščete, kaj?« je nadaljeval Krivonog nesramno in zlovoljno poškilil na Borovnika. »Toda bi bili vendar poprašali preje koga, ki bi vam bil razložil, da je zastonj vsako delo! He — he! Pa ravno na najbolj suhem prostoru, kjer lapor že iz zemlje gleda. Vraga! Ali se vam meša? Tam lahko kopljete do sodnega dne. Prej boste prišli do pekla, kakor pa do kaplje vode. Hej, ali ven-

dar vidite zemljo — Borovnik, suha je bolj kakor moje grlo v tem trenutku!«

Borovnik je molčal. Kuhalo je v njem, da se mu roga ta človek iz zlobe, obenem se je bal, da malodušje, ki je danes že tolikokrat hotelo prevladati v njem, pod utisom teh besed, znova ne plane na dan in se ne polasti njegove duše popolnoma. Kakor udarci s kijem so padale tesarjeve besede na njegovo razpoloženje. Z jeznim pogledom je pomeril Krivonoga, stoječega na trati in zarenčal sovražno:

»Kaj te to briga?«

»Briga!« se je oveselil tesar, da je končno izzval mirnega Borovnika. »Briga me res ne, briga — koplji magari, da samega satana izkoplješ — vode ne boš. — He — saj vem, stari je nekaj prerokoval, ko je umiral. On, ki je prevrtal cei hrib in iskal vodo, tam kjer je ni. Bi mari prej mene vprašal? Tako pa se mučiš zastonj — za prazen nič. Bolj pametno bi bilo, da se vležeš na hrbet in gledaš v nebo ter zvezde šteješ. Si boš vsaj spočil. Tako pa delaš in stradaš, da si že tak kakor trlica, same mustače...«

V tem hipu je Krivonog prenehal govoriti, kajti Borovnikov obraz je nenkrat zadobil tako grozečo potezo, da se mu je zdelo umestnejše pustiti kmeta samega na klopi. Odšel je torej brez pozdrava preko dvorišča in ko je zaprl za seboj lesu onostran gorice, se je še enkrat obrnil nazaj in zavpil, da je odmevalo v solnčno podnebje:

»Voda, voda! Borovnik išče vodo. Vodarji!«

Nato je odšel po poti, ki je vodila skozi lesove k sosedu, ki je bil tam na drugem hribu; v globeli zunaj je zavriskal brezskrbno, da se je razlegal glas do doline pod Borovnikom in za trenutek napolnil vso ozračje s prijetnim zvokom.

Borovniku pa je bil ta vrisk, prihajajoč iz brezskrbnih prsi, silno neprijeten. Jezilo ga je, da je baš ta človek ravno danes vtaknil svoj nos v njegov vodnjak in bo raznesel po soseski, kar je videl pri njem. Vedel je, da se mu bodo sosodje rogali, hodili bodo gledat njegovo delo ter mu odsvetovali, naj pusti to delo. On pa mora dokončati in najti vodo. In če je končno ne najde? Streslo ga je ob tej misli. Toda hitro se je iznebil te misli in se potolažil z upanjem, da sedaj še ničesar ne ve. Razumljivo je,

da pri petih metrih globine na takem svetu ni mogoče priti na vodo.

Pomirjen je odšel v hišo, povečerjal in se vlegel k počitku. Drugo jutro je vstal zgodaj, nakrmil živino in komaj je posijalo solnce s prvimi žarki po vrhu borovega slemena nad domom, se je že spuščal Borovnik v vodnjak. Začel je kopati s podvojeno močjo in kad za kadjo zemlje je pošiljal na vrh, vedno znova in znova. Kopal je instinktivno, mehanično, krhal lapornate plasti zemlje iz suhega dna, čuteč, da je njegov cilj nekje tamkaj doli v zemlji. Žena, ki je vlačila kadi iz zemlje in ji je od časa do časa pomagala vleči tudi starka, je slišala, kako je prihajalo iz jame sopenje, kakor bi kopal stroj, enakomerno, brez prestanka. In dno se je pogrezalo z vsakim dnevom vedno nižje v naročje zemlje. Voda pa se ni hotela pokazati.

Borovnikova bojazen, da bo Krivonog raznesel vest o kopanju vodnjaka po vsej okolici, se je uresničila; že prve dni so jeli hoditi po poti, ki je peljala mimo hiše, sosedje sem in tja. Možje so postajali ob jami, odkimavali z glavami in skomigali z ramami ter delali resne obraze. Nekateri so ogovarjali Borovnika doli v globino in bi ga bili radi izvabili na dan. Toda Borovnik je bil zadovoljen, da mu ni bilo treba gledati teh obrazov, iz katerih je odsevala slabo zakrita porogljivost ali pa pomilovanje, ki mu je bilo še zoprnejše. Odgovarjal je kratko iz vodnjaka in njegov glas se je zdel silno globoko, čuden, spremenjen. Sosedje so odšli z neprijetnim utisom drug za drugim.

V naporu je tekel h koncu že drugi teden. Globočina je prodrla zopet za par metrov dalje v osrčje zemlje. Vsekakor pa delo ni tako napredovalo, kakor prvi teden. Zemlja je postajala vedno bolj suha, včasih je bilo treba prekopati cele plasti nenavadno trdega laporja, ki se je le z veliko težavo dal krhati s krampom. Težava je bila tudi z zemljo na vrhu; žena in starka je nista utegnili odvažati tako množino na dan prihajajoče prsti na odore oddaljenih njiv, zato so začele odlagati na kup preko ceste. Kup je rasel in rasel.

V nedeljo Borovnik zopet ni šel v cerkev. Bil je tako izmučen od neprestanega trdega kopanja, da si je zaželel počitka. Ker se voda le ni hotela pokazati, ga je mučil poleg utrujenosti še

dvom in strah pred neuspehom. Zgrozil se je ob misli, da vode tukaj sploh ne najde in da bo ves trud zastonj, vse delo storjeno za prazen nič. Režal se mu bo Krivonog... In sosedje! Sosedje se mu bodo rogali! Delo bi človek že pozabil, ako bi mogel zakriti neuspeh pred sosedji. Tako pa ve cel svet.

Popoldne je prišel k hiši stric iz sosednje fare. Zvedel je, da koplje njegov nečak vodnjak in to v taki obliki, da je kljub starosti prišel črez hribe na obiske, da se prepriča, kaj je resnice na govoricah. Ko pa je zagledal razkopano zemljo in globoko jamo, se je ustrašil. Skoraj boječe je pogledal Borovnika in si skraja ni upal govoriti o vodi. Sedela sta skupaj in govorila razne brezpomembne stvari cele ure; nazadnje pa, ko je bilo treba oditi, se je stric nerodno odkašljaj in rekel naravnost:

»Ali misliš, da bo voda tam?«

Borovnik, ki se je cel popoldan bal, kdaj bo stric pričel o tem govoriti, se je oddahnil. Nobenega očitania ni bilo v vprašanju. V tem tonu si je želel govoriti že davno s kom, kateremu bi lahko odkritosrečno razložil svoje težnje in upanje. Začel je govoriti sam obširno, kako huda je z vodo pri hiši, kako se je končno odločil za kopanje tam, kjer mu je svetoval oče na smrtni postelji. Šla sta s stricem venkaj in si ogledala jamo, toda stric je odgovarjal na vse silno dvoumno, malodušno. Na površju zemlje ni nobenega izgleda, da bi mogla biti kje voda. Tam na oni strani hiše, da, tam preje, ker je svet nekoliko jamast, toda baš tukaj na robu brega.

Borovnik mu je razložil, kaj je prokoval oče na smrtni postelji, toda stric je namrdnil obraz in rekel brez važnosti:

»Kadar človek umira, se mu blede, na to ne dam nič. — Ko bi jaz bil na tvojem mestu, bi ne kopal« je pristavil čez nekaj hipov.

Borovnik se je trdovratno ugriznil v ustnico. Vedno ista pesem. »Teden dni bom še kopal, če do takrat ne bo vode, pa pustim vse skupaj,« je rekel slednjič brezpomembno.

Ko je stric odšel, je postal Borovnik žalosten. Pri večerji ni govoril ničesar. Molčali sta tudi žena in mati. Po večerji pa se je takoj vlegel, dasi spati ni mogel. Obračal se je po postelji pozno v noč; žena, ki je ležala ob nasprotni steni izbe, je slišala, da bdi. (Dalje.)

EMIL ZOLA:

Štirje letni časi Ivana Gourдона.

I.

Pomlad.

Tisti dan, okolu petih zjutraj, je solnce veselo zasijalo v mojo sobico pri stricu Lazarju, župniku v selu Dourgues. Solnčni žarek je zasvetil na mojih še zaprtih trepalnicah, in zbudil sem se ves v luči. Vesel je bil pogled na mojo priprosto pobeljeno sobo z njenim lesenim pohištvom iste barve. Skočil sem k oknu in pogledal na Duranco, ki se je vila sredi travnikov po dolini. Sveži vetrč mi je božal lice; šum rečice in šušljanje listov me je vsega privabljal.

Odprl sem počasi vrata. Moral sem skozi sobo, v kateri je spal stric Lazar. Stopal sem po prstih, da ga ne zbudim. Bal sem se celo, da ne bi cerkveni zvon začel zvoniti jutranje česčenje. Stric Lazar mi je že nekaj dni sledil povsod, ves žalosten in zamišljen. Zabil bi mi najbrže pot doli do obrežja, kamor sem se bil namenil, da vidim Babet, ono lepo temnolaso dekle, ki se je rodilo zame v tej novi pomladi.

Toda stric je globoko spal. Pekla me je nekoliko vest, da ga na ta način varam in mu uhajam. Ustavil sem se in pogledal v njegov mirni obraz, ki ga je počitek delal še bolj ljubeznivega. Spominjam se s prisrčno hvaležnostjo onega dneva, ko je prišel in me poiskal v oni hladni in žalostni hiši, iz katere je bil odpeljal mrtvaški voz mojo mater. Od onega dne, koliko prisrčnega zavzemanja zame, koliko požrtvovalnosti, koliko modrih besed! Podeljeval mi je svoje znanje, svojo dobrosrčnost, svoj razum in svoje srce.

Skoraj bi bil zaupil:

— Vstanite, stric Lazar! Pojdeva na izprehod po tistem drevoredu ob obali Durance, ki Vam je tako všeč. Razveselili se boste ob čistem zraku in mladem solncu. Mi boste znali povedati, kako izvrsten tek bova imela, ko se povrneva!

Pa Babet, ki pride kmalu k reki oblečena v svetla oblačila? Kako naj se je nagledam? Če bi šel stric z menoj, bi moral pogledati v tla. Pa je tudi tako lepo ležati pod vrbbami v travi! Prevzela me je neka slabost in odšel sem iz sobe počasi, s kratkimi koraki, zadržujoč svoj dih. Šel sem po stopnicah na-

vzdol ter pričel nato tekati kakor neumen v prijetnem zraku onega veselega majniškega jutra.

Nebo je bilo jasno in nekaj rožnato modrih oblačkov je doli na daljnem obzorju plavalo sem in tje in čakalo, da solnce bleščeče zasije na Duranco in pozlati s svojimi svetlimi žarki njene valove. Vrsta nizkih in neenakih hribčkov je pokrivala s svojo senco levo stran neba.

Stanoval sem v tem malo znanem selu že deset let. Kolikokrat me je že stric počakal tam doli, da me nauči latinščine! Hotel je napraviti iz mene učenjaka. Nahajal sem se navadno na nasprotni strani Durance, kjer sem stikal za sračjimi gnezdi ali pa za kakim holmom, katerega dotlej še nisem oblazil. Ko sem se nato povrnil, koliko opominov! O latinščini niti govora. Okregal me je zaradi strganih hlač in kar tresel se je, če je videl, da mi je kje koža odrnjena. Cela dolina je bila moja, vsa moja; pridobil sem si jo s pridnostjo svojih nog in bil sem njen zakoniti lastnik po pravu prijateljstva. In tisti del reke, tiste dve milji Durance, kako sem jo ljubil, kako je vse lepo spadalo skupaj! Jaz poznam vse kaprice te moje ljube reke, njeno jezo in njeno prijaznost, vso njeno vsak čas se izpreminjajočo naravo.

Ko sem tisto jutro prišel do obali, sem začuden gledal; reka je bila vsa bela in prijazna. Še nikoli jo nisem videl tako dobrovoljnega lica. Skril sem se pod vrbbami, tam kjer so solčni žarki, prodirajoč med vejami, razsvetljevali travo. Legel sem na trebuh, nategnil uho ter pogledal med drevjem na stezo, po kateri je morala vsak čas priti Babet.

— Oh, kako mora stric sladko spati! — sem pomislil.

Nato sem se še bolj polegel v travo. Na ramenih sem čutil toploto solnce, po prsih pa hlad trave.

Čakal sem, da se Babet prikaže in medtem prodiral radovedno z očmi med listjem. Bilo je tu vse polno ulic, križišč, trgov. Cel svet v malem. Videl sem večji senčni prostor, na katerem je še sedaj trohnelo listje pretekle pomladi; videl sem tenka stebila, ki so rastla in se zvižala na tisoče mičnih načinov: v obliki

drobnih stolpov, svetišč ali gozdov. Videl sem dve neznatni žuželki, kako sta se trudili sredi one prostranosti. Revici sta najbrže izgubili pot, ker ste nemirno taval med stolpom in stolpom, med cesto in cesto. Ravno v tem sem obrnil oči navzgor in zagledal vrh steze bela Babetina krila, ki so se močno odražala ob temni zemlji. Spoznal sem njeno sivo haljo z modrimi cveti. Zaril sem se še bolj v travo in čutil, kako je srce močno udarjalo proti zemlji in z isto silo odskakovalo. Po prsih me je tako žgalo, da nisem občutil več hladne jutranje rose.

Babet je naglo stopala navzdol; njena krila so se dotikala zemlje in se ljubko zibala. Gledal sem jo od spodaj gori, vso ravno, lepo in veselo. Ni pač vedela, da sem skrit pod vrbbami; gibala se je svobodno in tekla, ne zmeneč se za ljubki vetrič, ki ji je dvigal rob njene halje.

Videl sem tedaj, kako so njene v belih nogavicah tičeče noge, hitro poskakovale in sem zardel. Oh, tedaj nisem pač videl več niti Durance, niti vrb, niti nebeške jasnine. Nič nisem videl več te lepe doline; zame je ni bilo več; izginile so vse njene sladkosti in njene grenkosti. Kaj tovariši, kaj kamenje, kaj drevesa na hribih! Pa pomlad? Ni me več zanimala. In če bi celo solnce, ki me je tako toplo grelo v hrbet, izginilo in z njim to lepo majniško jutro, jaz bi vseeno gledal ves zamaknjen samo v svojo Babet, ki je tekla po stezi ob obali. Babet je zavzela v mojem srcu mesto vsega, kar me je obdajalo. Babet je bila pomlad. Jaz ji nisem nikoli govoril: in ko sva se srečala v cerkvi strica Lazarja, sva navadno oba zardela. Prisegel bi bil, da me sovraži!

Ta dan se je zadržala nekoliko pri pericah in se z njimi pogovarjala. Njen srebrno doneči smeh je prihajal do mene pomešan s hrupnim šumom Durance. Nato se je sklonila, da vjame nekaj vode v perišče svoje roke. In ker je bila obal precej visoka, in ni mogla vzdržati ravnovesja, se je prejemala za travo. Neki čudni strah me je vsega stresel. Vstal sem naglo in tekel naravnost k njej. Pogledala me je prestrašeno. nato pa se je zasmejala. Sklonil sem se globoko, čeravno je bila nevarnost, da padem. Uspelo mi je, napolniti z vodo perišče svoje desne roke; ponudil sem jej nato nenavadno čašo in jo povabil, naj pije.

Perice so se smejale. Babet je bila zmedena in se ni upala odzvati. Obotavljala se je in obračala glavo v stran. Končno se je vendar odločila in položila obzirno njene ustnice na konec mojih prstov. Pa je bilo že prekasno: voda je medtem že vsa odtekla. Bušnila je tedaj v razposajen smeh; bila je zopet deklica, in zapazil sem prav dobro, da se iz mene norčuje.

Bil sem pač pravo motovilo! Sklonil sem se v drugič ter z obema rokama najel vode, ki sem ji jo hitro ponudil. Začela je naglo piti in čutil sem na dlani poljub njenih ustnic, da so mi bile v hipu prsi polne ognja.

— Oh, kako mora stric sladko spati! — sem zamrmral polglasno.

Nisem prav izgovoril, ko sem opazil ob strani črno senco, in komaj sem se obrnil, sem spoznal, da je to ravno stric Lazar, ki naju je ostro motril. Njegovo krilo se je zdelo vsled solnčnega odseva belo; njegove oči so izražale nebroj očitkov, ki so me skoraj spravili v jok.

Babet se je močno prestrašila. Zardela je in naglo zbežala, jecljajoč:

— Hvala, gospod Ivan, hvala lepa!

Obrisal sem si roke in stal ves zmeden pred stricom.

Dobri mož je dvignil rob svoje halje in gledal za njo, ki se je vračala po stezi. Ko je nato izginila za plotom, je obrnil svoj pogled k meni in videl sem, kako se je njegov obraz žalostno nasmehnil.

Rekel mi je nato: — Ivan, pojdiva malo po drevoredu, zajtrk ni še pripravljen. Imava še pol ure časa.

In stopal je s svojim nekoliko težkim korakom, ogibajoč se rosne trave. Krilo se je vleklo po pesku s rahlim šumom. Pod pazduho je nosil brevir; pozabil je jutranje branje, in nadaljeval molčeč, s sklonjeno glavo.

Navadno je rad veliko govoril, zato me je danes njegov molk tembolj tlačil. Moj nemir je rastel ob vsakem koraku. Gotovo me je videl, ko sem jej ponujal vodo. Kakšen prizor. moj Bog! Babet se je smejala, zardevala, dotikala se je s svojimi ustnicami mojih prstov, medtem ko sem se jaz bolj in bolj vzpenjal na noge, kakor če bi jo hotel objeti. Zdelo se mi je tedaj, da je bilo moje obnašanje preveč predrzno, obhajala me je sramežljivost in vprašal sem se, kako sem pač pustil poljubiti na ta način svoje prste. (Dalje.)

A. HÖNIGSMANN:

Razširjenje socializma med kmetским ljudstvom.

Slovenci smo v pretežni večini kmečki narod. Industrija je pri nas v prvih povojih. Le malo imamo industrijsko delavskih centrov. Naši ljudje so se sicer že od nekdaj izseljevali v Ameriko, na Vestfalsko in drugam, toda ti izseljenci so bili večinoma prezadolženi kmetje in bajtarji, ki so se podali v tujino, samo zato, da poplačajo s trdo prisluženim denarjem dolgove in rešijo na ta način domačije ter omogočijo s tem obstoj svojih družin. V teh razmerah so seveda stremeli za tem, da si prislužijo potrebne vsote denarja čim prej in se vrnejo potem zopet k svojim domačim. Podali so se na delo v razne tovarne in rudokope. Postali so sicer industrijski delavci, toda le začasno. Jasno je, da se pri njihovem stremljenju, si prislužiti čimprej potrebno vsoto denarja, niso brigali za zboljšanje delavskega položaja. Nasprotno: bili so celo škodljivci delavskega razreda, ker iz njihovih vrst so se rekrutirali stavkokazi. Pripravljeni so bili sprejeti delo za vsako ceno in pod vsemi še tako slabimi pogoji.

Vsled brezbriznosti se torej naši izseljenci niso seznamili z socialističnimi nauki, katerih se je začelo oprijemati delavstvo vseh naprednejših industrijskih dežel. Bilo je torej le malo slučajev, da bi se socializem razširil med našim narodom po izseljencih, ki so se vrnili zopet na svoje domove, dasi je med nami mnogo kmečkega proletarijata, ki bi se moral za isto vnemo oprijeti idej socializma kakor industrijsko delavstvo. Soc. agitacijo po delavskih centrih sta opisala že sodruga Čobal in Mihevc. (Glej »Pod lipo« I. letnik.). Če pomislimo še, da je naše ljudstvo na deželi v popolni oblasti duhovščine ter je ista slikala socialiste za »antikriste«, tedaj vemo kako težko je bilo priti soc. agitatorju med podeželsko ljudstvo in kako mnogo težje je bilo dobiti še poslušalcev za nove nauke.

Marsikaj je v tem oziru spremenila vojna. V strelskih jarkih so bili pomešani kmečki in industrijski delavci. Med slednjimi je bilo tudi mnogo zavednih, ki so poznali pravega povzročitelja vojne ter o tem razpravljali s tovariši iz kmetov. Tako se je marsikateri kmečki fant in mož navzel novih nauk in z

njim v srcu prišel iz fronte domov. K temu je mnogo pripomogla tudi revolucija na Ruskem. Tako se je zgodilo, da je prišel iz fronte domov marsikateri dober socialista. Ko je bil doma je začel misliti na ustanovitev organizacije, ki bi v njegovem kraju vršila naprej agitacijo in vodila pravičnejšo delavsko politiko proti oni posedujočih slojev. Dobro nam je še v spominu leto 1919, ko je bil naval članstva v takratno soc. demokratično stranko tako močan, da je strankin aparat vsled nepripravljenosti skoro odpovedal, na kar se je ustanovilo KDZ. Govornik, ki je prišel na shod, si je sicer potem, ko je začel razvijati program, osvojil srca vseh, toda soc. govorniku otvoriti shod ni bilo tako lahko, kakor bi si kdo mislil. Mentaliteta ljudstva, vzgojena po duhovščini, ni izginila kar čez noč. Če je duhovnik zvedel, da se ima vršiti v njegovi župniji shod, je spomnil svoje župljane zopet na »antikriste« in kmečke dobričine, ki niso bile več na fronti, ampak na svojih domovih, iz fronte pa so prinesli s seboj vzbujeni instinkt in veselje do ubijanja, so bili pripravljeni pobiti te »antikriste«. Oni domačin, ki je pripravljal teren za ustanovitev organizacije je bil celo sam v nevarnosti. Treba je bilo torej postopati oprezno.

Znan mi je kraj, kjer je bil sklican soc. shod. Ljudstvo nahujskano po župniku se je postavilo pri vhodu v vas ter čakalo, da pobije »antikrista«, ki pride oznanjati brezverske nauke. Krajevni zaupnik je šel agitatorju nasproti ter ga opozoril na pretečo nevarnost, na kar je prišel agitator v vas iz nasprotne strani. Pozneje so ljudje zvedeli, da bo nekdo drugi imel shod, ker »antikrist« ni prišel. Podali so se v zborovalni lokal. Ko je govornik začel razlagati strankin program, si je osvojil srca vseh ter so se vsi do zadnjega vpisali v novo ustanovljeno organizacijo. Sprevideli so sami, kako jih je župnik prevaral. Tudi dotični župnik je videl, da zanj ni mesta v tisti župniji, ker je bil razkrinkan in vzela ga je noč. Taki slučajji so se večkrat ponavljali.

V onem času pa je manjkalo dovolj spretnih ljudi, ki bi vodili že ustanovljene organizacije, razen tega se je začel

tudi bratomorni boj, ki je s svojo absurdnostjo razbil vse mlade organizacije po deželi in njih člane pognal zopet v razne meščanske stranke. Le tu in tam se je obdržala kaka organizacija, ki pa samo hira in ne pride do pravega izraza. To je bil glavni vzrok neuspele agitacije na deželi med kmečkim ljudstvom. Medtem, ko bi se socializem utrdil in še vedno bolj razširil, če bi se takratne organizacije napravilo delavne ter ž njimi v zvezi ustanovilo še za kmečko ljudstvo potrebne strojne, produktivne in druge zadruge, ki bi celoten pokret znatno ojačile. Ker se je zamudilo ugodno priložnost, je s tem položaj prešel v roke meščanskih strank in pretekla bodo morda zopet desetletja predno bo oportuno začeti s soc. agitacijo med kmečkim ljudstvom. Treba pa bo vse sile osredotočiti na organizacijo industrijskega delavstva in tu zgraditi močne trdnjave, ki bodo v bodoče dajale obiležje vsemu delavskemu pokretu.

Načelo velikega misleca Kautsky-ja, da ne smemo pozabiti, da smo stranka proletarskega ljudstva, velja tudi za nas. Vendar pa ne smemo vzeti tega preveč strogo. Mar ni

kmečki posestnik, delavce, kajzar in mali posestnik tudi proletarec? Proletarec, ki je na mnogo slabšem kot industrijski delavec. Treba bo zlasti v naši agrarni državi, da spravimo tudi te ljudi v delavske organizacije. Gori našete kategorije delavcev na deželi ne ovirajo prav nič naše parole za znižanje cen življenjskim potrebščinam, skrajšanje delovnega časa in zvišanje zaslužka, ker so na tem ravno tako zainteresirani, kakor industrijsko delavstvo. Tudi mali posestnik je prisiljen hoditi v dnino k svojemu bogatejšemu sosedu, medtem ko imajo ostale kategorije pravi pravcati značaj delavca.

Treba bo vso agitacijo na deželi osredotočiti na zadružništvo. Moralo se bo med kmečkim ljudstvom odpreti prodajalne konzumnih društev, za male posestnike pa ustanoviti strojne in poljedelske zadruge. V teh zadrugah bodo morale biti nameščene prvovrstne moči. Kjer bo delovala taka zadruga, tam se bo lahko začelo z ustanavljanjem politične organizacije in sploh z vsem organizatoričnim delom, ki je potrebno v doseg socializma. Edino na ta način je mogoča nadaljna agitacija na deželi v sedanjih razmerah.

CVETKO KRISTAN:

Prva Internacionala.

(Konec.)

Industrijski napredek, delitev dela in svobodna trgovina: so trije novi predmeti, ki morajo vzbuditi našo pozornost, kajti oni bodo zelo pomembno izpremenili ekonomske pogoje današnje družbe. Vsled sile dejstev ter prisiljeni od potreb dobe, so se kapitalisti združili v mogočne finančne in industrijske družbe, — in če se jim ne bomo postavili mi krepko v bran, bo ostal pritisk te premoči brez protiteži in nas bo kmalu despotsko vladal... Mi delavci vseh dežel se moramo združiti, da postavimo temu usodnemu sistemu neprehodno oviro, ki bi inace razdelila človeštvo v dva različna razreda, v maso sestrađanih ter pozverinjenih ljudi in v razred nadutežev ter prenasiačenih mandarinov. Pomagajmo si medsebojno, da dosežemo svoj cilj. To je ono, kar predlagajo francoski bratje našim angleškim bratom.«

Le L u b e z, ki je prestavil Tolainov govor na angleški jezik, je razširil

med navzoče tudi predlog francoskih delavcev za nadaljevanje tega dela: V Londonu naj se sestavi komisija, ki naj premotri vse potrebno za ustanovitev »Mednarodne zveze«. Posebne podkomisije naj predloge pregledajo in prihodnje leto se naj vrši v Belgiji kongres zastopnikov delavstva vseh dežel in ta naj organizacijo uredi.

Po prečitaniu nekega Lefortovega oklica je Wheeler predlagal sledečo resolucijo: »Potem, ko so vsi navzoči slišali odgovor naših francoskih bratov na našo adresu, jih še enkrat pozdravljamo in sprejemamo njih načrt, ki je bil sestavljen tako, da pospeši skupnost delavstva, kot podlago za mednarodno asociacijo. Obenem naj se imenuje komitet — ki ima polnomoč, da število svojih članov pomnoži — z namenom, da izdela pravila in pravilnike za nameravano udruženje delavstva.« Resolucijo so podpirali v imenu Nemcev Eccarius, v imenu Italijanov major Wolf, v imenu

Francozov Bosquet ter v imenu Irceve Forbes. Sprejeta je bila z odobravanjem.

To je vse, kar vemo o tem zgodovinskem zborovanju. Članom novega komiteta je bilo sicer naročeno, da izdelajo pravila, ali kake gotove smernice jim niso bile dane. Niti ime udruženja ni bilo določeno. Vsled tega je vzbudila formulacija pravil precej nazornih bojev in prerekanj. Največje zasluge, da je dobilo to od angleških in francoskih delavcev ustanovljeno udruženje svoj program in pravila, pa ima Neme — Karl Marx.

Marxovo ime se omenja v oficijelnem poročilu o kongresu prvič med člani izvoljenega komiteta in sicer na poslednjem mestu. Iz njegovih lastnih izjav je pa znano, da je bil na zborovanju navzoč. Za ustanovitelja udruženja ga je težko imenovati, ali gotovo je, da je bil duševni vodja od prve seje provizoričnega odbora. Z Eccariusovo pomočjo je dosegel, da novo udruženje ni postalo le varijacija prejšnje »Mednarodne Asociacije.«

Na drugi seji komiteta je bila sprejeta Eccariusova in Whitlockova rezolucija, po kateri naj se zove novo udruženje »Mednarodna delavska asocijacija«.

V subkomiteju, ki naj predlaga pravila, se je Marxu posrečilo uveljaviti glavna načela znanstvenega socializma. Moral je v boju s francoskimi in italijanskimi revolucionarji sicer nekoliko popustiti, ali predlagani adresi: in a u g u r a l n a i n n a č e l n a, sta najboljši izraz zahtev, ki so jih zagovarjali vsi člani glavnega odbora. Na četrti seji začasnega glavnega odbora (1. nov. 1864) je prečital Marx svoje delo in bilo je z malenkostnimi stilističnimi popravki soglasno sprejeto.

Odslej je imela I. ozir. stara Internacijonala svoj program in tega dne je začela lahko s svojim delom za propagando. Imela je pet kongresov: prvi v Genfu (3.—8. sept. 1866), drugi v Lausanni (2.—8. sept. 1867), tretji v Bruslju (6.—13. sept. 1868), četrti v Bazlu (6.—12. sept. 1869) in peti v Haagu (2.—7. sept. 1872).

Svoje slavno delovanje za idejo »Proletarci vseh dežel, združite se!« je končala »Mednarodna delavska asocija-

cija« leta 1872, ko je izvršila po mnenju Karla Marxa vse prisojeno ji delo. — Po skoro 17. letih se ji je l. 1889 rodila naslednica II. ozir. nova Internacijonala.

*

Načelna izjava Mednarodne delavske asocijacije.

Uvažujoč,

da si mora priboriti svoje osvobodjenje delavski razred sam;

da ni boj za osvoboditev delavskega razreda nikak boj za razredne predprave in monopole, marveč boj za enake pravice in dolžnosti ter za odpravo vsakršne razredne nadvlade;

da je gospodarska odvisnost delavca od lastnika delavskih sredstev, kar znači življenskih virov, temelj suženjstva v vseh oblikah — temelj družabne bede, duševnega propada politične odvisnosti;

da so propadli vsi k temu cilju usmerjeni poizkusi vsled pomanjkanja bratske zveze med delavskimi razredi različnih dežel;

da ni osvoboditev delavskega razreda nikaka krajevna, niti narodnostna, nego socijalna naloga, ki se tiče vseh dežel, v katerih obstoja moderna družba, in katerih rešitev je odvisna od praktičnega sodelovanja najnaprednejših dežel;

da daje svobodno se obnavljajoče gibanje delavskega razreda v industrijskih deželah Evrope, medtem ko vzbuja nove nade, obenem svečan opomin, proti zopetnemu padcu v stare zmote in sili k takojšnjemu obujenju vseh gibanj, ki še niso zedinjena; izjavlja mednarodna delavska asocijacija:

da priznavajo vse družbe in indivi-duji, ki se ji pridružujejo, resnico, pravičnost in pravilo kot pravilo za svoje občevanje medseboj in napram vsem ljudem, brez ozira na barvo polti, vero in narodnost.

Nikakih dolžnosti brez pravic, nikakih pravic brez dolžnosti!

(Izdelano od Marxa in sprejeto na IV. seji Internacijonale dne 1. novembra 1864.)

Viri: N. Rjasanoff: Die Gründung der alten Internationale. Karl Kautsky: Die alte und die neue Internationale. Viktor Adler: Die Gründung der neuen Internationale, (v spisu X. Internationaler Sozialisten-kongress, Wien 1914.) Jos. Sykora: Šedesáté výročí založení první Socialistické Internacionaly. (Těl. Ruch, r. XVIII. č. 18.)

JOSIP KOPAČ:

O preteklih dneh.

II.

Dunaj! Glavno mesto mogočne avstro-ogrske monarhije. V njem je bilo takrat vse koncentrirano. Cesar, vlada, parlament, sedeži vseh oblasti, vseh pomembnih družb, korporacij, udruženj, univerza, tehnika, umetniška akademija — no, vse, kar je bilo važno in pomembno, je bilo na Dunaju. Bujno in veselo življenje je bilo tam; zabav, kolikor jih je kdo hotel, gledališča, orfeji, cirkusi —, kavarne, gostilne, restavracije, godba, petje... In Prater... Pa menažerija v Schönbrunu... Za ljudi iz dežele so bili dnevi, ki so jih preživeli na Dunaju največji prazniki.

Za nas socialiste, delavce, ki smo se več ali manj že poglobili v nalogo modernega proletarskega gibanja, je seve Dunaj pomenil — skoro vse. Na Dunaju je bil sedež strokovne komisije, sedež železničarske organizacije — sedež politične delavske stranke socialno demokratične. Na Dunaju je prebival dr. Adler, ki smo ga visoko spoštovali in ljubili.

Dunaj nam je bil več, kot si je danes lahko misliti.

Po gospodarskem krahju l. 1873 je bilo za delavsko ljudstvo na Dunaju dolgo let zelo hudo. Mezde so se silno znižale; zaslužka skoro ni bilo. Delavci in obrtniki so zelo slabo živeli. Z êro Taafa in Dunajevskega je prišlo pa še slabše. Fin. minister Dunajevski je začel z indirektnimi davki, glavno za živila, kar je seve najhuje zadelo delavske sloje. V tem ovzdušju so se zarodili početki dveh velikih gibanj: delavskega, socialističnega in antisemitskega, krščansko-socialističnega.

Proti socialističnemu gibanju so se postavili tako kapitalisti kot državni uradi. Zlasti zadnji so bili z vso vnemo na delu, da zatro — socialistično gibanje. Razpuščena so bila društva, časopisi prepovedani, konfiscirani, agitatorji in sodrugi zapirani. Dunajsko delavstvo pa je pokazalo izredno žilavost. Vsa izobraževalna društva, dramatični klubi in športna udruženja po Dunaju so bila polna mladih socialistov, ki so vsi imeli glavno težnjo: z izobrazbo k svobodi. Ali, pritisk je bil čim dalje hujši, in povzročal je, da se je pri večini spremenil mirni socializem prvih početkov v

revolucijski socializem. Zlasti so k temu pripomogle obsodbe, ki so kričale vsled silne krivice, ki je bila z vsako prizadejana obsojencu. Posebno je silno vplivala obsodba s. Rihterja, ki je dobil 12 let težke ječe radi naročitve lepakov, ki še izšli niso.

Delavski listi mirnejše smeri so bili od revolucionega delavstva izsmehovani, n. pr. socialistična »Gleichheit«, ki je delavce opozarjala, naj ne prekipevajo radi krivic, je bila proglašena za neprijateljico delavstva med — radikalnimi sodrugi. Radikalna, revolucijska smer je dobivala prevlado... Afera Merstallingerjeva, ki je predstavljala poskus potom ropa priti k sredstvom za revolucijsko propagando, je seve povzročila, da so oblasti še vse bolj preganjale delavsko gibanje. L. 1881 so v Avstriji proglasili 70 časopisov za nevarne obstoju države; 17 (ki so izhajali v Avstriji) so jih to leto zatrli!

Obsodbe so bile od dne do dne krutejše. Delavstvo pa se je klatlo med seboj. »Mirni« in »radikalni«... Strašna je zgodovina delavskega gibanja od 1880—1889, ko se je neumorno delujočemu Viktorju Adlerju posrečilo aranžirati hajnfeldski kongres in ustanoviti enotno avstrijsko socialno demokratično stranko.

Z občudovanjem smo v provinciji (ko smo se začeli zavedati) gledali na dunajske sodruge. Dunaj nam je bil vzor.

Potem krščansko-socialno gibanje! Karl Lueger in njegovi boji za nadvlado Dunaja. Spominjam se stotisočev in stotisočev, ki so šli za Luegerjem, ki je postal ljubljenelec Dunajčanov, ker se jim je znal tako demagoško prilizovati.

Proti Luegerju in njegovi demagogiji je stal poleg Viktorja Adlerja v prvih vrstah glavno s. Jakob Reumann, ki je vršil pogumno kritiko nad krščansko socialističnim gospodarstvom. Poleg njih pa mladi učitelj Karel Seitz iz Floridsdorfa, ki je bil nevstrašen kot lev!

Po 25 letih — dobri Adler skoro ni ućakal — postal je prvi prezident avstrijske republike nekdanji učitelj (prvi socialistični učitelj) Karel Seitz, in prvi socialistični župan Dunaja — stari Jakob Reumann... Lueger se je gotovo v grobu preobrnil.

Lepi so to spomini, ki človeka utrjujejo v misli, da vzvišene ideje Socijalizma gredo nepretrgoma po zmagoslavni poti do svojega Cilja.

*

Iz železniške službe odpuščeni Zavrtnik je dobil mesto pri upravi čas. »Eisenbahnerja«, »Delavca« in sploh listov, ki jih je izdajala železniška centralna organizacija. Železničarji so bili organizirani najprej v dveh organizacijah: »Fachverein der Eisenbahnbediensteten«, ki ga je vodil sprevodnik Wintersberger in je bilo v njem organizirano vlakospremno osebje ter »Fachverein der Werkstättebediensteten«, ki ga je vodil žel. strugar Tomschik. Ta dva strokovna društva sta se l. 1896 združila v enotno organizacijo. Za slovenske delavce je ta organizacija izdajala dvakrat na mesec časnik »Delavec«. Pisal ga je sprva Zavrtnik s pomočjo slovenskih visokošolcev, med katerimi sta največ delovala Geiger in Oražem. Geiger je bil zelo delaven; na žalost je kmalu umrl na jetiki. Oražem (poznejši starosta slovenskih Sokolov, zdravnik dr. Oražem) je bil stalen sodruženik »Delavca«. Prestavljal je tudi okrožnice, agitacijske brošure in letake v slovenščino, ker je živel v silni bedi. Spoznal sem ga v bolnišnici, kamor so ga prinesli, ker je hotel izvršiti samomor iz pomanjkanja. Bil je zelo ugoden družabnik in priden sodelavec. Bilo je še par srbskih dijakov, ki so pomagali.

L. 1896 me je Zavrtnik seznanil z Edbinom Kristanom, ki se je takrat preživljal na Dunaju kot žurnalist. Sotrudoval je pri »Arbeiterzeitung«. Nekega večera sva sedela z Zavrtnikom v Terrassenkafee v Margaretni ulici in k nama je prišel E. Kristan. Takrat nas je bilo na Dunaju že precej Jugoslovancev. Bili smo že ustanovili svoje izobraževalno društvo »Svoboda« v Margaretnem okraju. Člani so bili železničarji, študentje, tovarniški delavci-Jugoslovani. Predavali so razni sodruzi — nemški nemško, mi po naše. Zlasti je mnogo predaval E. Kristan.

Proti železničarski organizaciji so se tako privatne žel. uprave kakor državna železniška z vso močjo borile. Žel. min. Gutenberg podprt celo po pokojnem dr. J. Kreku je — razpusil železni-

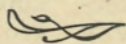
čarsko organizacijo, ki je tedaj štela nad 27.000 članov. Lokale so nam zapečatili; vse, kar so dobili, so zaplenili. Kaj sedaj?

Po temeljitem razgovoru smo se odločili: ustanoviti novo organizacijo železničarjev ter — dokler ne bo dovoljena — vzdrževati na vsak način železničarje skupaj, in sicer tako, da so odjemalci železničarskih listov (»Eisenbahnerja«, »Delavca« itd.) tudi že s tem organizirani kot bi društvo obstajalo. Pokazale so se velike težkoče, ki so se morale premagati. »Organizirani« so se zmanjšali na 11.000.

Za južne pokrajine smo uvideli, da je treba, da se preselimo domov, če mogoče v Ljubljano. Sodrugi v Ljubljani so itak želeli, da imajo en list v Ljubljani. No, pa ni bilo ne v Ljubljani in ne v Postojni dobiti tiskarne, ki bi hotela tiskati delavski list. Bali so se delavskega gibanja na vso moč. Zato smo se odločili da gremo v Trst, odkoder bomo lažje razvijali agitacijo za železničarsko organizacijo in socializem. V l. 1895, 1896 in 1897 sem že kot govornik prešel celo Avstrijo. Po Češkem, Moravskem, v Galiciji — po nižji in gornji Avstriji ter seve po južnih deželah — povsod sem bil že kot referent. Pritrdil sem rad, ker sem videl, da je treba iti na jug, kajti agitacijo je bilo z ozirom na razmere še bolj poživeti.

Preselila sva se tedaj Zavrtnik in jaz v Trst. Z Zavrtnikom je kot prijatelj odšel še Edbin Kristan. Zame je bila selitev zelo težka. Otrok in punkljev sem imel toliko, da sem pri selitvi iz Dunaja najprej v Novo mesto pozabil enega otroka v vagonu. Revček je spal zavrt v plenice na stelaži. Odhajali smo že, pa so prihiteli za menoj: enega ste pozabili. Sram me je bilo, da bi se najraje udril v zemljo...

V Trstu smo izdajali »Delavca« in »Svobodo« po dvakrat na mesec, da smo obšli zakon in imeli tednik. Živeli smo zelo revno. Plače smo vsi trije imeli 42 fl. na teden, in sicer Zavrtnik 20 fl., jaz 17 fl. (midva od železničarjev), E. Kristan 5 fl. (od lista), kar smo skupaj zložili in vsi trije skupno porabljali. Oba lista sta bila že nekako »strankarska«, ker ju je strankin kongres dec. 1897 prevzel kot svoja. (Dalje.)

A. K.:

Stan in dom.

II.

Veliki voditelji in vstvarjajoči duhovi v miselnem svetu združnega gibanja so kmalu spoznali, da združenje gospodarečih ljudij ne sme imeti le svrhe, da povzdigne in zboljša gospodarski, materialni položaj organiziranih združnikov, ampak mora sočasno tudi skrbeti za tem, da povzdigne posameznika duševno in нравno za rodbino in potom rodbine. Kajti le mnoštvo čistih in zdravih rodbin more obdržati tako običino in državo kot družbo življenja zmožne in notranje čvrste.

Kdor se z veliko ljubeznijo zatopi v velike človečanske probleme, spozna, da ne more nobena gospodarska organizacija in seve tudi ne nobena politična stranka napraviti za trajno boljših razmer, če se ji ne posreči posameznih ljudij spreobrniti in zboljšati, skratka: vzgojiti.

Vsak človek ima dobre in slabe lastnosti; naloga vzgoje je, dobre lastnosti pospeševati, zatreti. Veliki Dante izvaja vso bol in vsako stisko in neugodnost na svetu od treh živali, ki gredo s človeštvom: od pantra, ki predstavlja razkošje in čutnost, od leva, ki je simbol častihlepja in ponosa in od volkulje, ki predstavlja nevoščljivost, skopuštvu in egoizem. Bogati in revni, visoki in nizki, stari in mladi bolehajo na teh lastnostih človeškega rodu. To vemo. K temu spoznanju pa moramo pridružiti še vero v človeštvo.

In vero v človeštvo so vedno imeli vsi pravi vodje združnega gibanja. Poglejmo življenjepise pionirjev in predhodnikov združnega gibanja — in pri vsakem najdemo to potrjeno. V. A. Huber je pa prvi konstatiral, da je vprašanje stana in doma v velikem obsegu mogoče rešiti le potom združničnih naselbin. Prof. Fr. Schär je isto poudarjal.

Dr. Karl Munding pa pravi:

Vsako združno gospodarstvo nastopa iz dveh temeljnih sil: iz individualne in iz kooperativne. Individualna je sila posameznega človeka, kooperativna pa združitev teh individualnih sil v skupno gospodarska združenja, ki sicer

še niso »skupna gospodarstva«, ali gredo za tem.

III.

Kaj nam pove združna statistika?

V svobodni Švici je »Zveza švicarskih konzumskih društev« ustanovila pri mestu Baselu zadrugo pod imenom »Naselbinska zadruga Freidorf«, ki je naravnost idealno rešila težek problem — »Stana in Doma«. Trdi se lahko, da je z »Freidorfom« napravljen posrečen poskus: kako naj srečno in zadovoljno živi človek dandanes.

V Švici je združno življenje sploh zelo razvito. Do svetovne vojske je delovalo tudi že 19 stan. zadrug, ki so svojim članom sezidale 793 stanovanj; v vojni dobi je nastalo 17 zadrug, ki so zgradile 439 stanovanj; po vojni je na novo zraslo še 18 zadrug, tako da je do l. 1920 bilo skupno 54 zadrug, ki so sezidale 1627 stanovanj. In Švica ni bila v vojni, ki je rušila naselbine, podirala stavbe in hiše... Zidala je stanovanja iz potrebe po boljšem, ugodnejšem »Stanu in Domu«. Vse zgrajene združne hiše prikazujejo veliki plus v oziru boljših stanovanj. »Freidorf« stoji pa na višku.

IV.

Zveza švicarskih konzumnih društev si je v zadnjih dvajsetih letih obstoja pridobila znatne tihe rezerve. Zvezna republika švicarska pa je l. 1919 izdala zakon, po katerem se bodo znatno obdavčile vse tihe rezerve podjetij v blagor republike, ako podjetja sama teh tihih rezerv ne uporabijo v občekoristne svrhe. Vsled tega zakona je Zveza sklenila ustanovo velikega obsega iz svojih sredstev, in sicer v prid posebne naselbinske zadruge.

1. nov. 1921 je Zveza švicarskih konz. društev sklenila zgodovinsko pogodbo z naselbinsko zadrugo »Freidorf«, po kateri je tej darovala 7.515.140 švic. frankov (okrog 86 milijonov dinarjev našega denarja) s katero je zgradila naselbino v svrhu stanovanja nastavljenec in delavcev Zveze švic. konz. društev. Sedaj pa jo izroča v daljno upravo in last zadrugi. Noben kos zemlje, nobena stavba se ne sme prodati ali odtujiti. Če bi se to zgodilo, pripade vse s tem denarjem zgrajeno, nazaj Zvezi.

Z ustanovitvijo Freidorfa je zveza švic. konz. društev hotela tri probleme naglasiti in rešiti:

1. delodajalec ima poskrbeti za dobra stanovanja svojim uslužbencem;
2. v sedanji dobi naj vsakdo sodeluje pri reševanju stanovanjskega vprašanja;

3. Za uspešno vzgojno delo med ljudmi je potrebno, da ima vsaka rod-bina svoj — dom.

Povdarila pa je, da mora naselbina »Freidorf« postati popolna zadruga. Naseljenci morajo imeti možnost vse svoje potrebe pokrivati iz zadruge. Načelo samouprave naj pride do najširše veljave, in vsak posameznik naj en del svojega prostega časa žrtvuje zadrugi. Naselbina je skupna last. Vsak naseljenec ima prevzeti en delež à 100 fr. (okoli 1200 Din). Stanovalcu se ne more odpovedati, če izpolnjuje prevzete dolžnosti. Hiša ni njegova, ampak last zadruge.

Glavni organ je upravni svet, ki mu deluje ob boku 7 komisij: vzgojna, zdravstvena, finančna, varstvena, stavbna, zabavna in ustanovno-izvršilna.

Naselbina ima lastno konzumno in hranilno podjetje, v katerih se morajo udeleževati vsi zadrugarji.

Freidorf obstoji iz 150 enodružinskih hiš, ki so ali samostojno stoječe ali

v večjem sklopu; vsaka ima svoj vrt. Cela naselbina je vzorno kanalizirana in zvezana z lepimi potmi, in vse obdane z velikim obzidkom. Imajo dober vodovod in elektriko iz zadružne elektrarne Bisseck, katere člani so vsi stanovalci naselbine. Sredi naselbine je zadružni dom, impozantna stavba, ki ima 1,030.00 kvadratnih metrov zazidane ploskve. Vseh 150 hišic pa ima zazidane ploskve 9600.00 kvadratnih metrov. Vse površine skupaj pa je 84.915.00 kvadratnih metrov, od tega zazidane 11,100.00 kvadratnih metrov.

So trije tipi hiš. Po 4 sobe je 110 hiš, Po 5 sob je 30 hiš, po 6 sob je 10 hiš. Najemščina se kreče od 850 fr. do 1600 švic. frankov na leto. Cena je tedaj na m² med 52.17 švic. fr. do 60.27 švic. fr. Stane pa povprečno vsak qm 56.77 šv. frankov.

Ko je l. 1921 bila svečana otvoritev Freidorfa, dejal je predsednik švicarske republike E. Schulthess: »Tu v Freidorfu se občuti pravi zadružni duh. Tako gibanje, ki ga vodijo možje, kojih glavna skrb je obče dobro, mora uspeti. Naselbina Freidorf hoče biti mesto svobode, kjer živi človek na dostojen način, hoče biti spravno delo, ki naj pokaže, koliko več je tega, kar naj nas združuje nego onega, kar nas loči.«

L I S T E K

Idejni predhodniki današnjega socializma in komunizma«. V Zadružni založbi v Ljubljani je izšel pravkar I. zvezek socialno-politične knjižnice, ki je namenjena širokemu občinstvu in katere naloga naj bo, v poljudno znanstveni obliki, podajati zgodovino in gibanje ter probleme modernega socialnega gibanja. Predležeci spis nam opisuje nekatere najmarkantnejše predstavnike socializma in komunizma v pred-marxistični dobi. Kdor hoče poznati današnje socialne probleme, se mora poprej seznaniti z raznimi socialnimi utopisti, da vidi, kakšne probleme so reševali ti in pa kako. V tej knjigi nam znani književnik Abditus v lepi besedi in zelo zanimivo opisuje angle-

škega komunista Roberta Owena, Francoze St. Simona in njegove učence, Karla Fouriera, Bucheza, Blanca, Proudhona, Nemca Rodbertusa in Weitlinga, razne angleške, ameriške in nemške agrarne socialiste ter končno miselnega predhodnika ruskega boljševizma, Bakunina. — Je to za nas Slovence izreden spis, po katerem bodo vsi, ki se pečajo s socialnimi vprašanji in problemi, gotovo segli ter ga s pridom čitali.

Lepa knjiga velja na izredno finem papirju tiskana Din 30.— na navadnem knjižnem papirju pa Din 25.— Naroča se pri »Zadružni založbi« v Ljubljani, Aleksandrova cesta št. 5., dobi se pa seveda tudi po vseh knjigarnah.

DR. JAN HERBEN:

Pomen francoske revolucije.

Med zgodovinarji in modroslovci je prepir, ali je bila velika francoska revolucija konec srednjega veka ali početek nove dobe. Gotovo je, da je naše moderno življenje izšlo iz te revolucije in da je povzročila konec absolutizma, čeprav se je ta še povzdignil na noge vsled protinapoleonske reakcije in svete aliance. Evropa (vštevši i Rusijo) je bila od l. 1789 do 1848 neprestano v revolucijskem razpoloženju. Giuseppe Mazzini je eden iz onih, ki so videli v francoski revoluciji završetek stare dobe, in ne vstopa v novo epoho. Po njegovem mišljenju Revolucija ni bila program, ona je bila le rezime; ni začela, ampak je zaključila epoho. Končno je dovršila boj za one pravice posameznikov, za katere se je borila reformacija. Do nje se je posameznik bojeval za osebno svobodo, od nje nadalje pa se priglašajo že narodi kot celota, kot skupina posameznikov, da morejo izvrševati svobodno svoje poslanstvo na svetu v svrhu razvoja večnega zakona napredka.

Mazzini piše doslovno: revolucija l. 1784 je po svojem značaju precej protestantovska — skončala je z ustoličenjem analize, s potrditvijo bratstva posameznikov in z organizacijo svobode. »Osemnajsto stoletje je izvršilo svojo nalogo. Naši predniki spe ponosno in mirno v svojih grobovih: počivajo pogrbeni z zastavo kot bojvniki po bitki. Ne bojte se, da jih razžalite. Njih zastava, s krvjo Kristovo rdeče pobarvana, po Lutru oddana Konventu, da bi plapolala nad trupli onih, ki so bili ubiti v vojskah narodov — kot sveti testament nam vsem.« —

Revolucija je proglasila ljudske pravice. Vemo, da ni bila prva, ker se je to že poprej zgodilo v Severnih državah ameriških. Ali ona je izbojevala ljudskim pravcam domovin-

sko pravo v Evropi. Te ljudske pravice tičejo se prav tako posameznikov kot celega naroda. Bile so to stare in nove stvari, kajti pri vsakem velikem potresu in razpadu se ne podre le staro, ampak pokaže se tudi zarod bodočega napredka. Ni mogoče zato soglašati z Mazzinijem, da ni dala Revolucija »Gesla Bodočnosti«. Prav to geslo je obseženo v proglašenju ljudskih pravic. Prvi odstavek se je glasil: »Ljudje se rode in ostanejo svobodni in enaki kar se tiče pravic. Družabne razlike morejo nastati le iz razlogov na splošne koristi.« Odstavek tretji je določal tudi: »Načelo vse oblasti ima svoj sedež v narodu...« »Zakon je izraz splošne volje. Vsi državljanejo svobodni in enaki, kar se tiče pravic, imajo pravico sodelovati osebno ali pa po svojih zastopnikih na njegovi ustvaritvi.«

Ni vseeno, kako sodimo danes o Veliki Revoluciji. Naša sodba je važna izpoved. Po tem, kako sodimo o Revoluciji, se pozna, kako naziramo na sebe in na svojo revolucijo. To je že Laveleye povdaril.

Od mislecev je najbolj ponižal Revolucijo Tomaž Carlyle v svoji Zgodovini francoske revolucije. Carlyle ni našel v Revoluciji nobenih vodilnih misli in ni našel voditeljev. Carlylovska filozofija ne priznava v narodu sintetičnega življenja in sintetičnega cilja, pa če bi tudi to bila nezavedno enota volje in smernice. Carlylovo zgodovino tvorijo posamezniki, junaki. Zato mi našel v Revoluciji tiste jasne vezi med vzroki in posledicami, videl je v nji le strašno zmedo, temno, slučajno, skratka: anarhijo. Njegovo knjigo odloži čitatelj razočaran, potr, naginajoč se k fatalizmu. Po Carlylu Revolucija ni imela zmisla, ker ga on ni našel, kajti iskal ga je trdovratno v voditeljih.

Še bolj je izpodrival pomen Revolucije Francoz Hypolit Taine, ki je iznesel na javnost kar največ podrobnosti o revoluciji. Noben pred njim ni bogatejše naslikal toka dogodkov od kraljevske palače, konventa do delavskih stanovanj in blaznih mest in vasi, ali iz vsega tega ne občutiš nič drugega, kot nezmišelnost pustošenja, potoke krvi, točnost guillotine — nasilja, ropanje, požare, umore in sramotna dejanja vseh vrst. Povsem prav je rekel Laveleye o Tainu: »Slika francoske revolucije in njenih izrastkov, ki jo je načrtal Taine z občudovanja vredno bogatostjo zelo točnih detajlov, je zelo točna in zelo napačna ob enem. Zelo točna, ker temelji na dokazanih dejanjih; zelo napačna, ker postavlja na kupe poleg sebe same zločine, sama nasilja, me pokaže pa na lepe in vzvišene strani tega občudovanega pokreta: ne oriše splošne navdušenosti za svobodo in za osvoboditev ljudskega pokolenja, sovraštva do krivice, odstranjevanja brezpravja in krivic, ustvaritve zakonov, ki so vredni rimskih pravnikov, lepih, krasnih govorov, junaških smrti, rodoljubnih žrtev, vzvišenih besed in dejanj, ki so čast našemu pokolenju.«

Kako je Revolucija vplivala na ostalo Evropo? Klopstock, nemški pesnik je v vznešeni odi pozival nemške stanovje: »vidite, smelo dejanje francoske skupščine; rešitev, izhajajoče solnce, blagodejno solnce, o katerem se nam ni sanjalo.« In Schiller je blagoslavljal Revolucijo kljub nasilnostem, ki jih je obžaloval. Klical je:

»Pred sužnjem, ki lomi svoje okove — pred človekom svobodnim bodite brez strahu.«

V arnhagen je bil ves navdušen: Francoski narod, svoboda, enakost, te besede so se radostno glasile in ponosno so odmevale v duši moji. Žalostni posamezni dogodki (tu je mislil na nasilnosti)

Revolucija pomeni na sploh prevrat in to tako v narodnem kot v političnem življenju. V ožjem pomenu: preureditev obstoječe državne ustave na način, ki nasprotuje pravnemu redu države. Oni preureditvi, ki po določenem načrtu spreminja po ustavni poti obstoječo državno ustavo, pa pravimo reformistična. Revolucionar izpreminja obstoječi državni red ne oziraje se na obstoječe pravne določbe, tedaj: nasilno, reformist pa z uporabo obstoječih pravnih pripomočkov.

Konvent je latinska beseda in je pomenila čas, ki ga je magistrat v Rimu do-

pa nas najbržje vodijo k srečnejši bodočnosti.

Merodajna pa je sodba modrega Macaulaya, ki je napisal najbolj globoko studijo o Revoluciji. Dejal je: »Nashe trdno premišljeno prepričanje je, da je prinesla francoska revolucija kljub vsem zločinom in blaznostim ljudstvu veliki blagoslov.«

Vsako mora danes razumeti, da Evropa pred l. 1789 ni imela pravih narodov, če izvzamemo Angleže, ki so svojo revolucijo izvršili že l. 1686 in se otresli praznoverja, da ima kraljevska čast tajne lastnosti. Angleški zakoni niso od te dobe imeli dvojnega pomena, kajti od te dobe je bilo jasno vsakemu Angležu, da brez dovoljenja zastopnikov naroda ni mogoče izdati nobenega zakona. Angleška revolucija je proglasila za krivo in napačno mnenje, da je kraljevska moč kaj bolj svetega kot temeljni zakon. Ta nazor je preplaval preko morskega kanala, ki deli Anglijo od Francije, še-le leta 1789 in od tod je korakal peš po Evropi. Ako ni imela Evropa l. 1889 iste podobe kot l. 1789 je to zasluga francoske revolucije, ki je razglasila načelo suverenosti naroda in narodnostno načelo. Osvobodena Grčija, Belgija, ločena od Holandske, združena Italija, združena Nemčija, samostojna Rumunija, Srbija, Bolgarija — in kar je še kvasilo, dokler ni izrekel Wilson v svetovni vojni zadnje besede: samoodločba vseh narodov. Da ni bilo Revolucije, ne bi narodi Avstro-ogrske zahtevali svojih pravic. Evropski narodi so vsi sprejeli gesla: »Svoboda, enakost, bratstvo« za svoj program.

Po tem, kako se sodi o Revoluciji, spoznava se naprednega človeka od nazadnjaka. Za nas ostane resnica, da ima moderna demokracija svoje korene v Veliki Revoluciji.

ločil za razsojevanje sporov. Pozneje se je razumel pod to besedo sestanek in kraj, kjer se je ta vršil; še pozneje: združenje državljanov, živečih v gotovem kraju. V zgodovini je velik pomen dobil »nacionalni konvent« za časa francoske revolucije; izvoljen je bil l. 1792; ta je odpravil kraljestvo in proklamiral republiko ter vodil državo do 16. okt. 1795. Izdal je 15.444 dekretov.

Guillotina. S to besedo označujejo stroj za obglavljenje ljudi, ki ga pri smrtnih kaznih uporabljajo še sedaj na Francoskem in tudi drugod. Imenuje se po iznajditelju zdravniku Jožefu Ignacu Guillotinu (1783

1814). 21. dec. 1789 je francoska konstituanta sklenila, da je obglavljenje za vse enaka smrtna kazen in giljotina je strašno morila...

Napoleon Bonaparte L., rojen l. 1769 na ital. otoku Korsika. Kot francoski oficir je bil v Parizu v času, ko je velika revolucija odstavila kralja. Postal je navdušen revolucionar; odpovedal se je zato državljanstvu Korsike in deloval za tem, da postane Korsika francoska. Republikanski direktorij ga je kmalu vzel v svojo službo in ga postavil za vrhovnega poveljnika rev. vojske. Vsled velikih uspehov je postal l. 1799 prvi konzul na deset let in s tem diktator Francije. 18. maja 1804 se je dal proglasiti za dednega cesarja Francoske. Imel je povsod srečo, dokler ni napravil znanega pohoda v Rusijo, ki se je ponesrečil. Francija je bila izčrpana. Združeni nasprotniki so porabili to priliko in udarili na Napoleona. Imeli so uspeh. Napoleon se je 11. aprila 1814 odpovedal prestolu in odšel v pregnanstvo na otok Elbo, odtod je poskusil v marcu 1815 nov upad v Francijo in je skoro uspel; 22. junija se je odpovedal končno prestolu. Umrl je kot jetnik na otoku Sv. Helena 5. maja 1821.

Sv. Alianca (Sveta zveza). V zgodovini je vse polno »zvez«, ki so »svete«, ki so jih ali papeži ustanovili ali pa drugi v svrhu obrambe katoliške cerkve oz. pobijanja njenih sovražnikov. Na splošno in v glavnem pa se pod »sveta Alianca« razume zveza, ki so jo sklenili po drugi zmagi nad Francijo ruski car, avstrijski cesar in pruski kralj v Parizu 26. sept. 1815. Vodilna ideja je bila, da se ustanovi zveza knezov, ki si je postavila kot najvišjo postavbo za življenje ljudstev postave krščanstva. »Strašni dogodki zadnjih let so ustvarili prepričanje, da je sreča bodočnosti mogoča le v vzvišenih resnicah Jezusove religije; in v medsebojnih političnih odnošajih ter v upravi držav naj veljajo edino načela krščanske ljubezni, miru in pravičnosti.« Tej zvezi so pristopili še razni drugi vladarji. Ta zveza ima pomen bolj kot »medsebojna obljuba« vladarjev in

ne kot »državna pogodba«, ker pri sklepanju ministri niso sodelovali. Dejansko so jo monarhi sklenili zato, da se v bodoče omeji oz. prepreči ne le nova revolucija, ampak svobodno življenje na sploh. Vodil je to politiko avstrijski nazadnjak minister Metternich. Nasproten tej zvezi pa je bil z vso odločnostjo angleški minister Canning.

Fatalizem = vera v usodo, mnenje, da se vse godi, ker je tako določeno in se ne more predruščiti. Fatalist je pristaš tega mnenja. Fatalizem se je zgodovinsko udeležil v mohamedanizmu; Turki so (in menda še) verovali, da jim je vso usodo njihov bog v naprej odločil.

Rezume (izgovori: rezime) pomeni »izvleček iz razprave«. N. pr. pri porotni razpravi predsednik sodnega zbora na kratko pove ves potek obravnave, povdari vse dokazne momente, ki govorijo »za in proti«. V Mazzinijevem smislu: glavna dokazna snov. — Rezultat pa je končni znesek kakega računa, oz. uspeh kakega početja.

Analiza (grška beseda) pomeni razpustitev, razrešitev. V modroslovskem pomenu pomeni nasprotstvo sinteze, to je: ono logično obravnavanje nekega pojma, s katero ga razdelimo in razčlanimo v posamezne dele. Matematična analiza je znanstveni sistem računanja črk. Poznamo kemično analizo, ki določa sestavine teles, spektralno analizo itd.

Sinteza = sestava, zveza, sklopitev, zlasti zveza predstav in pojmov med seboj, kakor nehote nastajajo v čutnih prikazih. Sintetična izjava n. pr. je ona, v kateri dobimo pojem še-le iz cele miselne zveze. Revolucijo n. pr. razumemo še-le, ko vse vzroke premotrimo, kajti za vsako izpremembo mora biti vzrok.

Oda je oblika lirskega pesništva, ki izraža posebno razpoloženje človeka, ki so jo navdahnile ideje verskega ali posvetnega značaja, vedno pa veličanstvenega, vzvišenega. Psalmi Davidovi so ode; pri Grkih so najbolj znane Pindarjeve ode, pri Rimljanih pa Horacijeve.

MILE KLOPČIČ:

Marčevo stoletje.

(Iz zbirke »Sonetje človeka množice«.)

Srečaval brate sem, ki jim prokletje
na čelo znoj krvavi je dahnilo.
Bilo je v marcu in iz prs je lilo
v zemljo. Iz tal je vzkliklo rdeče cvetje.

Jaz pa sem pal med vrtnice v objetje.
Kot prt Veronikin se je sklenilo
to cvetje in obraz moj vase vlilo.
Stoletje to je marčevo stoletje,

in v moji krvi kri očetov polje,
in v mojem srcu dedov srce gloje,
in jezik moj napev očetov poje.

O še bo marc in še krvavo polje. — —
Kdo zadnji bo obraz svoj dahnil v cvetje,
kdo svoje bo ime vklesal v stoletje?

MILE KLOPČIČ:

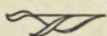
Vprašanje.

(Iz zbirke »Sonetje človeka množice«.)

O brat, li veš, zakaj tvoj amulet
je znoj krvavi, ki ti diči čelo?
O brat, li veš, zakaj si svoje delo
preklel na vek, jedva si bil spočet,
še preden te trpljenje je objelo?
O brat, mar veš, zakaj je tvoj pogled
s pestjo jekleno strte duše sled?
Zakaj srce ti je izkrvavelo?

O brat, o človek množice, ne toži!
Spoznavaj na tilniku železno pest,
ki nad življenjem tvojim gospodari,

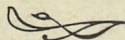
in skleni svojo, v zraku ž njo zakroži,
od tal oči povzdigni v svod do zvezd —
in pili bomo bratovščino s carji.

ČULKOVSKI:

Priče suženjstva.

Na visoki skali pred menoj
sledovi se vidijo davnega robstva.
Stresla je skala raz sebe
s krvavimi žulji znešeno
in z znojem zameseno,
kamenito maso.
Kje ste vitezi starodavni?
kje je vaš turnir,
kje vaš bučen pir?
Podsule so vaše kosti razvaline — — —.
A mnogo še vidim belih trdnjav črne teme
po gričih okrog,
pod zaščito zlatih križev vrh vitkih stolpov.
Kedaj bo zlomljen bajni strah pred vami?
Kedaj se bodo zrušili tudi vaši zidovi?

L. KUCHAR:

Vodnjak.

Kmetška slika.

(Konec.)

»Ali ne moreš spati?« ga je vprašala.

»Skrbi me!« je odgovoril mož kratko.

»Stric je rekel, da tam ni vode,« je dahnila žena boječe.

»Kdo ve to!«

»In če je ni?«

»Saj pravim: teden dni še, in če se voda ne pokaže, potem pustim vse skupaj,« je sklenil mož pogovor.

Kopanje, ki ga je začel drugi dan, se je nadaljevalo enakomerno cel prihodnji teden; v soboto pa še ni bilo vode, čeprav je zlezel Borovnik že tako globoko v zemljo, da je moral že močno zavpiti, ako je hotel doklicati svojo ženo iz jame. Na svoj sklep, da odneha s kopanjem koncem tega tedna, ako vode še ne bo,

Borovnik ni več mislil. Zaril se je vedno hujše v vero, da mora priti do vode na tem mestu. Včasih je prenehal s kopanjem, preiskušal prst, ki je sestajala vedno iz enakomerne mase lapora in ilovice, z rokama deval jo na jezik, da bi mogoče okusil kaj vlažnega v njej. Toda prst je bila suha kakor gori od vrha. Šem in tja se mu je zazdelo, da čuje neko žuborenje. Takrat je legal na dno, pritiskal uho tesno k zemlji in poslušal nepremično ležeč dolge minute, odkod bi prihajal dozdevni znak vode. Ali žuborenje se ni hotelo ponoviti in kopal je zopet dalje.

Tudi tretjo nedeljo, ki je ostala brez uspeha, Borovnik zopet ni šel v cerkev. Mrk in sam vase zatopljen je polegal

okrog hiše in zdelo se je, da se izogiblje žene in matere. Ženski sta opazili to spremembo s strahom; najbolj njiju je vznemirjalo dejstvo, da mož ne gre v cerkev že tretjo nedeljo, medtem ko preje ni izpustil maše brez vzroka. Prihodnji teden pa je zopet kopal brez prenehanja; ženski sta mu pomagali molče in s strahom, in nobena si ni upala ugovarjati njegovim čudnim, zapovedujočim pogledom. Ker je bila globina že precej velika, ena sama ženska ni zadostovala za dviganje zemlje iz jame, morali sta vleči obe za masno očrnelo vrv, na katero je bila privezana kad s prstjo. Široko razkoračenih, bosih nog sta stali podvezanih kril ob vodnjaku in molzli za vrv, da so se jima napenjale debele žile na suhih bedrih in so se jima bočili neokusni, koničasti trebuhu.

Po okolici pa je završela čudna novica. Sosedje so si počeli pripovedovati, da Borovnik ni pri pravi pameti: venomer koplje tisti vodnjak, ne govori z nikomur, niti z ženo, ne gre nikamor in zanemarja vsako drugo delo. Marsikdo, kateri je preje iz radovednosti krenil mimo Borovnikove hiše, se je zdaj od daleč ognil samotnega poslopja. Ta in oni se je opogumil in vseeno stopil mimo Borovnika, da bi videl, kaj je na stvari. Ta in oni se je celo sklonil nad globino in zaklical na ves glas v vodnjak:

»Kaj pa delaš Borovnik?«

»Vodo iščem!« je zavpilo po kratkem presledku iz tmine.

Razen o vodi se ničesar drugega ni dalo izvedeti od Borovnika. Žena je vedela toliko kot nič; imela je zajokane oči in je s strahom čakala, kaj bo. Ako se ne zgodi nekaj nepričakovanega z možem, se bo zgodila nesreča. Na polju se je bližalo poletno delo, toda mož se ni brigal niti za najnujnejše, še živine skoraj ni hotel več opravljati. Mati starka je onemela in vsa izpita od prenapornega dela zadnjih dni je čepela za pečjo, roke in noge so ji odpovedavale vedno bolj in bolj in njeni stari možgani so s topotom gotovostjo slutili zlo, zato je molila zadnji čas mnogo več kot prejšnje čase.

Tako je minul že cel mesec in preko. Vodnjak je meril že okrog 25 metrov globočine in Borovnik še vedno ni nehal kopati. Delal je s podvojeno silo, čim bolj globoko je ril v zemljo. Ženski sta komaj utegnili spravljati zemljo iz ja-

me. Medtem ko je preje mož še prihajal po vrvi opoldne na dan h kosilu, je sedaj nekaj dni že ostajal v globočini in mu je morala žena spuščati jed v jamo. Komaj zvečer, pozno v mrak je zlezel na dan, sključen, ves prašen in rjav od zemlje. Tak je zavžil nekoliko večerje in navadno legel spat brez besed v popolni ravnodušnosti napram vsemu okrog sebe. In to stanje se je slabšalo vsak dan.

Nekega dne pa, proti popoldnevu, nenavadno dolgo ni prišlo znamenje iz jame, da je kad polna; navadno je mož kad takoj napolnil, da se je dvigala venomer gor in dol. Žena je stala naslonjena na bruno in držala mehamično za vrv, starka pa je čepela na kupu zemlje poleg nje.

Takrat pa se je zaslišal iz globočine presunljiv, radosten, skoro divji vzvik:

»Voda — voda!«

Ženski sta prvi hip onemeli od nekega neznanega prijetnega občutka, nato sta hkrati skočili k odprtini in zapičili poglede v temno brezdno.

»Ali res?« je zavpila žena na ves glas.

»Voda — voda!« je zavpilo še močnejše iz brezdna.

Na ponoven klic žensk iz jame ni bilo več odgovora. Ženskam se je zdelo, da prihaja od spodaj neko šofotanje, nekak šum, ki je podoben žuborenju močnega studenca; črez čas pa je utihnilo tudi to. Ženski sta potegnili za vrv in ko je prišla posoda na vrh je bila polna vode, grde, rjave, z zemljo pomešane vode. Ko sta pomočili roke v njo, ju je zazebló kakor led.

Iz vodnjaka pa ni bilo nobenega znamenja več, niti odgovora na klicanje in ko sta spustili vrv doli, kakor druge krati, da je prilezel mož z njeno pomočjo na vrh, se je potapljala vrv v brezkončno dno in nihče se je ni oprijel.

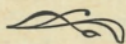
Takrat je prišla grozna slutnja. Ženski sta se hkrati spogledali in kriknili od strahu: Zalilo ga je. Radost nad uspehom je mahoma presekala zla slutnja in se naslonila na njiju z vso grozo. Žena je bežala skozi les k sosеду, ki so prihiteli z lestvami in vrvmi na pomoč. Tesar Krivonog, ki je bil slučajno pri sosеду in je z drugimi vred prihitel na lice mesta, je zlezel privezan na vrv, v vodnjak. Dolgo, dolgo so ga spuščali navzdol; nato je dal znamenje za: stoj,

nekaj časa je šofudralo doli v temi, zatem je zabliskalo gori do oči, uprtih tja doli za njim, ker je prižigal svečo.

»Utopil se je, potegnite!« je zavpil Krivonog; možje so nategnili dvojno težo in s trudom je privlekel tesar mrtvega Borovnika na vrh.

Voda pa je naraščala nenavadno hitro in v par urah je bil vodnjak poln; pričela se je razlivati preko roba doli po bregu do njiv in travnikov, po katerih so odnesli čez dva dni mrtvega Borovnika na pokopališče.

Iz ruske poezije.

SERGJEE AFANASJEVIČ IVANOV-RAJKOV († 1869):

Pravljica.

Kliče kralj Aladin
s strašnim zvokom jeklenega meča
rablja, v svoj dvorec zlati.
A niti z gorskih višin, ne z zelenih dolin
se nihče ni kralju hotel odzvati.
Od tega dné pa ljudstvo svobodno
vživa srečo in mir,
cvetoča kot vrt dežela
vabi na večer pir.
Tam ni težkih okóv,
ne temnic in ne sužnjev,
— ker ni več tam — rabljev —.

A. SUSLOV:

Car Glad.

(Tragedija ruske vasi.)

Žalostni časi. Nad deželo visi
kakor težki oblaki pekoči glad.
Zemlja, s krvjo prepojena, rodi
le osát, da lakote gíne naš brat.

Ni slišati pesmi veselih odmev,
beda, pomanjkanje se je v kože vselilo;
na poljih je ves pomladni posév
uničila slana in solnce spalilo.

Ni skorjice suhe več kruha pri hiši,
(najti od nekdanj že v shrambi ni nič);
podijo po nji se le lakotne miši
a kravo že davno odgnal je birič.

Tiho je v selu. Na ulici prašni
le redko se vidi prepadle ljudi,
in včasih spreved v brezupnosti strašni
molčé na pokopališče krsti sledí.

Težko je seljaku življenje. Brezsrečna
usoda od nekdanj ga kruto morí;
še v stepni daljavi pesem pristréna
povzroča mu ból, da srcé krvaví.

Hrepeneče razlega se ljudski ta spev,
da duša trpeča od njega medlí.
Besed ne razločiš: a saj, le gladú odmev
proseče iz pesmi otožne brní.

Glasno, glasneje ta spev se razlega,
da bi navdušil velikih ljudi.
V dušo naj tužna ta pesem ti sega
da se sočutje v nji zarodí — — —.

A. M. ZEMČUŽNIKOV: **Prilika o sejalcu in semenu.**

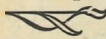
Šel je sejalec z zrnjem na polje in je sejal
 in povsod je veter njegovo zrnje razstlal:
 tik ob beli cesti ga je padlo stotero,
 in popotnikova noga je zateptala mnogotero;
 a kar ga je na tleh tam še ostalo
 ga je krdelo gladnih ptičev pozobalo.
 Spet druga zrna so padla na kamenita tla
 kjer kmalu brez mokrote so se posušila vsa;
 če pa slabotna bilka je pognala iz zemljé,
 takoj poldnevno solnce jo sežgalo je.
 Včasih se katero je med trnje izgubilo
 a tam se med bodečo je goščavo zadušilo.
 Zaman škropilo z dežjem dobrotno je nebó
 in vsako jutro napajalo s svežo je rosó:
 se drug za drugim je že mnogo let vrnilo
 a zdi se, da zrnje to ne bo nikdar obrodilo —.
 Kar ga pa padlo je na tla rodovitna
 iz tega je pognala žetev imenitna,
 in stokratno pomnóženi zlati plód
 z veseljem obdaril sejalec je ród:
 »Ker trudil si se, zdaj pót si obríši,
 in če razumeš kaj mislim, — v srcé si zapiši!«

B. ŽVAN:

Pod križem osamljen.

Če svet bi vesoljni v grobove porušil,
 solzâ bi človeških nihče ne posušil,
 ker delo sovraštva in večne nesloge,
 ne more zatreti trpljenja, nadloge.

Ljubezen in v bedi neomajna enota
 v dneh teh preizkušnje je božja dobróta,
 zato naj si ljudstvo v ljubezni pomaga,
 pod križem osamljen še Krist vam omaga.

E. ZOLA:

Štirje letni časi Ivana Gourдона.

(Dalje.)

Stric Lazar je molčal in nadaljeval
 svojo pot. Ni se oziral niti na drevesa,
 ki so ga navadno tako zanimali. Gotovo
 se je pripravljval na hudo pridigo. Pelje
 me po drevoredu, da me okrega! Obde-
 loval me bo prav dolgo; kosilo bo mrzlo;
 ne bom mogel nazaj do obale, da se po-
 vrnem z mislijo na oni sladki dotik Ba-
 betinih ustnic z mojimi prsti! Prišla sva
 do drevoreda ob reki; tu so se dvigali
 mogočni hrasti z močnimi debli in dol-
 gimi, polnimi vejami. Gosta trava je tvo-
 rila pod drevesi posebno preprogo,
 katero je solnce, prodirajoč med listjem,
 okraševalo z zlatim cvetjem. Daleč do-
 li so bila zelena polja. Stric je nadaljeval
 svojo pot do konca drevoreda. Tu se je
 ustavil. Stopil sem poleg njega uverjen,
 da je strašni trenutek prišel.

Ob ostrem ovinku reke se je dvigal
 plot, ki je tvoril na kraju drevoreda neke
 vrste nasipa. Polja so se raztezala pred

nami daleč naokolu. Solnce je stopalo
 visoko pod nebo; njegovi srebrni jutra-
 nji žarki so se pretvorili v svetlo pozla-
 čeno luč, ki je obsijala hribe in se vsi-
 pala po dolini z ognjenim bleskom.

Po trenutku molka se je stric Lazar
 obrnil k meni.

— Sedaj boš slišal pridigo! — sem
 mislil, in sklonil glavo. Zamahnil je z
 roko in pokazal po vsej široki dolini.
 Nato se je vzravnal in mi rekel s tihim
 glasom:

— Vidiš, Ivan, to je pomlad. Zem-
 lja je praznično oblečena, moj sin, in jaz
 sem te pripeljal pred to ravan, da ti po-
 kažem prvi nasmeh tega mladega let-
 nega časa. Poglej, ta siii in ta mir! Iz
 zemlje se dvigajo vonji, ki nas božajo
 kakor nov dih življenja. —

Obmolknil je, in zdelo se mi je, da
 razmišlja. Dvignil sem začuden glavo in
 začel svobodno dihati. Stric ni pridiga.

— Lepo je to jutro — je zopet povzel — jutro mladosti. Tvojih osemnajst let živi svobodno sredi tega zelenja, ki bo trajalo kvečjemu osemnajst dni. Povsod sijaj in vonj, kaj ne? Ta ravan se ti zdi kraj radosti: tam imaš vodo, da te osveži, tam drevesa, da ti dajo senco, in celo polje ti govori o sreči, in solnce ti kaže to lepo obzorje, v katerega ti zreš poln nad. Pomlad pripada paglavcem tvojih let: ona uči mladeniče, kako pomagati deklicam piti...

Sklonil sem zopet glavo. Ni bilo dvoma; stric me je videl.

— Dober starec kakor sem jaz — je nato nadaljeval —, ve pač kako se mora obnašati ob takih spomladanskih pojavih. Jaz, moj ljubi Ivan, ljubim Duranco, ker napaja ta polja in daje življenje celi dolini; ljubim to mlado listje, ker mi oznanja sadove poletja in jeseni; ljubim to nebo, ker je radodarno in pospešuje s svojo toploto plodovitost zemlje. Moral sem ti to prej ali slej povedati in ljubše mi je, da ti to povem danes, v tem lepem času. Najboljši pouk ti daje že sama pomlad. Zemlja je ogromna delavnica, v kateri se nikoli ne počiva. Poglej to cvetko ob naših nogah; zate je to dih vonja, zame pa delo. Ta cvet izvršuje svojo nalogo, razvijajoč svoj del življenja: eno črno zrno, ki bo znova delovalo prihodnjo pomlad. In sedaj povprašuj prostrano obzorje. Vsa ta radost ni drugo, kakor ogromno vstvarjanje. Mlado polje se veselo smehlja, ker začenja zopet večno delo. Čutiš, kako diha sedaj zemlja, vsa močno in hitro delujoča? Listje diha, cvetje se žuri, zrno klije brez prestanka. Rastline in trava tekmujejo med seboj, kdo bo prej dorastel; in vode in rečica pomagajo pri tem skupnem delu, in solnce, ki se dviga na nebu, razveseljuje delo poljedelcev.

V tem me je stric prisilil, da sem mu pogledal v obraz ter dejal:

— Ivan, čuješ, kaj ti pravi tvoja udana pomlad? Ona predstavlja mladost, pripravlja pa obenem dobo zrelosti. Njen nasmeh je le zadoščenje za delo. Poletje bo mogočno, jesen plodovita, ker sedaj poje pomlad, izvršujoč pridno svoje delo.

Ostal sem odprtih ust. Razumel sem prav dobro strica. Karal me je po vseh pravilih, in mi očital, da sem lenuh in da je čas, da začnem delati.

Tudi moj stric se mi je zdel v zadregi. Za hip se je obotavljal, nato pa rekel:

— Ni bilo prav, da mi nisi vse povedal... Ker ti ljubiš Babet, ona pa tebe...

— Babet me ljubi? — sem vzkliknil. Stric je jezno zamahnil.

— No, bom pa povedal: Ni mi treba še ene izpovedi... Saj se mi je izpovedala sama...

— Ona Vam je izpovedala, ona! Res? —

In objel sem strica okoli vratu.

— Kakšno veselje — sem dodal —. Nikoli ji nisem nič rekel... Ona sama se Vam je izpovedala, kajne? Sam bi se nikoli ne upal jo vprašati, če me ljubi; tega ne bi nikoli znal... Oh, kako sem Vam hvaležen!

Stric je bil ves rdeč. Zavedel se je, da je napravil napako. Mislil je, da se nisem šele danes prvič srečal z njo. S svojimi besedami mi je razodel njeno ljubezen, ko sem najmanj upal. In je molčal. Mesto njega sem govoril slastno jaz:

— Razumem vse. Imate prav. Treba da tudi jaz delam, da je bom vreden. Videli boste, kako bom pogumen... Oh, kako ste dobri in kako govorite lepo, moj ljubi stric! Čutim, kaj mi pravi pomlad: Imeti hočem tudi jaz svoje močno poletje in svojo plodovito jesen. Tukaj je lepo, tu občuduješ to vidno ravan; mlad sem kakor ona, v sebi čutim mladost, ki hoče izvršiti svojo nalogo.

Stric me je skušal pomiriti:

— Veš, Ivan, upal sem, da postaneš duhovnik in te zato poučeval. Toda po vsem tem, kar sem videl davi na obali, sem prisiljen, da se odpovem svojemu najdražjemu snu. O nas odloča Bog. Ti boš pač ljubil Boga na svoj način... Toda sedaj ne smeš več ostati v tem kraju, v katerega želim, da se povrneš zrel po letih in po delu. Izbral sem za tebe drug poklic, ti boš stavec. Dosedanji pouk ti bo služil. Neki moj prijatelj, tiskarnar v Grenoblu, te čaka prihodnji pondeljek... —

Ob teh besedah mi je vzplamtela kri.

— In se vrnem, da poročim Babet? — sem ga vprašal.

Stric se je narahlo nasmehnil:

— Vse drugo je v božjih rokah — je odgovoril.

— Božja roka ste mi Vi, in jaz zaupam v Vašo dobrosrčnost. Stric, glejte da me Babet ne pozabi. Jaz bom delal za njo! —

Pokazal je nato znova po ravnini, vedno sijajnejši in lepši.

Evo, tvoja nada! — mi je rekel. — Ne obupuj, kakor jaz ob mojih letih. Pozabi na to pridigo, ohrani v srcu priprostost tega polja. Ono ne misli na jesen, vživa radostni pokoj, ki ga obdaja, dela s pogumom in upa.

Vrnila sva se domov, počasi stopajoč po travi, posušeni od solnca, govoreč prijateljsko o bližnji ločitvi. Zajterk je bil že mrzel, pa to me ni brigalo. Če sem pogledal na strica Lazarja, so mi prihajale solze v oči. Če sem se pa spomnil svoje Babet, mi je srce tako poskakovalo v prsih, da me je kar dušilo.

Ne vem, kako sem prebil ostali del dneva. Zdi se mi, da sem šel in se vsedel pod vrhami ob reki. Stric je imel prav. Zemlja je delala. Če sem položil uho na zemljo, se mi je zdelo, da slišim neko neprestano šumenje. Zasnoval sem tedaj svoj načrt. Skrit v travi do večera, sem sklenil, da bom celo življenje delal, da bosta srečna z menoj oba: Babet in stric Lazar. Krepka mladost narave je prešla v prsa, ki sem jih stiskal k materi zemlji, da se mi je včasih zdelo, da sem ena tistih vrh, ki so rastle tik mene. Zvečer nisem mogel jesti. Stric je najbrže slutil moj nemir; večerja mi ni teknila in on se je delal, kakor da tega ne vidi. Čim sem mogel od mize proč, sem šel takoj ven, dihati svobodni zrak.

Sveži vetrič je pihal iz reke, katere zamolklo šumenje sem od daleč slišal. Iz neba je padala zastrta luč. Vsa dolina se je raztezala kot prostrana prozorna senca. Po zraku je krožilo neko nerazločno šumenje. Iz sveže trave so se dvigali najslajši vonji.

Šel sem ven, da vidim Babet. Vedel sem, da pride vsak večer v župnišče. Skril sem se za nekim plotom in čakal. Nisem bil več tako sramežljiv, kakor zjutraj. Zdelo se mi je naravno, da jo počakam, ker me je ljubila in ker sem ji moral naznaniti svoj odhod.

Ko sem ob slabi nočni luči zagledal niena krila, sem stopil naprej in sem ji tiho rekel:

— Babet, tukaj sem.

Ker me ni takoj spoznala, je bila sprva nekoliko preplašena. Ko me je spoznala, se je pa še bolj prestrašila, kar me je precej začudilo.

— Ali ste Vi, gospod Ivan, — mi je rekla. Kaj delate tukaj, kaj hočete? — Bil sem ji prav blizu in sem jo prejel za roko.

— Vi me ljubite, kajne? —

— Jaz? Kdo Vam je to rekel? —

— Stric Lazar. —

Te besede so jo močno osupnile. Njena roka se je tresla v moji. In ker je hotela zbežati, sem jo prijel še za drugo. Stala sva obraz pri obrazu v neki votlini plotu. Obdajala sta naju hlad in molk noči.

— Ne vem — je zajekljala — tega nisem nikoli rekla... Gospod župnik je slabo slišal... Mudi se mi, pustite me, prosim Vas!..

— Ne! — sem odgovoril —. Povedati Vam moram, da jutri odpotujem in obljubiti mi morate, da me boste vedno ljubila. —

— Kako? Jutri odpotujete? —

Oh, ta sladki vzklik! Koliko je bilo v njem občutja! Zdi se mi, da še sedaj slišim njen glas poln žalosti in ljubezni.

— Vidite torej, — sem zaupil tedaj še jaz —, da mi je stric povedal resnico. Saj tudi sicer nikoli ne laže. Vi me ljubite Babet! To so davi tiho povedale mojim prstom Vaše ustnice. —

Povabil sem jo, naj se vsede ob plotu. To je bil v svoji sveti nedolžnosti prvi ljubezenski pogovor, ki ga nosim v spominu. Babet me je poslušala, kakci mala sestra. V njej ni bilo več nobene strahu. Zaupala mi je odkrito vso zgodovino svoje ljubezni. To so bila slovesna zatrdjevanja, naivne izpovedi, neskončni načrti. Prisegla mi je, da ne bo poročila nikogar razven mene. Od svoje strani sem ji pa prisegal, da hočem odkupiti njeno zvestobo z delom in ljubeznijo. Čriček, skrit nekje za plotom, je spremljal najine besede s svojo upapolno pesmijo. In zdelo se mi je, da je cela ravan, šepetajoč v somraku, vživala ob teh najinih pristrčnih besedah.

Ločila sva se in se pozabila objeti.

Ko sem se vrnil v svojo sobico, se mi je zdelo, da sem jo zapustil pred enim letom. Tisti kratki dan se mi je zael dolg kakor cela večnost sreče. Bil je to moj pomladanski dan, najbolj topli in najbolj opojni dan mojega življenja, katerega spomin mi je ostal do danes kot daleki odmev mojega mladega letnega časa.

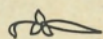
ČULKOVSKI:

Gora obupa.

Na skalnati gori suhi bor saméva
in svoje gole veje v nebó molí;
pred njim prepad témán iz globočíne zéva,
na zatonu se solnce krvavo rdečí.

Po gori k vrhu trudno se pomiče
postava črna, mukoma hropé,
ozira plaho se, ker ne želi si priče
za temni čin obupa, ki ustavi naj sreé.

Na bora goli veji v večernem vetru ziblje
se črna silhueta; ozadje krvavo žarí.
Pod obešenčevo težo pa les strahotno škriplje
krog bora jata črnih gavranov kričí —.

R. GOLOUH:

Hjalmar Branting — Friderik Ebert.

Voditelja švedske socialno demokratične stranke Hjalmar Brantinga in predsednika nemške republike Friderika Eberta — ni več. Dve prominentni osebnosti, dve nemurni organizacijski sili sta legli v grob in žalost švedskega in nemškega proletarijata je tudi žalost ostalega delavstva, ker bila sta oba ugledna člana mednarodnega delavskega gibanja.

Kako silen je bil razvoj socializma v zadnjih tridesetih letih, nam priča zgovorno ravno zgodovina teh dveh mož. Ko se je Branting leta 1886 pridružil švedski socialno demokratični stranki, je bila ta pravzaprav le neznatna skupina ljudi, ki jih je vodil skromni švedski krojač. Pa še to malo četo prvih borcev je močno ovirala v njenem prvem delovanju huda reakcija, ki je takrat vladala na Švedskem. Švedski veleposestniki in mestni finančni magnati so od nekdaj močno simpatizirali s pruskim junkerstvom in z njegovimi političnimi metodami. Zato so tudi po vzgledu Bismarcka, ki je v dobi svojega proslulega »Sozialistengesetz« neusmiljeno tlačil delavski pokret, hudo preganjali prve oznanjevalce razrednega socializma na Švedskem. Po daljšem potovanju po Evropi — študiral je zvezdoslovje — se je vrnil Branting v domovino in se vpisal v stranko. Kmalu je prevzel mesto glavnega urednika švedskega soc. demokratičnega dnevnika »Sozialdemokraten«,

ki ga je uspešno vodil skoro do smrti. Bil je silno izobražen in temeljit duh ter spreten taktik. Uvidel je, da more le v družbi s švedsko kmečko stranko zlomiti švedsko reakcijo. Na severni Švedski živi namreč krepak in silno svobodoljubni kmečki rod, ki se je vedno vneto bori proti reakcionarni švedski vladajoči kasti in proti dvoru. Brantingu je uspelo priboriti delavstvu, s pomočjo te stranke, vse politične svoboščine. Švedski pokret je od tedaj nevzdržema napredoval. Število strankinih pristašev je raslo od leta do leta. Že dvajset let kasneje je bila socialno demokratična stranka najmočnejša politična stranka v švedskem parlamentu. Izredno pomembno vlogo sta pa igrala Branting in njegova stranka zlasti za časa vojne. Švedska buržuazija je bila tudi za časa svetovne vojne močno naklonjena Nemčiji in Viljemu. Šla je očitno za tem, da se Švedska pridruži centralnim državam. Brantingove simpatije so pa bile bolj na strani Antante. Švedska socialno demokratična stranka se je pod njegovim vodstvom z vso silo zavzela za neutralnost Švedske v svetovnem sporu. Volitve, ki so se vršile tekom vojne v zelo kritičnem trenutku za usodo Švedske, so mu dale prav. Dobil je skoro nadpolovično večino glasov. Švedski narod ni hotel vojne! Osnovala se je tedaj nova vlada, v katero je vstopil tudi Branting kot minister za finance. Kasneje, ko je

stranka pri novih volitvah dosegla še večje število glasov, je osnoval homogeno socijalistično vlado, kateri je tudi predsedoval. Njegov ugled je še bolj narastel, ko se je z razpadom Nemčije in zmago antante pokazalo, da je bila politika neutralnosti za Švedsko najbolj umestna. Vloga Brantinga za časa vojne je vzbudila pozornost celega sveta. Ko se je po vojni osnovala Zveza narodov, je bil prav Branting poklican, zastopati v glavnem odboru Zveze skandinavske dežele. Pokazal je tudi na tem mestu izredno sposobnost. Dasi mu ni bila sestava Zveze narodov povsem všeč, jo je vendar fanatično branil, ker je videl v tej ustanovi edino garancijo za mir. Bil je tudi vnet pobornik mednarodnega urada za delo.

Uspehi Brantinga so bili uspehi švedskega socijalističnega gibanja. Ta stranka, ki je bila še pred tridesetimi leti neznatna in preganjena, je medtem zavladovala popolnoma na Švedskem in močno soodločevala v vojnih in mirovniških vprašanjih.

Branting je bil tudi član osrednjega izvrševalnega odbora takozvane druge Internacionale. Zanimal se je mnogo za socijalistični pokret tudi v drugih državah. Zanimal se je tudi za delavski pokret v jugoslovanskih deželah. Za spomenice socijalistične stranke o jugoslovanskem vprašanju in o vzrokih in posledicah svetovne vojne se je vedno živo zavzemal. Bil je velik prijatelj pokojnega srbskega sodruga Dušana Popovića, katerega je visoko čislal. Ob njegovi prerani smrti je napisal lep članek o razmerah pri nas.

Branting je bil odličen novinar. O socijalističnem tisku je imel svoje mnenje; bil je uverjen, da mora socijalistični list, ako hoče prodreti v široke mase nuditi svojim čitateljem tudi nekaj tega, kar v toliki meri najdejo v dnevnem meščanskem tisku. Strogo doktrinarnih dnevnikov ni maral. List se mora prilagoditi čitateljem. Vzgojevati mora svoje bralce v smeri socijalizma; ne sme sicer zanemarjati socijalistične doktrine in načelnih vprašanj, vsebovati pa mora dosti onega lahkega dnevnega čtiva, ki na žalost širše kroge čitateljev česče bolj zanima nego težka in resna vprašanja. Brantingu je uspelo vstvariti ta nov tip socijalističnega dnevnika. Njegov »Sozialdemokraten« je danes eden naj-

bolj razširjenih listov novinsko in kulturno zelo razvite Švedske.

Branting je bil sin odlične švedske hiše; oče je bil zdravnik; mati pa pesnica. Od vodje male čete je v dobi 40 let postal šef velikega delavskega gibanja in šef vlade v svoji deželi.

*

Friderik Ebert je bil delavec, sedlar po poklicu, sin revnih starišev. Je kot sedlarski pomočnik prepotoval Nemčijo in zašel nekoč čisto slučajno na neko socijalistično zborovanje, kar je bilo zanj odločilno. Postal je socijalist. Deset let kasneje je stopil v redakcijo socijalističnega lista v Bremeu. Prestal je pogumno vso persekucijske dobo »Sozialistengesetz«, ki je trajala, dokler ni s smrtjo Bismarcka izginil iz nemške zakonodaje tudi ta prošli, srednjeveško reakcionarni zakon.

Ko se je po Bismarckovi smrti začela nemška socijalna demokracija bolj in bolj razvijati, se je tudi Ebertov vpliv na delavski pokret bolj in bolj večal. Značilno za Eberta, ki je vendar izšel iz najnižjih slojev, je dejstvo, da je baš on od vsega začetka zastopal skrajno desničarsko smer v stranki. Revolucionarnega poletja ni poznal. Bebel ga ni maral. Bal se je, da bo stranka pod Ebertovim vplivom in pod vplivom revizionistično razpoloženih strankinih intelektualcev, izgubila svoj izrazito razredni in revolucionarni karakter. Zato je Ebert prišel do odločilne veljave v stranki šele po prevratu. Nemška soc. dem. stranka je imela tedaj večino naroda za seboj; zdi se pa, da ni imela dosti izrazitih in sposobnih mož, zdi se, da je kolebala v trenutku, ko je bilo treba hitro delati, s širokim jasnim ciljem pred seboj. Morda je bil edino Ebert, ki je imel svoj začetni cilj: ustaviti, s proglasitvijo nemške demokratske republike, nadaljni razvoj nemške proletarske revolucije; vzpostaviti za vsako ceno zakonitost in red. Za tem ciljem je težil z vso njemu lastno vztrajnostjo. Stranka ga je tudi v onih usodnih dneh izvolila za svojega predsednika. Uspelo mu je v kratki dobi zavreti nadaljni revolucionarni razvoj dogodkov, utrditi republiko in voditi stranko dovoli trdno in enotno do dneva, ko se je v Weimaru srujela nova republikanska ustava Nemčije in ko je bil on sam izvoljen za prvega predsednika mlade nemške republike.

Medtem so se pa razmere močno izpremenile. Pokazalo se je, da je bila taktika Eberta in Noskeja, ki je šla za tem, da se nemška revolucija čimprej in za vsako ceno demontira, vendar zgrešena. Nemška buržuazija, ki se je v dneh prevrata tresla opravičenega strahu, je postala kaj kmalu zopet predrzna. Ko je videla, da so v delavskem pokretu samem sile, ki skrbе za red tako fanatično in brezobzirno kot ona sama, je jela hitro in javno podminirati novi republikanski red, zahtevati svoje stare privilegije in celo monarhijo. Da so socialisti hoteli republiko in jo tudi uveljaviti, je bilo pravilno; če je pa bilo pravilno, da so demontirali proletarsko revolucijo prej, preden ni bila odstranjena poslednja nevarnost buržuazne in monarhistične restavracije in nacijonalistične revanšne politike, o tem je mnogo sporov. Proletariat je izgubljal svojo napadalno moč. Na to je pa čakala nemška buržuazija, da se zopet uveljavi. V interesu republike je bilo, da se revolucionarna moč delavstva ohrani, da se buržuazijo ob najmanjšem poizkusu monarhistične restavracije pritisne z elementarno silo ljudskega gibanja k tlom. Ebert se je te svoje napake zavedel, le da so ga dogodki že prehiteli. Pruska nacijonalistična in monarhistična agitacija se je pod vplivom finančnih in starih vojaških krogov tako razpasla, da je zajela že precej široke plasti ljudstva. Socialno demokratična stranka je skoro nadovala, delavstvu sovražne stranke so se na jačale. Buržuazija je postajala bolj in bolj agresivna, on je pa moral kot predsednik republike bolj in bolj popuščati. Podpisati je moral proti svoji volji skrajno reakcionarne, proti nemškemu delavstvu naperjene zakone.

Pravijo, da je Ebertovo pretirano desničarstvo škodovalo njemu, nemškemu pokretu in nemški republiki. Nemška republika je potrebovala svojo permanentno, na vsako akcijo pripravljeno častno stražo. To stražo bi moral tvoriti še danes nemški proletarijat. Zato je bilo treba njegov revolucionarni polet

pravilno usmeriti in ne ga nasilno zadušiti. O tem bo govorila zgodovina.

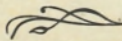
Ebert je bil ob izbruhu svetovne vojne za to, da se nemški proletarijat postavi brez pridržka v službo domovine. Zagovarjal je tudi usodni načrt nemške admiralitete za poostreno podmorniško vojno, ki je tako hudo izzvala Ameriko. Menil je, da mora delavstvo izvršiti tudi v imperijalistični vojni vso svojo dolžnost, da more potem toliko glasneje zahtevati svoje pravice. Tipično je to Ebertovo mišljenje. Morda je temu njegovemu posebnemu pojmovanju pripisovati njegove kasnejše napake in dejstvo, da se je stari Bebel tako bal njegovega prevelikega vpliva v stranki.

Eberta pa ne smemo presoјati samo kot politika, ker Ebert je bil predvsem organizator. V tem pogledu je bilanca njegovega dela naravnost sijajna. Spomin na Eberta kot organizatorja širokih množic bo živel delj časa, kot spomin na Eberta kot politika, dasi mu sedaj po smrti tudi ves buržuazni svet poje slavo. Tu je bil Ebert v svojem elementu. Marljiv, energičen in požrtvovalen. V podrobnem, dnevnem organizacijskem delu je bil neprekosljiv. Za veliko linijo, pravijo, mi imel oči, imel je pa moč in sposobnost, vstvarjati iz drobcev velike in jake organizme ter vzdržati ravnesje v najhrupnejših in najnemirnejših trenutkih. Ni bil okreten, bil je pa zato toliko bolj trd in dosleden. Njegovo delo je vodila neka, čeravno često zgrešena, vendar enotna in dosledna logika. V tem je bila tajnost njegove sile.

Od sedlarskega pomočnika do soc. dem. urednika in naslednika Kaiserja Viljema na čelu prve nemške republike — to je bil življenjski pot Eberta!

*

Branting in Ebert, dve zelo različni osebnosti, vznikli v zelo različnih razmerah. In vendar obe enako zgovorni priči delavske preteklosti, delavskega dosedanjega razvoja, njegovih uspehov in porazov.

O preteklih dneh.

III.

Spor med Trstom in Ljubljano.

Po ljubljanskem kongresu jugosl. soc. dem. stranke l. 1897 so prišli ljubljanski delegatje po nalogu kongresa k nam v Trst in so zahtevali, da se mora v upravi lista »Delavec« režija zmanjšati, zato se naj najprej »plače uslužbenega osobja znižajo za polovico«. Proti temu smo protestirali, češ: žrtve že doprinesemo radi, ali ne pustimo, da bi se nam diktiralo visočino »žrtve«. Smo pripravljeni delati brez prave plače toliko časa, dokler nas more list vsaj nekoliko odškodovati. Ljubljanski sodrugi da so v zmoti, če mislijo, da je dejansko stanje drugačno nego smo ga obrazložili. — Vsi naši ugovori so bili zavrnjeni in sprejet je bil predlog s. M. Čobala, da se nam 14-dnevno odpove službo, na kar nas je izvrš. odbor (Železnikar, Drogenik, Petrič Jože, Zadnik, Bartl, Čobal) odpustil takoj po seji. Uredništvo in uprava sta se oddali Drogeniku, Bartlu in Zadniku; Drogenik je odšel kmalu iz Trsta, ker je videl, da se je s tem zgodila nerodnost.

Mi smo bili sedaj brez službe in zaslužka. Bilo je to februarja l. 1898. Seveda smo bili ogorčeni. Sklicali smo konferenco primorskih organizacij in sodrugov, ki je po temeljitem pretresu izvršenih dogodkov in položaja ustanovila

nov list »Rdeči Prapor«,

ki ga je glavno pisal Edbin Kristan. Midva z Zavrtnikom pa sva bila pomagača. Zavrtnik je vzel v najem eno gostilno, da se je mogel preživljati, jaz pa sem otvoril v Via Benvenuto ljudsko kuhinjo pod imenom »Prva delavska obedovalnica v Trstu«, ki smo jo italijansko nazivali »Prima sala di mensa per gli operai«, ali memško »Erste Arbeiter-speisehalle in Triest«.

»Delavec« je prenehal izhajati že julija 1898, ker je bil uredniško mnogo slabši kot »Rdeči Prapor«.

Edbin Kristan je seve pisal tudi v razne liste, da je mogel živeti. V Berlinu je izhajal takrat list pod imenom »Der Sozialist«, ki je bil nekaj bolj revolucionaren kot drugi podobni listi, tzv. levo orijentiran. V njem je Edbin Kristan opisal postopanje izvrševalnega odbora jugosl. soc. dem. stranke proti nam na

prav drastičen način, kar je seve imelo za posledico, da je o tem zvedel Viktor Adler in začel intervenirati. Na temelju te intervencije je prišel k nam v Trst s. Kordelič še z enim sodrugom. »Delavca« že ni bilo več. »Rdeči Prapor« se je začel medtem širiti tudi po Kranjskem in Spodnje Štajerskem, ker je s. Čobal moral imeti za rudarje nekak list — je naročil »Rdeči Prapor«, čeprav je bil »boj-kotiran« po stranki.

S. Kordelič nas je strogo vprašal: »v imenu izvrševalnega odbora: ali ste še socialisti?« Ko smo mu slovesno potrdili, da smo, je vprašal dalje z vso resnobo: »kaj pa to, da pišete, da je treba Erfurtski program revidirati?« Odgovorili smo, da je to res in da je tako kot vpraša, nakar nas je proglasil za — anarhiste in odšel dostojanstveno od nas proč.

V Trstu je takrat, ko smo prišli iz Dunaja živelo slovensko »delavsko izobraževalno društvo«, ki mu je bil predsednik krojač Panek, Nemec, rodом iz Osijeka v Slavoniji, ki sicer mi znal slovenski. Potem so bili okrog njega stari Jernejčič, oče poznejših sodrugov Antona in Franceta, brata Kermolja ter učitelj Kamušič, ki pa je kmalu odšel k narodnjakom. Med železničarji je bil najagilnejši vlakovodja Marn, ki živi še zdaj star okrog 70 let kot vpokojeni revizor pri svoji hčeri v Ljubljani. Zanimiv tip je bil žel. vratar Stržina, ki je shode otvarjal »pod zaščito Nj. Vel. cesarja...« Zavednosti, razredne in politične seve ni bilo, bila je le tupatam stanovska, da so »železničarji več kot drugi delavci«.

Na spomlad l. 1899 se je posrečilo dr. Adlerju zbobnati skupaj izredni strankin zbor v Ljubljani. Ta je bil zelo buren. Strojvodja Viktor Orozsy je predlagal, da se iz stranke izključi 42 članov, med njimi E. Kristana, Zavrtnika, mene itd. Dr. Viktor Adler je govoril k temu predlogu; končal je: le izključujte se, če izključite drug drugega, potem Jugosl. soc. dem. stranke ne bo več. Trezne besede izkušenega voditelja avstrijskih delavcev, ki je inače potrpežljivo poslušal kreganje in prazno besedičenje, so vplivale zelo ugodno in sprejeta je bila resolucija, da se prizna

»Rdeči Prapor« za glasilo Jugosl. soc. dem. stranke s tem, da se mu da naslov »Delavec«-»**Rdeči Prapor**«. Naju so potrdili za urednika oz. upravnika.

Ob tej priliki je vprašal dr. Adler E. Kristana in mene, koliko imava »plače«. Povedala sva, da vsak po 30 fl., na kar je skupna avstrijska soc. dem. stranka sklenila podpirati urednika še s 30 fl., strokovna komisija na Dunaju pa mene tudi s 30 fl., seve proti temu, da sem prevzel delo njenega zaupnika za slovenske strokovne organizacije. —

Zavrtnik je med tem sprejel službo na Lloydovem parniku in se odpeljal v Ameriko, od koder se je kmalu vrnil, potem pa ga kar v Trstu ni več držalo (saj so bile razmere res prežalostne) in odšel je drugič na isti način v Svobodno Ameriko, kamor mu je moj najstarejši sin čez 10 let sledil, le da je šel kot pikolo v ladijski restavraciji čez Ocean.

E. Kristan je tudi kmalu odšel iz Trsta na Dunaj in ostal sem sam kot urednik in upravnik, organizator in agitator.

L. 1903. mi je v pomoč prispel nadarjeni K. Linhart, ki je bil dober žurnalist, le slovensko ni znal tako kot slovnica predpisuje. Sotrudnikov pa se je nabralo precej že preje: Abditus-Prepeluh, Ivan Mlinar, I. Kocmur, Anton Kristan, dr. K. Slanc itd.

*

Med Trstom in Ljubljano so bili več let hudi prepiri, ki so jih povzročala očitanja ljubljanskih sodrugov napram nam tržaškim, da smo leni, da nič ne delamo; glavni kamen spodbite med nami je bil — strankin list. Ko je »Delavec«, ki ga je »ljublanski izobraževalni odbor prevzel«, prenehal, je bil edini list »Rdeči Prapor«, ki ga je oficijelna stranka nekaj časa še bojkotirala, pozneje pa po ljubljanskem zboru prevzela kot strankino glasilo »Delavec-Rdeči Prapor«.

Formelno se je napravil red v stranki, dejansko pa so bili notranji odnošaji precej »prejšnji«. Vsak je hotel biti najbolj »kunšten«; »nasvetov« in »predlogov« je kar mrgolelo. Manjkali so pa naročniki. Med delavci takrat je bila pač tudi agitacija težka.

Maribor in vsi štajerski kraji do Zidanega mosta so bili več ali manj za

slovenski delavski list takrat nedosegljivi. Graški »Arbeiterwille« je bil v teh krajih v rokah zavednejših delavcev in obrtnikov. Kot dnevnik, dobro urejevan, je bil tudi priljubljen. Na Koroškem je bilo isto. Nemški sodrugi so preplavljali s svojim »Arbeiterwille« vse delavske centre. V Celovcu je bila posebna redakcija za koroške novice. — Na Primorskem — v Trstu in okolici, v Gorici in v Pulju — je bil »Lavoratore«, ki se je med delavci najbolj razširjeval. Izhajal je dnevno ali obdnevno, in je seve bil za primorske delavce bolj mika ven kot slovenski tednik, ki jim je bil nekako ptuj, ker so se po večini šolali v italijanskih šolah. Dnevnike ljudje tudi raje bero, že radi novic.

Za razširjanje slovenskega socialističnega lista so bili kraji ob železnici od Nabrežine do Celja, Jesenice-Ljubljana in rudarski revirji Trbovlje-Velenje in Idrija. Seveda tudi tržaška okolica. V kolikor so bili ljudje sploh »pismeni«. Med kmečko ljudstvo pa ni bilo mogoče priti.

»Delavec« je imel 1800 do 2000 naklade, »Rdeči Prapor« pa seveda nekaj manj. Glavni odjemalci so bile strokovne organizacije, ki so seve list jemale: ali po tri številke na mesec, ali le po dve ali le celo po eno. Glavni grupi sta bili železničarji in rudarji.

List je moral imeti urednika in upravnika, ki sta pa bila vse: edina uradnika stranke in strokovnih organizacij, referenta za shode ter tnalo, po katerem je sekel vsak, komur ni bilo kaj všeč.

Med delavci jih je bilo nekaj, ki so mislili, da se v upravi lista postopa in živi na stroške stranke veselo in komod. Zato je bilo vedno dovolj oseb, ki bi hotele biti »urednik« ali »upravnik«. Ne vem, kako je to — ali opažam tudi še danes — da delavci tako radi gredo v službe, ki so daleč od njih pravega poklica. Krojač n. pr. — pa je hotel biti takoj urednik in upravnik. Mesto da bi se izkazal v svoji stroki, pa je konkuriral v blatenju proti nam, ki smo šli v te službe, ko so nas **odpodili** vsled organizacijskega dela. Vse zato, da bi prevzel naša mesta. In vsak se je imel za »sposobnega« brez večje izobrazbe.

A. T.

Iveri.

Če bi bili bogovi bolj človeški,
bi bili ljudje bolj bogovom podobni.
(Schiller, »Die Götter Griechenlands«.)

Ne more biti svoboden,
kdor sam sebe ne obvlada.
(Matias Claudius.)

Če si nakovalo — potrpi,
če si kladivo — udari.
(Bodenstedt.)

Noben čas in nobena sila ne zamore
v človeku hrepenenja po svobodi zadušiti
(Machiavelli.)

Kdor se smrti boji,
je za življenje izgubljen.
(Seume.)

Ni človeka, ki bi mogel tako propasti,
da bi zadnji žarek luči v sebi zadušil.
(Theodor Körner.)

Odvisni smo od kreatur,
katere sami vstvarjamo.
(Göthe, »Faust«.)

Edino sila
je lahko popolnoma svobodna.
(Schiller, »Wallensteins-Lager«.)

A. K.

Stan in Dom.

V.

»Prid', zidar, se les učit!«

V časopisu »Die Zeitschrift des oesterr. Ingenieur- und Architekten vereines« št. 15/16 je izšla velika razprava senatnega svetnika inž. Hans Hafnerja o stavbnem delovanju dunajske občine na polju visokih stavb. Razprava je izšla tudi v posebni brošuri. V nji se razvidi: kaj je dunajska občina vse zgradila od l. 1919, odkar so dobili upravo dunajskega mesta socijalni demokratje.

Stavbna delavnost se je razvijala v dveh smereh: občina sama je zidala in zida neprenehoma in s podporo občine so zidale in zidajo stavbne zadrage.

Občina je določila v svojem stavbnem programu, da sezida do konca l. 1926 nad 30.000 stanovanj kot last občine v svrhu stanovanjske odpomoči.

Od l. 1919 do konca 1922 je bilo dogotovljenih 873 stanovanj, v l. 1923 2176 stanovanj, v l. 1924 5713 stanovanj. V l. 1925 se bo dogotovilo 9500 stanovanj in v l. 1926 pa 13.944 stanovanj.

Kakšna so ta stanovanja?

*

Ljubljanska občina je poslala pred več meseci nekaj svojih gospodov v avstrijsko republiko, da pregledajo, kaj je tam v zadnjih letih zgrajenega in urejenega, in da potem doma obrazložé, kaj so videli in slišali. V »Jutru« je jel nekdo objavljati svoje vtise, ki so značilni v vsakem oziru. V št. 33 je priobčen članek, ki kliče:

»Prid', zidar, se les učit.«

Nadpis mu je »moderna stanovanja«. Članek piše:

Amerikanizem je prišel tudi na Dunaj. Kot ideal modernih stanovanjskih zgradb smatrajo hiše s skupno kuhinjo za vse stanovalce. V podzemlju je centralna kuhinja, ki jo oskrbuje občina. Taka hiša v 15. okraju je dvonadstropna in obsega večinoma stanovanja iz dveh sob, vogalna tudi iz treh sob. Vsako stanovanje pa ima v dnevni sobi še plinski štedilnik in vodovod. Poleg centralne kuhinje je tudi skupna jedilnica.

Za odpravo hišnih smeti, pepela i. dr. so na hodnikih preduhi, po katerih padajo smeti v klet, odkoder jih skozi ulično okno odpravljajo na smetarski voz. Na dvoriščni strani je na ploščnati strehi velika terasa za solnčne kopeli vsem strankam.

Po poslopju vlada popolna snažnost in red, za kar odgovarja posebno skupno osebje. Kuhinjo opravlja posebna nastavljena gospodinja. V bodoče se obrat kuhinje prepusti strankam, da si ga uredijo po svojem okusu in svojih sredstvih.

V estetskem in higijenskem pogledu najmodernejše so tri- in štirinadstropne hiše v prvem okraju tkzv. Fuchsenfeldhofu v Meidlingu. Stanovanj je 480. Poslopja imajo 24 stopnišč, na 1. in 2. dvorišču sta dve igrišči za otroke, na 3. dvorišču pa pozimi drsališče. V vsi skupini ni niti enega prostora brez direktne svetlobe. Izjemo tvorijo le predsobe. Vsaka kuhinja ima 16—20 m² ploskve in ob oknu malo jedilnico. Štedilnik je plinski, torej brez saj.

Kuhinjsko posodo snažijo v prostoru tik kuhinje; iz tega prostora je dohod v stranišče. Kuhinje imajo večinoma tri-delno okno v razmerju 1:10 k talni ploskvi.

Razsvetljava je povsod električna. Plinomeri in elektroštevci so vsi zunaj na stopniških podestih.

Poslopje ima moderno centralno pralnico, ki je opremljena vzorno. V nji se lahko perilo 4 oseb iz 4 tednov opere, posuši in zlika v 4 urah. Vsi aparati so na elektriko.

Na parni stroj centralne pralnice je priključena kopalnica v dveh oddelkih, za moške in za ženske posebej, s prhami, kabinami in kadmi. Troški za uporabo pralnice in kopalnice se zaračunavajo po posebnem ključu.

Otroci imajo na razpolago še dve veliki igralnici (18.20 : 10.90 m), delavnico in čitalnico.

Poslopja so zgrajena iz opeke, stropi in stopnišča so iz železobetona. Višina nadstropij znaša 3.20 m. Podesti stopnic ter veže imajo teraco plošče. Tla v sobah in kuhinjah so parketna, v predsobah la-dijska.

Materijal je dodelil mestni stavbni urad, grajenje pa so izvršili najcenejši ofertniki.

Druga skupina na Fuchsenfeldhofu je sedaj šele v surovem dovršena in ima okoli 600 stanovanj. Za obe skupini sta izvršila načrte arhitekta Schmid in Alchinger. Tudi v tej drugi grandiozni stanovanjski skupini, ki obsega več stavbnih blokov je projektirano razen centralne pralnice in kopalnice tudi še veliko število poslovnih lokalov, ateljejev, delavnic, lekarna i. dr. Vrh tega dobi še svojo posebno velikansko knjižnico.

Obe skupini tvorita umetniško dovršeno enoto.

Tu nastane torej povsem novo mesto, ki bo po svoji vzglednosti prijeten kontrast ostalim neokusnim, špekulativnim zasebnim zgradbam tega okraja...

»Prid', zidar, se les učit!«

*

Mislim, da ni temu opisu več dodati kot to, da tisti, ki se še bolj zanimajo za stavbeno delavnost Dunaja, prečitajo še knjižico »Der Fuchsenfeldhof«, ki jo je spisal višji stavbni svetnik Gustav A.

Fuchs in jo izdala dunajska mestna občina.

VI.

S pomočjo avstrijske zvezne republike, glavno pa s pomočjo dunajske občine, odkar ji načeluje socijalni demokrat, so pa precej zidale oz. še zidajo tudi stavbne zadrug. Tako avstrijska zvezna republika kot dunajska občina imata svoj tzv. »Siedlungsamt«. Država je z delovanjem prenehala, ker nima sredstev, občina pa deluje nepretrgoma dalje.

Na Dunaju so tamošnje stavbne zadrug sezidale do l. 1925 že 2200 enodružinskih hišic; za l. 1925 pa je v delu 500 hišic. Za vse te hišice je dala tako svet kot denar na posodo dunajska občina.

Na Dunaju obstoja posebna zveza pod imenom »Oesterreichischer Verband für Siedlungs- und Kleingartenwesen«, ki ima nalogo: da ustanavlja stavbne in naselbinske zadrug, da izdeluje plane, načrte, prošnje, vloge, da vodi stavbe, da urejuje vrte, da pregleduje račune itd. Ob strani mu stojijo podjetja oz. ustanove: 1. »Waren treuhand«, ki daje svete in pomoč glede uredbe stanovanj, glede pohištva in vseh domačih potreb; 2. »Gesiba« (Gemeinwirtschaftliche Siedlungs und Baustoffanstalt), ki preskrbuje ves potreben stavbni material, in 3. »Kreditaktion Gemeinde Wien-Gesiba«.

Dunajska občina daje posojila po sledečih splošnih pogojih:

1. Kdor hoče kredit za stavbo, mora dati svoje dosedanje stanovanje na razpolago stanovanjskemu uradu, ki ga bo uporabilo, ko bo prošnjikova hiša gotova.

2. Prošnjik naj 33%, najmanj pa 25% svojega denarja skupaj spravi, in to ali v gotovini, ali v stavbnem materialu oz. z delom.

3. Kredite je vrniti v 7 letih s 5%.

Zveza zadrug pa ima posebne pogoje, ki so še veliko ugodnejši, ker se izpremene posojila v hipotekarne kredite po 8% v nazaj.

Tiste, ki se še bolj zanimajo za to akcijo, bo podučila o tem brošura »Oesterreichs Kleingärtner und Siedler organisation«, ki jo je spisal Oto Neurath in izdala gori omenjena zveza, ki izdaja tudi svoj mesečni organ »Siedler und Kleingärtner«.

POD LIPO

Štev. 4.

Leposlovni družinski mesečnik

Leto II.

Ljubljana, 15. aprila 1925.

Uredil Anton Kristan.

G. MAZZINI:*

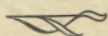
Delavec.

Na vsem božjem svetu brez zemlje, brez kapitala, brez kredita, smatran za hudodelca, ako hoče nadomestiti s silo združenja, trajni in absolutni nedostatek teh elementov neodvisnosti, postavljen nasproti bogatašem, ki razpolagajo z zlatom, z imovino in kreditom, delavec ni svoboden pogodbenik, ampak suženj; izbirati ima med gladom in dnino, kakršnokoli, ki mu jo ponuja, kdor mu daje delo. In ta dnina je mezdá: mezda, čestokrat nezadostna za vsakdanje potrebe, skoro vedno nižja od vrednosti dela, kadarkoli so nevednost proizvajalca, konkurenca ali nepredvideni dogodki vzrok, da prejme on manj od pričakovanega zaslužka, nikoli postopni povišek, sorazmeren dohodkom podjetja: delavčeve roke lahko potrojuje ali početvorijo lastni zaslužek. Odtod nezmožnost prihrankov, odtod absolutna, nepopravljiva beda tisočev ob vsaki onih kriz, ki se primerjajo skoro v presledkih v trgovini in ki vsled uporabe novih strojev, vsled nakopičenja izdelkov v izvestni smeri, vsled zatvoritve tujih tržišč povzročajo zmanjšanje proizvodnje in predčasno ustavitev dela.

In ob takih krizah bede ni nobenega drugega leka za delavca, kakor ponižanje miloščine, naj se zove kakorkoli, kadar pride na pomoč, sočutje zasebnikov ali preudarnost vlad, ali nemiri in zločini, kadar se to ne zgodi; in posledica so postave in slepe kazni, krivične in krute, ker so odrejene po ljudeh, ki niso nikoli poskusili grozote bede in ker gledajo samo na dejstvo in nikoli na vzroke dejstva. Ali če bi tudi takšne krize ne napadale nikoli delavca v njegovih najboljših letih in ne bi zastrupljale njego-

vega življenja z občutkom negotovosti in neprestanega strahu — če bi mu tudi vsak dan prinašal sigurno toliko dela, da bi lahko preživel sebe in družino, čakajo nanj grozeča in neizprosna leta starosti, prezgodnja starost vsled neprestanih, težkih in čisto zdravju škodljivih naporov. Družba, kakor je danes organizirana, in sicer toliko v takozvanih svobodnih državah, kolikor v drugih popolnoma zaslužnjenih, kakor Italija, mu ne daje možnosti prihrankov za one dneve, v katerih ima človek večjo potrebo po tolažbi in v katerih bo za delo nesposoben. Družba urejena izključno po lastnikih zemlje in kapitala, brez postavnega posredovanja ali zastopstva delavskih slojev, brez urejene preiskave o njih položaju in njih potrebah, obremenjuje z zistemom posrednih davkov, krivičnim, ogromnim, pogubnim za konzum in torej za produkcijo, skoro izključno ravno one sloje, ki jim sedanji sestav dela in zaslužka dnine brani pomnožiti neomejeno njih dohodek. Med neizprosno mejo mezde in rastočim številom davščin, prehodi delavec, brez pravice in brez nade, pot pomanjkanja in nadlog v dveh tretjinah svojega življenja, da se klati kot v ostali tretjini in stori smrt v bolnišnici. Bedno življenje in mrtvaška postelja v bolnišnici: to je, kar daje družba devetnajstega stoletja skoro v vseh deželah najmanj dvema tretjinama svojih članov, tisoč osemsto in še več let potem, ko je glas svetnika, sprejet kot božji glas, proglasil vse ljudi za enake brate in sinove božje...

* O Mazziniju glej: »Pod lipo« I. letnik in brošuro »Predhodniki in pionirji združnega gibanja«. (Zadr. knj. VII. zv.)

K. KOCJANČIČ:

Himna marksističnih bojevnikov.

(Na dan Prvega maja.)

Glas vzhoda, severa, glas juga in zapada:

Danes preliwa se v nas in nas veže en sam vrelec valoveče krvi.

Človek, ki je v severnem snegu zbledel, in človek, ki so ga spalila solnca na jugu; človek, ki veruje v svojih očetov boga, in človek, ki veruje le svoji vesti, poje danes z rezkim grlom nebrzdano pesem brez ritma in rim:

Mi proletarci smo zemljo preplodili, zdravo seme smo za ori nasejali v brazde.

Zdaj pričakujemo, da se zreli plodi čez polje razlijejo ko zlati veletoki.

Takrat pridemo in naše shrambe zvrha napolnimo z zrelim plodom.

Delamo in pričakujemo.

Mi proletarci smo zemljo prekopali.

Vse, kar nosi skrivnosti laži-obraz, v bednih nočeh do dna preiskujemo. (Bolj nam gorijo misli tedaj v bolešno napetih možganih kot pa brleče svetiljke na stropu.)

Kar smo krinkam iztrgali v tistih nočeh, dali smo dnevu, da se v solncu razcvete.

Dali smo vam, da ne bo vam dolgčas v plemeniti zabavi.

Dali smo vam razpočene mišice;

Dali smo vam izsušene žile;

dali smo prsa, od dima, smradu, prahu in od oglja v rovih začrnela;

obraz, od gneva in glodajočih skrbi spačene;

lačne, goreče poglede smo dali —

da vam ne bo dolgčas v plemeniti zabavi.

Kdo vam je zidal kakor gore palače?

Kdo mistične temple vam zgradil? (Boga ste tam opljuvali in njegovo pravico.)

Kdo kraljevske grobove — granitne piramide?

Kdo vam je sprožil v tire kovina — ste kače?

Kdo splavil na morja brodeča mesta?

Kdo vas do samih zvezd dvignil v letečih zmajih zrakoplovih?

Kdo vam sestavil avtomobile, po cestah rjoveče pse?

Kdo vam je v tvornicah in strupenih delavnicah stroje titanske postavil:

parne nestvore, električne motorje, orjaška dvigala (ciklopske roke), vzpenjače, sesalke, peklenske peči in kotle —

vsi grozna godala, hrumeča v vihnem taktu ob znamenju siren sikajočo simfonijo sedanjosti, dela, vstajenja in smrti?

Vse smo vam mi ustvarili v igračo, ko vam bo dolgčas v plemeniti zabavi.

A to naše življenje!

V rovih požiralnikih grizemo — naagi črvi — črno skalo;

v plavžih vulkanih;

v tvornicah, delavnicah;

na oceanih;

v pradijih poljanah na vzhodu in zapadu;

na rekah, v gozdovih;

v dolinah pod gorami;

med vlažnimi, z lišajem pokritimi stenami;

na cestah pod težo neba;

na barikadah upornikov v Parizu, v Petrogradu:

padamo, umiramo, venemo. (Tako padajo debela v gozdih, umirajo gladni psi v jarkih, venejo jetični cveti v jeseni.)

Črno sovrašтво brizga iz naših oči. —

Mi smo zemljo prekopali.

Naša setev na polju zori.

In ko vseh nas dan v zenitu zagori:

od gore do gore,

čez reke, planjave,

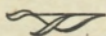
od morja do morja,

preko zemlje vesoljne

pozovemo:

K žetvi!

Za novo setev gladna tla s truplom preteklosti pognojimo.

DR. JAN HERBEN:

O liberalizmu.

Fevdalizem ni bil takoj po Veliki revoluciji pokopan za vedno; naraščali pa so njegovi sovražniki v vseh strokah mišljenja in dela. Proti fevdalizmu so se vzdigali politični, verski, gospodarski, družabni in moralni protesti. Vse te proteste skupaj združujemo pod naslov liberalizma in pravimo, da je liberalizem miselna smer dobe, dobnost pa politični sistem. Kar so mislili Rousseau, Voltaire in enciklopedisti, to so prevzeli dediči revolucije in iz teh misli izdelali svoj svetovni nazor. Videli so zaslužnjene narode in so jih hoteli napraviti svobodne. V praksi se je kazal liberalizem najbolj v nasprotovanju samovoljam vlad in privilegijem nekaterih družabnih razredov (plemstva, duhovništva). Povsod je začel s »podiranjem bastil«. S tem je povedano, da je bil liberalizem spočetka le borbena, negativen, kritičen. Bistvo liberalizma pojasnjuje zgodovina bojov za svobodo, ki so bili povsod skoro enaki, ker so »nove družbe« bile prežete enakega duha. Proti vladi samovolje je bilo proklamirano geslo — vlada zakona. Kajti le pod vlado zakona so mogli ljudje biti državljansko svobodni. Vladam se je imela odvzeti samovolja, da se ne bi mogle posluževati tkzv. administrativnih uredb. (Francija je svoje državljane metala v ječe na temelju tkzv. *lettres de cachet*; ruski uradi so naseljevali Sibirijo še v 20. stol. tako, da so izginjali »nezanesljivi ljudi« iz Rusije v Sibirijo, seve brez sodnega izreka, čisto upravno). Tedaj: vlada zakona. Brez zakona človek živi vedno v negotvosti. In brez zakona cveto razredni privilegiji. Vlada zakona pa ni mogla biti izbojevana drugače nego s kritiko. Pogoj kritike pa je svoboda mišljenja, svoboda besede in tiska, svoboda javnega izražanja (diskuzija).

Dejali so sicer tudi v dobi fevdalizma, da so misli svobodne, ali to ni bilo res. Inkvizicija je prisilila človeka, da je odkril svoje misli, potem pa ga je radi tega kaznovala, ker je videl inkvizitor v tem mišljenju greh. Svoboda tiska je izšla iz angleških političnih bojov. V Evropi se je udomačil slaven izrek angleškega državnika Sheridana: »Kar pustite jim pokvarjeni gornji dom (višji parlament), pustite jim koruptni dolnji dom

(parlament poslancev), pustite jim vladarja-tirana, pustite jim priliznjeni hi-navski dvor — meni pa dajte svobodni tisk — in svoboda Anglije se ne bo za las zmanjšala.«

S svobodo tiska so morali biti poučeni kralji, ministri, sodniki in parlamenti, da je treba vladati nad narodi, ali ne na temelju osebnih mnenj in interesov gospode, marveč tako kot misli narod, da je zanj prav. Temu namenu je imelo služiti tudi pravo parlamentov v svrhu predpisovanja davkov.

Stuartovci so bili pregnani iz Anglije in Ludvik XVI. je položil glavo na tla zato, ker so malagali davke samovoljno osvobojujoč plemstvo in duhovne od teh težkih bremen. Vladarji so končno dovolili, da se tudi davke predpisuje po zakonu. Ker pa se davki določajo vsako leto po potrebah, je postalo neizogibno, da ni nobene obdavčitve brez soglasja naroda, kar je pomenilo, da mora imeti ljudstvo v parlamentu svoje zastopnike in sicer mnogo zastopnikov. Finančna svoboda državljanov se je združila s politično svobodo; posledica tega je bilo razširjenje volilne pravice in zahteva po pravičnem ljudskem zastopstvu. Tudi so mednarodne veze držav zahtevale, da ne smejo biti narodi izločeni od vpliva na države. Narodi niso bili več voljni, da se jih goni v vojske kot govedo. Zahtevali so tedaj besedo pri mednarodnih ureditvah, pri napovedih vojsk itd. Svet ne more biti svoboden, če se ne odstranijo vzroki vojen in če se ne zmanjša uporabljanje gmotne moči in nasilja. Iz tega sta se porodila vprašanje glede armade in liberalna zahteva, da se kraljem odvzame moč, da imajo takšno in toliko vojske, kolikor hočejo, kajti armada more biti uporabljena tudi v potlačitev državljanov.

To so nekatera gesla liberalizma, ali ne vsa. Liberalizem je prinesel v svojih plenica splošno gibanje za osvobodjenje vseh narodov. In zanesel je v poslednji kotiček svoje nazore. Liberalizem je zagospodaril v književnosti in umetnosti boreč se s starimi formami tradicij, z napačnim opisovanjem življenja ter z jerobstvom odumirajočih zakonov. Liberalizem je osvobojeval vedo

od predsodkov; zmanjševal je vpliv zgodovine med ljudmi in kazal s prsti na vrvenje živega življenja in njegovih potreb. Liberalizem je hotel k državljanski enakosti s tem, da je pobijal privilegije rodu in kapitala in prišel že do vprašanj po gospodarski in socialni enakosti. Liberalizem je — bodi to povedano na kratko — deloval v stari družbi, da to podložniško družbo pretvori v družbo svobodnih državljanov. Enega dne pa je došel celo k pojmu o suverenosti narodov.

*

Liberalizem je bil filozofija, je bil svetovni nazor, ali če hočete, javno mnenje 19. stoletja. Njegov reprezentant so bili srednji družabni razredi, ki jim pravimo z drugo besedo: meščani. Ni sicer pravilno tako, kajti liberalnega gibanja niso vodili obrtniki, trgovci, podeželski večji posestniki, marveč inteligenca. In to politična in literarna inteligenca. Obrtniki, trgovci in podeželski boljši posestniki so bili le dobro zrahljana tla, v katerih se je dobro prijemalo seme liberalizma. Meščanstvo ni vodilo; bilo je vodeno! Bilo pa je življel, ki je dobro razumel miselni svet liberalizma in se tudi zelo zanimal zanj. O resnični in dovršeni demokraciji ni bilo mogoče govoriti kljub temu, da je ime »demokracija« že vkoreninjenjo v slovarju Velike revolucije. Liberalci v početku 19. stol. niso bili demokratje; tako malo demokratsko so čutili, da je bila družabna razlika med meščanom in delavcem prav takšna kot v fevdalni dobi. Liberalni minister Pitt (mlajši) je ljudi še imenoval »sodrgo«. Zgodovinsko strokovno se pravi, da je predstavljalo prvo demokracijo meščanstvo ali tretji stan, ki je polagoma sprejemal vlado v državi po duhovnih in plemičih.

Pomen liberalizma se pojasni še bolje, če ga pogledamo tako kakor so ga gledali njegovi sovražniki, hoteč ga potlačiti. Fevdalizem in liberalizem sta se poprijela po padcu Napoleona I. Dobi po l. 1815 se pravi restauracija, ker so velesile hotele restaurirati, t. j. obnoviti staro stanje evropske družbe, kakršno je bilo pred Veliko revolucijo. To je: obnoviti s tem, da se uničijo in porušijo vse nove države in državiče, ki jih je ustanovila Francija za časa revolucije in da se uduši duh odpora in upo-

ra, ki je zaplapolal s silnimi plameni v revoluciji, zazibal z absolutnimi monarhijami ter zaklical povsod po konstituciji. Evropski diplomatje so se organizirali na dunajskem kongresu (pet velesil je zbralo svoje vojske), da napovedo vojno liberalizmu. To je bila Sv. Alianca!

Noben od evropskih vladarjev pa ni jedra boja tako brezobzirno in odkrito povedal kot avstrijski cesar Franc I., ki je v Ljubljani l. 1821 dejal napram poklonstveni deputaciji profesorjev: »Nove misli hodijo po svetu, ki jih pa ne morem odobravati in jih ne odobrim nikoli. Držite se tega, kar je staro, kajti to je dobro, in naši predniki so se imeli pri tem dobro, — zakaj bi se ne imeli še mi? Učenjakov ne potrebujem, pač pa pridnih državljanov. Vaša naloga je, da mi jih vzgojite. Kdor me ima rad, bo učil, kar jaz odrejam; kdor pa tega more in prihaja s novimi mislimi, lahko gre ali ga bom pa jaz sam pognal.«

Cesar Franc I. je bil prav tako odkritosrčen kot omejen. Govoril je: Avstrijsko cesarstvo je kot stara hiša, ki se podere, če se je dotakneš. Njegov svetovalec je bil državnik Metternich. Tako cesar kot Metternich sta sovražila že besedo: konstitucija. Niti zdravniki niso smeli porabljati te besede v svojih spisih. Metternich je v svojem pismu ruskemu carju Aleksandru, l. 1821 tako-le orisal liberalce:

»Cilj vseh upornikov je eden in sicer: preobrniti vse postavno obstoječe... Edino sredstvo proti njim — ne uvajati novotarij, kajti ni mogoče vzdrževati in popravljati ob enem.« Na nekem drugem mestu piše Metternich o liberalizmu: Srednji razredi so, ki jih je oprijela ta bolezen. Ljudje se boje tega gibanja. Gre se za bankirje, državne uradnike, pisatelje, advokate, profesorje. Njih geslo konstitucija pomeni izpremembo in nered. Metternich je bil proti »ideji osvoboditve ljudstva«, češ, to je neumnost, kajti »kako naj se dovoli vsakemu človeku, da bo odločal sam o svoji veri in o načelih, po katerih naj se ravna sam.« Hudoval se je nad nekaterimi nemškimi vladarji, ki so dali nekaj svoboščin svojim podložnikom, nekateri celo svobodo tiska. Dejal je:

»Nobena družba ne more obstati, če je tisk svoboden, kajti to je šiba, ki je svet pred 18. stoletjem ni poznal.«

Lettre (izg. lettr) je francoska beseda za pismo. *Lettre de change* = menica. *Lettres de cachet* (lettr dô kašô) so zloglasni zaporni ukazi francoskih kraljev pred veliko revolucijo (l. 1789), s katerimi so neljube osebe — tebi meni nič — poslali v ječe. Pred temi »zapornimi ukazi« ni bil nikdo varen.

Stuartoveci so bili star rod na Škotskem, ki so vladali na Škotskem in na Angleškem, dokler niso l. 1688 Jakoba II. pregnali iz prestola.

Voltaire (beri: Volter) Francois Marie Arouet je najslavnejši in najvplivnejši francoski pisatelj (od 1694 do 1778), ki je s svojimi deli (pesmimi, dramami, satirami, filozofskimi spisi itd.) vzbudil velikansko pozornost povsod. Sprva so ga silno preganjali. L. 1716 je prišel prvič v bastiljo, kjer je spesnil žgočo satiro. Mnogo let je živel pod tujim imenom in v tujini, ker si je doma nakopal preveč sovražnikov. Živel je tudi dalje časa na dvoru Friderika II. v Berlinu, potem v Švici, kjer ga je pa duhovščina silno preganjala. Bil je velik nasprotnik krščanstva. Posmešno se je podpisoval »Christnoques«. Bil pa je pravno-pobožen mož, pravičen, pošten, globok in dober. Navdušen zagovornik bednih in izkoriščanih. Razkrival je krivice in krutosti družabnega

reda v neštevilnih spisih. Velikega pomena je njegov nastop za idejo tolerance (t. j. verske strpnosti).

V **Ljubljani** se je vršil od januarja do maja l. 1821 kongres, ki so se ga osebno udeležili avstrijski cesar, ruski car, kralj obeh Sicilij in modenski vojvoda. Zaključki ljubljanskega kongresa so bili pomembni, ker so uveli pravo oborožene intervencije v notranje zadeve ene ali druge evropske države v mednarodno pravo. Prvi uspeh je bil v Neaplu, kjer so avstrijske čete prevrnile liberalno ustavo.

Konstitucija = določitev, sestava, pravila, pravne določbe. V državni znanosti pomeni v širšem pomenu besede ustavo, v ožjem pa: ustavni akt, ustavni spis. — V cerkveni zgodovini poznamo zbirko cerkvenih pravnih določil kot konstitucijo apostolov. V medicini pa razumemo pod konstitucijo telesa skupno telesno sestavo individija (človeka). — Konstituante so zbori ljudskih zastopnikov, ki so poklicani skup na kak izreden način, da dajo državi novo ustavo. Tak zbor je bila l. 1789 v Parizu sklicana francoska narodna skupščina ali pa l. 1848 nemška nacionalna skupščina ali l. 1920 ona v Beogradu, ki je izglasovala tkzv. vidovdansko ustavo.

ČULKOVSKI:

Rusalka.

Kjer vrba namaka svoje vitke veje
v zeleni vodi ob bregu jezera,
sem stal.

Skušal sem prodreti z očmi
do skrivnostnega dna.

In zdelo se mi je,
da mi nekdo boža utrujeno dušo
in prigovarja:

»Odpočij!«

Kaj tako mamljivo šepetaje?

Kdo tako ponuja tajnost tihe sreče
v objemu miru?

Ni li to rusalka, ki me vabi

v svoj kristalni dom?

Ki mi nudi pod belo peno svoje polne grudi,
da se na njih napijem blaženstva,
ki steguje po meni snežnobeke roké,
ki zažiga v srcu mojem s strastnimi očmi
hrepenenje po oddihu v naročju njenem?

— — — — —
Že me je objelo dvoje melkih rok,
priklenila me nase dvojica nezemskih oči.

Že počiva moj obraz v valu črnih las,
na ustih čutim že poljub bladan —

Z Bogom svet! — —

ČULKOVSKI:

Rdeči vihar.

Presunilo je zemljo kakor električni tok
od pola do pola.

Dvignil se je na iztoku orkan,
ki lomasti proti zapadu.

Poražen je Krupp —

in Eifel se ziblje;

Tower se ruši;

jeklena ogrodja nebotičnikov
v Wal Streetu se lomijo.

Pred seboj gomi črn strah,
za seboj vleče repatico rdečo;
plameneči jeziki ližejo zemljo
kakor suho prerijo.

Globus se je snel iz tečajev
in pada — kam?

Bratje! Utrjujte mišice svoje,
opasujte si ledja
za veliki dan!

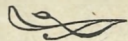
ČULKOVSKI:

Apokalipsa.

Vidim
ogronmo zaveso,
ki
kakor težka megla
sega
od pola do pola,
čez ekvator,
in loči zapad
od iztoka.
Pa je šinil
blisk rdeč
iz osrčja zemlje,
iz okuženih brlogov,
kjer glodajo
ostudne pošasti
bele kosti
človeških okostnjakov.
Šinil
in vzvil se je

blisk
skozi siv mrak
proti nebu,
in je postrojil
široko cesto
solnčnim žarkom.
In raztrgala se je
težka zavesa
moreče megle,
in odkril se je
na vzhodu
strahoten
film,
neznanske brzine,
katerega odvija
Bog Maščevanja.
A za njim
stoji,
z zarjo obdana,

Ženska
z bakljo v roki.
In njen sijaj
je oslepel
ostudne pošasti
da so izpustile
pologlodane kosti
iz svojih tac,
in se potuhnile
v najbolj skrite koticke.
In
ob veličastnem sijaju
te Ženske
so oživeli
okostnjaki,
in zapeli
Hosana
čez vso zemljo.

EMIL ZOLA: Štirje letni časi Ivana Gourdonga.

(Nadaljevanje.)

II.

Poletje.

Ko sem se tisti dan, okolu treh zjutraj zbudil, sem ležal na tleh, truden in poten. Soparna vroča julijska noč me je hudo težila.

Tovariši okrog mene so spali, zaviti v svojih dolgih suknjah. Zdelo se mi je, da čujem iz temne ravnine težko dihanje zaspane množice. Le neko nerazložno šumenje, rezgetanje konj in žvenket orožja je motilo ta otožni molk.

Ustavili smo se šele okolu polnoči; ukazali so nam, da ležemo in zaspimo. Marširali smo že tretji dan, vsi ožgami od solnca in oslepljeni od prahu. Dohiteli smo končno sovražnika, ki se je mahajal tam doli blizu obzorja. Ob jutranji zori se je morala začeti odločilna bitka.

Bil sem tako močno utrujen, da sem ležal nad tri ure kakor mrtev. Zbudila me je prevelika utrujenost. Razmišljal sem, stegnjen na hrbtu in z odprtimi očmi, o bližnji strašni bitki, o klanju, ki ga bo solnce kmalu razsvetljevalo. Že več kot šest let sem ob vsakem strelu rekel zbogom svojim najdražjim, svoji Babet in stricu Lazarju. In glej: še mesec dni pred odsluženjem jima moram še enkrat reči zbogom in tokrat morda za znirom!

Vendar so se mi misli kmalu pomirile. Zaprl sem oči in videl sem Babet in strica Lazarja. Kako dolgo ju nisem že objel! Spominjal sem se, kako smo se pred šestimi leti ločili; stric je jokal, obžaloval je, da me mora vsled svoje siromašnosti pustiti tako proč; Babet mi je pa zvečer prisegla, da me bo počakala in da bo ljubila samo mene. Moral sem vse zapustiti: svojega gospodarja v Grenoblu in svoje prijatelje v Dourguesu. Od časa do časa sem prejel kako pismo, v katerem so mi pravili, da me imajo vedno radi in da me v moji preljubljeni dolini čaka sreča. In moral sem v boj in v smrt!

Začel sem sanjati o dnevu, ko se povrnem. Videl sem na pragu cerkve starega strica, stegajočega proti meni svoje tresočee roke; za njim pa Babet, rdečih lic in jokajoča, in vendar srečna. Vrgel sem se jima v naročje, objemal sem ju, jecljajoč...

Ropotanje bobnov me je naenkrat opozorilo na strašno resničnost. Zarja je vzhajala, jutranja para je pokrivala sivo ravan. Solnce se je polagoma oživljalo, od vseh strani so se prikazovale nerazložne oblike. Neki od trenutka do trenutka naraščajoči šum je polnil vso prostornost. Tu so pele trobente, tam so

dirjali konji in se premikalo topništvo; vmes pa ukazi poveljnikov. Vojna se je grozeče dvigala sredi mojega nežnega sna.

Vstal sem. Kostí so mi bile kakor zlomljene, glava težka. Zbral sem v naglici svoje ljudi — povedati vam moram, da sem medtem napredoval do narednika — in kmalu je prišel ukaz, da moramo zasesti edini mali hrib nad ravnino.

Ko smo se pripravljali na odhod, je prišel mimo mladi oficir in zakričal:

— Eno pismo za narednika Gourдона! —

In izročil mi je zmečkano in pomazano pismo, ki je najbrže ležalo že teden dni v usnjati trobi poštne uprave. Toliko, da sem utegnil spoznati pisavo strica Lazarja.

— Korak naprej — marš! — je zaklical poveljnik.

Morali smo naprej. Stiskal sem v roki to ubogo pismo, požirajoč ga z očmi. Prsti so me pekli; dal bi vse, da bi se mogel vnesti in se pri branju svobodno zjokati. Pa sem moral vtakniti pismo v notranji žep suknje, proti srcu. Še nikoli nisem občutil enake tesnobe. Da se potolažim, sem ponavljal znane besede strica Lazarja: »Nahajaš se v poletju svojega življenja, v dobi vroče bitke, in izvršiti moraš pogumno svojo dolžnost, če hočeš uživati mimmo in plodovito jesen.« Toda uprav te besede so me še bolj ozlovoljevale; to pismo, ki mi je govorilo o sreči, mi je goreče vznemirjalo srce, ki se je burno proti vojni norosti. To pismo, ki ga nisem mogel niti prebrati! Morda bom celo umrl, in ne bom vedel, kaj mi pravi, ne bom slišal še enkrat tolažilne besede strica Lazarja.

Prišli smo na vrh. Tu smo morali čakati na ukaz za prodiranje. Bojno polje je bilo prav imenitno izbrano. Tu so nas mogli vse po vrsti prav komодно poklati. Obširna gola ravan se je raztezala daleč naokoli. Grmi in gozdiči so bili le neznatne pičice širom te gole zemlje. Nikdar še nisem videl enakega polja; tako morje prahu; taka vsepovsod razpokana tla, iz katerih je še gledala temna zemlja. Tudi nisem nikdar še videl tako čistega neba, tako lepega in toplega julijskega dneva. Kako krasno je bilo to jutro! In na tej pusti ravnini smo morali ubijati in umirati...

Že nekaj časa je bilo slišati rezke in neredne poke strellov in grmenje topov.

Sovražne vrste nekaj avstrijskih vojakov v belih suknjah so zapustile vrhove. Raztezali so se po ravnini. Od daleč so se mi zdeli veliki kakor žuželke. Kakor da je v mravljišču izbruhnila vstaja! Nad bojnim poljem so se dvigali oblaki dima. Ko so se od časa do časa oblaki razpršili, sem videl, kako so prestrašeni vojaki bežali. Trenutek skupne bojazni je kakor navadno vlekel s seboj cele skupine vojakov, medtem ko jih je zopet občutek sramu in poguma gnal znova pod svinčene kroglice.

Nisem mogel slišati vpitja ranjencev in gledati, kako je tekla kri. Razločeval sem samo, kot črne točke, mrtvece, ki so jih posamezni polki puščali za seboj. Sledil sem radovedno gibanju čet, jezeč se nad dimom, ki mi je zakrival dobršen del prizora. Čutil sem neko egoistično zadovoljnost, ker sem bil na varnem, medtem ko so drugi umirali.

Okolu devete smo morali tudi mi naprej. Spustili smo se nizdol v hitrem teku in se obrnili proti sredini, ki se je umikala. Redni ropot naših korakov se mi je zdel mrtvaški. Najpogumnejši med nami so bili preplašeni in bledi.

Sklenil sem povedati resnico. In evo: Ko so zažvižgali prvi streli, se je polk na mah ustavil ter skušal zbežati.

— Naprej, naprej! — so kričali poveljniki.

Toda mi smo obstali kakor pribiti. Ko so kroglice zažvižgale mimo ušes, smo sklonili glave. Ta kretnja je instinktivna in če bi me ne bilo sram, bi bil kar legel v prah.

Pred nami se je dvigal ogromen oblak dima, preko katerega se nismo upali. Od tam so prodirali rdeči bliski. Stali smo, tresoči, pred tem oblakom dima in nismo se upali naprej. Kroglice so že prihajale do nas, nekateri vojaki so, tuleč, popadali. Poveljniki so bolj in bolj kričali:

— Naprej, naprej! —

Zadnje vrste so pritiskale in mi smo morali naprej. Zaprli smo tedaj oči in se zagnali v oblak.

Prevzela nas je divja jeza. Ko je zadonel ukaz: Stoj! smo se le z težavo ustavili. Če obstaneš, se strah povrne in hočeš zbežati. Začeli smo streljati. Nihče ni meril. Pošiljali smo z nekim zadovoljstvom svoje kroglice v gosti dim. Spominjam se, da sem streljal nezavestno s stisnjenimi zobmi in široko odprtimi

očmi. Nič se nisem več bal, ker, povem odkrito, nisem se več zavedal, če sem še od tega sveta. Edina misel, ki mi je še krepko tičala v glavi, mi je pravila, da moram streljati in streljati, dokler ni vse končano. Moj tovariš na levi strani je dobil kroglo v čelo in je padel na mene. Vrgel sem ga osorno od sebe in si obrisal lice, ki mi ga je bil oškropil s svojo krvjo. In začel sem znova streljati.

Spominjam se, da sem videl našega polkovnika, gospoda Montreverta, vzravnane in nepremičnega na svojem konju, kako se mirno gledal na sovražnika. Ta mož se mi je zdela božanstven. Ni imel puške, da bi se branil, pa so bila vendar njegova prsa izpostavljena največji nevarnosti. Od časa do časa je pogledal navzdol in zavpil z rezkim glasom:

— Vrstе vkup, vrste vkup! —

In stiskali smo se kot ovce, stopajoč po mrtvih, blazno streljajoč pred seboj. Do tedaj nam je sovražnik pošiljal le

krogle; naenkrat nas je pa stresel zamolkel ropot; počila je granata, in ubila pet mož. Skupina topov, ki se je najbrže nahajala prav blizu in ki jo mi nismo zaradi dima mogli videti, je otvorila ogenj na nas. Granate so pokale sredi naših vrst, puščajoč velike okrvavljene vrzeli, ki smo jih sprotoma izpolnjevali z divjo trmoglavostjo.

— Vrstе vkup, vrste vkup! — je ponavljal poveljnik.

Tako smo ponujali vedno znova človeški plen sovražnim topovom. Za vsakim padlim vojakom, sem bil za en korak bližje smrti, sem se bolj in bolj približeval kraju, kjer so krogle žvižgale in morale reveže, ki so prišli sem iskat smrt. Mrlič so se kopičili drug nad drugim, da so nazadnje granate padale le po kupu brezobličnega mesa. Kosi človeških teles so leteli sem in tje ob vsakem novem topovskem strelu. (Dalje prih.)

B. ŽVAN:

Velika noč.

Takrat, ko sneg skopni,
takrat, ko drevje hrsti
in novo življenje iz zemlje kipi,
takrat prihaja Velika noč.

Velika noč!
V zlati kočiji se pelje Pomlad
vriškajoč;
kako v teh dneh ves svet je bogat!

Še v meni se pesem budi,
še v meni čustvo drhti...
Oj, kam se, srcé ti mudi?
Mar slutiš tam zunaj vstajenje?

Iz tál,
kjer lani je kmetič brazde oral.
pognal se je val,
glej, kako naglo poganja pšenica!

A moje gredice prepleta plevél
in nanje ni dahnila soléna pomlad,
pomladne jaz pesmi ne bom zapel,
dokler ne porujem z gredic si osat.

Osát ko porujem, uničím plevél
in rože rdeče na grede vsadím,
takrat bom vstajenja resnično vesel.
Zdaj veste, zakaj v bolesti trpim!

I. VASILEVSKI:

Izumitelj.

»Na desno, krog ogla? No, hvala Bogu! Sva že blizu.«

Oblastna razstava se je nahajala v mestnem domu, na trgu sredi mesta. Rjav konj je stopal počasi in utrujeno.

»Najbrž je tudi lačen. Tudi njemu ni bilo lahko. Kako pot imava za seboj Stoinsedemdeset vrst. To ni kar tako!«

Mesto je bilo tako neobičajno; polno šuma in življenja.

»Po dolgih letih mi je Bog zopet enkrat podelil milost, da vidim mesto!« si je mislil Ignac.

Razstava je bila okrašena s pestrimi zastavami, iz široko odprtih vrat so se slišali zvoki »Kitajke«.

»Bog bodi zahvaljen! Vendar smo dospeli... No-o... torej takole žive ljudje po mestih!«

Iz vasi, kjer je doma Ignac, je do železniške postaje trinsedemdeset vrst. Kot otrok je že bil enkrat v mestu in zdaj, ko se mu je že mlajša hči omožila in vnuček že hodi, — mu spomin na njegov prvi poset mesta še vedno živo stopa pred oči.

Na razstavi so bili s pravilnimi četverkotni, drug od drugega oddaljeni, oddelek za stroje, stavbni oddelek, športni oddelek itd. V sredini se je pa šopirila glavna privlačnost razstave — nekoliko modelov zrakoplovov in aeroplanov.

»E-e-e, Rjavček!... Dospela sva, in ob dobri uri. Eh-ha...« je ustavljal konja Ignac.

»Kam pa, kam?« ga je ustavljal mlad reditelj z napomadenimi brki in s znakom na rokavu. »Imate vstopnico?«

»Pripeljal sem... Načelnika mi pokličite...« je nekako nehote odgovarjal Ignac, snel težko kapo iz ovčje kožuhovine z glave in se široko križal.

»Kaj si pripeljal? Kakega načelnika?«

»Izumil sem... Bog mi je pomagal... Ker je, — pri okrajni upravi so mi povedali, — v mestu razstava,« je kažoč na voz odgovarjal Ignac in širok, zadovoljen smehljal mu je kakor proti njegovi volji ožaril zagorelo in obraščeno lice.

Nekoliko rediteljev, osivel belgijski inženir, dva člana oblasne uprave in obriti Amerikanec, predstavnik neke veleindustrijske družbe iz Nju Jorka, — so obstopili s steljo pokriti voz.

»Divjaki!« je sesaje svojo kratko pipo šepnil Amerikanec članu uprave in pokazal z očmi na zmršenega Ignaca, ki je hitel odvezovati z voza neko okomno, obsežno mašino.

Ignacu je sijal obraz.

»Samohod!« je glasno pripovedoval ter se vnovič križal in počasi, s pomočjo dveh uslužbencev, je začel izlagati z voza svoj stroj. »Sam, vidite, sem ga napravil. Slava Bogu. Malodane deset let sem ga delal.«

»Čemu pa bo to?« je zaspano vprašal član uprave.

»Za vožnjo. Mesto konja. Se vsedeš in se pelješ,« je nekako v zadregi odgovarjal Ignac.

»Slišite! To je pa res zanimivo,« spregovori osivel belgijski inženir in vzame iz ust cigaro. »To se pravi, da je bicikelj napravil? No, daj nam pokazati, kako funkejmonira...«

»Kako?«

»Pokaži prijatelj. Tvoj stroj je treba preizkusiti. Ali dejstviuje?«

»Najboljše, vaše blagorodje. Vsa vas je že preizkušala. Dejstviuje, — da ni treba boljše.«

Postavili so se v špalir. Dva uslužbenca sta držala stroj. Ignac, ki se je čutil junaka tega trenutka, se je z blaženim smehljanjem, ves rdeč v obraz in v zadregi, skobacal na vrh svojega stroja.

»Porinite, bratci, porinite!« je prosil s svojega sedeža. »Samo da pride v tek, potem že pojde...«

Nekoliko težkih pritiskov in lesena kolesa so se škripaje in ropotaje začela premikati. Okorni stroj je začel teči po drevoredu pred glavnim vhodom.

»Glej ga no,« so se pokroviteljsko nasmehavali nastavljenici.

»Veste, ampak to je na vsak način zanimivo!« je pravil članu uprave belgijski inženir.

»Divjaki!« je zaničljivo ponovil Amerikanec.

In Ignac je pripovedoval:

»Deset let, domalega, sem ga delal, a sem ga — vseeno dovršil. Niti enega žeblička mi v njem. Vse je s klimi zvezano, vaše blagorodje.«

»Glej si no. Popolnoma kakor inozemski bicikelj,« je sočutno priznal član uprave.

»Kako?«

»Praveati bicikelj, pravim. Ti si pa res brihtna glava, prijatelj, kakor da je v tovarni narejen.«

»Čemu v tovarni? Tu o tovarni ni govora. To je prvi, veste! Kdaj sem si ga že zamislil! Saj pravim, domalega deset let sem delal.«

»Zakaj pa tako dolgo? Tvoj stroj je — če se ga primerja z bicikljem, desetkrat težji od njega...«

»Kako?«

»Od biciklja.«

»Kaj pa je to?«

»Pa še vprašuješ? Ali še nisi videl biciklja najnovejšega zistema, s svobodnim kolesom na primer?«

»Mi kaj takega ne moremo poznati,« je konfuzno odgovoril Ignac.

»Kakšen čudak! Kako ti naj pojasnim? Vidiš, to je... Blagovolite vaš bicikelj, Pavel Petrovič.«

Mladi reditelj z napomadenimi brki je lahkotno pripeljal svoje blesteče, elegantno kolo.

V Ignacovih očeh se je pojavilo začudenje in strah.

»Kako mislite?... Zagotavljam... Domalega deset let... Čisto sam sem ga izumil... Dirke — se imenuje naša vas. Tam lahko vsi potrdijo.«

»Prijatelj, ali še res nisi videl nikdar biciklja?«

Pavel Petrovič se je z lahkim in elegantnim dvigom prijel za vodilna ročaja kolesa, sedel v sedlo in močno pritiskal na pedala. Kolo je, — blesteč se na solncu s ponikljanimi deli, kakor ptica hušknilo po drevoredu...

Ignac je dolgo zrl za kolesom. Bil je videti razburjen, kakor človek, ki ne ve, kaj naj stori. Pred očmi se mu je temnilo. Vsi so v zadregi molčali.

Z nesigurnimi in opotekajočimi se koraki je pobral svoj »samohod« in šibeč se pod njegovo težo ga je nesel k svojemu vozu.

»Kam pa, prijatelj?« ga vpraša član uprave.

Ignac ni odgovarjal. Užaljeno mrčen je zvalil svoj stroj na voz, ga skrbno pokrival z steljo in molče zavezal z neštevilnimi vrvicami.

»Kaj ste si pa spet v glavo vtepli?« ga pregovarja belgijski inženir. »Uverjam vas, da je vaš izum zelo zanimiv pojav. Mi ga z veseljem razstavimo. In še plačamo vam za to.

»In videl boš, prijatelj, da gotovo najdeš kupca. Gotovo se bo našel kak interesent, ki ti bo za tole dal še lepe denarce!« ga je veselo tolašil član uprave.

Ignac ni odgovarjal. Pazljivo in če-

merno je popravljaval komat in vzel vajeti v roko.

»Hi-i, Rjavček, torej pa se peljiva zopet domu,« je priganjal konja cmokaje z usti. »N-no... Potegni!«

Ignacev skrivljen hrbet se je še nižje sklonil nad vozom. Pozabil je djati kapo na glavo in jo je nevede držal v roki... Njegovi skuštrani in sivi lasje so vihrali v vetru. Debele solze so čudno in nepričakovano zapolzele po njegovem zagorelem, zmrušenem in še pred malo časa sijočem licu.

»Kam pa?« kriči za njim belgijski inženir.

»Saj vam plačamo,« je na ves glas, zaslonivši z roko usta, klical za njim član uprave.

»Divjaki!« je zaničljivo ponovil Amerikanec. Takoj nato se je pa obrnil k reditelju in pristavil:

»Vi, Pavel Petrovič, sporočite, prosim, upravitelju po telefonu, da razstavljamo mi od jutri naprej najnovejše modele Bleriota in Reita.«

»Prosim, prosim!« je zagotavljal reditelj.

Po selski cesti, sredi blata in jam, pa utrujen in lačen Rjavček vozi nazaj domu »samohod«.

»N-no, Rjavček! Vleci, dragec!« zamisljeno poganja Ignac, držeč kapo v levi roki.

DR. EDVARD BENEŠ:

Naša politična kultura, stranke in demokratizem.

Politične kulture nimamo. Hudo je in sram je človeka pri pogledu na naše javno življenje, na to tako nekulturno tako opustošeno ozračje, ki je čisto v rokah grdih strastij in umazanih, malenkostnih interesov. Tožijo na našo literaturo, na umetnost in vedo — ali v kakšnem razmerju je vendar napram njim naše politično življenje!? Imamo že svoje znanstvene tradicije, umetniške, literarne, imamo svojo umetnostno kulturo, tudi imamo to, kar se da nazvati znamenstvena kultura — ali kje je naša politična kultura? Imamo zastopnike znanstvene literature, umetniške kulture — koliko pa smo imeli politikov, ki bi se mogli postaviti ob bok tem nositeljem naše kulture v drugih strokah? Tudi se lahko reče, da imamo saj deloma kulturno občinstvo v pogledu na

umetnost, literaturo itd. — kje pa je v širokih množicah pojem o politični kulturi?

Politične kulture ni. Ni trdnih političnih tradicij. Ni bilo politične vgoje in je tudi še sedaj ni! Vzgoja v umetnosti, v literaturi, v gospodarstvu itd., se je in se vrši sistematično. V politiki je ni bilo.

In tisti, ki čuti sram in bol nad našimi razmerami, se mora zamisliti nad vsem tem ter zahtevati konec vsega tega, ker končno je potreba pri nas zgraditi vendar tudi nekaj politične kulture. Kajti brez te tudi drugim ne more biti prav.

Koliko se je že pisalo o potežkočah te demokracije, v kateri živimo! Kaj pa je demokracija? Demokracija je družabni zistem, v katerem se mora vsakdo preživljati pošteno s svojim delom. Fevdali-

zem, absolutizem, monarhizem so nasprotno temu omogočali, da so eni živeli na stroške drugih. In tedaj v popolni demokraciji morajo biti takšne institucije, ki bodo prisilile vsakega delati in obenem biti deležen uprave družabne organizacije, uprave družbe kot take (tedaj ne vlada ljudstva, ampak uprava ljudstva). In v demokraciji morajo biti nadalje poleg ustanov ljudje, ki so prežeti idealov demokracije: ne živeti na stroške drugih, ampak v dobro svoje in drugih.

V naši demokraciji in v današnjih demokracijah so predvsem le nekatere institucije, ki se morejo imenovati demokratične. So pa tako nedovršene, da sedaj omogočajo — ne uprave po ljudstvu — tudi ne ljudovlade, ampak le neko indirektno udeležbo ljudstva na vladi. Drugače pa je tu še vedno mnogo starega absolutizma. Zlasti ni demokratičnih ljudi. In slabe družabne razmere so konec konca le vedno — ljudje! Tudi s slabimi institucijami je mogoče pošteno vladati, nikdar pa s — slabimi ljudmi. In tako je problem demokracije predvsem nramni problem: vzgojiti in pripraviti ljudi za demokracijo.

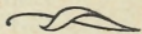
Da je res problem današnje demokracije nramni problem, je najbolj vidno v političnem strankarstvu. Današnji demokratični režim se uveljavlja po posredovanju strank. V svrhu urejevanja,

vodstva in organizovanja današnje družbe se porajajo politične stranke, ki se trudijo vsaka po svoje, da se ustanovi takšen red in take ustanovitve, da bi mogla človeška družba prav in dobro živeti. Ker pa enako čuteče in misleče celote ne morejo delovati, voditi, se zato volijo ljudje, posamezniki. To so izvršilni odbori strank in družbe, to so voditelji in odločujoči činitelji.

In tu nastaja »usodni problem« demokracije: kaj pomeni, imeti vpliv in biti vodja v demokraciji? Kako pa more biti voditelj in vplivni činitelj pravi demokrat? In kaj pomeni to za široke vrste ljudi: da so vodene in vladane v demokraciji? Ali ne vidi vsakdo, kako veliki nramni problemi so tu skriti?

V politiki in v javnem življenju se more voditi in vladati le na dva načina: gmotno, materialno in nramno, moralno. Gmotno vladanje je omejeno po načelu, ki je zgoraj omenjeno: ako naj se preživlja v demokraciji vsakdo z lastnim delom, tedaj pomeni politično vodstvo (to je: ko je kdo postavljen na odločilno mesto) tudi delo kot vsako drugo, in tedaj ni plača za politično delovanje bogatenje, izkoriščanje v svoj prospeh ali profitarenje, ampak z eno besedo: prav in pošteno.

(Dalje prih.)

DRAGIŠA LAPČEVIČ:

Po petdesetih letih.

11. marca je poteklo 50 let, odkar je v Trstu umrl Svetozar Marković, ki je bil prav posebna natura in je imel poseben dar, ki je zablestel s svojim sijajem v Srbiji, ki se je začela polagoma javljati, da živi. Tudi v njo so prihajale zapadne ideje, četudi je živela življenje kmečkega nazadnjaštva. Spominjati se mora petdesetletnice Svetozarja Markovića tembolj, ker je oče dveh naših gibanj: radikalnega in socialističnega.

Markovića se tudi danes še tretira kot utopista, ali on je bil utopist samo v prvih perijodah svoje delavnosti, dokler je stal še pod izključnim vplivom ruskih narodovcev. Ko je pa enkrat prišel pod vpliv Marksa, Engelsa, Lassala, je prenehal biti utopist. V več svojih spisih, tako v »Družabni in politični

borbi v Evropi«, v »Pogibiji pariške komune«, v »Komuni in Internaciji«, v »Belem Terorju« in zlasti v »Radničkom Pitamju«, ki je genijalno predelana ideja Marksovega in Engelsovega »Komunističnega Manifesta«, se Marković povsem približuje Marksovemu naziranjju. S tem da je obelodanjal v čas. »Radnik« oddelke iz »Kapitala«, pokazuje pač jasno svojo težnjo, da se identificira z Marksom.

V razdoblju, v katerem koleba med socializmom in radikalizmom, postavlja za socialno revolucijo sledeče značilne pogoje:

»Za socialni prevrat ostajata pri nas dve poti: ali se bo pri nas razvilo najpreje veliko kapitalistično gospodar-

stvo in razdelitev na kapitaliste in delavce v proizvodnji (in ne samo v trgovini), in tedaj se bo izvršil socialni prevrat na tej zgodovinski pripravljeni osnovi — ali pa bodo mali posestniki prostovoljno zavrgli privatno lastnino in organizirali produkcijo po načelu skupne lastnine».

Njegovi sledbeniki iz radikalnega krila so se oprijeli druge mogočnosti. Zato je bila radikalna stranka v svojih početkih nazadnjaško-puntarsko gibanje z izrazito parolo: *n o č e m o — n e d a m o !*

Glavno iz socialnih, ne pa iz političnih razlogov, je bila v neverjetno nazadnjaški opoziciji nasproti naprednim reformam, ki so za tisti čas prednjačile za 30, 40 in 50 let.

Razume se, da počasi vse zori, pa je dozorela tudi radikalna stranka v izrazito predstavnico težkega kapitalizma, če tudi se včasih v agitaciji sliši še kakšna malomeščanska nota.

Takšne izpremembe je napravil en del Markovičevega gibanja.

Razume se, da je bilo tudi izprememb v drugem delu gibanja, v socialističnem, ki se je preko neodrejenega so-

cijalizma Mite Cenića in preko skrajno utopističnega socializma Vase Pelagića razvilo v povsem moderni socializem, ki je bil izražen v socialni demokraciji naslonjeni na proletarijat, na delavski razred. Zadnje čase pa se je to gibanje razbilo v dvoje: v komunistični in socialistični. Komunistični je hitel naslanjajoč se na vse nezadovoljmeže, k socialni revoluciji; socialistični pa se je, da ne bi izgledal kot sekta, jel naslanjati na malo buržuazijo in pa na kmete. Oba gibanja sta povsem upropoščena. Predstavljata samo ostanke proletarskega gibanja.

Kjub vsemu temu ostaja značaj Svetozarja Markovića, če tudi le zgodovinsko, prav tak, kot je bil pred 30 ali 40 leti. Okrog njega se še vendarle morejo skupljati nauki, kako se formira proletarski pokret.

*

Op. Ta zanimivi članek Dragiše Lapčevića je izšel v belgrajski »Politiki« dne 11. marca 1925. Priobčujemo ga, ker je res podučen in vreden, da se razširi tudi med Slovenci. O Svetozaru Markoviću išči več v brošuri. »Zgodovina socializma v Srbiji« od F. Erjavca.

Historicus.

MILE KLOPČIČ:

Iz cikla: „Pisma“.

V somrak, ko nevihta je pesem izpela in bila v zemljó, da je vsa osmojena ihtela po miru in noči, zastavil sem svoje pero, da ti pišem. In pisal sem samo besede. Pa je vzdrlhela belina papirja pod roko, ognjena

so slova; besed ne, plamena sem risal. Zdaj pismo so črne, ogljene kreljuti, kot zemlja vlačuga v tej grozni minuti. Pozabil sem pismo, vem le, da sem pisal v neurju, v somraku, da sem te pozdravil ...

JOZE ZAVRTNIK (Chicago):

O prvih početkih socialističnega gibanja na Slovenskem.

(Iz pisma.)

V l. 1883—1884 je bilo delavsko gibanje v Ljubljani zelo močno. Shodi so se vršili v pivarni na Sv. Petra cesti. Bili so tako dobro obiskani, da so ljudje kar skozi okna lezli v dvorano. L. 1884 so začela preganjanja. Jaz sem odšel na morje. Takrat so obsodili železnikarja na deset let ječe. Sodr. Krieger (krstno ime sem že pozabil) — bil je sin ljubljanskega strojevodje, je pobegnil v Ameriko. Miha Keber, krznar, doma iz Dobrunj pod Golovcem, pa se je umak-

nil v Italijo. Oba sta bila obsojena v kontumacu. Krieger se je naselil v Chicagu, Keber pa v Benetkah. Kasneje je tudi Keber prišel za Kriegerjem v Chicago in danes živi na farmi v Illinois. Miha Keber nam je oskrbel tisk prvomajskih letakov l. 1891 v Benetkah. Čez mejo jih je prinesel konduktur spalnega voza. Policija jih je kmalu zavohala in šla za njimi kot bi se šlo za nevenkaj. Tudi žandarji so imeli polne roke dela. Pri meni so z vso vnemo preiskovali,

Nekega dne pridem domov od dela in že so me čakali komisar Robida, detektiv Toplikar in še nekaj takšnih. Mati je bila vsa v obupu. Vprašali so me takoj: kje je moj polbrat Matej Pečnik. Rekel sem jim, da dela. Pod izgovorom, da grem v gostilno obedovat, sem šel iskat brata, da ga posvarim pred nevarnostjo. Srečal sem ga v družbi nekega krojaškega pomočnika na Mesarskem mostu. Hitro sem povedal, kaj je doma. Razumel je, ali imel je korajžjo. Letake, ki jih je imel pri sebi, je vrgel v Ljubljano in je odhitel domov, kjer se je vršila stroga preiskava. Našli niso nič. Drugi dan so ljubljanski dnevnikarji poročali o navihanosti socijalistov, češ, da pošiljajo majniške letake delavcem v papirnico po Ljubljani, ko so jim orožniki in policija za petami. Letake, ki jih je moj polbrat vrgel v Ljubljano, so našli pri jezcu v Vevčah. Smejal sem se od srca, ko sem bral te vesti.

V spominih M. Čobala in Ignaca Miheveca ne berem nič o strankinem zborovanju v Zagrebu l. 1896 o Božiču. Na

tem zborovanju nas je bilo pet Slovencev. Sklenili smo, da bomo izdajali revijo v vseh jugoslovanskih jezikih, da se jugoslovansko ljudstvo pripravi od črnolote monarhije. Policija je izvedela po svojih vohunih za ta zaključek. Sreča za nas štiri je bila, da smo odšli še tisti večer iz Zagreba. Policija nas je z vso vnemo iskala. Etbin Kristan se je skrival nekaj časa, potem pa jo je odkuril peš iz Zagreba do prve postaje, kjer je mogel vstopiti v žel. vagon. Oblast nas je hotela trajno izgnati iz Hrvatske. — Revije nismo ustanovili. Nismo imeli denarja. »Radikalna« buržuazija pa je bila preveč strahopetna, da bi kaj dala v take namene. Danes seveda ta buržuazija najbolj vpije, da je pomagala razbiti črnoloto autokracijo.

V Trstu je bilo vrvenje vse drugačno nego v Ljubljani. Ali tudi tu so hodili agitatorji kot apostoli daleč na okol peš na shode, ker mi bilo denarja za vožnjo. Živel so od miloščine pri sodrugih. Čutili smo, da smo vsi eden...

JOS. KOPAČ:

O preteklih dneh.

(Dalje.)

V stranko so prihajali ljudje, ki so imeli »ambicije« in so sevé gledali s svojimi očmi na razvoj, ki ga niso razumeli.

Na eni strani niso Kranjci, zlasti Ljubljana kot večer naš nasprotnik, vedeli: kaj je Trst; na drugi strani pa smo mi v Trstu premalo uvaževali, da v Ljubljani gledajo drugače na delavsko gibanje kot mi v silno se razvijajočem trgovskem vele mestu. Pri nas najsvobodnejše naziranje, v Ljubljani — Kurja vas, ki gre ob 8. uri spat. V Ljubljani stari Železnikar z avreolo mučeništva, autokrat, poleg njega mladina, ki še ni pokukala iz Ljubljane — v Trstu proletarijat, ki je bil v vednem stiku s socijalisti Italije in velikih mest sploh.

V stranko so seve prišli tudi inteligenti, glavno v Ljubljani in na Kranjskem. V Trstu ne, ker smo bili socijalisti — preproletarski in jim je bolj dopadal »narodni socijalizem«.

Med inteligentnejšimi sodrugi sta bili seve takoj dve struji, ker je takrat bilo v modi: biti ali za Bernsteina ali proti njemu. Rdeči Prapor je priobčeval sila »učene« članke Abditusa (Prepeluha), Theoretikusa (E. Kristana) in K. Linharta o — bernstajizmu. Celjski strankin zbor l. 1902 je strastno debatiral o tem.

V stranki je takrat začel tudi delovati s. Anton Kristan, sin organizirane železničarja z Viča. Njegovega očeta Janeza Kristana, ključavničarja iz kurilnice južne železnice v Ljubljani smo imeli v organizaciji od početka. Bil je vesten član, dober sodrug in splošno zelo priljubljen. S. Antona Kristana sem spoznal že kot knjižničar železniške organizacije, ko sem še služboval v Ljubljani. Pred l. 1900 je kot dijak uspešno deloval v viško-gliniški čitalnici. Prirejal je predavanja; sodelovali so poleg njega še: prof. Franke, učitelj Jelenc, dr. Robida, Albin Prepeluh, K. Linhart in K.

Schweiger. Z njegovim vstopom je začelo v stranki živahnejše življenje.

V Ljubljani je dal l. 1900 inicijativo za konferenco vseh strokovnih organizacij v Sloveniji (Kranjsko, Štajersko, slov. Koroško in Primorsko) ter za ustanovitve »delavskega izdajateljskega društva«, zadruga z omejeno zavezo. Na eni strani je hotel združiti vse slovenske delavce skup, da se otmo tujim vplivom, na drugi strani pa, da se začne delovati z brošurami, knjigami, sploh z delavsko literaturo, kajti brez izobraženih delavcev ni socializma. Njegovi predlogi za celjski strankini zbor l. 1902 so vzbudili veliko diskusijo v strankinem listu. Kamor je prišel, je vse oživel.

Ko se je naselil l. 1903 v Idrijo, je seve takoj tamošnja organizacija ustanovila 14-dnevni list »Naprej« — vsled česar je prišla v spor s strankino eksekutivo. Ponovil se je isti prepir med Idrijo in Trstom oz. Ljubljano, kot je bilo to preje med Trstom in Ljubljano. Če premišljam vse to, moram reči: res smo bili majhni. Bali smo se vsake razširitve, češ: škodovalo bo, no — razmere so bile prav takšne kot mi. — Ustanovil je tudi knjižnico čas. »Napreja«, ki je zelo pridno izdajala brošuro za brošuro. Vse je: ali sam pisal ali prevajal. —

L. 1901 je začela idrijska lokalna organizacija izdajati »Delavski žepni koledar« in je s tem storila začetek delavskih žepnih koledarjev. Leta 1902 pa je grupa v Ljubljani (K. Linhart i. dr.) začela izdajati revijo »Naši Zapiski«, ki je združila vodilne delavce socialiste in inteligente v gibanju ter prav mnogo pripomogla k razvoju stranke in poznavanju socializma pri nas.

Okrog »Naših Zapiskov«, za katere je bil na zunaj (oblastem naproti) odgovoren Jože Breskvar, čevljar v Ljubljani, vnet in navdušen socialist (sedaj

je menda čevljarški mojster v Ljubljani; v gibanju pa se, žal, ne udeleži več) so se zbirali: Karol Linhart, Albin Prepeluh (njegova psevdonima sta bila Abditus, P. A. in Pavel Mihalek), Ivan Mlinar (njegov podpis Z. J.), Ivan Kocmur (Dmitar Mihić) Anton Dermota, Karol Lončar, Anton Kristan (—st—) in I. Pavliček (sedaj tiskar v Kočevju). »Naši Zapiski« so bili nekaka slobodna revija. Karol Linhart in to. so pač hoteli, da stvoré socialistično revijo, ali vpliv dr. K. Lončarja in A. Dermote, ki sta pozneje dobila revijo v roke, jo je držal v mejah naprednosti in svobodomiselnosti z mnogo simpatije k socializmu. Pok. Dermoto se slavi kot velikega socialista, kar pa je pogrešno; o tem bo morala izreči še zgodovina pravo besedo.

Gibanje okrog »Naših Zapiskov« je seve stranki bilo zelo všeč, ker smo pač upali, da dobimo novih močij za težko delo med narodom. Zlasti smo bili veseli intelligence in bolj izobraženih sodrugov, ker smo občutili veliko pomanjkanje vodilnih moči. Ne »vodilnih«, kot se misli na sploh po meščanski ideologiji, da je »vodilno« mesto samo eno. V delavskem gibanju je treba veliko »vodilnih« oseb. N. pr. vsaka organizacija jih potrebuje po več. Predsednik je »vodilna« oseba, ki naj daje inicijativo za delo; blagajnik »vodilna«, ki naj skrbi za redni dotok denarja; tajnik je »vodilen«, če redno z vnemo opravlja svoje posle; knjižničar vodi, če ima lepo urejeno biblioteko in je vedno na mestu, kadar je čas izposojevanja knjig. Količnik funkcij v delavskih organizacijah, toliko »vodilnih« mest. — Žalibog se premnogi domnevajo, da so samo za komando in da imajo nekateri le »komandirati«, tisti ki delajo in vstvarjajo, pa imajo molčati.

(Dalje.)

A. K.

Stan in Dom.

VII.

V čehoslovaški republiki je kljub vsemu dosedanjemu delu zadrug, občin, korporacij in države še vedno prav znatno pomanjkanje stanovanj.

Ministrstvo javnih del republike čehoslovaške je izdalo l. 1923 krasno opremljeno, 150 str. kvart formata slavnostno knjigo »Přehled činnosti za prve pětiletí republiky československé« (Pregled delavnosti v prvih petih letih). Urednik publikacije inž. Gustav Hermann se je prav potrudil in

prav pestra slika dela je v tem izdanju. Pod naslovom »stanovanjska skrb« je nanizano vse, kar so praktični Čehi ustvarili od l. 1919 dalje. Zidali so: država, občine in zadruga.

Država je gradila poslopja za svoje potrebe. Posebno skrb je pokazala visokemu, srednjemu in strokovnemu šolstvu. Vsa poslopja, ki so ali že dograjena ali še-le v početkih, so mojsterska dela arhitekture.

Občine so v teh petih letih zgradile 519 stanovanjskih hiš s 5913 stanovanji ter 273 hišic s 404 stanovanji, skupno 792 hiš s 6317 stanovanji.

Zadruga pa so postavile v tej dobi 283 stanovanjskih hiš s 3145 stanovanji ter 4641 hišic s 5450 stanovanji, skupno tedaj 4924 hiš s 8595 stanovanji.

V l. 1923 pa je bilo še začetih od strani občin 120 stanovanjskih hiš s 813 stanovanji ter 80 hišic s 88 stanovanji — od strani zadrug pa 103 stanovanjske hiše s 1341 stanovanji ter 1454 hiš s 1664 stanovanji.

Zasebniki so zidali 309 hiš s 1763 stanovanji ter 2795 hišic s 3326 stanovanji.

Ta statistika je zanimiva, ker podčrtuje delo zadrug in pove, da prevladujejo povsod hišice z enim ali dvema stanovanji.

Prav značilni so poskusi, ki jih je Češka republika napravila. N. pr. stavba »Svobodarne« za moške samce, glavno za študente, je interesanten poskus. Postavil jo je Kuratorij za popoljšanje stanovanjskih razmer v Libnu (v Pragi). Ima 583 postelj, 6 skupnih dvoran z garderobami, 4 umivalnice in javno restavracijo, potem kopalnice in razne delavnice. Začela se je graditi l. 1919 in dovršena je bila l. 1921. Stroški so znašali okrog 10 milijonov čeških kron.

Za studente je država sezidala na Letni (pri Pragi) 9 paviljonov s 316 sobami in 654 posteljami, kar je stalo 11 milijonov 500 tisoč čeških kron.

Tudi sledbeniki početnika tkzv. »vrtnih mest« Ebenezara Howarda so ustanovili l. 1921 na Češkem »družbo za ustanavljanje vrtnih mest«. L. 1919 pa je bila ustanovljena stavbna zadruga »Vrtno mesto« (Zahradní město), ki hoče zidati po angleškem vzorcu in si je zagotovila pri Pragi l. 1921 nad 30.000 m² zemljišča.

Za stavbo rudarskih hišic se je pri ministrstvu za socialno politiko ustanovil poseben fond, ki je sezidal 22 kolonij z več kot tisoč skromnih, ali praktičnih hišic za rudarje z vsemi pritiklinami.

Razni zakoni omogočujejo zidanje. Zlasti zakon o podpori stavbnega gibanja iz l. 1921 od 11. marca z raznimi novelami. Po tem zakonu dobe drž. kredit stavbe za več stanovanj celo do 92% vseh izdatkov. V prvi vrsti pridejo v poštev občine, okraji, občekoristne ustanove, zadruga pa tudi posamezniki (seve le v izjemnih slučajih).

Dve akciji pa sta na Češkem zadnje čase precej razburkali stanovanjski interes.

Mestna hranilnica na Vinohradih (mesta v Veliki Pragi) je ob svojem ju-

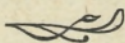
bileju 30-letnega obstoja sklenila sezidati pri Stěrboholich kolonijo tisoč hiš za svoje stanovanja potrebne vlagatelje. Iz svojih sredstev bo dala hranilnica posojila po nizki obrestni meri; interese pa bodo v gotovini in v življenjskem zavarovanju plačali kupnino. Hranilnici se bo to i moralno i materialno obneslo. Dobila bo mnogo klijentele, novih vlagateljev in novih vlog, ker široke ljudske množice niso mehvaležne. To se zdi samo na videz.

Še velepoteznejšo akcijo pa namera-va državna zveza stanovanjskih najemnikov čehoslovaške republike v zvezi s podobno akcijo Masarykove Akademije Dela. Ustanovi se stalni gradbeni odbor, ki se bo pečal le s pobijanjem stanovanjske bede. Veliko število arhitektov se peča z risanjem načrtov v težnji, da se na-privi nekaj, kar bo dobro, solidno, komodno in arhitektonsko vredno. Cene naj bi se gibale med: 13.000 in 90.000 čK. Za najnižjo ceno naj bi bila hišica z dvema prostoroma in pritiklinami. Za 90.000 čsl. kron pa bi bila že hiša z 8 prostori. Država bo dala stavbne kredite, ki se bodo vračali in vrnili. Med aspiranti za hiše so tri grupe: eni, ki imajo ves denar; ti hočejo, da se jim le lepo in primerno sežida; drugi, ki imajo eno ali dve tretjini potrebne svote in tretji — ki so brez sredstev. Sezidati se misli po celi republiki prav mnogo stavb, samo v območju Velike Prage se namera-va postaviti 6000 družinskih hiš.

*

Kamor pogledamo, povsod so zaznamovati težnje za tem, da se odpomore stanovanjski bedi. Akcije mestnih občin so zasidne; ako so uprave v rokah razumnih mož, potem — vidi Dunaj — je vse, kar napravijo me-le velika odpomoč, ampak tudi stavbeni, socialni in sploh kulturni napredek. Istotakšne so akcije raznih korporacij.

Stalnega in velikega pomena so seve združne akcije, ki gredo za velikimi cilji združnega gibanja sploh. Niso vzrasle sedaj vsled momentane, povojne velike potrebe po stanovanjskih prostorih sploh, ampak so nastale, ker hočejo sploh reformo človekovega stanovanja kot takega. Švicarski »Freidorf« je v tem oziru rešil doslej svojo nalogo najsjajnejše.

K. KOCJANČIČ:

Mednarodnost in esperanto.

Leta 1887 je stopil pred javnost mlad idealist, ki je hotel s plodom svojega večletnega premišljevanja položiti svoj dar na oltar človeškega razvoja. Ta mladi idealist se je podpisoval z izmišljenim imenom »doktoro Esperanto«, kar pomeni »doktor Upajoči«; njegovo pravo ime je bilo Ludovik Samenhof, njegov plod pa je bila majhna knjiga »Lazingovo internacia«, po naše »Mednarodni jezik«. Ta knjiga je začela pozneje v svojih temeljih pod imenom »Esperanto« osvajati svet.

Razmere ustvarjajo idealiste, ljudi, ki imajo po navadi razvitejše znanje in železnejše hotenje, nego ga imamo mi navadni zemljani. Idealisti s svojim znanjem in hotenjem vplivajo na človeštvo, da se na poti svojega razvoja pomakne za korak naprej in ustvari za korak popolnejše razmere. Kakšne razmere so rodile Ludovika Samenhofa?

Če si hočemo dovolj jasno odgovoriti na to vprašanje, moramo poseči nazaj k početkom človeške zgodovine in k vzrokom, ki to zgodovino delajo. Pravzaprav k enemu samemu vzroku, ker so v njem vsi drugi vsebovani in bolj ali manj od njega odvisni, pa naj bodo duševni ali materialni. Ta vzrok imenujemo socialno vprašanje in razumemo pod tem skupino vseh tistih nasprotij, ki ločijo človeško družbo (z latinsko besedo societas) po veri, narodnosti, plemenu, spolih, starosti, znanju, umetnostni maobraženosti, gospodarsko-političnih prilikah in predvsem po razredih. A nauk o socialnem vprašanju ni samo nauk o nasprotstvih v človeškem rodu, temveč tudi nauk o tem, kako naj bi se ta nasprotstva izenačila

in kako naj bi se vse človeške sile združile k mekemu vzvišenemu smotru: k popolnemu osvobojevanu materialnosti in nadvlado duševnosti.

Ko se je človeštvo začelo zavedati, da tvori med drugimi bitji posebno vrsto, je bilo še majhno. Prebivalo je, kolikor nam je mogoče dognati, na omejenem prostoru, preživljalo se s preprostim delom (lovom, zelo pomanjkljivo živinorejo in še pomanjkljivejšim poljedelstvom), verovalo je v isto primitivno nadnaravno moč, v istega »boga« in govorilo isti nerazviti jezik. Bila je to doba, ki je bilo vse človeštvo res kakor en sam človek.

Premnogo imamo dokazov, da je ta doba preproste enotnosti res obstojala in teh dokazov si niso poiskali naši misleči učenjaki samo v dejstvu, da smo si ljudje po zunanosti in duševnih sposobnostih še danes skoro enakovredni, ne samo v izkopninah okostij tistih prastarih ljudi, temveč predvsem v raziskovanju človeške govorice. Vemo, da se tudi jeziki razvijajo tako kakor vse na svetu; vemo, da so pred nekaj sto leti govorili Slovenci sicer svojo slovensščino, Nemci svojo nemščino, Francozi francoščino itd., da pa je bila tista slovensščina, nemščina, francoščina vidno drugačna, nego je sedanja slovensščina, nemščina ali francoščina. Lahko bi vam navedel kakšno poglavje iz knjig, ki so bile napisane v teh jezikih recimo okoli l. 1500 po Kr. r., in čeprav poznate sedanja slovensščino, nemščino ali francoščino, boste z muko razumeli, kaj je v tistih knjigah napisano, razen če natančno ne preštudirate ustroja tedanjega jezika. (Dalje.)

LISTEK

Abditus: Idejni predhodniki današnjega socializma in komunizma. — Opozarjamo vse čitatelje na to lepo knjigo, ki mora biti v knjižnici vsakega proletarca. Stane 25 dinarjev.

Zadružne knjižnice XI. zvezek je izšel te dni z vsebino: Delavsko-kmetijska prosvetna in podporna jednota. Obsega uvod in pravila jednote, ki ji je namen postati delavska Mohorjeva družba. Dajati hoče letno svojim članom po 3 do 4

knjige, pomagati v potrebi in dajati posmrtno. V Ljubljani pa se ustanovi osrednja pisarna, ki pojde članom na pomoč z dobrim nasvetom in intervencijo. Pojasnila daje Zadružna založba v Ljubljani, poleg cele kope ustanoviteljev, ki so sami resni možje.

Leposlovne knjižnice I. zvezek s Kurharjevimi povestmi izide te dni. Opozarjamo čitatelje. Naročila na Zadružno založbo v Ljubljani.

Last in založba »Zadružne založbe« v Ljubljani. — Odgovorni urednik Štefan Dražil
Tisk J. Blasnikovih nasl. v Ljubljani.

JOHN RUSKIN:

Odlomki.

Od vseh svoboščin, katere lahko dosežeš, se naprej potrudi, da postaneš koristen. Bolje je, da prenehaš govoriti o neodvisnosti; kajti nisi odvisen samo od vsakega dejanja tebi nezmanih ljudi, ki žive krog tebe, temveč tudi od vseh dejanj teh, ki so se že pred tisočletji spremenili v prah. Prav tako je potek bodočih tisočletij odvisen od te male minljive sile, ki v tebi počiva.

Delavčevo ljubezen in misli moramo bolj ceniti kakor njegovo delo: kajti njegovo delo ne more biti drugačno kakor nepopolno, a njegova ljubezen in njegove misli so pa lahko resnične in globoke.

Nihče kdor ni sam delaven, ne more izstavljati spričevala o delu, ker le delaven človek zna ceniti delo; tudi ne more presojudati strasti, če jih sam ne pozna in ne človekoljublja, če ni sam človekoljub. Najmanjše znake značajnostnih napak in slabosti lahko samo ta presodi, ki se mora tudi sam z enakimi napakami boriti.

Fizično nemogoče je, da bi obstojalo pravo religijozno spoznanje in kultura v onem človeškem razredu, ki si ne pride luje kruha z delom svojih rok.

Najmogočnejša sila je ona, ki nudi pomoč, in najimenoitnejša slava je ona, ki nudi rešitev.

K. KOCJANČIČ:

Iz „Posvečenj“ k zbirki „Večna plamenica“.

Koliko vas je, ki vam je resnica vredna vsakih žrtev, trpljenj in bed in ki vam je lastno prepričanje dražje nego demant in silnejše ko slap Niagara!

Vam svoje delo poklanjam, rdeči batalijoni revolucije.

Nešteto nas je, da družimo svoja dejanja v bodoči uspeh.

Preteklost nosimo v nas in sedanjost,

v sedanjosti je seme prihodnosti.

MAX BARTHEL - MILE KLOPČIČ:

Marčev vihar.

To je naš mare, naš besni mare rdečega ozvezdja!

Tedaj besni, besni vihar, vihar skozi vsa predmestja.

Tedaj kipi nevstrašno kri in visoko vsem trepeče —: prelila v marcu se je kri, žar nje se kreše v ječe.

Celo ta kamen, mrtva stvar, se drzno če upreti —

ker noče več od teh koles in od potkvâ trpeti.

Predolgo mirno je trpel ves v snega grmadi — Sedaj je vstal, ponosno raste, in raste k barikadi.

Kako kipi nevstrašno kri in roka nam trepeče: prelila v marcu se je kri: v mejah cveti rudeče!

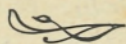

ČULKOVSKI:

Hristos voskres!*

Hristos voskres!
 Zažigajte kadila
 silne vere,
 da se razlije čez svetove
 nje opijanajoči vonj.
 Hristos voskres!
 Pripravite oltarje mu
 otroških svojih src.
 Položite pred nje
 simbole svojega trpljenja.
 Krone trnjeve,
 s katerimi so vas kronale
 glave, z zlatom venčane;
 biče in jermene poklonite
 ki so izrezani iz vaših hrbtov.
 Tudi žolč žalitev ne pozabite
 in drobtinice,
 ki so metali jih vam z bogatih miz.
 Hristos voskres!

Odložite zdaj svoje križe,
 znamenje suženjsko zločinstva
 in povzdignite
 sramotni plašč, škrlatni,
 ki vanj so vtisnili pečat zasramovanja,
 do vredne ga časti.
 Hristos voskres!
 Iz lastne On moči je vstal
 in pustil je v trohnečem grobu
 haljo smrti,
 v katero so zavili ga.
 Hristos voskres!
 Praznujmo praznik
 našega vstajenja
 in ljubezni, vseoživljajoče.
 Veselo, bratski vsi poljubimo si lica
 saj zopet vstala je
 Pravica.
 Hristos voskres!

DR. J. HERBEN:

Še o liberalizmu.

V Franciji je liberalizem cvetel za vladanja kralja Ludovika Filipa. Ali tudi ta je podlegel reakciji, njegova vlada pa korupciji; demokracija je v februarški revoluciji l. 1848 pregnala njega in njegovo dinastijo ter je proglasila drugo republiko.

Razvoj liberalizma v Nemčiji se ni veliko razlikoval od onega v Avstriji, saj je vladal Metternich tudi v Nemčiji. Nemčija je bila od l. 1815 razdeljena na 36 malih držav, ki so tvorile skupno konfederacijo, imenovano »Bund«, društvo, ki ni veliko pomenilo, pa tudi ni zaslužilo kake pomembnosti. Južne nemške države, ki so bile v sosedstvu s Francijo, so dale svojim podložnim nekakšno konstitucijo po francoskem vzoru iz l. 1814; v severni Nemčiji pa so vladali knezi, pruski kralj in plemstvo. Tam se je bolj sanjalo o nemškem domoljubju in o narodnem zjedinenju vseh Nemcev kot pa razmišljalo o konstituciji in svobodi. Prepevala se je le pesem »Die Wacht am Rhein«. Pa tudi to ni bilo Metternichu po volji, ker je bil proti vsem društvom in odznakom. Na čelu trdega absolutističnega redú je bila Prusija. Ko je po kralju Frideriku Viljemu III., ki je umrl vsled blaznosti, nastopil Friderik Viljem IV., poznan kot »romantičar na prestolu«, se je zdelo,

da je pot liberalizmu olajšana. Kralj je podelil amnestijo političnim obsojencem in dovolil nekaj malo svobode tisku. Ali bal se je v srcu zelo francoske revolucije, suverenosti naroda, vsakega demokratskega koraka in seve pisane ustave. Vendar je moral dovoliti, da se je ustanovil deželni zbor (Landstag) s kurijo višjega plemstva in s kurijo nižjega plemstva, meščanov in kmetov; ni pa hotel obljubiti, da ga bo redno skliceval. Ko je odvarjal ta zbor v l. 1847, je odklonil dati ustavo. Izjavil je: »nikoli ne bi mogel dovoliti, da bi se vrnil med našega Gospoda Boga in našo vzvišeno osebo kak popisan list papirja kot druga Previdnost, ki naj bi nam vladala; paragrafi mesto stare zvestobe...« Potem je zaprisegel člane zbora, da bi mu pomagali v boju proti revoluciji in brezverstvu; izvršivši to, pa je hitro vstal in zaklical tedaj zgodovinski stavek (iz svetega pisma): »Jaz in moj Dom hočemo služiti Gospodu nad višavami; da, v resnici!« Vendar mu je deželni zbor, ko ga kralj ni hotel pravilno sklicevati, odklonil denar za železnice, in razjarjeni kralj ga je v juniju razpustil.

Potrebno je povedati, da je imela opozicija »proti staremu režimu« v vsaki deželi svoj posebno barvo in svoj po-

* Kristus je vstal.

seben pečat; francoski liberalizem je bil drugačen kot angleški ali kot avstrijski in nemški; zopet drugačna sta bila italijanski in ruski. Saj dve vrsti opozicije je treba razlikovati, če hočemo razumeti predmarčni dobi. Zdi se, da je na poreklo in vzroke dveh smerij pokazal prav točno francoski zgodovinar Seynobos v svoji knjigi »Politična zgodovina Francije v XIX stoletju«. Tam piše: »Izkušnje in revolucionarne ideje so po vseh evropskih deželah vzbudile v nekaterih ljudeh težnjo po liberalizmu in demokratičnejši vladi, in iz teh političnih nezadovoljstev so nastale liberalne stranke, sovražne režimu, ki so ga obnovili po l. 1814. — Razdelitev ozemlja, ki se je izvršila na Dunaju brez ozirov na želje prebivalstva, je imela posledice, da niso bile države v soglasju z narodnostmi; trije narodi, nemški, italijanski in poljski so bili raztreseni v več državah; le Avstrija sama je združevala v sebi umetno skupino več tujih narodov. Ta režim je izzval nezadovoljstve, ki so šli za tem, da so ustanovili narodne stranke. Liberalni in narodni nezadovoljenci, praviloma združeni v eni opozicijski stranki, so delovali na vso moč, da porušijo delo dunajskih diplomatov. Ker pa so se vlade domenile med seboj, da bodo branile in vstrajale na svojem dunajskem zaključku, tedaj so se čutile tudi opozicijske stranke vseh dežel med seboj solidarne in so skušale postopati soglasno.« — Francoski liberalci so težili za vsemogočnostjo države in zato so bili od vseh najbolj protickerkveni, često ateistični. Cerkev so podražljali. Znano je, kako so hoteli bretonski duhovnik Lamenaïs, njegov prijatelj duhovnik Laoirdaire in plemič Montalembert »osvoboditi vero od tega, da bi služila vladi in da bi bila svobodna«; polagoma pa so postali — protipapeška opozicija. Najbolj vneti nemški liberalci so bili: južno-nemška profesorja, zgodovinar Rotteck in državno-pravni strokovnjak Welcker, potem med pesniki in pisatelji Henrik Heine in Ludvik Börne. Nauk nemških liberalcev se je opiral na Heglovo modroslovje. Na Pruskem sta se potegovala za liberalne politične reforme Stein in Hardenberg, dasi je bila nemška opozicija bolj narodna, hrepeneča po zjedinenju Nemčije. Drugi nemški liberali so zbežali v tuje dežele, v Francijo, v Švico in v sev. drža-

ve ameriške, kjer so ustanovili skupno z italijanskimi, poljskimi in ruskimi revolucionarji tajna društva in kovali revolucionarne načrte. Imeli so trdno vero v nezmagljivost ljudstva in verjeli, da je vsak prevrat dober, kajti mora prinesiti sam posebi boljši družabni red. Takšen moč je bil Herwegh. V Avstriji je predstavljalo liberalizem nekoliko nemških pisateljev in žurnalistov, katerih je bilo največ na Češkem. Češki liberalizem je označen z imeni Palackega in Havlička. Ko se je na Češkem ustanovila l. 1848 prva politična stranka, se je menovala narodno-liberalna. Dvojni pomen češke opozicije je bil s tem dobro izražen. — V Angliji je imel liberalizem najjačjo noto gospodarsko: da bi država varovala imetek in da bi svobodna konkurenca bila najboljša gonilna gospodarska moč. V Angliji je liberalizem dosegel odpravo žitne carine in odpravo zaščitne carinske politike sploh l. 1846. Ministru Peelu so postavili spomenik z napisom: »Svoji deželi je dal cenen kruh.« Kralj je moral popreje podpisati ministru Peelu l. 1829, da soglaša z odpravo vseh odredb proti katoličanom, tako da so od tega časa mogli biti katoličani na angleškem volilci, poslanci in državni uradniki. Od italijanskih liberalov je najpomembnejši Giuseppe Mazzini, ki je bil mož globoke vere in je sanjal o bratstvu narodov in enakosti vseh ljudi. »Vsakoršen privilegij je proti enakosti. Vsako samovoljno pravilo je podiranje svobode. Vsako samoljubno dejanje je proti bratstvu«. Mazzini je ustanovil društvo »Mlada Italija«. L. 1831 je izdal manifest te nove stranke, ki se je razlikovala od karbomarnstva, ki je bilo ustanovljeno na individualizmu. Pobegnil je iz Italije, pregnali so ga iz Francije, vendar se je tam dolgo skrival, predno se je naselil v Ženevi, kjer je izdajal časopis »Centralna Evropa« in kjer je ustanovil mednarodno udruženje revolucionarjev »Mlado Evropo« (l. 1834.)

Po zaslugi evropskega liberalizma so se izvršile evropske revolucije leta 1848. Absolutizma in fevdalizma ni bilo mogoče drugače premagati, kot z buno. Revolucija je začela l. 1846 v Krakovu, nadaljevala se v Švici l. 1847 (takrat se je Švica pretvorila v zvezno državo), v februarju l. 1848 je pregnala kralja Ludovika Filipa iz prestola, nato je iz-

bruhnila na Dunaju in v Pragi; tudi nemška mesta, in celo Berlin, so se pobunila, v Neaplju, v Rimu, Milanu, v Benetkah je plapolal plamen revolucije. Le v Parizu in Rimu sta bili razglašeni republiki (v Rimu 9. febr. 1849) ali le v Parizu ni bila revolucija le republikanska, marveč tudi socialna.

Te evropske revolucije spadajo med zasluge »tretjega stanu«. Meščanstvo je povsod zahtevalo državno ustavo in parlamentarno ureditev. Kakoršna je bila revolucija v Pragi, takšne so bile povsod. Republikanstvo se je pojavilo le prav neznatno v Nemčiji, na Dunaju in tudi v Pragi. Povsod so bili politični voditelji v revoluciji inteligentje: pisatelji, žurnalisti, advokati in profe-

Amnestija je grška beseda in pomeni pozabiti, dopustiti. V navadnem življenju razumemo pod to besedo akt državne oblasti, s katerim se političnim kaznivcem odpuščajo del ali vso kazen. Ni zamenjati besed amnestija in abolicijska. Abolicijska je pomilostitev, ki ga motivirajo pravni motivi, amnestijo pa politični. S pomilostitvijo prihaja višja Pravica, z amnestijo pa iz zgodovinsko-političnih razlogov odpustitev oz. pozabljenje storjenih deliktov.

Ludovik Filip (vojvoda Valois) je bil najstarejši sin orleanskega vojvode, ki se je pridružil veliki revoluciji. Tudi sam je vstopil v nacionalno gardo in klub jakobincev, ali je kmalu prišel v konflikt in moral bežati. Očeta so mu obglavili. Na zahtevo direktorija, da izpuste mater in brate le pod pogojem, če zapusti Ludovik Filip Evropo, je šel l. 1796 v Ameriko, kjer je bil do l. 1800, potem se je naselil v Angliji, kjer se je pomiril z Burbonci. Po julijski revoluciji l. 1830, ko so odstavili Karla X., so ga imenovali liberalci za »generallajtanta države« oz. regenta. Kmalu se je proglasil za kralja vseh Francozov. Zunanje države so ga priznale. Vladal je do 24. febr. 1848, ko so ga revolucionarji pregnali, ker so ga identificirali z ministrstvom Guizot. Umril je 26. avg. 1850. Njegov položaj je bil težak, ker je postal kralj na temelju kompromisa strank; ni se mogel opirati ne na »legitimnost«, ne na suverenost ljudstva.

Guizot Francois je bil francoski minister od l. 1830 do 1846. Dasi mu ni mogel nihče očitati, da je iz političnih funkcij obogatel, vendar je molčal, ko so se njegovi prijatelji obogateli na nepošten način, kar ga je pri ljudstvu osovražilo. L. 1846 je vodil

sorji. Njim so se pridružili povsod studentje kot najradikalnejši življi, ki so ustanavljali legije, tudi iz vrst gimnazijcev.

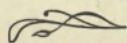
Revolucijo l. 1848 je povsod uničila armada, ali le revolucije gmotne in z orožjem v roki; revolucije v glavah so kvasile dalje. Čisti dobiček revolucije l. 1848 v Avstriji je bil: osvoboditev kmečkega ljudstva, odprava tlake in politična zavednost meščanstva, zlasti malomeščanstva, na koje se je moglo naslanjati daljše politično delo. Socialnih revolucij l. 1848 je bilo malo — izvzemši Pariza le skromni poskusi. In to je že začetek novega poglavja v razvoju demokracije.

volitve v drž. zbor in se je posluževal prav malovrednih sredstev, da dobi poslušno večino. Proti volilni reformi je bil z vso močjo. 24. febr. 1848 je moral kraljem vred bežati. Provizorna vlada ga je takoj obtožila, ali bil je oproščen. Pozneje je mnogo pisal. Pisal je tudi zgodovino Washingtona.

Suverenost (od franc. besede: souverain) pomeni nekaj najvišjega. Razsodba najvišjega sodišča je suverena, ker ni višjega sodišča. Če se koga zaničuje, da se ga bolj ne more, se reče »s suverenim zaničevanjem«. »Suveren« je vladar v državi; narodova volja je »suverena«, najvišja.

Karbonarstvo. Pod imenom »karbonarji« se je razumelo tajno društvo v Italiji, ki je počelo delovati pred l. 1820. Pomeni slovensko: oglarje. Njih simboli so bili, vzeti od žganja oglja. Očiščenje gozdov od volkov t. j. boj proti tiranstvu. Najprej se je razumel boj proti tujim vladarjem v Italiji, po restavraciji pa boj proti monarhom sploh. Med seboj so se imenovali nečaki, ki se shajajo v »baraki«, v kateri se oglje prodaja. Vse »barake« skupaj so tvorile republiko. L. 1820 je menda štelo društvo karbonarjev nad 650.000 članov. Vsak karbonar je poznal le člane »dvajsetorice« (»vente«), drugih ne. — Karbonerija se je razpasla celo v Franciji.

Ataizem (atēos = brez boga) = nauk, ki taji obstoj Boga (svet brez boga); nasprotno je akozmizem (Bog brez sveta). To v zmislu dualističnega svetovnega nazora (bog in svet sta eno!) »panteizem, kozmoteizem« pomeni odstranitev boga sočasno tudi sveta. Tu je ateizem istoveten z nihilizmom. — Ateist je pripadnik ateizma.

BOLČI ŽVAN:

Ko večni . . .

večni, nezmotljivi Bog, ki pogled je v milijone človeških otrok, zvižajo v bedi globoko pod njim se na tleh, letel božanski njegov mu obraz je nasmeš.

V neskončni pravici se Stvarnik je resno zamislil nesrečnega dela stvaritve se Bog je domislil. In vsega, kar dal je narodi ni bilo mu žal, da stvaril človeka, le tega se Bog je kesal.

CULKOVSKI:

Posredovalnica za službe.

Hodil sem takrat vsak dan v »Schwarzgasse«, kjer se je nahajala neka zasebna posredovalnica za službe. Bil sem že tretji teden brez posla, sam, zapuščen in brez sredstev sredi velikega Dunaja. Prijavil sem se v dve taki posredovalnici in v obeh plačal običajno vpisnino po dva goldinarja ter podpisal izjavo, da v slučaju, če dobim službo, plačam še deset goldinarjev posredovalnine.

In tako sem romal vsak dan pred uredništvo »Wiener Tagblatt-a«, kjer so bili izobešeni dnevni inserati, ter z mnogimi drugimi, ki so se nahajali v enakem položaju kakor jaz, prečital celo dolgo vrsto v rubriki »Offene Stellen«, proste službe, ki pa so bile navadno že vse oddane, od tam v prvo posredovalnico, ki se je nahajala nekje v šestem okraju in nazadnje seve še v posredovalnico v Schwarzgasse.

Ta je imela precej obširen lokal, obstoječ iz dveh prostorov. V prvem, pri vходу iz ulice, so se nahajale ob steni klopi in nekaj stolov. Pri vratih na desno, ki so vodila v drugo sobo, je stala mala mizica pred katero je sedela suha ženska s ptičjim obrazom ter vpisovala nove prosilce za službe v debelo knjigo in pobirala vpisnino. Druga soba je bila elegantno opremljena in v njej je v naslonjaču sedela belokožna, rejena dama v svileni bluzi in s zlatimi zapestnicami. Imejiteljica posredovalnice.

V prvi sobi je sedelo kakih dvajset oseb, večinoma žensk, ki so čakale prilike, da se jim primeri služba. Večini se je čitala na obrazih skrb ali resignacija, in oblečene so bile z običajno eleganco služkinj. Bila so pa med njimi tudi našopirjena dekleta, ki so koketno obračala oči in včasih si je katera celo z izzivalno gesto prižgala cigareto. — Bilo je največ služkinj: sobaric, kuharic, natakaric, šivilj, kontoristk, peric itd. Moški so bili lakajji, trgovski in bančni slugi, vrtnarji, kuharji, natakarji, vratarji, kočijaži, tekači in navadni delavci. Bili so taki, ki so se javljali enkrat in jih nisi potem nikdar več videl, in taki, ki so bili tu vsakih štirinajst dni redni gostje in so se z vsemi poznali.

Med to pisano družbo sem se včasih vsedel in jo opazoval z upanjem, da pride mogoče kdo, ki me vzame v službo.

Nehote so mi prihajali v spomin prizori iz misijonskih poročil centralne Afrike, kjer prodajajo sužnje na trgu, in pa povest »Stric Tomova koča«, katero sem čital v detinstvu. V bistvu enaka kupčija s sužnji, samo da je način prodaje moderno prikrojen in s tem razločkom, da se tu sužnjev ne goni z brutalno silo na trg, temveč, da prihajajo prostovoljno, gnani od nič manj brutalnega zistema današnje družbe in da morajo zato, da se jih proda prvemu poljubnemu gospodarju, ki jih hoče sprejeti, še sami posredovalca plačati z zadnjimi novčiči.

Nekatere iz služkinj so imele seboj ročna dela ter so z njimi presedevale po cele poldneve v lokalu. Druge so brezbrizno položile roke na krilo in strmele predse. Poznalo se je na prvi pogled, katera je doma s kmetov in katera je v mestu vzrasla. Prve so bile okorne, govorile so nehote, z oglatimi gestami in so se vdinjale navadno kot »dekleta za vse« s skromno plačo. Mestne so bile bolj živahne, sigurnejšega nastopa, elegantnejše oblečene in izbirčne v službah.

Med drugimi je posedevala tukaj tudi neka starejša devica, ki se je ukvarjala z neko umetno vezenino, samozavestnega in finega nastopa, ki je reflektirala samo na mesto v visokoaristokratski hiši. Pripovedovala je z nekakim pomilovalnim ponosom, da je služila kot komorna sobarica na dvoru pokojne cesarice Elizabete.

»Ne verjamete? Tu pogledjte moje spričevalo! Dvorni žig!«

Ostale so se ji spoštljivo odmikale.

»Prava reč. Višji ko so krogi, temveč grehov imajo nad seboj,« je solidno ugovarjal star lakaj z osivelimi zalisci.

»Jaz sem služil na primer v hiši knezov W... Kneginja je bila vzgojena na dvoru. A kaj mislite!? To vam je bila prava tica, ta ženska! Ni mogoče povedati!« In nagnil se je do ušesa svojega tovariša ter mu nekaj na tihem pripovedoval, da je ta kar zijal.

»Komorna sobarica« je strastno zagovarjala svoje vzvišeno stališče in vnel se je živahen prepirček, v katerega so tudi ostali posegali in pripovedovali svoje doživljaje in izkušnje.

Med tem so pa prihajali in odhajali razni brezposelni, ki so se informirali, če se mi kaj primernega našlo za nje, in služ-

bodajaleci, ki so si prišli izbirati primer-nih moči.

Če se je javil kak rejen gospod v ci-lindru, ali našopirjena dama, jo je suho ženšče s ptičjim obrazom z laskavoponižnim smehljajem in množico poklonov spremilo v drugo sobo k »madam«, kjer se je potem razvijala živahna kupčija. Od službodajalcev je »madam« pobirala seve še višje pristojbine kakor od služinčadi ter je na ta način njena »obrt« sijajno cvetela.

Neprestano je v drugi sobi zvonil telefon: »Halo! Kdo tam?! O, poljubljam roko, gospa baronica! Torej sobarico! Dovolj v zalogi! Da, tudi zelo čednih! Naravnost krasotice! Ki se ne ženira moških? A—a, gospod baron, vaš sin? No kaj čemo — mlada kri! Dobro, dobro! Takoj pošljem!«

Podobni pogovori po telefonu so se vrstili drug za drugim. Navadno je nato stopila »madam« v prvo sobo in mignila eni od navzočih k sebi, ki je kmalu po-tem z listkom v roki odšla. Če pa ni bilo ravno primerne navzoče, se je pa obve-stilo nekatere s pošto.

Neka natakarica je pripovedovala:

»Saj ni bilo več mogoče vzdržati! Od sedmih zjutraj do polnoči sem morala biti na nogah in potem me je še go-spodar — ta svinja — silil, da moram ho-diti z gosti — v sobo. Plače mi ni dal no-bene, češ, da si lahko sama — zaslužim — če hočem —. Sol, zobotrebce, vžigali-ce, sem morala sama iz svojega kupiti; namizno perilo sem morala na svoje stroške dajati prati —. Pijavke!«

Bledičen lakaj je tožil:

»Mislite, da je pri nas kaj boljše?! Vstani ob šestih zjutraj in zakuri ter po-spravi sobe, čisti obleko, pomagaj pri ob-

lačenju, streži pri zajutruku, potem izte-paj preproge, krtači pod, pomivaj po ko-silu, tekaj po naročilih, sprejemaj goste, streži pri večerji celemu krdelu povab-ljenih, in o polnoči moraš še ponižno pro-siti, če smeš v svojo luknjo k počitku!«

»Pa vas vsaj nihče venomer ne zmerja!«

»No, to imate pa čudne pojme o ta-kozvanih »boljših« ljudeh. Pri tej ži-dovski škatlji, pri kateri sem bil jaz na-zadnje, še ni nihče pred menoj vzdržal en mesec. Od samega dolgočassja ne ve kaj početi. Krdelo mačk in psov se valja pri nji po divanih in preprogah, a gorje, če bi se kje zapazila najmanjša dlačica ali prašek. Cel dan je hodila za menoj in vpila kot obsedena, da me še sedaj ušesa bole.«

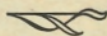
»Oh, da! Kamorkoli se človek obrne, ni za nič! Nikjer prijazne besede! Smo res uboge pare! Pa kaj čemo! Nam je namenjeno —!«

In težko je vzdihnila ter resignirano položila roki na krilo, držeč majhno roč-no torbico.

V lokal je stopil mlad človek z ru-menimi brki in lahno rdečico na licih. Zelen štajerski klobuk je imel odmak-njen na zatilek. Bil je videti razburjen; šel je naravnost v drugo sobo k »madam« ter glasno zahteval, da mu vrne onih de-set goldinarjev, katere je plačal za službo voznika pri tistem umazanem špedi-terju.

»Vi ste me zagotavljali, da mi plača štirideset goldinarjev mesečno, a pri ob-računu mi jih je dal samo osemindvaj-set, češ, da še ni nobenemu hlapcu več plačal. A toliko izdam za samo hrano, s čim pa si naj obleko kupim?«

(Konec prih.)

JAN P-k.

Pomladanska.

Vse popje v cvetje gre,
vse brstje k solncu gre,
kaj ti je srce?

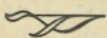
Dekleta na solncu se grejejo,
solncu in rožam se smejejo,
ljubezen iz oči jim gori,
kot tebi nekdanje dni...

»Vse popje v cvetje gre
vse brstje k solncu gre

k meni pa žalost gre...

Dekle nekdanjih dni,
dekle, ki v grobu spi
meni tako govori:

»Lep je češnjev cvet,
lep je spev deklet...
Usahnil je češnjev cvet
utihnil je spev deklet...
Kmalu pojdeš na pot,
na mojo pot!«

EMIL ZOLA: Štirje letni časi Ivana Gourdonga.

(Nadaljevanje.)

Vojaki so tulili in tudi poveljniki so bili preplašeni.

— Na bajonet, na bajonet! —

Zagnali smo se pod dežjem krogelj srdito proti topovom in prišli preko dima. Na nekem hribčku smo zagledali sovražnikovo baterijo, v rdečem plamenu, ki je metala ogenj na nas iz vseh cevi. Toda mi smo se zagnali naprej in granate so zadrževale le padle vojake.

Tekel sem na strani poveljnika, kateremu je bil konj ubit; boril se je kot navadni vojak. Naenkrat sem začutil močan udarec na prsih, drugi zopet na ramenih ter močan pik, ki mi je šel preko lica. Padel sem, ravnotako poveljnik. Čutil sem, da me moči zapuščajo, pomislil sem na svoje drage, poiskal s tresočo roko pismo strica Lazarja in se onesvestil.

Ko sem prišel zopet k sebi, sem ležal v prahu. Začudenje mi je spočetka jemalo možnost razmišljanja. Gledal sem topo, s široko odprtimi očmi: Zdelo se mi je, da sem brez udov in da so možgani prazni. Tudi trpel nisem, ker se mi je zdelo, da je življenje že zapustilo moje telo.

Neko trajno vroče solnce mi je padalo na lice, kakor raztopljeni svinec. Vračal se mi je počasi občutek življenja; udje so mi bili čezdalje lažji, le rame se mi je zdelo kakor zmečkano pod neko veliko težo. Poskusil sem, z občutkom ranjene živali, se naglo vzravhati, pa sem v tistem hipu padel z boleznim krikom nazaj na zemljo.

Pa sem sedaj vsaj živel, videl in razumel. Pod pripekajočim solncem se je raztezala gola, pusta in zapuščena ravan. Razgrinjala je pod to plamtečo nebeško jasnino vso svojo neizmerno žalost; pod tem gorečim nebom so ležali nešteti kupi mrličev in drevesa sama so se zdela kakor mrtva. Globoka tišina je vladala vse naokrog; le tu in tam so se čuli vzdih, ki so me v svoji tihi grozi stresli do kosti. Na obzorju, vrh hribov, so se podili lahki oblaki dima, zatemnjujoč leketajočo sinjino neba. Bitka se je nadaljevala na višinah.

Šele sedaj sem videl, da smo zmagali. Prevzela me je neka sebična radost: sedaj bom vsaj lahko v miru umrl na tej zapuščeni zemlji. Ozrl sem se in videl

nekaj metrov pred seboj sovražnikovo baterijo. proti kateri smo se bili s tako silo zagnali. Borba je morala biti strašna. Razmesarjena telesa so pokrivala grič; prah je bil ves omočen s krvjo. Pod istegenjenimi temnimi topovskimi cevmi so ležali mrlič. Ob težkem molku teh topov sem ves vztrepetal.

Uspelo mi je, stegniti se, počasi in previdno, na trebuh. Položil sem glavo na neki kamen in potegnil iz žepa pismo strica Lazarja. Položil sem ga pred sebe. Oblile so me solze, in solnce me je hudo peklo v hrbet. Trpki duh krvi me je dušil. Slišal sem težki vzdih narave v tem kraju žalosti in smrti, in moje ubogo srce je jokalo.

Stric mi je pisal:

»Moj ljubi sin!

Čul sem, da je vojna pri kraju in upam, da boš odslovljen, preden se začne nova kampanja. Vsako jutro molim Boga, da Te obvaruje pred novimi nevarnostmi. Bog me bo uslišal in dovolil, da mi v zadnji uri zatisneš oči.

Ah, moj Ivan, jaz se staram; čutim, da mi je tvoja pomoč potrebna. Težko mi je brez Tebe, pogrešam okolu sebe Tvojo mladost, ki me je spominjala svojih davnih dvajsetih let. Ali se še spominjaš najinih jutranjih izprehodov po kostanjevem drevoredu? Sedaj ne morem več tja; sem sam, se bojim. Duranca se z menoj vred joče. Pridi kmalu, da me potolažiš in pomiriš...«

Ihtenje me je dušilo; nisem mogel nadaljevati. Slišal sem v tem trenutku blizu sebe pretresljiv klic in videl vojaka, ki se je s skrčenimi potezami na obrazu težko vzravnaval, dvignil roke in padel zopet na tla zvijajoč se v groznih bolečinah. Čez nekaj minut je ležal zopet nepremično.

»Položil sem svoj up v Boga,« je nadaljeval stric, »upam, da te pripelje zdravega v Dourgues, da začnemo znova naše srečno življenje. Dovolj mi, sanjati. Dovolj, da Ti povem svoje načrte za bodoče dni. Ne pojdeš več v Grenoble; Napraviti hočem iz Tebe zvestega otroka zemlje, kmeta, ki bo veselo živel sredi dela na polju.

In jaz se preselim k Tebi, na Tvojo posest. Moje tresočo roke ne morejo več

dolgo podajati hostije. Molim Boga, da mi podeli vsaj dve leti takega življenja kot plačilo za marsikatero dobro delo, ki sem ga izvršil. Spremljal me boš tedaj po stezah naše ljube doline, kjer me vsaka skala, vsak grm, spominjajo na Tvojo mladost, ki sem jo tako ljubil...«

Moral sem prekiniti. Rame me je tako močno zbolelo, da sem skoro omedlel. Prevezel me je naenkrat neki čudni, strašni nemir. Zdelo se mi je, da slišim bližje ropot strelcov in s strahom sem pomislil, če nas ne bodo morda vojaki na umiku pohodili. Toda videl sem še vedno vrh hribov kolobarje dima.

Stric je dodajal:

»Troje nas bo, ki se bomo ljubili. Moj Ivan, prav si storil, da si jej tisto jutro na obali pomagal piti. Bal sem se je, bil sem slabe volje; sedaj sem pa ljubosumen, ker vidim, da Te ne morem bolj ljubiti, kakor Te ona. — Recite mu — mi je pravila včeraj, zardevajoč —, če ga ubijejo, skočim v reko, tam na tistem mestu, kjer mi je ponudil vodo. — Za božjo voljo, glej, da si ohraniš življenje! So stvari, ki jih težko razumem, to pa vem, da te čaka tukaj sreča. Babet smatram za svojo hčerko; vidim jo ob Tvoji strani v cerkvi; poročil vaju bom sam, in to bo moja zadnja maša.

Babet je sedaj prav lepa in velika. Ona Ti bo lahko pomagala pri delu...«

Ropot strelcov se je oddaljil. Jokal sem raznežen. Slišali so se vzdihni vojakov, čepečih pod kolesjem topov. Videl sem vojaka, ki se je na vso moč trudil, da bi odstranil tovariša, ki je bil istotako ranjen in katerega telo mu je ležalo na prsih. In ker se je tovariš branil in pritoževal, ga je pahnili daleč proč, kjer je revež hudo stokal. Iz ranjene množice se je dvignilo mrmranje. Solnce je zahajalo, na obzorju so lesketali njegovi škrlatni žarki; nebeška modrina je postajala bolj in bolj nežna.

Končal sem pismo:

»Hotel sem ti samo povedati, kaj je z nami in Te prositi, da se čimprej povrneš. Pa se jočem in besedičim kakor dete. Upaj, moj ljubi Ivan, jaz molim in Bog je dober.

Odgovori takoj, naznani, če mogoče, kdaj se vrneš. Babet in jaz štejeva dneve. Na svidenje kmalu.«

»Kdaj se vrnem?...« Poljubil sem ihteč pismo. Zdelo se mi je, da s tem objemam Babet in strica, ki ju ne bom

najbrže nikoli več videl. Umiral sem kakor pes v prahu, pod pekočim solncem. Tu, v tej žalostni ravnini, med ječanjem umirajočih, so me moji najdražji poslednjič pozdravili! V ušesih mi je brnelo; gledal sem na bela, s krvjo omadeževana tla, ki so se raztezala do sive črte na obzorju. In ponavljal sem: »Moram umreti.« Zatisnil sem oči in se spomnil nje in strica.

Prebil sem nato nekaj časa v nekem boleznem snu; srce in telo sta enako trpela. Vroče solze so mi tekale po licu. V tem mrzličnem snu se mi je zdelo, da slišim neko neprestano, otroškemu plakanju podobno stokanje. Od časa do časa sem odprl oči in gledal začuden v nebo.

Spoznal sem končno, da je bil to gospod Montrevert, ki je umirajoč ležal nekaj korakov pred menoj. Ležal je na trebuhu, z iztegnjenimi rokami. Ta človek je bil z menoj zelo dober. Čutil sem, da ga ne smem pustiti umirati z obrazom v prahu. Vlekel sem se počasi do njega.

Ločila sta naju dva mrtva vojaka. V prvem hipu sem hotel čez njiju, da si skrajšam pot, ker mi je vsak gibljaj povzročal silne bolečine na rami. Pa se nisem upal. Stopal sem po kolenih, opirajoč se na roko. Ko sem končno prišel do polkovnika, sem začel svobodneje dihati; zdelo se mi je, da nisem več tako sam. Umirala sva skupaj in ta skupna smrt me ni več tako strašila.

Da bi gledal proti solncu, sem ga kolikor mogoče oprežno obrnil. Zadihal je tedaj močno in odprl oči. Sklonil sem se nad njim in se mu skušal nasmejljati. Pa je koj znova zamižal; trepet njegovih ustn mi je razodel, da pozna moje bolečine.

— Ali ste Vi, Gourdon — me je končno vprašal z otožnim glasom. — Ali smo zmagali?

— Mislim, da smo, — sem odgovoril.

Nastal je trenutek tišine. Odprl je nato zopet oči in me vprašal:

— Kje ste ranjeni? —

— Na rami... In Vi, gospod polkovnik? —

— Mislim, da imam zdrobljen komolec... Spominjam se natanko: Strgala naju je oba ista granata!

Skušal se je nato vvesti ter dejal z nekoliko jeznim glasom:

— No, pogum! Ali mislijo, da bomo tukaj spali? —

Ne morem prav povedati, koliko moči in upanja je vzbudilo v meni to njegovo pogumno in lepo zadržanje. Čutil sem se izpremenjenega, odkar je naju dvoje, ki sva se borila s smrtjo.

— Počakajte! — sem dejal — dovolite, da Vam zavijem roko s svojim robcem, in poskušala bova pomagati drug drugemu do bližnje ambulance. —

— Tako je prav, moj sin... Ne stiskajte preveč... Zdaj pa dajva si roke in skušajva vstati. —

Vstala sva z veliko težavo, gugajoč se nerodno semintje. Izgubila sva mnogo krvi. V glavi se je vrtelo, noge so odpovedovale. Izgledala sva, kakor dva pijanca. Opetekala sva se, opirala se drug na drugega, hodila sem in tje, da se izogneva mrličem. Solnce je zahajalo v rožnati luči in najini senci sta se orjaško raztezali čez bojno polje. Bil je krasen zaton.

Polkovnik se je šalil, ustnice so se mu tresle, njegov smeh je bil podoben vzdihom. Predvideval je, da bova kmalu padla in da ne bova mogla več vstati. Vrtelo se je nama hudo; morala sva se vstaviti in zapreti oči. Zdravniške ambulance so bile doli, na kraju ravnine, in so se od daleč videle kakor sive točke na temni zemlji.

Spodtaknila sva se ob nekem kamnu in padla drug na drugega. Polkovnik je preklinjal kakor Turek. Skušala sva priti naprej po kolenih in sva na ta način prišla dalje za kakih sto korakov. Toda kolena so bila kmalu okrvavljena.

— Dosti mi je tega, — je rekel polkovnik in se vsedel — naj pridejo po nas, če hočejo. Spiva. —

Imel sem še toliko moči, da sem se vzravnal in na vso moč zavpil. Nekaj mož je onkraj polja pobiralo ranjence. Pritekli so in naju položili oba na nosilnico.

— Tovariš — mi je rekel polkovnik, ko so naju že nosili — smrt ne ve, kaj delati z nama. Rešili ste mi življenje in zadostil bom svojemu dolgu, ko boste v stiski... Dajte mi roko. —

Položil sem svojo roko v njegovo. Dospela sva tako do ambulance, kjer so pravkar prižigali baklje. Zdravniki so rezali in žagali sredi pretresljivih krikov; neki odurni vzduh je izhlapeval iz okrvavljenih obvez. Iz umivalnikov je odsevala rdečkasta luč gorečih bakelj.

Polkovnik je pogumno prestal težko operacijo; odsekali so mu roko. Videl sem njegove blede ustnice in njegove zastrte oči. Ko sem prišel na vrsto, mi je zdravnik preiskal rano ter dejal:

— To rano Vam je povzročil drobec mitraljeze. Še dva centimetra nižje, in izgubili bi ramo. Ranjeno je k sreči samo meso. —

Ko sem vprašal pomočnika, ki me je obvezoval, če je rana nevarna, mi je smehljalje odgovoril:

— Nevarna! V treh tednih ste zopet zdravi. —

Obrnil sem se proti zidu, da skrijem svoje solze. Videl sem s srčnimi očmi Babet in strica Lazarja. Bilo je konec krvavim borbam mojega poletnega časa! (Dalje prih.)

ČULKOVSKI:

Kresovi.

V skrivnostnotihem kresnem se večeru oživljajo v plašč mrakov ognjeni vrhovi, na njih se drug za drugim vžigajo kresovi, da priče davnih dni se vzbujajo ob tem primeru.

Pradedom našim bili so kresovi tužen opomin in znak svarilen pred nevarnosjo pretéčo; ko je sovrag jim rušil ognjišč domačih srečo, so kresovi klicali k obrambi v gore iz dolin.

Premnog spet kres v donebesnih zubljih plamení, da daleč po deželi njegova luč odséva, in v potrlih dušah nove upe zarodéva, da iz oči jim zopet nove vere kres gorí.

O bratje! Zbirajmo vse naše dni netívo in na najvišji ga Razglednik znašajmo, ko zagrozi nevarnost takrat ne odlašajmo zažgati v srcih kres odločne volje in vero živo.

DR. EDVARD BENEŠ:

Naša politična kultura, stranke in demokratizem.

(Konec.)

In npravno vodstvo? Odgovor je težak! Problem pa bo takoj jasen, če se vprašamo: kako vodi in kako vplivajo umetnik, znanstvenik ali pesnik? Politik-demokrat je in mora biti prav takšen umetnik kot so pesnik, umetnik ali znanstvenik. Dela prav tako kot ti. Z življenjem bije boj, prodira skozenj in dnevno rešuje v skoro vsakem dogodku v stalnem stiku s tisoč in tisoč ljudmi probleme in konflikte, v katere ga privajajo najrazličnejše situacije. Vstvarja s svojim vsakdanjim življenjem, s svojo prakso, s svojo borbo, s svojimi zmagami nad seboj samim. In silna individualnost je, in velik človek, kajti dnevno mora premagovati sebe, in vse ono, kar ga tlačí k tlom, svoje strasti, svoja nagnjenja, ko mora voditi množice, ko mora razpravljati z ljudmi, ki ga komaj razumejo, in ker mora to tako delati, če hoče ostati demokrat. Takšen politik ima pred seboj le svoje ideale, svoje velike cilje in svoje veliko poslanstvo; ne pozna nečimernosti, ne zdi se sam sebi velik, ne pozna težnje za popularnostjo, kajti vse to je zanj prenizko in preravno prav tako, kot je nekaj podobnega majčkeno in ubogo v očeh resničnega vstvarjajočega umetnika. Njegova velikost je v njegovi delavnosti, s katero se je njegovo življenje zliło v eno.

Takšen je pravi voditelj — demokrat. In le tako v tem pojmu ni notra njega konflikta.

In takemu voditelju-demokratu so podobne od njega vodene množice. Gre do z njim kot gredo za vstvarjajočim umetnikom oni, ki jih vodi umetnikova vstvarjajoča sila v druge sfere. Poznajo svoj prostor in vedo, kje je njegovo mesto, vidijo njegovo delo in užitek imajo, ko jih vodi, ker vidijo v njem vtelešenje sebe samih, in vidijo, da jih voditelj išče zopet v samem sebi. Živijo z njim; med njimi ni prepada, ni razlike, niso pasivni gledalci in nizki tvori napram njemu, ampak eno telo in ena kri. Žive z njim in v njem, on z njimi in v njih.

Takšne bi pravzaprav morale biti množice v popolni demokraciji.

Sedaj pa pogledjmo na naše današnje razmere. Politične stranke v praksi so

kompleksi, v katerih se razvije dvoje. vodilna manjšina, ki je aktivna in ki gospodari in vlada ter vodena večina, ki tvori stranko. Cela stranka bi imela delovati v korist obeh delov, ali manjšina ima vedno od dela večji užitek kot večina, ne živi praviloma samo iz koristi, ki jih je dosegla celokupna stranka, ampak še naravnost iz finančne in moralne moči same stranke. In tako so stranka na konec koncev tisti vodilni ljudje, tista manjšina, ki najbolj često le izkorišča za svoje namene ostale strankarje; obdržati jih skuša s tem, da se jih spomni od časa do časa s kako malenkostjo. V stranki nastaja oligarhija: na eni strani voditelji, na drugi slepo poslušne množice.

Kako daleč smo od idealov prave demokracije? Tu pomenja materialno vodstvo javno izkoriščanje svojega položaja v svrhu najbolj ciničnega znasiljevanja in bogatenja, ali saj komodnega življenja iz stranke; moralno vodstvo pa pomenja, da ljudi razvnemajo z najnižjimi egoističnimi strastmi posamezniki, ki so prepojeni teženj po slavi in da se spretno izrablja množice v osebne namene.

Vse to se vrši s posredovanjem stranke — in tako leže v stranki oni problemi in potežkoče demokracije. Kakor je jasno, ne govorim proti demokraciji, ampak proti slabi demokraciji in demokraciji na pol, kakršno imamo pri nas. Saj splošna volilna pravica še ni demokracija. Ni treba le volilne reforme in reforme institucij, ampak predvsem je treba za demokracijo ljudi, prerojenih ljudi, v resnici demokratičnih ljudi.

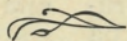
Zlasti pa potrebujemo drugačnih strankarjev nego so danes. Današnji strankar, ki ga niso proželi ideali demokracije, je zelo nevaren človek. Njegov značaj ima posebna znamenja: same nevarne težnje, nagnjenja in dispozicije. Povprečni strankar je vedno slab človek, kjer je preveč občutljiv. Prepričanje, trdno, znanstveno, versko, umetniško prepričanje daje moč; prepričanje pa političnega strankarja ne jača, marveč slabi. Ta strankar se za svoje prepričanje boji, ker je na njem

zainteresiran. Znanstveno, versko prepričanje pa je močno, ker je brez interesa; politično prepričanje radi svoje zainteresiranosti pri povprečnem strankarju pa ni moč. Strankarjeva slabost se vidi tudi drugje; ima preveč rad svojo stranko in nekritična ljubezen je vedno slaba. Zato strankar ni objektivni, ni znošljiv, je brutalen napram prepričanju drugih. Strankar pa ima še posebne lastnosti, ki so njegova velika slabost: boji se članov druge stranke. Vsled tega je krivičen, prerad netakten, nekulturen in

barbarski. Strankar se nagiblje k machiavellizmu, kajti cilj njegove stranke kot celote, ki deluje za prospeh še večje narodne celote, zahteva, da se ni ozirati na sredstva v svrhu dosege namena. Strankar ima še nagnjenja, da je nasilen, nezmočljiv, fanatičen in da je lahko neodkritosrčen, goljufiv in lažnjiv. Vse to so znamenja njegove slabosti in vzrok, zakaj je povprečni strankar nevaren človek.

Ta strankar je seve plod današnje demokracije na pol.

HISTORICUS:

Idejni predhodniki današnjega socijalizma in komunizma.

V Zadružni založbi je izšla pred par meseci knjiga, ki bi tudi v večjem narodu kot smo mi vzbudila interes čitajočega občinstva. »Idejni predhodniki današnjega socijalizma in komunizma« se imenuje. Napisal jo je publicist, ki se skriva pod imenom *Abditus* ter že nad 25 let piše članke, študije, eseje, kritike v socijalistične časopise in revije. »Naši Zapiski«, »Demokracija«, »Novi Zapiski«, »Rdeči Prapor«, »Delavec«, »Zarja«, »Naprejek«, povsod je z vso ljubeznijo in vnemo sodeloval *Abditus*. Razume se, da je sodeloval brezplačno in mnogokrat še na izdajanje listov in revij doplačeval iz svojih bornih sredstev. Po poklicu kipar, je vsled očesne bolezni prešel v sodno-pisarniško službo, v kateri je služboval po raznih kranjskih mestih in trgih. Kljub temu je pri vseh težavah marljivo zbiral gradivo za svoje socijalistično publicistično delo, ki ga je vršil vestno in sistematično.

»Naše Zapiske« je zlasti sprva zalagal prav obilno. Pomembne so njegove študije »O Karlu Marksu in njegovih delih«, »Kautsky o agrarnem vprašanju«, »Proti zasebni lastnini«, »O izmenjavi in fetišizmu blaga«, »O krščanskih strokovnih društvih«, »O delavskem zavarovanju«, »O socijalnem zavarovanju kmeta«, »O novih vidikih« itd. itd. Izdal je tudi svoje poglede in nazore v knjigah. L. 1903 je izšla njegova studija »Občina in socijalizem« v posebni knjigi; leta 1908 je izdala knjigarna Schwentner njegovo zanimivo delo »Reformaci-

ja in socijalni boji slovenskih kmetov«, l. 1912 pa vestno zamišljene »Socijalne probleme«. L. 1918 je izdal *Abditus* prav zanimivo delo »Problemi malega naroda« in l. 1920 pa »Naša socijalna in gospodarska vprašanja«. Iste-ga leta je preložil slavno Machiavellijevo delo »Vladar« in napisal lep informativni uvod. Knjigo je izdala Zvezna tiskarna.

Letos pa je dokončal delo, na katerem je delal mnogo let z vso, njemu lastno skrbnostjo. Pridno je študiral dela odličnih socijalistov, politikov in učenjakov z namenom, da prikaže Slovencem može, ki so bili »le miselna reakcija na kapitalistično gospodarstvo, ki pa ne pozna nobene sentimentalnosti, ampak le stvar in dobiček...«, kar se jim je zdelo »nenaravno«, kljub temu, da je komaj eno ali dve generaciji pred njimi bilo spoznano, da je svobodna konkurenca in popolno svoboda zasebne lastnine najbolj naraven red za nadaljni razvoj človeške družbe in za razmah talentov posameznikov..., kajti manjkalo jim je socijalnega zgodovinskega umevanja, da se s starim fevdalizmom vezana in obremenjena družba ni mogla več držati, ker je dozorela.« (Uvod str. 12, 13). *Abditus* je hotel s svojim najnovejšim delom posebno poudariti, da sta »socijalizem in komunizem le nekaka besednika modernega socijalnega gibanja..., ki je stremljenje za emancipacijo proletarijata, ki je najštevilnejši razred naše dobe.« —

¹ Izdala Zadružna založba v Ljubljani. Str. 114. Cena Din 25, na finem papirju Din 30.

Knjiga »Idejni predhodniki današnjega socializma in komunizma« je skrbno znešena in dokumentirana učna knjiga za vse one, ki hočejo res spoznati socializem in komunizem, ki hočejo prav razumeti potrebo in vzroke modernega socialnega gibanja.

Že citirani Uvod je lapidarno skiciran poduk in odgovarja na vprašanja: kaj je socializem, kaj hoče in do kam želi priti — kaj je komunizem, kaj ga loči od socializma (»razlika med socializmom in komunizmom je tedaj v tem, da hoče socializem podružabiti le delovna sredstva, komunizem pa poleg teh še zasebno lastnino na delovnih izdelkih«) — kaj je agrarni socializem (»ta spoznava v zasebni lastnini zemlje izvor vsega socialno-gospodarskega gorja današnje družbe«), — kaj je »državni socializem«. Uvod se dotika tudi anarhizma in solidarizma. »Anarhizem nima nobene idejne skupnosti s socializmom ali komunizmom. Anarhizem hoče svobodo posameznika v kar največji meri razširiti in ojačati. On hoče sploh odpraviti pravi red.« Tudi solidarizem, »ki povdarja, da ima družba svoje pravice, a prav tako tudi vsako posamezno bitje«, nima nič skupnega s socializmom. Solidarizem smemo označiti kot »etični narodno-gospodarski zistem, ki ga je mogoče v celoti prilagoditi današnji individualistični gospodarski uredbi.«

Knjiga sama pa razpravlja o Robertu Ounu, o grofu St. Simonu in njegovih učencih (o Bazardu, Infantinu), o Karlu Fourierju, o Buchezu (»ki je utemeljitelj modernega združnega gibanja na Francoskem«), o L. Blancu (»ki je med utopističnimi socialisti zaradi svojega gledanja na socialno zgodovino direktni predhodnik materialističnega svetovnega naziranja... in tudi predhodnik poznejše socialne demokracije«), o Jožefu Proudhonu in nemški kritiki njegovih teorij, o Karlu Rodbertusu-Jagetzovu, o Wiljemu Weitlingu, o agrarnih socialistih in o Bakuninu.

Wiljem Weitling je zelo interesanten tip. Abditus se peča z njim precej podrobno, zlasti ker je Weitling pravzaprav prvi utopistični socialist med Nemci. Weitling je osnoval po likvidaciji Zveze »Bund der Geächteten« svojo zvezo »Bund der Gerechten«, kjer so imeli prvič delavski ljudje prvo besedo.

Weitling ni hotel služiti izobražencem, ampak je sam — krojaški pomočnik — poprijel za vajeti. Abditus pravi:

»Weitling, kakor drugi socialisti in komunisti do leta 1840 niso niti mislili na to, da bo mogoče vedno bolj pereče socialno vprašanje rešiti le z bojem med kapitalističnim in proletarskim slojem. Tudi Weitling je upal, da je mogoče moderni socialni spor mirno poravnati. Svojo knjigo »Garantien der Harmonie und Freiheit« končuje z apelom na »mogočnike sveta«, katerim kliče: »Mogočniki sveta, vi imate sredstva, da morete s svojo slavo zatemniti spomin na Aleksandra Velikega in Napoleona I. Vi imate možnost, da zamorete odpraviti nadloge družbe na način, ki bo Vam in nam ljub. Če bi morali mi sami opraviti ta posel z našimi grobimi sredstvi, se bo izvršil s trudom in boleče za Vas in za nas. Premislite in izberite.« — Misel je utopična, — pravi Abditus — pomembna pa zaradi tega, ker jo je zapisal preprost delavec, mož iz ljudstva, katerega razni utopični družabni načrti dotlej niso upoštevali. Delavska množica je bila dotlej le usmiljenja vredni objekt visokih srčnih stremeljenj posameznikov. Tu pa je udaril vmes resničen delavec in rekel tudi sledeče: »Nič besedičenja, temveč odkrito povejmo: potrebna je revolucija! Ali bo izbojevana le z duševno močjo, ali pa se ji morda pridruži tudi groba fizična — na to je treba še počakati. Vsekakor pa moramo biti pripravljeni za oba slučaja.« Abditus konstatira: Tako je postal krojaški pomočnik Weitling klicar proletarijata in to je njegov zgodovinski pomen. Pokazal je novo pot v socialnih bojih, pot samopomoči »ljudstva«, podzavestno sicer, ali vendarle pot — razrednega boja.«

Prav zanimivo je poglavje o Mihailu Aleksandroviču Bakuninu, ki je bil Rus po rodu, ali je znamenit kot vseevropski politični in socialni revolucionar. Abditus trdi, »da se ne da tajiti, da je velika ruska revolucija uporabila mnoga Bakuninova načela in tudi metode: Bil je naravnost idejni predhodnik boljše vizma.«

Svojemu najnovejšemu delu je dodal autor seznam del, iz katerih je črpal. Najboljša dela svetovne socialistične in socialne literature so tu. Ta seznam je tudi za vnetejšega čitatelja kažipot, kam

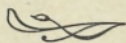

naj se zateče, če hoče poglobiti svoje znanje na tem polju. Lahko rečemo z mirno vestjo, da so »Idejni predhodniki današnjega socializma in komunizma« delo, ki ga lahko s ponosom vzame v roko tudi tisti, ki je »doma« v socialistični literaturi — tedaj, da je to knjiga, ki je ena najboljših v naši, sicer res še borbi, socialni književnosti. Prepričani smo,

da pomeni prav mnogo za razvoj naše miselnosti. Naj bo v vsaki knjižnici in naj jo prebira s pridom tako delavec kot inteligent.

*

NB.: Abditus je tudi pripovedni pisatelj. Napisal je v soc. in druge liste veliko število povesti, novel, črtic. Izdal jih je tudi v posebnih knjigah, tako »Iz nižin življenja« (pod imenom Pavel Mihalek) in druge.

A. K.:

Ferdinand Lassalle.

Dne 11. aprila 1925 je minulo sto let, ko se je v Vratislavi rodil Ferdinand Lassalle, ki ga zlasti mednarodna socialna demokracija šteje med prve svoje osebnosti. Marks, Engels, Lassalle so možje, ki so silno pripomogli proletarijatu (zlasti v Nemčiji), da je stopil tako brzo v odločilno fazo svojega političnega in gospodarskega razvoja. Karol Marks je ustanovitelj socialnodemokratskega učenja, Friderik Engels poglobitelj mnogih važnih soc. nauk, Ferdinand Lassalle pa je — praktičen udeleženec socialnodemokratskih teorij, organizator in agitator. Lassalle, prav mlad, je po svojih potovanjih — ko je obiskal Belgijo, Anglijo, Francijo — začel sodelovati pri »Neue Rheinische Zeitung«; s tem se je seznanil že l. 1848 z Marksom, ki je bil prav tako Žid kot Lassalle.

Zanimivo je, da je mladeniču Lassallu določilo življensko pot srečanje z — ženo, z grofico Hatzfeld, ki se je borila za svoje pravice v dolgotrajni pravdi s svojim možem, od katerega se je ločila. Mladi Lassalle se je z vso vnemo lotil njene pravde, študiral zato pravne nauke, narodno gospodarstvo in zgodovino. Uspel je. Rikarda Huch piše, da je bil boj za pravice hudo užaljene žene primerna predigra njegovega boja za delavske pravice. Boj je bil njegov element. Ždi se, da je užival v tem, če so bili vsi proti njemu, in če je mogel napadati z vso energijo in vso sposobnostjo. Komaj ga je na poletje l. 1848 sodišče oprostilo obtožbe radi izpadov v groficiinem procesu, že je stal sredi revolucije pozivljajoč na oborožen upor proti pruski vladi, ki je prelomila ustavo —; seveda so ga takoj zaprli in še le izpustili, ko je že davno bilo po — revoluciji.

V dobi reakcije je znanstveno deloval. Prvo njegovo večje delo je »Sistem

pridobljenih pravic«, v katerem je zanikal splošno veljavnost pravnih redov in trdil, da so le veljavni dotlej, dokler so priznani, in vsaka izprememba nazorov more vplivati na njih veljavnost. Ne gre tedaj, da uveljavljajo nekatere osebe nekaj, česar ni več, ker so izgubile svoje pravice.

V ti dobi je mnogo potoval s svojim svakom Friedlandom in z Ludvikom Haasejem, znanim lastnikom »Prager Zeitunge«. Posetil je Budimpešto, peljal se po Donavi do Gjurgjeva, potem z vozom v Bukarest, potem z ladjo v Konstantinopol, odtam v Malo Azijo, Egipt itd. Grofici Hatzfeldt je pisal iz potovanja obširna pisma, ki jih je našel še le l. 1919 profesor G. Mayer na gradu Sommerberg v Weimarju. Doslej je izšlo že pet debelih zvezkov in še jih izide nekoliko. Prav zanimive stvari, ki dopolnjujejo doslej znano podobo Ferdinanda Lassalla.

Zanimivo je, kar piše v teh pismih Ferdinand Lassalle o razmerah na avstrijsko - srbski meji takrat. »Tu v Jugoslaviji, po vojaški granici — pripoveduje Lassalle — moraš potovati, da boš prav spoznal, kaj je Avstrija, ki zastopa, mogoče še bolj kot Rusija, azijski princip v Evropi. Tu moraš potovati, da se naučiš Avstrijo sovražiti, če je že ne sovražiš tako kot jo jaz — tu moraš potovati, da svojo jezo podvojiš.« Potem pripoveduje, kako so Jugoslovani l. 1848/49 rešili Avstrijo revolucije; poklicala jih je, »na pol — barbare, na pol divje narode,« ki so uporne Nemce, Madjare in Italijane — narode kulturne in civilizirane — poteptali. In nadaljuje: »Ali pri najboljši volji ni bilo mogoče zgraditi države na ... surovi sili. Tudi Slovan je izprevidel, da je bil prevaran in da se obljube, s katerimi so ga gnali proti revolucijonarajočim, niso izpolnile.

In kar sem tu videl in slišal, me potrjuje v prepričanju, da ta nauk ni šel brez uspehov mimo njega...«

Leta 1863 je pa razložil svoja politična in socijalistična naziranja v spisu »Odkrit odgovor«, v katerem pozivlja delavstvo, naj zapusti meščanske stranke in ustanovi samostojno politično stranko. Vse ono, kar so prerokovali razni reformatorji (tu je mislil na Schulze-Delitzscha) kot n. pr. samopomoč, ne pomaga, kajti tu je železni mezdni zakon, ki ne pripušča, da bi delavec dobil toliko sredstev, kolikor jih je potreba za njegovo eksistenco. Edino politična moč v samostojni politični stranki bi mogla biti izhod. — Lassalle je te misli kot ognjevit govornik raznašal med množice. 23. maja 1863 je ustanovil »Splošno delavsko društvo«, ki ga je izbralo za svojega predsednika.

Vodilne misli njegove so bile: splošna, direktna volilna pravica in državna pomoč! Država je bila za Lassalleja središče naroda, kjer more zbirati svoje duševne in telesne moči. Država naj podpira delavce in naj ščiti koristi teh najbolj izkoriščanih proti delodajalcem.

Njegovi nasprotniki so imeli lahko delo: »ali ni vsaka država vlada uradnikov in policijska samovolja, ali ni pruska država reakcija in vojaška ošabnost?« K. Marx mu je bil med nasprot-

niki. Lassallovci, po smrti svojega energičnega voditelja, so bili potlačeni; oficijelno smer v nemški socijalni demokraciji so obvladali nazori Karla Marksa in določili ideologijo največjega proletarskega gibanja. Paradokosno je, da ni našla odziva Lassallova koncepcija, ki je bila poljudna, ljudska, vsakemu lahko razumljiva, stoječa na nečem, kar se da v dogledni dobi doseči. Nemški delavec pa se je oprijel takorekoč takrat anacionalnega, državi sovražnega marksizma.

Lassalle je umrl 31. avgusta 1864 na posledicah dvoboja za — žensko, ki jo je srečal na svojem potovanju po jugu Evrope. — Na njegovem grobu v Vratislavi je napis: »Tu leži, kar je bilo na mislecu in bojevniku Ferdinandu Lassallu umrljivega.« — Neumrljivo in večno ostane dejstvo, da je Ferdinand Lassalle pokazal delavstvu pot do razredne zavesti, do spoznanja lastne moči in sile in da ga je iztrgal iz področja buržoazije. Spomin njegov ostane trajno v delavskem gibanju, čeprav bi mnogo njegovih trditev ne obstalo več pred kritiko. Ob stoletnici njegovega rojstva je vse dnevno časopisje — ne samo delavsko, marveč tudi buržuazno — prinašalo članke in študije, ki so ocenjevali delo in pomen velikega agitatorja za boljše jutri potlačenih in izkoriščanih trpinov. Vsi so edini v tem, da je bil velik kot agitator in mož dejanja.

A. T.

Ruski pregovori.

Glej pod noge: čeprav ničesar ne najdeš, si pa vsaj ne polomiš nog.

*

Najmočnejši je oni, ki stori največ dobrega.

*

Z eno roko zbiraj, z drugo razdajaj.

*

Peresce k perescu, nazadnje bo pernica.

*

Dobro je ptički v zlati kletki; še boljše na zeleni vejci.

*

Ne pljuvaj v sosedov vodnjak; mo- goče boš še moral iz njega piti.

*

Bogati pojé, kar hoče; ubogi, kar dobi.

Mnogo zvezd je na nebu, pa so visoko; mnogo zlata je v zemlji, pa je globoko; a če je v žepu groš, stradal ne boš.

*

Lisica tudi v sanjah kure šteje.

*

Zajca nosijo nogé, volka krmijo zobjé, lisica se pa za rep skriva.

*

Mački se po ribici sline cedijo, a se boje tačice zmočiti.

*

Miši je tudi mačka strašna zverina.

*

Prešič in gos si nista par.

*

Če se posmehuješ nad drugimi, posmej se včasih tudi nad seboj.

*

Dokler ne daš besede, se utrjuj; če si pa dal besedo, jo pa vzdržuj.

*

Kadar se odpravljáš na pot za en dan, vzemi seboj kruha za en teden.

*

Če nimaš prijatelja, si ga išči; če ga imaš, si ga čuvaj.

*

Materi so otroci, kakor tebi prsti na roki: kateregakoli ugrizneš, vsak te bo bolel.

*

JOS. KOPAČ:

O preteklih dneh.

(Dalje.)

V našem delavskem gibanju je bilo veliko zlo to dejstvo: da smo vsakega inteligenta preveč z veseljem sprejeli, namesto, da smo se ravnali po dunajskem receptu: vsak mora v gibanju začeti od prostaka. Kadar zasluži »komando«, jo še-le dobi. — Umevna pa je bila naklonjenost napram inteligenci, ker smo vsi želeli, da bi dobili sposobne kulturne delavce, ki bi vršili potrebno izobraževalno delo med dosti zanemarjenim delavstvom.

Nastale pa so v našem gibanju tri smeri:

Ljubljanska, na katero je imela znatni vpliv struja okrog »Naših Zapiskov«; tržaška, v kateri so se zaželi udeleževati mladi: Regent, Golouh, Milost, Anton Jernejčič — vsi okrog Ljudskega odra poleg strokovničarjev bratov Kermljev, Mihevca itd.

ter idrijska s svojim spretno urejanim listom »Naprej«, s knjižnico čas. »Napreja« in z lepo se razširjajočo gospodarsko organizacijo pod vodstvom s. Antona Kristana.

Ljubljanska struja je povdarjala: »Stranka vstvarja program. Kakor posamezniki v stranki niso večni, ampak jih prej ali slej nadomeste nasledniki, ki imajo poleg ali namesto nazorov svojih prednikov še nove, svoje nazore, tako ne more nihče zahtevati, da bi se posamezniki v stranki brezpogojno pokoravali črki in programu, da bi ta program bil

Mački veselice, a miši solzice.

*

Stori dedku, kar želiš, da bi tebi vnuki storili.

*

Če se boš učil dobremu, ti slabo ne bo na misel prihajalo.

*

Sto let živi in sto let se uči.

*

Za enega pametnega dajejo po dva nespametna.

*

Kdo zna pisat' in brat', se ne boji tujih vrat.

*

Kaj ti koristi čitanje, če v knjigi samo naslove prebiraš.

tudi potem še isti, kar je Izraelcem deset božjih zapovedi. ... Program se mora redno izpolnjevati.« (Naši Zapiski I. l., str. 36.

»Ljudsko izobrazbo hočemo širiti, z njeno pomočjo zmagovati. Spoznati bistvo vseh naših stremljenj, je naša naloga.« (Naši Zapiski III. l., str. 1.)

Skupina okrog Naših Zapiskov je začela izdajati »Malo knjižico Naših Zapiskov« (izšli so trije zvezčici: 1. Program soc. dem. v Avstriji; 2. Vun z enako volilno pravico in 3. Zvišanje duhovniških plač) in knjižnico leposlovnih, političnih in socijalnih spisov. Izšla so sledeča dela: »Magdalena« (pesnitev od I. S. Macharja), dva spisa dr. Lončarja in dr. Prijateljevi spisi »O političnem življenju Slovencev«, »Prešernov spomenik« in »Drama Prešernovega duševnega življenja«.

Ljubljanska smer ni bila povsem enotna. Dokaz: izdanja Male knjižnice in ona — velike!

Med osnovatelji ljudsko-izobraževalnega društva Akademije, je bila socialistična skupina okrog Naših Zapiskov.

Tržaška smer je bila doktrinarna, marksistična, povsem proletarska. Strokovno delo, gospodarsko pri Delavskih tržaških zadrugah, kulturno okrog »Ljudskega odra«, čisto proletarskega, in politično med slovenskim narodom Primorja jo je zaposlovalo. Ni posegala z brošurami ali knjigami; ni

bilo ljudi, ki bi pisali. Le agitatorno s shodi in predavanji. Izšla je le brošura »Militarizem«, ki jo je menda spisal K. Linchart.

Idrijska smer je v »Napreju« (4. julija 1903) proglasila za svoj program:

»Samostalnost narodov, Ljudovlada, Socializiranje vseh produktivnih sredstev (rudnikov, železnic, gozdov, kamnolomov, tovarov itd.). Osvoboditev delavskega razreda. Ureditve človeškega življenja v soglasju s naravo.«

V podkrepljenje tega programa je Naprej objavil v prvi številki Angleža Roberta Blatchforda »Pismo nasprotnikom socializma« iz knjige Anglija Angležem ter študijo Fr. Modračka iz njegove knjige »Marksov nazor na zgodovino in socializem«.

»Naprej« je izjavil (str. 4., l. 1903): delavstvo je postaviti na višje kulturno stališče, obenem ga je organizirati v veliko odjemalsko in izdelovalsko moč, ki konzumuje in izdeluje... Brez novih ljudi je nova družba nemogoča. Z gospodarskimi organizacijami obenem z ekspropriacijo na politični poti pristisnemo gospodarski monopol višjih razredov in napravimo prelom v privatno gospodarstvo ter položimo tako potrebno prehodno stopinjo k bodočemu socialističnemu družabnemu redu.

Tedaj: v Ljubljani akademično, bolj buržuazno-kulturno, v Trstu čisto proletarsko, v Idriji zadružno-gospodarsko in socialistično-kulturno in politično.

(Dalje.)

K. KOCJANČIČ: Mednarodnost in esperanto.*

(Dalje.)

In tako je s to zadevo: Čim dalje greste jezikovnemu razvoju nazaj, tem nerazumljivejši vam bodo jeziki. Opazili pa boste nekaj posebnega: Čim starejši jezik vzamete in ga primerjate z drugim jezikom iz iste dobe, tem bolj se boste prepričali, da se danes čisto različni jeziki med seboj približujejo in si postajajo po besedah, slovnicah in pisavi podobni. V davnih časih naletite na takšne podobnosti med njimi, da lahko mirno rečete: Jeziki, ki so jih v pradednem času govorili dandanes različni narodi, so kakor en sam jezik. Če se poglobite v jezikoslovje, to je znanost o jezikih, vam bo po stalnih zakonih jezikovnega razvoja celo mogoče, ponovno zgraditi jezik, ki so ga nekoč vsi ljudje govorili, čeprav ne bi našli nobene knjige, ki bi bila v istem jeziku napisana. Takrat človeštvo pisanja sploh ni poznalo.

Vidimo torej, da je neumno, če Slovenec sovraži Slovence, ker govori drugače nego on, Slovenec iz istega vzroka Nemca, Nemec Francoza, Francoz Angleža; neumno je, če prezira Anglež zaradi jezika Hotentota in Hotentot ne vem katerega drugega črnca.

Vidimo, da je tudi neopravičeno, če pravimo, da je današnjim ljudem nemogoče govoriti isti jezik, ker ni nič nemogočega, kar je nekoč že bilo. Še

danes, ko so si ljudje po jeziku tako različni, govorijo v nešteti posameznih besednih slučajih jezik, ki se razločuje od drugih samo po tem, ker ne vemo, da se malo razločuje. Hočete primer, ki naj dokaže, da je nacionalno nasprotstvo zavoljo jezika prav smešno? Evo: Slovenci pravimo nekemu družinskemu članu »brat«. Kako imenuje Nemec istega člana? »Bruder«! Kaj si nista »brat« in »Bruder« sorodni besedi kakor bratu brat, ki se razločujeta samo po tem, da ima nemški »Bruder« namesto a v »bratu« sorodni samoglasnik u in namesto t sorodni glas d z nebitveno končnico er? Lahko imenujejo »brata« »fratello« — namesto b stoji tu sorodni f in na koncu nebitvena končnica ello, ki je zopet podobna nemški končnici er. Laškemu »fratellu« je soroden francoski »frère« in temu latinski »frater«, v sanskritskem jeziku stoji za isti pojem beseda »bhrita«, pri čemer naj opomnim, da je sanskrit jezik, ki so ga govorili Indijci pred kakšnimi 3000 leti. Sanskrit pa je obenem naravni sin tistega prajezika, ki so ga govorili še pred 5000 ali 6000 leti — majhna doba v razvoju človeške življenja — vsi takozvani indoevropski narodi, predno so se začeli iz vzhodne Sprednje Azije, kjer so nekoč skupaj živeli, izselievati na vse strani sveta.

(Dalje.)

* V zadnji številki beri v 10. vrsti 1. odstavka »La linguo internacia«.

POD LIPO

Štev. 6.

Leposlovni družinski mesečnik

Leto II.

Ljubljana, 15. junija 1925.

Uredil Anton Kristan.

DR. K. W.:

Etična podlaga zadrugarstva.

Čim širje in globlje se vali veletok združništva po svetu, tem močnejše in ostrejšje se kaže sila njegovega duševnega in nramnega preporoda.

»To, kar naj zadrugar pričakuje«, je rekel najslavnejši škotski zadrugar Maxwell, »ni nič drugega, kot ono, kar je bilo pridigano pred devetnajststo leti ob Galilejskem jezeru.«

Murphy, preje ravnatelj škotske Velenakupne družbe, je dejal, da se včasih zdi, kakor da bi bil duh krščanstva vtelešen v združnem gibanju.

Nemški zadrugar Huber je spoznal v njem novo zdravilno moč, ki omogoča onemu, ki je izključen od pojedinje življenja, dobrote tega sveta uživati s »hvalo in zadovoljstvom«.

Proudhon je pa posnel izhod in cilj gibanja v grandioznem primeru:

Evangelij nam je prinesel enakost pred Bogom, francoska revolucija enakost pred zakonom in zadruga enakost pred usodo.

Enakost pred usodo! Kaj pomenja to? To pomenja enake eksistenčne pogoje za vse ljudi; telesno in duševno hrano za vse, ki so bili rojeni na svetu; prosto pot za udeleževanje vsakega posameznika ter za napredovanje in dviganje vseh, kot ene enotne solidarne celokupnosti.

Napraviti ljudi pred usodo enake se pravi, enega k drugemu približati in jih s tem združiti v ekonomični, duševni in nramni interesni skupnosti, da bodo morali sami sebe smatrati kot prijatelje in sodelavce, ne pa kot konkurente in sovražnike

BENJAMIN FRANKLIN:

Zlate resnice.

(Iz »Koledarja revnega Riharda«.)

Modremu zadostuje ena sama beseda, veliko besed pa še ene žlice ne napolni.

Če ljubiš življenje, potem ne zapravljaj časa, ker čas je snov, iz katere je sestavljeno življenje.

Čas je zlato, zato je zapravljanje časa največja zapravljivost.

Kdor ima vedno dovolj časa, mu ga navadno vedno primanjkuje.

En danes je več vreden ko dva jutri.

Ker nisi nobene minute siguren, zato nobene ure ne zapravi.

Lenoba potuje vedno tako počasi, da jo beda dohaja.

Če bi bil ti sluga dobrega gospoda, ali bi se ne sramoval, če bi te našel le-

naniti? Če si pa sam svoj gospod, se pa sramuj lenobe pred samim seboj.

Skrbi so posledica brezskrbnosti in veliki naporji so posledica lenobe.

Baharija je ravno tak berač kakor pomanjkanje, samo da je nesramnejša.

Baharija zajutrukuje v prevzetnosti, kósi v bedi in večerja v sramoti.

Speča lisica ne vjame kure.

Mačka v rokavicah ne vjame miši.

Če je krava tvoja, ti bo vsakdo dobro jutro voščil.

Vodi sam svoje opravke in se ne pusti od opravkov voditi.

Kdor živi od samih nad, bo gotovo gladu umrl.

Pridnemu gleda beda skozi okno,
me upa si pa vstopiti.

Beži pred zabavo, če hočeš, da bo za
teboj hodila.

Vzdržuj svojo delavnico, če hočeš da
te bo delavnica vzdrževala.

Če hočeš kako delo opraviti potem
idi sam, če pa nočeš da bi bilo opravlje-
no, pa pošlji koga drugega.

Premalo skrbnosti več škoduje ka-
kor premalo znanja.

Če hočeš imeti zvestega slugo, po-
tem si sam streži.

Ker je manjkal žebelj, se je izgubi-
la podkev, ker je manjkala podkev, je
propadel konj in ker mi bilo konja, je
poginil jezdec.

Mastna kuhinja povzroča mršav te-
stament.

Majhna luknja lahko veliko ladjo
potopi.

Tepci plačajo pojedino, prebrisan-
ci jo pa pojedó.

Kupuj česar ne potrebuješ, pa boš
kmalu potrebno prodajal.

Svila in atlas, baršun in škrlat, ti
našijejo na starost na suknjo zaplat.

Kdor vedno iz soda jemlje in ga
nikdar ne zalije, pride kmalu do dna.

Šele ko je vodnjak suh, vemo koliko
je voda vredna.

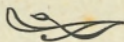
Lažje je prvo željo zadušiti, kakor
vsem poznejšim zadostiti.

Upnik ima boljši spomin kakor dolž-
nik.

Kdor vzame na pösodo, je suženj
onega, ki mu posódi.

Lažje je dve peči zgraditi, kakor v
eni ogenj vzdrževati.

Najvišjo učnino zahteva izkušnja.
Kdor ne posluša, ta bo občutil.

ČULKOVSKI:

Hudournik.

Po ozki soteski, zaméteni s snegom,
se trudno je skromni potoček pomikal
pod skorjo ledéno.

Komaj slišno je bilo žuborenje njegovo,
kot tihi stoki jetníka, vkovanega
v silo jekleno.

In z otožjem je sanjal potoček o zlati svobodi,
o šepetanju s cveticami, ki jih je pojil s svojo roso
v solnčni pomladi.

In o zelenih livadah je sanjal, in o ptic žvrgolenju,
in o daljnem južnem morju, ki je bilo cilj
njegovemu hrepenenju.

A doli pod goro je potočku zasmehljivo zastavljal pot
širok jez, sestavljen iz kosov graníta.

S težavo si je moral priboriti potoček prehód
preko robov, ki jih je zgradila ošabnost kameníta.

In njegovo zmrzlo telo se je razbijalo pod jezom
v biserno péno;

ni pa ubila se nada mu, da pride spet dan,
ki mu vrne moč izgubljeno — —.

A že od juga zavele so sapice gorke,
od tam kjer pomaranče zoré na bregovih sinjega morja.
Vztrepetale pod belo odejo so temne jelke
in po sivih skalah so solzé zapolzele.

V tajni slutnji je napenjal potoček slabotne žile
in dvigal grud, da prodré ledene okóve;
in od meglenih dolin do gorskih vrhóv,
poljubil je zemljo dih pomladi move.

Že taja sneg,
valíjo beli se plazóvi,

osvobojenja jék
se razlega med bregóvi.
Od vseh strani hité
potočku bratje na pomoč,
ki jih rodila je
pomladna noč.
In grozen, silen on
drví z višin navzdol,
valov njegovih moč
narašča vedno bolj.
Že je struga mu pretesna,
čez bregóve vabi vesna,
in vse kar mu pot zapira
v valove se podira.
Ponižen prej potoček
narasel v reko je srdito;
kdo slutil bi da vskromni strugi
toliko tajnih sil je skrito.
Šumeč, bobneč
on liže ob straneh bregóve,
srd njegov peneč
jih trga v valove.

Vse dalje in dalje hudournik drvi
v dolino, kjer jez zapira strugo tesno
in se posmehuje: »Ne umaknem se ti
če vame zaganjaš se še tako besno.«
Pri prvem navalu vzdrgetal je jez
do temeljev globoko,
a stal je trdno in uporno podstavljal valovom
svoje čelo široko.

Z groznim tulenjem
se je osvobodeni element,
in s sikanjem in rjoventjem,
zaganjal ob trdi cement.
Zopet je zbral hudournik sile
za drugi naskok,
in že je uhajala jezu upornost
iz globokih razpok.

A še je stala zapreka kamenita,
še butala ob njo je sila valov srdita.

V razdraženem gnevu je zbiral
mogočno narasli potok
vse svoje skrite sile
v boj, za poslednji naskok.

Pritiral je velike skale
in dreves stoletnih debela,
v strašnem tulenju in vrtincu
si voda izhodl je grebla.

Kako vse síka in šumi,
kako vse vre in bobni,
bojnega groma bes
se razlega do nebes.

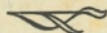
Skala buta ob skalo,
težkih debel sila
v kamenito steno
je vrzel prebila.

Omahne jez,
zlomljena zaprek je sila;

v divjo zmes
se sila z maso je združila.
Visoki brizgi
se vzpenjajo v nebó,
divji vrtinec
koplje strugi dnó — —.

Polagoma se reka je umirila,
ker je ne ovira več nobena sila;
kjer bil je vodopada grob sumeči prej,
mirno, gladko se valovi zibljejo odslej.
Preplavilo je vso dolino rahlo valovanje
in jo napojilo, da vzklije novo iz tál življenje.
Nato pa, besni hudournik prej, vesel
je uravnal svoj tok v široko strugo,
in kot veličastna reka k cilju je hitel
da se združi v daljnem morju z jugom.
In glej, že brzo kakor strela
je prva lastavica priletela;
poljubila je tiho reko s krili,
zagostolela ji morjá pozdrav je mili.

DR. JAN HERBEN:

Iz liberalizma k demokraciji.

Liberalizem se je razširil v demokratizem. Trajalo pa je dolgo časa, predno se je to zgodilo. Masaryk je demokratizem imenoval socijalizirani liberalizem, meščanstvo pomnoženo z delavstvom. K politični demokraciji, ki jo je predstavljalo meščanstvo, se je pridružila še socialna. Obe demokraciji sta skupno nadaljevali delo za definitivno zmago nad fevdalnim družabnim redom in za ureditev nove ljudske družbe s življenjskimi nazori, ki jih je prinašal novi svetovni nazor.

To demokratično sodelovanje obeh demokracij se seve ni razvijalo brez borb, tudi ne brez prelivanja krvi. Krivda je na obeh straneh; večja seve na meščanskih liberalcih.

Od dvajsetih in tridesetih let devetnajstega stoletja je naraščalo delavsko gibanje. Naraščalo je in moglo naraščati, ker mu je pripravil tla liberalizem. Tudi delavec je zahteval zase, da se mu prizna dostojnost človeka in enako pravico na popolni razvoj njegove osebnosti. Liberalizem je bil njegov učitelj.

Ker pa so se delavčeve zahteve tikale predvsem njegovega dela in osvoboditve iz gospodarskega suženjstva, so bili liberalci presenečeni. Bili so začudeni. O delavskih organizacijah niso hoteli

ničesar slišati. Liberalizem je zapril pred delavcem vrata tam, od koder naj bi ta prejel darove svobode. Liberalci so pregnali privilegirane stanovce iz njih položaja, pregnali so plemstvo in duhovništvo, na njihova mesta pa so sedli sami in so mislili, da so sedaj izključni lastniki te nove svoje posesti; delavci pa naj stoje zunaj. Tako je žalibog bilo povsod. Francoski, angleški in nemški liberalizem so se silno pregrešili nad delavstvom. Te napake so jim postale kmalu usodepolne in so brzdale precej dolgo splošni razvoj demokracije v Evropi.

Poglejmo na Francijo. Julijska revolucija l. 1830 je poškodovala svilarsko obrt; tovarnarji so znižali mezde, in delavci so se spuntali; spoprijeli so se celo z vojaki (l. 1831). Nato so se organizirali v društvo vzajemne pomoči in to organizacijo so razširili po vsi deželi. Njih orožje je bila stavka. Postava pa je prepovedala delavcem združevati se radi skupne ustavitve dela. Radikalci in republikanci so navezali stike z delavstvom in so ga zlorabljali v demonstracijske svrhe. Čimbolj je postajala vlada Ludovika Filipa absolutistična, tem bolj so delavci demonstrirali. Ali predno je izbruhnila revolucija proti kraljestvu, je že delavstvo v Franciji tvorilo — soci-

jalistično stranko. Žurnalist Luis Blanc je ojačal stranko s senzacijskim spisom »Organizacija dela«, v katerem je pisal o pravici do dela (»ustanove naj se »ljudske (nacionalne) delavnice«, ki bi jih upravljali delavci sami in si končno uspeh med seboj razdelili«). V tem spisu je zahteval, da mora prejenjati izkoriščanje človeka po človeku. Ta formula, ta princip je bil odslej na tisočkrat ponavljjan, čeprav v svoji splošnosti ne pove, kako naj se to zgodi. Drugi inteligent, advokat Ledru Rollin, je pred volilci govoril že bolj določno. Dejal je, da se naj delavec potruži po politični poti dobiti boljše družabno stališče in zato naj delavstvo zahteva splošno volilno pravico. V februarški revoluciji l. 1848 se je delavstvo že odmaknilo od meščanskih strank. Med tem ko so voditelji buržuazije, z Lamartinom na čelu, hoteli izvrstiti le politično revolucijo za republiko, sta pritiskala Luis Blanc in Ledru Rollin delavstvo k socialni revoluciji. Seveda ni njih načrt za zboljšanje bil bogve kaj —: ustanoviti bi se morale Blancove »nacionalne delavnice« in bi se morale podpirati. Če bi bili politični revolucionarji mislili treznejše nego socialisti, bi bili spoznali, da gre tu za nedolžno in povsem izvršljivo zahtevo. Ali oni so se zgrozili pred socializmom. Ustrašili so se, češ prihaja doba giljotine. Ustanovili so sicer delavnice, iz strahu seve in na videz, vendar so z vso mogočo trdovratnostjo dražili delavsko stranko. Prišlo je do barikad in do boja med delavstvom in vojaki. Boj je trajal v Parizu meseca junija 4 dni. Delavstvo je bilo premagano. 11.000 puntarjev so ujeli in 4000 ujetnikov so poslali v kazenske kolonije. Od tega junija je ostalo med delavstvom in buržoazijo nepomirljivo razmerje.

Do medsebojnega ubijanja je drugič prišlo do časa komune po pruskem obleganju Pariza l. 1871. Seveda je bilo delavstvo zopet premagano.

Francija je dežela prekucljivih prevratov. Vemo, da je prekuclnil Napoleon III. drugo republiko v dveh letih kot bi se igral. Vendar so francoska tla mnogo nepristopnejša za socialne izpremembe, ki zahtevajo premisleka in hladnega prevdarka. Tega še danes ni na nobeni

strani; tem manj ga je bilo tedaj. Kajti: čemu se je komuna začela bojevati proti postavni versajski vladi? Za nobeno idejo. Komaj so dali voditelji socialistov odglasovati nekaj reform; izvršiti jih ni bilo kedaj, ker je že drugi del socialistov začel ponavljati revolucijo iz l. 1793, t. j. uredili so delavsko diktaturo, zaveli grozovlado v Parizu (ustanovili so odbor za splošni blagor!), napovedali vojsko Thiersovi vladi, odobrili republikanski koledar, rdeči prapor, vojaško dolžnost od 18. do 40. leta v narodni gardi — vse radi državljanske vojske. Kje pa je bil socializem? Čemu je tekla kri?

Revolucionarji so zakričali. Herzen, ki je preživel junijske dni Cavaignacove zmage v Parizu, je bil obupen. Očital je liberalcem, da njih jezik ni tisti, s katerim govorijo množice. Dejal je:

»Liberalci vseh časov od dob restavracije so vzbujali narode, da rušijo monarhofevdalne uredbe v imenu enakosti, v imenu solzâ nesrečnikov, v imenu lakote treveža — veselili so se, ko so preganjali do smrti ministre, od katerih so zahtevali stvari, ki jih ni bilo mogoče izvršiti; veselili so se, ko so fevdalne zgradbe padale druga za drugo in tako so se razplamteli, da so prekoračili lastne svoje želje. Zavedli so se še-le, ko se je za napolporušenimi zidovi pokazal — ne v knjigah, v parlamentarnih frazah, ne v ljudomilem besedičenju, ampak v resnici — proletarec, delavec s sekuro in s črnima rokama, lačen in komaj v cunje odet. In ta »nesrečni izdedeni brat«, katerega so toliko pomilovali, jih je končno vprašal: kje je njegov delež v dobrinah zemeljskih, kje je njegova svoboda, njegova enakost in njegovo bratstvo? Liberalci so se začudili predrznosti in nehvaležnosti delavčev, napadli so pariške ulice, v maskoku so jih zavzeli, pokrili so njih tla s trupli in se skrili pred bratom za bajonete obsednega stanja. češ da je treba obvarovati civilizacijo in red.« Herzen je smatral, da je zmaga meščanstva le pol osvobojenja.

K demokratičnemu sodelovanju liberalcev in socialistov je prišlo sicer na Francoskem, ali zelo kasno; do iskrenega prijateljstva pa nikdar.

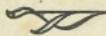
Luis Blanc = beri o njem v knjigi »Idejni predhodniki današnjega socializma in komunizma« str. 55.

General Cavaignac je bil l. 1848 imenovan v Parizu za diktatorja in je proletarsko vstajo udušil s silo »narodne garde«.

O Hercenu glej delo dr. Ivana Prijatelja »Predhodniki in idejni utemeljitelji ruskega realizma« (str. 308—413). Tu je oran ta veliki bojevnik zelo lepo.

O pariški komuni in njenem pomenu bomo priložnostno v našem listu objavili socijalistično kritiko oz. informacijo.

ČULKOVSKI:

Posredovalnica za službe.

(Konec.)

»Že niste več zaslužili,« je pripomnila »madam«.

»I seveda, če človek ob štirih zjutraj začne konje krmiti, potem cel dan vozi, naklada in izklada tovore ter komaj do devetih zvečer pride k počitku, poleg tega bi bilo pa še treba, da bi konjem iz svojega oves kupoval in dajal vprego popravljati, kaj ne? Še tistih ušvih štirideset goldinarjev ne zasluži? Za tistih dvanajst goldinarjev, ki sem Vam jih dal ste me enostavno ogoljufali!«

»Kaj ste rekli? Ste slišali? Vi vsi ste za pričo! Takoj pokličem policijo!«

Mož se je zavedel ter v zadregi začel vrteti klobuk v svoji roki.

»Saj nisem mislil tako, gospa! Ne zamerite! Ta hudič me je tako razjezil, da ne vem kaj govorim. Šel sem tam proč. Tu imam knjžico. Prosim, dajte mi kako drugo službo poiskati; saj sem vam v redu plačal.«

»Že dobro! Tam se pustite vpisati, poravnajte vpisnino in podpišite izjavo!«

»Ali gospa, saj sem vam že prej pošteno plačal za pošteno službo. In to vendar ni prava služba, če gospodar besede ne drži.«

»Kaj meni mar? Plačajte, ali pa — z bogom!«

In mož je težkega srca odvezal svoj sušični mošnjiček.

Vstopilo je dekle s temno podplutimi očmi.

»O, servus Ela! Kaj pa ti tukaj? Ali si šla tam proč?«

»Žal, sem morala! Bolezen sem si nakopala! Spale smo štiri skupaj, po dve v eni postelji, jaz, kuharica, dekla in pestunja, v majhni kamri poleg pralnice v suterenu. Pod iz cementa. Po stenah vse leto polzi vlaga. Vsa obleka mi je sprhnela. Počitka nobenega, vedno le gonijo!«

»Da, res! Poznam tisto hišo. Posli se valjajo v smrdljivi luknji, gospoda ima pa v prvem nadstropju dvanajst razkošnih sob, da se po njih sprehaja!«

»Madam« je stopila v predsobo. Ozrla se je po navzočih in mignila čedni deklici, ki je skromno in tiho sedela pri vratih.

»Lina Weber! Za vas imam nekaj!«

Dekle je šlo za njo v drugo sobo.

»Bolj ko neumno izgleda, večjo srečo ima,« so zavistno vihale nosove ostale, ki so zaman že po cele tedne sem hodile.

»Odkod pa je?« je vprašala rdečelaska s klobukom.

Poleg nje sedeča ženska z ogrtačem preko ramen in s sledovi težkega dela na zateklih rokah, je pripovedovala:

»Doma je doli nekje pri Mariboru. Mati ji je umrla, pa je šla služiti k neki uradniški obitelji na Dunaj. Gospod je bil prijatelj njenega očeta. Pred kratkim je pa bil premeščen nekam v Galicijo in je dekle odpustil.«

»No, potem pa še ne ve kaj je svet!« je lakonično pristavila rdečelaska.

Vrata v drugo sobo so se zopet odprla in dekle je odhajalo z običajnim listkom v roki.

»Pa z gospodom moraš biti prijazna, ker je zelo dober mož! Gospo spoštuj! Če boš spretna, ti pojde dobro.« jo je »madam« še opominjala med vrati in zaprla.

Pri vratih na ulico jo je pa ustavila tovarišica, s katero sta poprej skupaj tam sedeli:

»Pokaži no, da vidim kam greš!«

Dekle ji je pokazalo listek, na katerem je bil naslov gospode, kamor se naj gre predstaviti.

»Von Mühlenbach, tretji okraj,« je čitala.

Rdečelaska je pri tem imenu dregnila svojo sosedo s komolcem, in ko je dekle odšlo, se je zasmejala:

»Na, ravno pravo je zbrala! Punca je res kakor iz porcelana in poleg tega si še »mû« ne upa reči —. Tudi jaz sem bila pri tistih ljudeh, štirinajst dni. Pa ni bilo obstanka! Gospod si sam izbira služkinje, gospa je pa strašno ljubosum-

na. Stari je vedno za menoj lazil —. Ne-ko jutro zgodaj, ko sem pospravljala obednico, je prišel v spalnem plašču —. Stara ga je šla iskati in ga našla —. Sledil je komičen prizor, pri katerem sem obema osla pokazala in odšla. Če bi vsaj on ne bil tak škopuh —.

»Da, takile so!« je pritrdjevala sosedka. »Če se pa od nas kateri kaj primeri, se pa zgražajo nad pokvarjenostjo poslov!«

Še cel teden sem brusil tlak dunajskih ulic z iskanjem službe. Kako je to, ve le tisti, ki je to že sam okušal. Pritiskati kljuko tujih vrat, se ponižno klanjati, poslušati zaničljive opazke, brezbrizne obraze in skomiganje z rameni, medtem ko ti pajek prede po želodcu. »Zakaj se neki ljudje tako drenjajo v mesto, če je pa svet tam zunaj tako prostoren?« Nisem vedel odgovora; vedel sem le, da mi tudi tam zunaj ni bolje šlo in da morajo tudi tam ljudje pritiskati tuje kljuke —.

Nekega dne sem se zopet napotil v Schwarzgasse. Ko sem se informiral pri suhi ženski s ptičjim obrazom, če se ni med tem našla zame kakšna služba, in ko je ta kakor navadno odmajala z glavo s pripombo, da bo mogoče jutri kaj, sem se vsedel med ostale čakalce na klop, da si odpočijem.

Nisem sedel dolgo, ko se vrata odpro in v lokal stopi policist, vzame iz žepa nek listek in stopi k ženski s ptičjim obrazom.

»Prosim, tale listek nosi vašo štamniliko in od vas napisan naslov — von Mühlenbach —. Ali bi mi ne mogli povedati imena in podatkov dotične osebe, kateri ste ta listek izstavili?«

»Tako? prosim!« Listala je v knjigi.

»Nakaznico k — von Mühlenbach-u

smo izstavili Lini Weber, iz Spielfelda. Kaj pa je?«

»Ta listek smo našli v žepu utopljenke, katero so danes potegnili iz Donave —.«

Meni je pred očmi vstala megla in v grlu me je začelo dušiti. Zbežal sem na ulico. Tisti dan sem taval do večera brez cilja po šumečih ulicah, ne da bi opazil življenja, ki je krog mene vrvelo —. Oh, da bi imel moč Samsona! Prijel bi za te arkade in kolone palač, da bi se vsa ta Sodoma in Gomora zrušila s cerkvami vred, in v pijani radosti bi zaplesal na kaosu razvalin —.

Hodil sem še menda teden dni izpraševati v Schwarzgasse, dokler nisem dobil mesta vratarja v nekem skritem hotelu, kjer so oddajali sobe na ure.

»Plače vam ne dam nobene, ker itak dobite napitnino, katere višina bo pa seve odvisna od vaše spretnosti. Vaša glavna naloga bo, da varujete soliden sloves naše hiše in da preprečite vsak škandal.

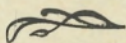
Ko pa sem četrty dan svoje službe slišal v neki sobi žensko vpitje na pomoč, sem nesramneža, ki ga je povzročil, prijel za ovratnik in ga ekspediral po stopnicah.

Gospodar me je zato surovo nahrulil:

»Vi prav nič ne razumete svojega posla! Moje podjetje spravljate na slab glas! Ne morem vas rabiti! Idite z bogom!«

Služil sem torej štiri dni zastonj in moral po vrhu še plačati šipo, ki jo je omenjeni nesramnež na vratih razbil.

In zopet sem taval po trdem mestnem tlaku, poželjivo motril z lačnimi očmi v izložbah razstavljenе jestvine in — pritiskal tuje kljuke —.

MILE KLOPČIČ:

Iz cikla „Njutam“.

Zdaj, ko si sama in nisem s teboj, zasloni oči in usmeri jih vase. Morda začuješ natič moje glase, in spet bom ves s tabo, ti vsa boš z menoj.

Zasloni oči in misli raztrôsi: in našla boš laž tisočerih življenj, in našla prevare stoterih hlepenj: blesk je na njih kot žarek na rosi.

Zasloni oči in čuvstva razvnehi: in našla boš množico, ki te ni vredna, vse je pregnevna in vse je prebedna, a ti prerazkošna si v svojih objemih.

Zasloni oči, kot sem jaz jih zaslonil, pa si izpijva ljubav med seboj. Vsa si zdaj z mano, jaz ves sem s teboj, ti vame, jaz vate sem vtonil. —

MILE KLOPČIČ:

Prostora maju.

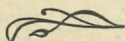
(»Sonetje človeka množice«.)

Dušec se v temi, v znojnem izobilji,
šepečete stvariteljski svoj: Bodi! —
in žrtvenik postavljate zablodi,
ki dan za dnem vas bije v nasilji.

Pa se domislite: Kje naši cilji?
in že zapovedujete svoj: Bodi!
in nov gradite žrtvenik svobodi,
in konec prerokujete Bastilji.

O vem, o vem: Zariti v zemlje grudi,
le sanjate o maju in sijaju,
ker duša mrtva je, oči so strte,

in roke na križu razprostrte.
Naj križ bolesti se vam v vek zastudi
in iz temè hlepите: Prostora maju!

EMIL ZOLA:

Štirje letni časi Ivana Gourдона.

(Nadaljevanje.)

III.

Jesen.

Preteklo je približno petnajst let, odkar sem se poročil z Babet v cerkvi strica Lazarja. Postal sem poljedelec in vstvarili smo si srečni dom v tej naši ljubi dolini. Duranca, moja prva ljubica, je bila sedaj zame skrbna mati, ki je veselo namakala in oplojevala moja polja. Posluževal sem se pridno novih metod poljedelstva in postal počasi eden najbogatejših posestnikov v tej vasi.

Po smrti Babetinih starišev smo kupili hrastov drevored in travnike ob reki. In sem dal sezidati skromno stanovanje, ki smo ga morali kasneje povečati. Skoro vsako leto sem razširil svoje posestvo za kako novo bližnjo njivo. Naša žitnica je bila pretesna za obilne žetve.

To je bilo petnajst priprostih in srečnih let. Potekli so mirni in ostavili so mi dojem popolne sreče. Želja strica Lazarja se je uresničila: živel je pri nas, v naši hiši. Vsled svoje visoke starosti ni mogel več zjutraj niti čitati brevirja; žaloval je za svojo cerkvijo in se tolažil s tem, da je pogostoma obiskoval mladega duhovnika, ki mu je nasledil. Prihajal je že ob zori iz svoje sobice in me česče spremil do njive, ker mu je sveži zrak ugajal in se čutil pomlajenega sredi poljskega vonja.

Le nekaj je bilo, kar nas je tuintam užalostilo. Pri vsej plodovitosti, ki nas

je od vseh strani obdajala, Babet je bila nerodovitna. Čeprav nas je bilo troje, ki smo se goreče ljubili, vendar so bili dnevi, ko se nam je zdelo, da smo preveč sami. Želeli smo si sredi nas svetle glavice, da bi nas mučila in božala.

Stric se je hudo bal umreti prej, preden bi bil stari stric. Postal je zopet otrok in žal mu je bilo, da mu ni Babet preskrbela tovariša, s katerim bi se igral. Oni dan, ko mi je Babet obotavljaje zaupala, da nas bo kmalu četvero v družinici, sem videl strica prebledeti in zadržati s težavo jok. Objel nas je in začel govoriti o krstu in o otroku, kakor če bi ta imel že tri ali štiri leta.

Meseči so potekali v nežni zbranosti. Govorili smo med seboj polglasno, pričakujoč stalno nekoga. Od sedaj nisem več svoje Babet samo ljubil, nego jo naravnost oboževal: za njo in za otroka, ki se je moral roditi.

Veliki dan se je bolj in bolj bližal. Iz Grenobla sem poklical babico, ki se ni več maknila iz mojega posestva. Stric je bil močno prestrašen; o teh stvareh se ni prav nič razumel in neki dan mi je celo rekel, da mu je žal, da ni študiral za zdravnika, mesto da je študiral za duhovnika.

Neko septembersko jutro, proti šestih, sem stopil v sobo svoje Babet, ko je še spala. Njen smehljajoči se obraz je mirno počival na belem blazininem platnu. Sklonil sem se nad njo, zadržujoč

svoj dih. Nebo me je oblagodarilo s svojimi dobrotami. Spomnil sem se naenkrat onega daljnega vročega poletnega dneva, ko sem se valjal v prahu ter čutil obenem krog sebe zadoščenje za delo, mir in srečo. Moja dobra žena je spala vsa rožnata v svoje široki postelji, medtem ko me je cela soba spominjala naših petnajst let prisrčne ljubezni.

Poljubil sem Babet na ustnice. Odprla je oči in se mi molče nasmehnila. Prevzela me je neka razposajena želja, da bi jo objel in stisnil k srcu. Toda že nekaj časa sem si komaj upal jo prijeti za roko, tako se mi je zdela nežna in sveta.

Vsedel sem se na rob postelje in jo vprašal:

— Ali bo za danes? —

— Mislim, da ne — mi je odgovorila. — Sanjalo se mi je že večkrat, da imam lepega otroka, že precej velikega, s črnimi brki. Stric mi je včeraj rekel, da ga je tudi on že videl v snu. —

Napravil sem veliko nerodnost in odgovoril:

— Poznam otroka bolje kot vidva; vidim ga vsako noč. Dekle je ... —

In ker se je Babet obrnila proti zidu s težko pritajenimi solzami v očeh, sem takoj spoznal svojo neumnost ter hitro dodal:

— Če pravim, dekle je ... nisem prav gotov ... otroka vidim, z dolgo haljico ... Bo gotovo prav lep fant. —

Babet me je zaradi teh lepih besed objela.

— Pojdi in pazi na delo v vinogradu — je povzela. — Danes se čutim prav mirno.

— Saj pošlješ pome, če se ti kaj zgodi?

— Da, da ... Sem trudna, hočem še malo spati. Ne zameri, če sem tako lena ...

Zaprta je oči, vsa slabotna in nežna. Nato je počasi zaspala, prijazno se smehljajoč. Odtegnil sem tedaj prav previdno svojo roko iz njene, jo poljubil na čelo in odšel poln ljubezni.

Na dvorišču sem našel strica, ki je nemimo zrl v okno Babetine sobe. Komaj me je zagledal, me je že vprašal:

— Torej, ali bo za danes? —

To me je vprašal že mesec dni, vsako jutro.

— Zdi se mi, da ne — sem odgovoril.

— Ali greste z menoj, v vinograd? —

Šel je po palico in stopala sva po hrastovem drevoredu. Ko sva prišla do kraja, do tistega nasipa, ki se je dvigal nad Duranco, sva se ustavila in pogledala oba po ravnini.

Lahki oblački so se podili po sivo belem nebu. Solnce je sipalo svoje zlate žarke po ravnini in po zelenečem klasju, toda njegova bliščoba ni bila več tako močna in svetla kakor poleti. Rdeče listje je ležalo na temni zemlji. Reka je tekala počasneje, kakor utrujena od svojega neprestanega oplojevalnega dela tekom onega celega letnega časa. Ravan je počivala, mirna in močna. Kazala je že prve zimske brazde. Toda njeni boki so branili silo zadnjih porodov, kažoč svoje široke oblike, slična drugi mladosti žene, ki je rodila.

Stric je nekaj časa molčal, nato mi je rekel:

— Ali se še spominjaš, Ivan, onega lepega majniškega jutra pred dvajsetimi leti, ko sem te pripeljal sem? Tisti dan sem ti pokazal dolino, ki je delala, da rodi sad za jesen; ona je tudi tokrat izvršila svoje delo!

— Spominjam se — sem odgovoril. — Tisti dan sem se zelo bal, toda vi ste bili dobri in vaš pouk je bil koristen. Vam se moram zahvaliti za svojo srečo.

— Da, ti si jesen; delal si im sedaj žanješ. Človek, moj sin, je bil vstvarjen po podobi zemlje. In kakor ta naša skupna mati, tako smo tudi mi večni. Zelena listje se rodi znova vsako leto iz posušenega listja; jaz se prerajam v tebi, ti se boš pa prerajal v tvojih otrokih. To ti pravim zato, da se ne boš bal starosti, da boš znal mirmo umreti, kakor umre to polje, ki bo znova klilo iz lastnega semena prihodnjo pomlad.

Poslušal sem strica ter mislil pri tem na Babet, ki je tačas spala v svoji beli postelji. Tudi ona bo porodila, kakor to polje, ki nam je dalo vso to bogastvo. Tudi ona je bila jesen; na njej je bil smehljaj in mirna prostranost doline. Zdelo se mi je, da jo vidim pod tem zlatim solncem trudno, a vendar srečno, da bo v kratkem mati. In skoraj nisem vedel, ali mi stric govori o njej, ali o svoji predragi dolini.

Prišla sva počasi vrh griča. Spodaj, ob Duranci so ležali travniki, kakor širne, zelene preproge, poleg travnikov ru-

menkasta polja, kjer so tuintam rasle tudi oljke in mandljevci, višje gori so bili vinogradi; mogočni trtini soki so tako obložili veje, da so padale do zemlje.

V južni Franciji obdelujejo trto zelo grobo. Ona rodi, kakor pač hočeta solnce ali dež. Mladike rastejo v dveh dolgih vrstah, stresajoč okrog sebe neko gosto, temno listje, med katerim poganjata pšenica in oves. Vinograd je podoben črtasti tkanini, sestavljen kakor je iz zelenega dela trtinah listov in iz rumenega strniškega traka.

Trgalci in trgalke so čepeli v vinogradih in metali odtrgane grozde v košare.

Hodila sva počasi mimo strniških stez. Trgalci so nas ob prihodu pogledali in pozdravili. Stric se je tuintam ustavil in nagovoril kakenga starejšega delavca:

— Ej, stari Andrej, grozdje je prav zrelo; letos bomo imeli dobro vino? —

Kmetje so dvignili svoje ožgane roke in pokazali posamezne dolge, črne grozde, katerih goste jagode so kazale obilnost in moč.

— Vidite, gospod župnik — so pričali — ti so najmanjši. So taki, ki tehtajo po več funtov; take trgatve nismo imeli že deset let. —

Nato so se zopet poskrili med listje. Njihove temne obleke so se čudno odražale sredi tega zelenja. Trgalke so nosile tanko modro ruto okolu vratu in so se pojoč sklanjale. Bili so tu tudi otroci, ki so se valjali po slami v solne, razveseljujoč s svojim smehom to delavnico pod milim nebom. Na kraju polja so čakali vozički na gorzdje, ki so ga trgalci prinašali v polnih košarah.

Odkrito povem, da me je sredi tega polja obšlo neko ponosno čuvstvo. Čutil

sem pod seboj to plodovito zemljo. Po trtah je teklo mogočno, prekipevajoče življenje, ki je napolnjevalo zrak z zdravim vonjem. Kri mi je vrela po žilah; prevzemala me je preobilna plodnost te zemlje. Delo vseh tistih mož je bilo moje delo; ti vinogradi so bili moji sinovi; to polje je bilo kakor številna, ubogajoča družina. Užival sem pri pogreznjenju stopal v to mastno zemljo.

Ozrl sem se tedaj po poljih in njivah, ki so se raztezale do Durance. Moji so bili vsi tisti travniki, vsi tisti vinogradi, vsi tisti oljčni gaji.

Hiša ob hrastovem drevoredu je bila vsa bela; reka se je zdela kakor srebrni trak, potegnjen ob robu mojih njiv. Zdel sem si tako velik, da bi mogel s svojimi rokami objeti celo to svojo posest: drevesa in travnike in hišo in vso obdelano zemljo.

In ker sem še vedno gledal, sem nenkrat zagledal daleč doli neko našo služkinjo, ki je na vso moč tekla po ozki stezi ob obrežju. Opotekala se je in mahala z rokami, kakor da nas hoče poklicati. Razburjenost mi je jemala sapo.

— Stric, stric, — sem zaupil, — poglejte, kako Margareta teče! Mislim, da bo za dames... —

Stric je prebledel. Služkinja je končno prišla bliže in pritekla do nas, poskakujoč preko trt. Ko je stala pred nami, ni mogla več dihati. Stisnila je roke k srcu, da zaustavi premočno utripanje srca.

— Govorite vendar — sem ji rekel — kaj je? —

Ker ni mogla govoriti, je zamahnila z rokami in zajecljala:

— Gospa... —

(Dalje.)

JAN P—k:

Sedanjest.

Plaho udarja korak,
potapljač se v mrak...

Vse misli in želje v zelenje gredo,
vse rože in jablane v cvetje gredo,
boči pomlad se in vije

v srca sije

v duše lije

v pesem se krije solnce in drevje in vrt.

Plaho udarja korak,
potapljač se v mrak...

»Brat, ki sem te srečal v daljni poti,
brat, ki si me lečil v daljni zmoti,

brat, ki me gledaš v obraz,

ali čutiš mraz,

ki veje, se smeje iz mojih bednih hotenj?

Brat, ki piješ pomlad in piješ zelenje,

brat, ki poznaš vse živo vrvenje,

v meni pekel gori...

Povej mi ti,

kdo mi prikličje zelenje in v dušo pomlad?«

K. KOCJANČIČ:

Aforizmi.

Socijalizem je volja do brezpogojne pravičnosti.

*

Doslej najpopolnejši stvor razvoja je človeška volja. Iz te volje se bo rodil bog, ki ga še ni. Ali je mogoče, da bi človeška volja temu napredovanju postavila oviro, ne da bi jo mogla narava zato uničiti, kakor je uničila že milijarde svojih tvorov, ker so se izkazala za napredovanje v njenem smislu nesposobna? Pri vseh izrastkih človeške volje, ki polagajo temelj za pogubljenje človeštva, je videti vendarle silnejše nagnjenje, ohraniti človeštvo in ga izpopolniti.

*

V politiki je vse, kar je dobro ali slabo, posledica dela in nedela mnogih.

*

Tudi ideje niso zrasle trenutno v eni glavi, temveč so mnogi dali svoje misli zraven.

*

Ljudstvo, ki ga napojiš s sovraštvom do kakšnega bližnjega naroda, to ljudstvo je nesposobno videti ne samo, kaj se godi v tujini, temveč tudi ono, kar se hoče zgoditi doma.

*

Narod bo živel le v svojih kulturnih vrednotah, ne v tem, da napraviš iz njega tolpo kričačev in vojaško organiziranih in uniformiranih razbojnikov.

*

Socijalizem stoji na stališču, da je bič morda dobro trenutno sredstvo, ne prepričuje pa nikogar. Zato se ne sme socijalistični boj proti krivici posluževati niti biča.

*

Misli z lastno glavo, kako bi si pomagal z lastnimi rokami.

*

Boj obeh razredov za kruh in dušo je internacionalen in se mora zato internacionalno voditi.

*

Marksizem ni samo pivotno krščanstvo, temveč ga z dopolnitvami celo presega kakor veličastna gotška cerkev nekdanjo molilnico — oltar na prostem. Bi-

stvo je oltar in vendar je celota — oltar v cerkvi — nekaj več nego sam oltar.

*

Razvoj ne skače preko prepadov, temveč polaga mostove čez nje.

*

Ko je Kristus poslal svoje učence po svetu, jim je rekel: »Pojdite in norčujte se iz ljudi, preklinjajte svoje nasprotnike, ustanavljajte samó nekaterim žepom koristne bančne zavode in izmenjavajte denar po verižniškem kurzu!« — Kaj ne, vi sedanji črni nasledniki njegovega nauka?

*

Razvoj sili nevzdržema k spremembi družabnega reda. Iz najstarejšega sistema gospodarjev in sužnjev se je rodil fevdalni red, iz tega meščansko-kapitalistični, iz tega se izcimi brez vsakega obzira socijalistično - gospodarski. Treba pa je povedati vsem in tudi pionirjem bodoče družbe pravičnosti in enakosti, da ne pojde razvoj za noben korak naprej, dokler ostanemo ljudje živine. Tudi socijalistični red z ljudmi živinami je samo živalski red.

*

Kapitalizem ni samo hijena, ki ti gloje kosti, temveč zahteva za beraške krajcarje še dušo po vrhu.

*

Družba bo dolžna delovati za tistega, ki bo sam deloval za nje razvoj.

*

Ne pomaga letati k dežnikarju, ko se ploha ulije.

*

Socijalna politika v buržuazni državi je politika buržuaznih koncesij napram razrednim delavskim zahtevam.

*

Noben človek ne more biti popoln, toda človek je vsaj lahko dosleden.

*

So ljudje, ki nimajo dela in jela zato, ker so garali in preveč živeža pridelali; ki so nagi zato, ker so preveč blaga matkali; ki so bosi zato, ker so gospodarjeva skladišča do strehe napolnili z obuvalom. To je logika kapitalističnega družabnega reda.

BOLESŁAV LIMANOVSKI:

O poljski demokraciji.

Poljska je šla v svojem civilizatornem razvoju po poti zapadne Evrope. Največji vpliv je imela na Poljsko pač romanska civilizacija: najprej italijanska, potem pa francoska, zlasti od tedaj, ko so v 18. stoletju njeni misleci revolucionirali dotedanje politične, družabne in verske nazore. V tem revolucionarnem duhovnem gibanju so oblikovali svoje nazore tudi poljski duhovi, zlasti dvojica od njih — Staščié in Kollontaj — se je pokazala v sijajnem lesku in je tudi mogočno vplivala na slavnoznani sejem, ki je trajal od l. 1788 do 1791 in čegar delo (konstitucija z dne 3. maja 1791) je bilo zelo cenjeno od vseh napredno mislečih tedanjih duhov. Takrat — tako se more reči — se je porodila novodobna demokracija Poljske. Velikaši, škofje, temni in predsodkov polni oboževalci plemiške samovolje, podprti po armadah ruskega carja in pruskega kralja, so oborili — kakor so se v svojih manifestih izražali — sramotno delo revolucije. Poljsko republiko so oropali njenih dežel —; izvršila se je druga delitev Poljske!

Proti temu ropu in proti — narodu vsiljenemu — robstvu se je l. 1794 vzdignil upor, revolucija, ki jo je vodil Koščiuskó. Zaplapolala je na vshodu Evrope kot velik požar, največji po onem v Franciji. Da ga pogase in premagajo, združile so tri monarhije svoje sile: Rusija, Prusija in Avstrija. Revolucijo so zadušile in tako je prišlo do tretje delitve republike.

Od revolucije l. 1794 se je razdelila Poljska v dve sferi: ena se je ponižno in ubogljivo podvrgla novemu redu, ker sta jo vodila osební in razredni egoizem ter skrb za ohranitev njenih privilegijev in njenega imetka oz. posesti, druga, idealna, ki jo je vodilo altruistično čuvstvo po združenju vsega naroda, pa je oblikovala svoje nazore v naprednjaški literaturi in je stalno težila za tem, da se otrese jarma tuje nadvlade. Po vsakem porazu se je znova vzdignila, dokler ni dovršila svoje namere.

Zgodovina te druge Poljske je zgodovina naše novodobne demokracije. In ta zgodovina je lepa in more nas napolnjevati s ponosom. Započevši

z legijami v Italiji, ki so se vojskovale pod devizo bratstva vseh ljudi, je korakala ta Poljska roko v roki z celokupno evropsko demokracijo, predvsem seve z ono, ki je bila pripoznana od celega sveta, kot predbojevnica, to je s francosko. Francoska revolucija l. 1830 je dala tudi Poljski vspodbudo, da se otrese verig suženjstva. Na bojnem polju premagani po tuji sovražni premoči, odšli so najboljši iz domovine in izbrali so Francijo za svoje glavno torišče; organizirali so se tu v demokratsko družbo, ki je po daljših posvetovanjih l. 1836 izdala manifest, ki so ga največji evropski duhovi v oni dobi sprejeli z veliko pohvalo in pritrjevanjem.

Že takrat je daljši razvoj demokratskih načel pokazal pot v socializem. Izmed naših emigrantov (političnih izseljencev) hočem navesti troje znamenitih imen: pesnika Mickiewicza, zgodovinarja Lelewela in organizatorja socialističnih občin Stanisława Worcella. Revolucija, ki je l. 1846 v Krakovu izbruhnila, je že nosila socialističen pečat in karakter. V l. 1848 v spomin zaslužujoči revoluciji, v »narodni spomladi« je prelivala ta nova Poljska svojo kri povsod tam, kjer se je Evropa bojevala za svobodo. Mickiewicz je v Italiji sestavil poljsko legijo, koje vodilna gesla so bila socialistična, pozneje je bil glavni urednik organa za internacionalni socializem »La Tribune des peuples«. V ti važni revoluciji je naša demokracija skupno s češko odlično sodelovala na praškem slovanskem kongresu in pri izdelavi »manifesta na evropske narode«. Ta manifest ima veliki zgodovinski pomen — je deklaracija ljudskih pravic in popolnuije znano francosko deklaracijo človeških pravic.

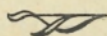
Iz duha te demokracije je vzrasla in se je oblikovala v njeni literaturi generacija, ki se je l. 1863 z orožjem v roki uprla, da osvobodi in združi svoj narod v republiko. Njena kri ni tekla zaman. Njih nasledniki so socialisti, ki so vedno znova začeli krvave boje za svobodo in so neverjetno veliko prinomogli, da imamo danes neodvisno poljsko republiko.

O p. u r e d. Bolesław Limanowski je odličen poljski socialista, ki je napisal več, tu-

di mednarodno priznanih spisov. Ta njegov članek objavljamo kot informacijo za boljše porazumevanje dr. Herbenovih izvajanj (glej »Pod lipo« str. 67) in pa članka o prvi internaciji (glej »Pod lipo« str. 12). — Poljska je bila v srednjem veku mogočna država. L. 1466 je imela okrog 35 milijonov prebivalcev. Od l. 1572 do končne razdelitve (1795) je bila aristokratska republika z izvoljenim kraljem na čelu. Vsa moč je bila v rokah plemstva, ki je zastopal na držav-

nih zborovanjih poljski »narod«. Francoska revolucija je mogočno vplivala na Poljsko; na provincijalnih zborih se je odobrila odprava konfederacij in »liberum veto« in se je uvel majoritetni princip. Poljska se je prvič delila l. 1772, drugič l. 1792, tretjič leta 1895 — in ni je bilo več. Rusija, Prusija in Avstrija so si jo končno razdelile med sé. Po svetovni vojski je zopet kot velika država ustanovljena. Je republika. Prvi predsednik je bil socialista Pilsudski.

A. K.:

Lovro Kuhar: Povesti.

Med slovenskimi socialisti je sicer deloval najsjajnejši duh Slovenije Ivan Cankar. S ponosom se je nazival socialista, in ni bila le mogoče trenutna avanturna dogodivščina, da je šel celo med socialistične kandidate »brez upa zmage«. Življenje v dunajskem Otakringu je vplivalo na Cankarjevo dušo — in autor »Hlapca Jerneja« je čutil globoko socialistično. Seve bil je pa umetnik, ki je predhajal dobi, v kateri je živel. Knjige, ki jih je napisal, so danes najmilejše čtivo delavskih čitalcev, v kolikor so jih že vzgojile razmere. Ali Ivan Cankar ni izšel iz delavnice ali tovarne... Njegova dela so vzrasla iz umetnikove duše in so celemu narodu dajale tolažbe, spodbude, misli in razvedrila. Niso zato specifično delavska literatura, v koji naj delavec vidi sebe in svojo kulturo.

Tako literaturo so delavski agitatorji hoteli imeti že ob početkih delavskega gibanja po naših krajih.

Pred 28 leti je eden prvih slovenskih socialističnih agitatorjev, samouk Rok Drogenik, spoznal, da je treba »socialističnega zabavnega in poučnega besila«. Začel je l. 1897 izdajati mesečnik »Slobodne glasove«, ali — ni uspel. Delavskih čitalcev je bilo še vse premalo, naročnikov še manj; sotrudnikov komaj toliko kot prstov na eni roki. Med prvimi je bil Žiga Lajkov-Mozirski, ki se je s pesnimi iz delavčevega ozračja oglašal v »Slobodnih glasovih« in pozneje drugod. Ob istem času je mnogo literarno deloval Edvin Krstan, pišoč drame, povesti, pesmi iz tega miljeja. Potem Zofka Kvederova, Pavel Mihalek (Albin Prepeluh), Karl Linhart... Delavskih čitalcev pa je bilo malo in lista, ki bi prinašal to delav-

ske leposlovno literaturo, ni bilo. In ti literatje so ali utihnili ali odšli dalje... »Naši Zapiski« so tudi sprva prinašali nekaj leposlovja, pozneje pesmi in epigrame. Oton Zupančič se je nekajkrat oglašal. R. Golouh je priobčil nekaj pesmi, ali to je bilo tudi vse. Le v podlistkih strankinih časopisov so se oglašali delavski pisatelji s svojimi povestmi. Med temi je bil skoro najkrepkejši Lovro Kuhar, ki je sicer kmalu našel pot v »oficijelno slovensko književnost« — v »Ljubljanski Zvon«, ali ostal je svoj. Lovro Kuhar je preprost delavec in to ga je ohranilo miljeju, v katerem je začel. Živi še vedno na kmetih v tovarni v stalnem stiku z delavcem in kmetom. Kavarna in mestno zastrupljeno ozračje ga ni objelo. Daleč je od tega. In to je prav. In to nam daje nade, da ostane sam svoj in nam poda ono: kar naj našo delavsko kulturo pospeši, »delavsko povest in delavski roman«. Knjigo, ki jo bo lahko razumel vsak, kot razumemo vsi mojsterskega »Hlapca Jerneja«, to presveto knjigo Cankarjevega genija, ki je vzor knjige, ki naj gredo med delavske čitalce. Prvi početki Kuharjevega literarnega udejstvovanja so bili zelo markantni. Delavec in taka krepka, originalna koncepcija.

Sedaj je Zadrúžna založba v prvem zvezku svoje leposlovne knjižnice izdala pet Kuharjevih »Povesti«. Prvih. »Tadej pl. Spobijan«, »Borba«, »Za delom«, »Baraba«, »Obračun«. Zanimive povesti, ki kažejo, da autor pozna delavčev, svojo dušo, popolnoma. »Borba« n. pr. Ali je mogoče bolje očrtati našega kmečkega delavca: »ko se je zgodilo, da je kupil zemljo s hišo in gozdom, vse skupaj majhno in siromašno, da smo mogli le par glav govedi rediti, se je zdelo njemu, očetu, vse zelo sijajno«. »Dočakal

sem, da sem sam svoj gospod!« je rekel zadovoljen. In ko je prvič zasadil plug v lastno zemljo in stopal star in sključen poln brazgotin po brazdi, se mi je zdel kakor človek, ki je po dolgi utrujenosti pota mašel svoj mir...

In takemu pridiguje socialistični agitator o osemurnem delavniku, o razrednem boju itd...

Kuharjeve »Povesti« so vzete iz življenja, njegovi junaki so resnični ljudje, kakoršne srečujemo vsak dan in povsod. Spobijani, Tevži, Klemeni, Cepini — Anze, Pavle — poznamo jih. Opisani in predstavljeni so krepko. Kar vidiš jih pred seboj.

Kuhar pripoveduje neprisiljeno. Jezik mu teče gladko. N. pr. str. 48: »imeti revno ljubico, je nekaj imenitnega... ti ne veš! Sprva je še ponosna, a tvoj jezik jo omami in jo prepriča, da se vda. Potem je tvoja z dušo in telesom: tvoj otrok je, ki se ti pusti izkoriščati do skrajnosti.« Pred seboj imaš plastični

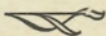
no orisano to, kar je. Brez pripovedovanja na dolgo in široko.

Zadružna založba je storila prav, da je izdala te povesti. Prav toplo jih priporočamo. Naj ne manjkajo v nobeni delavčevi knjižnici.

Lovro Kuhar pa naj gre po tej poti dalje. Naj vstraja. Delavski čitatelj naj ob njegovih delih spozna sebe, naj razmišlja o sebi in našel bo pot. In tudi on bo razumel Kuharjeve pogovore ter kakor njegov oče (glej str. 65) »večkrat vstal med delom, zažal pesti in vzdihnil pozabivši navzočnost kogarkoli:

»Ko bi imel človek lastno zemljo, bi delal z veseljem... ali tako... Ko bi mogel kaj kupiti.« — In delavec, ki bo prebiral Kuharjeve povesti, se bo pri delu za osvoboditev proletarijata lahko spomnil Kuharjevega očeta, ko je sinu (glej str. 67) odgovarjal na prigovore, naj počivata na potu:

»Ne smem! Kdaj prideva do cilja, ko bi počival pri vsaki smreki.«

JOS. KOPAČ:

O preteklih dneh.

IV.

Na strankinem kongresu v Ljubljani l. 1904 se je izvolil izvrševalni odbor iz Ljubljančanov oz. Kranjcev. Bilo je skoro tako: če je bil strankin zbor v Trstu, je zmagoval Trst, če v Ljubljani pa — Ljubljana. Idrijo smo l. 1903 izključili, zato ni posečala zborov. Novi izvrševalni odbor je preselil list v Ljubljano; ker ni bilo sredstev za moje preseljenje v Ljubljano, sem ostal v Trstu zopet brez službe. V Ljubljani so pa kar tebi meni nič izbrali novega upravnika.

Kaj naj počnem? Na prijavo moje brezposelnosti me je železničarska organizacija imenovala za tajnika za južne pokrajine. Tako sem prišel zopet v službo tja, kjer sem začel...

Naj se tu še spomnim moža, s katerim sem v tistih letih deloval pri strankinem listu. Mislim Karla Linhart, ki je silno mnogo obetal. Rojen je bil v Ljubljani iz uradniške rodbine. Oče mu je kmalu umrl; ostala je udova s 4 ali 5 fanti. Najmlajši (se mi zdi) je bil Karel, ki je študiral realko. Bil je silno nadarjen in zgodaj razvit. Mati ni mogla

vsemu kaj in Karel je obesil v 5. ali 6. realki šolo na kol in ni hotel kljub priganjanju profesorjev, zlasti nemških, več v šolo. Prof. Binder, znani nemško nacionalni prvak, se je precej prizadeval, da bi ga spravil nazaj v šolo. — Linhart se je posvetil ves študiju socializma in literature. Rojen Nemec, nemško vzgojen, je bil vendar skoro — Slovenec; njegovi bratje so ostali Nemci, on pa je bil večinoma le v slovenski družbi, vendar se je bojeval še s slovensko slovnico in govoril bolj po ljubljansko. V »Rdeči Prapor« je stalno dopisoval iz Ljubljane, pozneje ga je (l. 1903 in 1904) urejeval. Nekaj časa je bil tudi v uredništvu »Slov. Naroda«. Prve številke »Naših Zapisov« je uredil Linhart. Uvodni članek v prvi številki je on napisal. V mladinskem navdušenju je zaklical:

»In če »Naše Zapiske« doseže usoda vsega živega prej kakor bi to mislili, če se med Slovenci ne bo mogel vzdržati edini znanstveni socialni list — potem bomo rekli z beraškim ponosom nizozemskega genija Multatulija: Slovenci,

to ni naša sramota... To je vaša sramota!»

Linhartovi članki »Le roi est mort«, »Gališka kmetijska stavka«, »Dve smeri«, »Zola« v I. letniku »Naših Zapiskov« pričajo o velikem talentu in nadarjenosti njegovi. Dasi mlad, je presojal trezno. V članku »Dve smeri«, ki jo je napisal povodom Bernsteinove knjige »Die Voraussetzungen des Socialismus« pravi: »dve smeri sta, naj se reče karkoli. A ti smeri se le izpopolnjujeta; nista si v nasprotstvu. Poleg tega sta bolj ali manj akademičnega značaja. Govori se veliko, piše se cele knjige, razpravlja se strastno — končno pa stopa socializem vendar s trdimi koraki po poti, ki jo je označil Benoit Malon z besedami: Bodimo revolucionarji, kadar zahteva to čas, kadar izzivajo razmere revolucionarnost; a bodimo si vedno svesti, da je vsak prevrat razvitek, da je treba polahnega socializiranja — »soyons toujours reformistes« (»bodimo vsak čas reformisti«).«

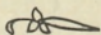
Iz Ljubljane je Linhart — mislim l. 1905 — odšel v Trbovlje, tam se je oženil. Trbovlje so mladega Linharta strle. Ta sfinga, ki je pogazila toliko žrtev od Mlakarja do Fakina, tudi ni prizanesla Linhartu. Mladi Linhart je prišel v Trbovlje, z ognjevito zgovornostjo je pridobil vse okrog sebe. In sugestija množice, ki je mamljiva in vabljliva, ga je obsedla. Kmalu je bil trboveljski revir v veliki stavki — in na ljubljence so kmalu pljuvali... Ogorčen je odšel iz gibanja v Ptuj za — urednika nemškutarskega »Štajerca«, v službo kapitalistične spodnještajerske nemške družbe. Slučaj je nanesel, da sta se srečala na postaji v Trbovljah z Antonom Kristanom, ki je prihajal v Trbovlje, da reši, kar se še da po izgubljeni stavki. Linhart je bridko zaihtel, ko sta si po

dala roko in trpko izjavil, da je s tem njegovo življenje končano. In bilo je. Začel je hirati in proti koncu svetovne vojne je v Ptuj umrl. — Ko razmišljam takele epizode, mi je često bridko pri duši, ali: tako je. Malo jih je, ki se ne dajo stréti, ki ne obupajo, ki s krepkimi zamahljaji režejo valove, ki z vso srditostjo navaljujejo. Mnogokrat ne pomagajo še boljša volja.

Poleg Linharta naj se spomnim še na Ignaca Sitterja, ki je po meni prevzel upravo »Rdečega Praporja«. Z vso ljubeznijo se je oklenil dela pri listu — ali, tudi on je kmalu odšel, in sicer na Linhartovo mesto v Trbovlje. Dolga leta je plodovito deloval; ustanovil je Delavski Dom in konz. zadrugo ter uredil politično in strokovno organizacijo. Eden najbolj pridnih. Pa tudi njega se ni trboveljska sfinga usmilila. Po prevratu je komunistični val pokopal moža, ki je dal Trbovljam res vse, kar je mogel dati. Danes živi zgolj sebi; pozabljen je njegov trud in njegovo delo...

Ignac Sitter je bil delavec drobne delat. Izučen steklar, ki je delal kot mladenič po steklarnah v Piranu, na Dunaju in drugod, se je kot rudarski tajnik izborno kvalificiral. V zgodovini strokovnega gibanja med rudarji bo vedno zavzemal vidno mesto.

Tudi jaz sem bil mnogokrat v Trbovljah na zborih. Konstatiram zato: Ko so se kmečki fantje prelevili v delavce, so odšli ven v svet preko Leobna in zgornjega Stajerja v Porurje, v Francijo in v Ameriko. Najboljši so po navadi odhajali. Naši agitatorji pa so delali trdo delo vednih začetkov. Vedna borba z konservativnim duhom iz kmetije. Potem šnops, pijančevanje, navade iz vasi — kaj knjige, časopisi, razmišljanja. Sfinga zmirom... (Dalje.)

K. KOCJANČIČ:

Mednarodnost in esperanto.

(Dalje.)

Da se ne bom spuščal v druga dokazovanja o sorodnosti človeških plemen: Zakaj so se narodi, ki so bivali nekoč kot en sam narod v matančno še ne znani azijski deželi, od tam izselili?

Odgovor ni težak, samo si moramo biti o treh stvareh na jasnem:

Prvič o tem, da je bilo človeštvo nekoč maloštevilno in da se je preživljalo v primitivnem (preprostem) gospodar-

stvu z lovom, ribarstvom, pozneje s pastirstvom, končno s poljedelstvom;

drugič, da je v vsakem človeku silna težnja po samostojnosti, to je po neodvisnosti drugih ljudi;

tretjič, da je to samostojnost zlasti v materialnem oziru nemogoče izvesti, ker človek, ki bi hotel biti sam svoj gospodar, bi si moral biti sam svoj krojač, sam svoj čevljar, kovač, pridelovalec pšenice za vsakdanji kruh, sam svoj živimorejec, pisatelj svoje knjige — kar en sam človek vse obenem nikoli ne more

biti. Le poskusite! Ne bo se vam posrečilo biti sam svoj vladar in hlapec!

Če uvažujemo te tri resnice, nam bo s par primerami lahko pojasniti vzroke za prava izseljevanja narodov. Vzemimo kmeta, ki ima njivo. Ta njiva mu zadostuje za preživljanje njega samega in njegove žene, če jo ima? Če pa ima kmet kopico otrok, mu postane preživljanje že presneto nerodno. Kaj pa, če tistemu kmetu otroci dorastejo, se pomnožijo in poženiijo in svoje otroke dobe?

(Dalje prih.)

LISTEK

Majska izdanja. Za prvi majnik izdajajo delavske stranke vedno od leta do leta majske spise, majske številke, slavnostna izdanja. Te edicije so po navadi reprezentativne na zunaj in znotraj. Na zunaj kažejo svečano lice, na znotraj bogastvo, na predek in razvoj delavskega gibanja. Med najpomembnejšimi izdanji letos v maju na slovenskem jeziku je brez dvombe majska in jubilejska številka ameriškega »Proletarca«. 70 strani velikega formata na lepem papirju. Na čelu lepa slika »kljubovali smo vsem viharjem«. »Proletarec« praznuje s to številko obenem 20-letnico obstoja. — Človek je vesel, ko pregleduje to bogastvo volje, ta napredek duha in ta razvoj proletarske misli naših Amerikancev. Frank Petrich, Andrej Poravne, Anton Prešeren, Jože Zavertnik, Ferd. Peče, Nace Žlemlberger in vsi oni, ki so l. 1905 započeli »Proletarca« lahko danes s ponosom gledajo nazaj... In sedanjí borci: vredni nasledniki so, ki razumejo duh časa in razvoj, ki gre po svetu ne oziraje se na desno in levo. — Podliparje posebno veseli, da je v tej lepi majski ediciji tudi ponatisnjen njih prispevek: Zolov Kovač.

V domovini se je najboljša reprezentirala majska številka »Svobode«, organa izobraževalne in sportne del. Zveze. Tudi se lepo reprezentira majska številka »Ženskega lista«, ki ima prav izbrano vsebino. Tudi »Delavec« je izšel za 1. maj s proglasom Mednarodne Strokovne Zveze za 1. maj. »Lesni Delavec« je lepo obrobjen in ima vzpodbudne besede »Delovni narod vstani«. »Socialist« je 1. maja s precej izbrano vsebino. »Delavsko kmečki list« ima obilno vsebino s sliko delavca, ki je strl okove. Na uvodnem mestu ima proglas »Proletarijatu Slovenije«. Tudi »Zapiski delavsko kmečke Matice« so 1. maja izšli kot malo bolj izbrana številka.

Obe socialistični frakciji sta izdali »Majski spis«. Tzv. Bernotove skupine ima 40 str. Ne more tudi ta dan zatajiti svoje zagrižljivosti in polemizira z vsem in vsakim. »Majski spis« Socialistične stranke Jugoslavije obsega eno polo. Prispevala sta vanj tudi srbska socialista Nedeljko Divac in Milica Topalovičeva.

Na majskih izdanjih delavskih grup v Sloveniji se pozna, da je premalo duhovnih sil za tako razcepljenost. Vsa izdanja vpijejo po složnem nastopu delavskih vrst v vseh in vsakem oziru.

Historicus.

Na naših platnicah je v 5. št. bil objavljen članek »Sejalci«. Prišel je v list v moji odsotnosti. Nadomestujoči me urednik je spregledal pomoto avtorja »!«, ki je v trditvi, proti kateri je polemiziral, izpustil nikalnico »ne« ter s tem zmislil povsem preobrnili. »Socialist« odgovarja. V eni prihodnjih številkih bom napisal o vsem tem svoje mnenje, dosedaj so dobili besede: član Socialistove grupe, sodrug izven stranke, bivši Zarjan in bivši urednik strankinih glasil.

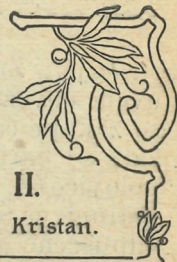
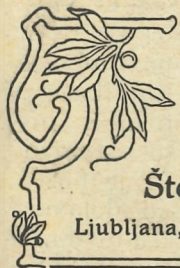
— A. K.

Autor članka Sejalci »!« v 5. št. »Pod lipe« se je obregnil ob mé. Svetujem mu, naj se sam sede in napiše, kar ve in zna. — Jože Kopač.

A. Hribar: Savremeni agrarizam. Kot 10. zv. »Agrarne biblioteke« v Zagrebu je izšla zgoraj omenjena knjiga. Prinaša članek čl. polj. min. dr. M. Hodže o Agrarizmu in Slovenstvu ter A. Hribarjeve članke: Kongres vseslovanske agrarne omladine; Razvoj in delovanje gospodarskih stanovskih združenj; Protiagrarna politika naše države; Socializem in agrarizem ter Agrarno kmečka zveza. Zanimiva so obravnavanja v predzadnjem odstavku, kjer se hoče pisec zavzeti za geslo »Delavstvu zemljo« ter obravnava nekako »komunistično« to stvar s početki razvoja za časa pariške komune. Knjigo priporočamo. Stane Din 4 in naroča se v Zagrebu, Sudnička ul. 9. ev.

Last in založba »Zadružne založbe« v Ljubljani. — Odgovorni urednik Štefan Dražil Tisk J. Blasnikovih nasl. v Ljubljani.

DR. JAN HERBEN:

Še iz liberalizma v demokracijo.

Razvoj iz liberalizma v demokracijo se je izvršil naravno in nekako logično v Angliji. Razvoj brez vsakršnih skokov in krvoprolitja. Tudi v Angliji niso bili liberalci v početku demokratje. Tudi v Angliji je bil nositelj liberalizma le tretji stan.

Konservativna vlada se je držala v Angliji na prehodu iz 18. v 19. stol., skoro petdeset let. Zavoljo prestrašenosti. Izguba ameriških kolonij, francoska revolucija in za njo Napoleon — so pognali najboljše angleške glave in parlament na obrambo proti vsem novotarijam. Kakor so se to r i j e v c i polastili vlade l. 1783, tako so ostali vladujoča stranka tja do 1830 leta. Mnogo so se ponašali s tem, da so obvarovali proti vulkanskim potrebom v ostali Evropi svoje stare institucije, svojo zgodovinsko »staro Angleško«. Na Angleškem so vsled starodavne nespremenljivosti vsega obstoječega imeli še tak volilni red, da so še vedno volili poslanca »trga Gattton«, ki ga že davno ni bilo in je iz njega že davno nastal park ali pa trga Dunwich, ki je že bil več stoletij pod vodo. Ko je l. 1830 umrl kralj Jurij IV. in nastopil kralj Viljem IV., je nastala izprememba v splošnem angleškem mišljenju, ki je omogočila volilno reformo l. 1832 in poklicala na vlado stranko whigov. Ta volilna reforma je še-le odprla srednjim stanovom vrata v parlament.

Zanimivo je zasledovati od tega trenutka dalje razvoj angleške liberalne stranke. Ta stranka je odložila svoje zgodovinsko ime whigov; tudi torijeveci so izpremenili svoje ime v konservativno stranko. Z liberalci sta se združevali v parlamentarne namene dve manjši skupini: radikali in Irci. Notranja vsebina stranke je rastla, jedro politične stran-

ke je pridobivalo nove in nove elemente. Za svoj filozofični temelj so sprejeli prirodno pravo proti zgodovinskemu pravu. Potem so prevzeli Benthamovo teorijo, da ima država skrbeti za kar največjo srečo državljanov, pri čemur je že Bentham povdarjal vzroke za vlado in organizacijo demokracije. Pozneje je zagospodaril v liberalni stranki Cobden s svojimi nazori, po katerih naj bo svoboda povsod v vseh družabnih uredbah, zlasti pa v gospodarskih in trgovskih (laissez faire). Vsak narod naj sam deluje zase in za svojo rešitev — ena država naj se ne meša v zadeve druge države; samo tako pride do miru, do omejevanja oboroževanja, zmanjšanja izdatkov. Država naj se tudi ne vmešuje med spore, ki nastanejo med gospodarskimi in socialnimi razredi samimi v državi. Ali že v polovici 19. stoletja sta se pojavili dve imeni, ki sta imeli vpliv na preobrat v političnem programu liberalizma, namreč imeni Milla in Gladstone. Mill v teoriji, in Gladstone v praksi sta dala liberalizmu novega duha. Mill je dokazoval, da visi trajna blaginja javnosti na pravicah posameznika; zato je pisal za svobodo prepričanja, za splošno glasovalno pravico, za zastopstvo manjšin itd. in Gladstone se je kot predsednik stranke in kot predsednik vlade ravnal po principu, »da državni razlogi ne opravičujejo ničesar, kar že ni opravičeno samo z ljudsko vestjo.« Gladstone je bil prvi liberalni voditelj v Evropi, ki je izjavil sledeče pomenljive besede: da ne veruje v posebno čednost buržuazije in da je demokracija že pripravljena za vladanje. Za časa svojega prvega ministrovanja (1868—1874) je izvajal v tem duhu reforme državne admini-

stracije. Za njegove vlade je Anglija uvela obvezno šolsko dolžnost, odpravili so zakupe častniških mest v armadi, znižali so carinske dajatve na sladkor za polovico in one na vozne listke za štiri petine; carino na kavo so odpravili in odpuščeno je bilo ljudem okrog 200 milijonov na davku. To so bile socialne reforme. V političnem življenju so upeljati tajno glasovanje; delavske sindikate je priznala država in sodniki so dobili nalog, da uravnavajo spore med delavci in delodajalci. Na Irskem je Gladstone odvil angleški cerkvi privilegije in dal predlog na home rule. V zunanji, zamejni politiki se je zavzemal za vse potlačevane narode, zlasti na Turškem, in sicer z navdušenostjo, ki je mejila na versko-fanatično. Angleški liberalizem je za časa naslednikov Gladstona sprejel v svoj program socialne reforme.

Zgodilo se seveda to ni brez vpliva delavskega gibanja, ali zasluge liberalnih voditeljev zato niso manjše. Delavsko gibanje se je vzbudilo v Angliji in Franciji skoro sočasno v 30 letih minulega stoletja. Njegov program ni bil nič drugega kot razširjeni liberalni program: »odpraviti ali uničiti vse stare privilegije, tedaj ne le politične, ampak tudi gospodarske, kajti politična organizacija novih družb, ki vzrastejo na grobu fevdalizma »starega režima«, ne more biti izpremenjena od temelja, ako ne bodo tudi izpremenjene gospodarske in socialne uredbe.« Ko je nastalo v Angliji gibanje za razširjenje volilne pravice, se je ustvarila v Londonu »Narodna jednota delavskih razredov«, da bi pospeševala uvedbo splošne glasovalne pravice. Dosegla je toliko, da je pritislila v pomoč liberalcem. Predlog liberalcev za razširjenje volilne pravice so v parlamentu sprejeli konservativci s smehom in predsednik vlade je proglasil: »Bojeval se bom do skrajnosti proti predlogu, ker ga smatram za usodepolnega za našo srečno vladno obliko; ta predlog bi nam prinesel najslabšo vrsto despotizma — despotizem demagogov.« Takšne so bile razmere. In razumeti je, da volilna reforma l. 1832 ni dala delavcem glasovalne pravice. Vendar je ostalo nekaj trajnega iz gibanja teh let, in to: Owenova delavska združenja, ki so deželo vznemirjevala do l. 1848 pod imenom *chartistov*. Ko je to gibanje zvenelo, se je delavstvo začelo organizirati

drugače: politično in strokovno. Delavci ene stroke so se združevali v sindikate z denarnimi prispevki za samopomoč, sindikati posameznih strok pa so ustvarili narodno federacijo, ki je posegla v spore med delodajalci in delavci. Obenem so delavci ustanovili narodno ligo za volilno pravico, kajti le-ta jim je edino mogla odpreti vrata v parlament in do političnega vpliva. Dolgo (dvoje človeških dob) pa je trajalo, da se je delavstvu odprlo pristop v parlament. Se-le l. 1893 sta bila izvoljena dva socialistična delavca in sicer John Burns od stranke dela ter Keir Hardie od neodvisne delavske stranke (Marksove). Zato pa so bile strokovne organizacije (Trade Union) dobro zamišljene in njih zahteve so bile izdelane tako skrbno kakor temeljito in neovržno. Ni treba, da gremo za tem, kako se je angleško delavstvo korak za korakom oboroževalo socialistično, dovolj je, da vemo, da se marksizem ni vkoreninil izvzemši že omenjene male grupe. Ta pojav nam tolmači angleški značaj, ki je nezaupljiv k splošnim geslom, pa če so še boljše zamišljena, kakor hitro jih ne more trenutno preskusiti. Zato je tudi delavstvo v svoj program jemalo le to, kar je mogoče že jutri doseči, ne pa onega, kar je končni ideal. Znani pisatelj Shaw je napisal kritiko o marksizmu in katastrofalni socialistični teoriji, v kateri je več posmeha kot drugega, in najpomembnejši socialistični teoretik Macdonald je vcepoval delavstvu zaupanje v državo in je vzgajal spoštovanje do parlamenta. Ta čisto angleška treznost ni bila slabost. Sidney Webb, eden izmed prvakov fabijskega gibanja, je že l. 1889 rabil o moči delavstva besede, da »Samson že čuti v svojih rokah stebre...« Zakaj mi potresel teh stebrov in podrl starega poslopja? Enostavno zato, ker ni vedel, kaj naj mesto tega postavi. Prav često se ponavlja v spisih najčistejših angleških socialistov priznanje, da nimajo še toliko strokovnjakov kot meščanske stranke in da še ne morejo prevzeti vodstva države. Boje se diletantizma, nezrelosti in še nepreizkušenih gesel.*

Nauk iz Anglije je, da sta se liberalizem in socializem, oba dela bodoče demokracije, razvijala drug poleg drugega. Razvijala sta se oprezno in nista

* (Dr. Herben je to pisal l. 1922.)

imela zaupanja v sebe, vendar se nista preveč napadala. Lažje je reči, da sta se vzajemno podpirala. Ocenjevala sta svoje moči vsak zase in računala, kedaj moreta napraviti kakšen političen korak skupaj in kedaj samostojno vsak zase.

Do svetovne vojske 1914—18 je bilo razmerje te nove demokracije zelo prijateljsko in temelj je bila solidarnost. Angleški liberalizem je postal socialen in socializem ni prenehal biti liberalen. Na Angleškem je prišlo do tega, kar je prorokoval in obema strankama polagal kot dolžnost Jožef Mazzini že davno pred našim pokolenjem: »Ker je nemogoče sanjati o naravnem in duševnem napredku ljudstva, ne da bi se poskrbelo obenem za njegovo fizično poboljšanje; ker je nezmislno govoriti: »izobražuj se« človeku, ki dela po 14 ali 16 ur za svoj vsakdanji kruh, ali pa govoriti o ljubezni, ko delavec ne vidi okrog sebe nič drugega kot hladne račune profitarjev in krutovlad kapitalističnega zakonodajaleca. Socialno vprašanje je odvisno od vprašanja političnega napredka. Loči se eno od drugega le, če se oba uniči.«

Chartizem = delavsko gibanje na angleškem za doseg »ljudske karte« proti aristokraciji »Magna Charta«. L. 1841 je 1 milijon 300 tisoč angl. delavcev vložilo peticijo za vpeljavo »ljudske karte«. O tem prinese naš list v kratkem daljšo študijo.

Nacionalen. Angleži in Francozi pod imenom »nacionalen, nacija« (narod, narod) razumejo tkzv. politično narodnost, državno ljudstvo, medtem ko Nemci mislijo le na »naravno narodnost«, kar označujejo Francozi s »Peuple« in Angleži s »People«. Narodna federacija = združenje v državi se nahajajočih delavcev, narodni sindikati = sindikati v državi se nahajajočih delavcev.

Milla sta dva v angleški zgodovini. Oče James Mill, r. 1775, je bil med ustanovitelji londonske univerze. Pomembna sta njegova dela »History of British India«, v kateri bica nerednosti angleške uprave in pa »Elements of political economy«. Sin John Stuart Mill, r. 1806 v Londonu, je bil po očetovi naredbi vzgojen brez verskega vpliva in poduka. Kot filozof je bil pozvan radi spisa »System of logic, ratiative and inductive«, na katerem je delal od l. 1832 do 1842. Kot nacionalnega ekonomista ga je proslavil zlasti spis »Principles of political economy«, ki je v Angliji najrazširjenejšo delo in se ga smatra kot najboljšo knjigo o nacionalni ekonomiji. Kot politik je bil radikalec, in je celo nastopal za amerikalno unijo rebelujočih držav proti Angliji. Gladstone ga je tako visoko cenil, da je dejal: da manjka parlamentu moralnega in intelektualnega tona, če Milla ni zraven.

Jasno povedano: stranke političnega napredka in socialistične stranke so navezane druga na drugo, imajo skupno bodočnost, so zaveznice; ako se razidejo, so uničene v boju s konservativnimi in nazadnjaškimi življi.

Končno smo na koncu 20. stoletja prišli k jasnemu pojmu demokracije. In nikdo se ni s tem pojmom pečal globlje in izčrpnije kot socialni demokrat. Mislim na Gustava F. Steffena, profesorja štokholmske univerze in poslanca v državnem zboru švedskem. Njegovo znamenito delo je »Das Problem der Demokratie«, ki je izšlo l. 1912 v Jeni. Steffen smatra »za moderno demokracijo moderno narodno državo, ker je konstituirana po demokraciji«. Po njegovem prepričanju ne more razrešiti problema demokracije vlada enega razreda, zlasti se mora socialna demokracija udeleževati dela v meščanski družbi in skupaj z njo. Z demokracijo se javlja splošna narodova volja in tedaj so vse grupe in vse stranke v narodu prava demokracija.

Gladstone, Williem Ewert, angl. državnik, r. 1809. Parlamentarec, minister, pisatelj. V svojih delih je zahteval ločitev cerkve od države s tako preciznostjo in ostroostjo, da je moral Macaulay napisati protispis. Začel je politično življenje kot torijevce, potem je bil liberalec in kmalu je bil radikalen whig, vodja liberalne stranke. Odlikoval se je kot financije in kot državnik. Pisal je veliko in o vseh mogočih problemih. Celo proti papeški nezmotljivosti in ultramontanskim tendencam. Njegova »Roma an the newest fashion« je našla mnogo priznanja.

Homerule. V britskem parlamentu je l. 1872 nastala stranka irskih poslancev, ki se je imenovala »homerulers«, ker je zahtevala za Irsko domačo vlado (homerule) in samostojen parlament.

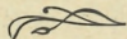
Tories in Whigs, stari strankarski imeni angleške aristokracije. Prvotno so nazivali z imenom »tories« katoliške roparske tolpe, ki so v dobi bojev Karla I. proti parlamentu ropale po Irski hlineč se, da počenajajo »kralju ljuba dejanja«. Od l. 1680 so se s tem imenom nazivali pristaši vojvode od Yorka, pozneje sploh dvorsko stranko. Po irsko »tar a ry« = pridi o kralj. — **Whigs** od imena »whigam«, ki je pomenil škotskim kmetom klic za pogon konjev, so si nadeli najpoprej od edinburškega upora l. 1648 škotski covenanti, to je zavezniki v obrambo škotske cerkve proti katoliški cerkvi in njenim škofom; pozneje so bili s tem imenom imenovani republikanski škofje. Nazadnje je dvorska stranka (tories) imenovala vse za svobodo se bojujoče »whigs«.

Končno so pomenili torijeveci = konservativce, »whigs« = liberalce.

Cobden Rihard (r. 1804) tovarnar, pisatelj in politik. Važna sta njegova spisa »Anglija, Irska in Amerika« ter »Rusija«. Leta 1835 je ustanovil Athenäum v katerem so se v kontorih Manschestra uslužbeni mladeniči vzgajali нравno in duševno. Velik pomen je imel kot ustanovitelj lige v obrambo srednjega stanu proti aristokraciji. V spomin njegove izredne uspešne delavnosti so ustanovili Cobden-klub.

Bentham Jeremy, znamenit angleški pravnik (r. 1748 v Londonu) se je pečal v svojih spisih glavno s postavodajo. Pomembni so oni o potrebi parlamentarne reforme, ki so nemalo pripomogli, da se je ta uresničila. Benthamove spise so slavili komunisti v julijski revoluciji. Ameriška država Luisiana pa ima vse zakone na temelju njegovih del, ki obravnavajo zelo bistroumno skoro vse, kar je treba urediti v moderni državi. Umrl je 6. maja 1832 in izročil testamentarno svoje truplo anatomiji.

MILE KLOPČIČ:

Iz sonetov „Človek množice“.

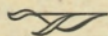
I.

Med množico, ki večno se upira,
sem živel kakor sredi morja val;
ž njo sem trpel, besnel, prisluškoval
nje srčnemu utripu, ki umira.

Sedaj umem, čemu je njena vera —
upor! — Še globlje sem se zakopal
v nje grudi. Mahoma sem bil spoznal,
kaj upa s tem, da večno se upira.

O ne samo, da se odreši bede!
Da ono stare, v čemur so spočete
bolesti zla, ki zdaj po svetu polje
in gloje nas, da brat se z bratom kolje.
Tedaj i jaz sem njene vzel razglede
in pel sem — človek množice — sonete.

*

RINVA:

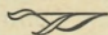
Jekleni zmaj.

Pred mano jekleni spi zmaj,
nad njim zvezdic sijaj
trepeče v temine.

Krog zmaja trpini se plazijo v sanjah,
kakor trudne sence ...

— — — — —

In voda v kotanjah
močno zašumi —
in v postelji
trpin se zgane, zajeeči,
kot da že vnaprej
se v težkem snu
dneva zboji. —

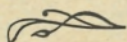

RINVA:

Človek in stvarstvo.

Volja, moč po zemlji hodi,
duh v višavah tajnih blodi,
šteje zvezde naokrog:
milijoni, bilijoni — kam

hitite — kam —?
Ni sodnika, ni mejnika vam —
in vendar črv, drobna stvarca,
gloje, dolbe moč in dan. —

MAKSIM GORKI:

Pomladne melodije.

Na vrtu pred mojim oknom skakljajo po golih vršičkih akacije vrabci in živahno ščebečejo med seboj; na slemenu sosedne hiše pa častitljivo sedi krokar in prisluškuje klepetanju sive ptičje družbe in tehtno maje s svojo blagorodno glavo. Tople sape, prepojene solnčnih žarkov, prinašajo slehern zvok v mojo sobo in jaz slišim hiteče žuborenje potočkov, katere poraja tajajoči se sneg, slišim pritaženo šepetanje v vršičkih dreves in grmov, razumem gruljenje golobov na mojem oknu in v dušo se mi vlija čarobna godba pomladi.

»Čire—čirik,« reče star vrabec svojim tovarišem, »pa smo zopet doživeli pomlad. Kaj ne? Čire—čirik.«

»Fa—kat, fa—kat,« pripomni krokar in koketno pretegne vrat.

Dobro poznam tega solidnega ptiča! Njegove izjave so vedno kratke in vedno pozitivne. Po naravi je glup in zato nekako plah, kakor vsi krokarji. V ptičji družbi zavzema zelo odlično mesto in priredi vsako zimo dobrodelno veselico v korist starim in pohabljenim golobom. — Tudi vrabca dobro poznam; čeprav na prvi pogled lahkomišeln, celo nekoliko liberalno navdahnjen, je ta ptič v bistvu vendarle egoist. Skaklja navidezno zelo spoštljivo okrog krokarja, vendar ga pa zna natančno presoditi in kadar se mu le nudi ugodna prilika, prav brezobzirno pripoveduje vsakemu, ki ga hoče poslušati, zlobne in pikantne storije o njem.

Na oknu je mlad golobji gizdalin toplo in nežno prepričeval ljubko golobčico: »Umr! bom, umr! ker mi bo srce počilo, če ne uslišiš moje ljubezni.« —

»Ali ste že slišali, gospod' krokar, čizki so zopet prispeli!« poroča vrabec novico.

»Fa—kat!«

»Dospeli so in kričijo, prhutajo in klepetajo — strašno nemirni ptiči so to! In koj za njimi so se pojavile tudi sinice... Kakor vedno, he, he! Včeraj sem eno nagovoril: No ljuba moja, ste tudi izvolili prileteti, he? — In pomislite, odgovor je bil ošabna predrznost!... Te ptice prav nič ne respektirajo višjega uradnega položaja in časti! Saj sem vendar dvorni — vrabec!...«

Tedaj pa nenadoma prileti na streho

od nekod izza dimnika mlad krokar in polglasno javi: »Ko sem v vestnem izvrševanju svoje službene dolžnosti prisluškoval vsem javnim in tajnim govoricam med živimi bitji, najsi bo v zraku, v vodi, na zemlji ali v njenih nedrijah in sem trajno zasledoval njih početja, sem v stanu pokorno javiti, da omenjeni čizki glasno ščebečejo o vsem in si celo dovoljujejo nadejati se skorajšnje obnove vse narave.«

»Čire—čirik,« vikne vrabec in se nemirno ozira od strani na poročevalca.

Krokar pokima pritrdilno.

»Pomlad je že večkrat bila, enkrat je celo ni bilo, kar se pa tiče obnove narave, je pa to — he — seveda zelo prijetno... to se pravi, če se zgodi s soglasjem teh faktorjev, v katerih območje spada.«

»Fa—kat,« potrdi stari krokar, in s pokroviteljskim pogledom premeri govnika.

»K temu poročilu moram še pristaviti,« nadaljuje mladi krokar, »da omenjeni čizki javno izražajo svoje nezadovoljstvo nad tem, da so baje potoki in studenci, iz katerih si gasijo svojo žejo, kalni in nekateri med njimi se drznejo sanjariti celo o svobodi...«

»Oh, to je samo navidez!« reče stari vrabec; »temu je kriva njihova mladost in to ni nevarno! Saj sem bil tudi jaz mlad in sem tudi sanjal o... nji. Seveda, se razume, popolnoma pohlevno... A to je s časom prešlo, na mojem obzorju se je pokazala poznejše druga — ona — he — he — he, in veste, prijetnejša in za vrabca bolj primerna — ona —... he — he.«

»E—hm!« se je zaslišalo spoštovanje vzbujajoče odklašljevanje in vrhu lipe se je pojavil resnični tajni svetnik — kalin; pozdravil je milostljivo vse mavzoče in takoj začel s prepirljivim glasom: »E—no, ali ste občutili, gospoda moja, nekak poseben duh v zraku, e?«

»Pomladne sape, Vaše Visokoblagoizvaljenje,« reče vrabec.

Krokar nagne glavo in pohlevno zakroka, da se je slišalo kakor blejanje jagnjeta.

»Hm... da... že včeraj pri taroku je rekla neka dedna častna — sova... diši, je rekla, po mečem... in jaz sem od-

govoril: »mi čutimo, mi vohamo, mi raziskujemo. Sem dobro povedal — a?«

»Popolnoma strokovnjaško,« je spoštljivo potrdil stari vrabec. »Potrpeti se mora Vaše Visokoblagoizvaljenje. Soliden ptič mora vedno počakati ugodnega časa.«

Škrjanec se je spustil z neba na kopni košček zemlje in žvrgoli, živahno skaklja je sem in tja: »V smehljaju zarje jutranje zvezde močnega neba ugašajo... Noč trepeče, noč blede, v solčnih žarkih se sneg topi, izginjajo koprene črne teme... Kako lahkotno grud se dviga in v sladkih upih hrepeni naproti življenjapolni luči in svobodi...«

»Kak ptič pa je to?« vpraša kalin in pomežikne.

»Škrjanec, Vaše Visokoblagoizvaljenje,« strogo odvrne krokara.

Im vrabec omalovažujoče pripomni: »Pesnik, Vaše Visokoblagoizvaljenje!«

Kalin opazuje pesnika od strani in reče s karajočim hasom: »Hm—m, popolnoma siv je ta postopač. Ali mi bese-dičil nekaj o solncu in svobodi?«

»Tako je, Vaše Visokoblagoizvaljenje,« potrdi krokara, »peča se namreč izključno s vznujanjem neutemeljenih nad v sreih mladega ptičjega zaroda, Vaše Visokoblagoizvaljenje.«

»Nezaslišano in ... bedasto!«

»Zelo resnično, Vaše Visokoblagoizvaljenje!« pripomni vrabec, »zelo bedasto! Svoboda, je nekaj negotovega in takorekoč nekaj nepojmljivega.«

»Ampak vi sami ste jo nekdam, če se ne motim, tudi opevali?«

»Fa—kat!« vzklikne krokara.

Vrabec je v zadregi povsle oči.

»Ne morem tajiti, Vaše Visokoblagoizvaljenje, nekdam sem jo opeval, toda pod olajševalnimi okolnostmi.«

»O! ... kako pa je to bilo?«

»Bilo je po neki slavnostni pojedini, Vaše Visokoblagoizvaljenje! Pod vplivom, ali takorekoč pod pritiskom vinskih duhov in s posebnimi omejitvami sem jo opeval, Vaše Visokoblagoizvaljenje!«

»To se pravi — kako z omejitvami?«

»Klical sem natiem — žvela Svoboda! takoj sem pa pristavil glasno: v mejah zakonitosti seveda!«

Kalin se ozre v krokara.

»Res je bilo tako, Vaše Visokoblagoizvaljenje,« izjavi ta.

»Kot dvorni — vrabec si ne morem dovoljevati, Vaše Visokoblagoizvaljenje,

da bi se bližje seznanil s vprašanjem svobode, ker ona ne spada med vprašanja, ki podležejo območju oddelka, kateremu imam biti čast prideljen...«

»Fa—kat!« vzklikne zopet krokara in polglasno pristavi: »temu je itak vseeno, kar trdi.«

Ob potih pa teko mali potočki in skrivnostno žubore o veletoku, v katerega se bodo ob koncu svojega skakljanja po skromnih strugicah izlili in o daljni, veliki bodočnosti: »Široki, hiteči valovi nas bodo s svojim šumenjem sprejeli, objeli nas bodo in odnesli v morje, odkoder nas bo mogoče zopet toplota solčnih žarkov dvignila visoko v nebo in od tam bomo padli na zemljo, kot blagodejna rosa bomo osvežili poletno noč, kot nežni snežni kosinči ali kot obilen, oživljaljoč dež se bomo zopet spojili z njo ... Solnce se smehlja v svojem sijaju, to nežno, bleščeče pomladno solnce, smehlja se kot dobra boginja, ožarjena od ljubezni, plameneča v svoji spočetni sili...«

V kotu vrta, na vršičkih stare lipe sedi jata čížkov in eden izmed njih navdušeno poje pesem o ptiču-hudourniku, katero je nekje slišal:

»Nad sivo morsk gladino je veter zagnal oblake v temno plast. Med oblaki in med morjem pa šviga kakor blisk ponosen ptič-hudournik skozi ozračje.

Zdaj pomoči svoja krila v temno valovje, zdaj zopet sfrči kakor puščica proti oblakom, z bojevitim krikom — v katerem spoznajo valovi njegovo veliko radost.

V tem kriku je žeja po boju.

Oblaki čutijo v njem zadrževano silo bojevitosti, žar strasti, zmagesigurno izzivanje...

Galebi stokajo pod viharjem, plašno prhutajo čez neizmerno gladino morja in bi najraje skrili svoj strah pred viharjem na njegovem dnu... Stokajo tudi potapljači; bojevitost je potapljaču tuja; grom vznbuja v njem strah... Neumna gos skuša s trepetom skriti svoje tolsto telo v skalnatih klečeh... Samo hudournik šviga ponosen in svoboden nad penečim se valovjem.

Vedno temneje in nižje se spuščajo oblaki na morje, v divjem plesu in šumenju dvigajo valovi svoje grozeče grebene, da vidijo bližajoč se vihar.

Grom bobni. Kakor za stavo tulijo valovi z viharjem. Ta pa zgrabi valove v divjem objemu in jih razjarjen trešči na

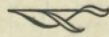

ostre skale ter jih zdrobi v smaragdni prah in vrtinec. S krikom šviga hudournik kakor črna strela skozi temno steno oblakov in iztrga morju s svojimi krili niz penečih se biserov... Glej, tam se ziblje zdaj kakor demon, kakor ponosen duh viharja... Čuj, njegovo ihtenje, čuj, njegov smeh, smeje se nevarnosti boja in

njegovo ihtenje oznanja veselje. V bojevitosti viharja že čuti onemoglost in umni borec ve: pred solncem že beže oblaki in vihar se bo kmalu pomiril!...

Burja tuli, grom bobni...

In smeli oznanjevalec viharja se dviga s ponosnim poletom. — Zakaj še bolj ne besniš divji vihar —!

EMIL ZOLA:

Štirje letni časi Ivana Gourдона.

(Nadaljevanje.)

Nič nisem več čakal.

— Pridite, pridite hitro stric! O, moja uboga, moja predraga Babet! —

In zagnal sem se naglo po stezi navzdol. Trgalci v vinogradu so smehljaje gledali kako tečem. Stric mi ni mogel slediti. Mahnil je vznemirjen s palico.

— Ej, Ivan, kaj vraga! — je kričal. — Počakaj, nočem biti zadnji! —

Nisem ga več poslušal in drvel sem naprej.

Prišel sem domov ves upehan in prestrašen, stopil sem naglo po stopnicah in potrkal na vrata Babetine sobe, smehljajoč in jokajoč se obenem. Babica je ročno odprla duri in mi namignila, da ne smem delati šuma. Obstal sem ves zaprepaščen.

— Ne morete notri — mi je rekla — pojdite in počakajte na dvorišču. —

In ker se le nisem mogel makniti z mesta, je še dodala:

— Vse je v redu. Vas bom že poklicala. —

Vrata so se zopet zaprla. Stal sem nepremično pred njimi in nisem mogel proč. Slišal sem Babet, ki je hudo ječala, nato pa tako presunljivo zaupila, da me je ta krik udaril sredi prsi kakor strel. V tem hipu bi bil najraje podrl vrata. Da ne podležem tej skušnjavi, sem si zamašil ušesa in se spustil doli po stopnicah.

Na dvorišču sem našel strica, ko je ravno prihajal ves poten in zadihlan. Dobri mož se je moral najprej vsesti na vodnjakov obzidek.

— No, torej — me je vprašal — kje je otrok? —

Ne vem — sem mu odgovoril. — So me postavili pred vrata... Babet trpi in joče, —

Pogledala sva drug drugega in in nisva se upala govoriti. Nategovala sva prestrašeno ušesa in nisva mogla odmakniti oči od oken Babetine sobe. Stric je stal nepremično z rokama na palici; jaz sem pa hodil gori in doli, ves vznemirjen od te skrajne negotovosti. Od časa do časa sva se nemirno nasmehnila.

Vozički z grozdljem so prihajali eden za drugim. Ob zidu so ležale košare polne grozdja in nekaj bosonogih mož je tlačilo s svojimi stopali grozde v brente. Mezgi so rezgotali; vozniki so rentočili, medtem ko je vino kapalo v sode, izhlapevajoč oster vonj. Hodil sem še vedno vzdolž in naokrog, skoro omamljen od tega vonja. Gledal sem na te kapajoče sokove in na grozdlje, mislil sem na svojo Babet ter konštatal z neko uprav materijalistično dopadljivostjo, da se moj sin rodi ravno v tem opojnem času trgatve, med vonjem novega vina.

Nemir me je mučil in se vedno znova večal. Ker si pa le nisem upal trkati, sem položil uho na vrata in slišal Batino ječanje. Sree mi je močno utripalo in proklet sem tedaj vse bolečine. Stric je prišel počasi za menoj in odpeljal me zopet na dvorišče.

Skušal je premotiti mojo mučno skrb s tem, da mi je pravil, kako bo letos vino dobro. Pa je govoril, kakor da sam ne ve kaj govori. Obmolnila sva naenkrat oba in poslušala s smrtnim strahom neko dolgo, bolešno stokanje, ki je nato polagoma pojenjalo. Sledilo je neko bolestno šepetanje, podobno jokajočemu glasu otroka, ki je končno zaspal. Nastala je globoka tišina, ki me je silno prestrašila. Sedaj, ko je Babet nehala ihteti, se mi je zdela vsa hiša prazna. Hotel sem gori, pa je ravno v tem

babica odprla okno, se nagnila in zamahnila z roko:

— Pridite — mi je rekla.

Stopil sem in šel počasi, vživajoč neko novo, nepoznano radost, čimbolj sem se bližal sobi.

Stric je že trkal po vratih, ko sem jaz bil šele sredi stopnjic. Neki čudni predužitek me je silil, da zakasnim trenutek, ko bom mogel objeti svojo ženo.

Ustavil sem se na pragu njene sobe, ker mi je srce premočno utripalo. Stric je že stal sklonjen nad zibelko. Babet, vsa bela, z zaprtimi očmi, se je zdela, da spi. Pozabil sem na otroka, šel sem naravnost k njej in objel njeno glavico. Lica so ji bila še vedno vlažna gorečih solz in ustnice so se ji tresle. Odprla je počasi oči, molčala je, pa se mi je vendar zdelo, da mi hoče reči: »Trpela sem veliko, moj dragi Ivan, pa sem bila srečna, da morem trpeti! Ti si bil pri meni, kaj ne?«

Sklonil sem se in jo poljubil na oči, požirajoč njene solze. Smehljala se je nežno, vzdignila je počasi roke, objela me je okolu vratu ter približala nato svoja usta k mojemu ušesu:

— Fant je! — je šepnila s slabotnim glasom in z nekim zmagovitim občutkom obenem.

To so bile njene prve besede po strašni krizi, ki jo je vso pretresla.

— Vedela sem, da bo fant — je nadaljevala — saj sem ga videla vsako noč. Daj, prinesi ga sem, k meni. —

Okrenil sem se in videl sem babico in strica, ki sta se prepirala. Stric je hotel vzeti otroka v naročje, da bi ga zibal; babica je imela dosti opravka, da je to preprečila.

Pogledal sem otroka, ki sem ga bil zaradi matere pozabil. Bil je ves rožnat in Babet je trdila, da mi je podoben, medtem ko je babica pravila, da ima materine oči. Nisem gledal; bil sem do solz ginjen. Objel sem otroka in ga položil poleg matere. Otrokovo kričanje se nam je zdelo kakor nebeška muzika. Vsedel sem se na rob postelje, medtem ko se je stric vlegel v veliki naslonjač. Babet, mimoma in trudna, je ležala vsa smehljajoča.

Okno je bilo odprto. Vonj novega vina je prihajal v sobo s toplim zrakom te prijetne jeseni. Slišati je bilo korake trgalcev, ropot vozičkov, pokaenje bičev ter veselo prepevanje mlade kmetice, ki je šla čez dvorišče. Vsi ti šumi so pri-

jetno odmevali v tej mirni sobi, še vedno polni Babetinega ihtenja. Iz okna se je videlo polje in večji del vasi, videl se je hrastov drevored do kraja, bolj doli se je vila Duranca, liki belemu traku ob zemlji, na kateri je ležalo rumenkasto listje dreves. Nebo je bilo čisto in je obdajalo s svojo jasnino ves ta zemeljski kotiček. Ob mirni luči tega obzorja, pri izhlapevanju grozdja v polnih brentah, v radosti dela in poroda, smo govorili vsi vprek: Babet, stric Lazar in jaz, dopadljivo gledaje ljubljenega novorojenca.

— Stric — je vprašala Babet — kako bomo krstili otroka? —

— Ivanova mati je bila Jakobina — je odgovoril stric — imenovali ga bomo torej Jakob.

— Jakob, Jakob — je ponavljala Babet; — da, to je prav lepo ime. Pa povejte, kaj naj bo ta možic: duhovnik ali vojak, gospod ali kmet? —

Nasmejal sem se.

— Je še čas za to ... — sem rekel.

— Zakaj — je povzela Babet skoro nejevoljna; — saj bo kmalu zrastel; ali ne vidiš, kako je krepak. Njegove oči kažejo razumnost. —

Stric se je povsem strinjal z njo. Povzel je z resnim glasom:

— Ne vzgajajte ga niti za duhovnika, niti za vojaka, če nima posebnega nagnenja za take poklice. Za gospoda je pa bolj težka stvar ... —

Babet me je gledala vznemirjeno. Zase ni ta vzorna žena poznala oholosti in ponosa, toda kakor vse matere bi bila rada ponosna na svojega otroka. Prisegel bi bil, da ga je v duhu že videla kot notarja ali zdravnika. Objel sem jo ter prijazno rekel:

— Želim, da bi najin sin živel kakor mi v tej naši dolini. Nekega dne bo tudi on našel na obali Durance kako šestnajstletno Babet, kateri bo ponudil vodo ... Ta dolina nam je dala mir in blagostanje, moj sin bo kmet, srečen, kakor mi ...

Tudi Babet je bila ginjena; objela me je in nato pogledala skozi okno na listje in na reko, na travnike in na nebo, smehljajoč se — češ ta kraj je bil z nami radodaren, pa bo tudi z našim malim Jakobom. Stric Lazar, vi boste boter temu poljedelcu ... —

Stric je pritrdil z mirno in prisrčno gesto. Trenutek za tem sem ga pogledal v obraz in zapazil, da so se mu oči zastrlle in ustnice prebledele. Ležal je v naslonjaču, pred odprtim oknom in gledal nepremično in globoko zamišljen v nebo.

Preletel me je nenadni nemir.

— Stric, ali trpite? — sem ga vprašal. — Kaj vam je? Odgovorite prosim.

Dvignil je roke in pokazal, naj govorim tišje; nato pa s slabotnim glasom odgovoril:

— Onemogel sem. Ob mojih letih je sreča usodna... Ne delajte šuma... Zdím se ves lahek in prozoren; ne čutim več ne nog ne rok! —

Babet se je zravnila in pogledala prestrašeno strica; jaz sem pokleknil pred njim in zrl bojazljivo vanj. On se je pa smehljajal.

— Ne bojte se — je rekel. — Ne čutim prav nobene bolečine; prevzelo me je neko prijetno občutje in zdi se mi, da bom kmalu zaspal v lepem, pravičnem snu. Prevzelo me je nenadoma in hvala Bogu, da je tako. Oh, moj ubogi Ivan. Preveč sem tekkel: od vinograda do sem; rojstvo otrokovo mi je povzročilo preveč sreče. —

In ker smo vse razumeli in nismo mogli zadržati več joka, je nadaljeval, gledajoč nepremično v nebo:

— Ne kvarite mi veselja, prosim vas! Če bi vedeli, kako sem srečen, da morem zaspati za vedno na tem naslonjalu. Nisem si mogel upati tako lepe smrti. Vsi moji najdražji so pri meni... In pogledjte, to modro nebo! Bog mi je poslal lep zaton! —

Solnce je zahajalo za hrastovim dvoredom; njegovi zlati žarki so odsevali vrh dreves. Daleč doli se je raztezalo zeleno polje v vsej svoji mirnosti. Strica so zapuščale bolj in bolj moči ravno ob tej tišini, ob tem globokem miru, ob tem solncu, ki je razsvetljevalo s svojimi poslednjimi žarki odprto okno. Ugašal je polagoma, kakor tisti rahli odsevi, ki so bolj in bolj bledele vrhu dreves.

— O, ti moja preljubna dolina! — je zamrmral. — Prinašaš mi svoj poslednji pozdrav... Bal sem se umreti pozimi, ker bi ne videl tedaj tvojega nasmeha...

Zadrževali smo solze, ker nismo hoteli motiti tako svete smrti. Babet je molče ihtela. Otrok je jokal in kričal neprestano.

Stric je slišal to kričanje v snu svoje agonije. Poskušal se je obrniti do Babet ter je smehljaje se rekel:

— Umrem precej zadovoljen, sedaj ko sem videl otroka.

Pogledal je nato v blede nebo, na svetleče se polje, ter je podpirajoč glavo, rahlo zavzdihnil.

Nič ni zganilo njegovega telesa; umrl je kakor da ga je iznenadil mirni sen.

Ostali smo spričo tako mirne smrti brez besed in brez solz. Noč je padala. Zadnji pozdrav strica Lazarja nas je navdajal z upanjem, kakor pozdrav solncea, ki ugasne zvečer, da zasiže znova drugo jutro.

Tako je potekel moj jesenski dan, ki mi je rodil sina in vzel obenem s seboj mojega dobrega strica ob mirni večerni tišini.

(Dalje.)

MIH. AVRAMOVIČ:

Mednarodna organizacija zadrugarstva.

Vsako, tudi najmanjše socialno gibanje, je doslej vedno imelo težnjo, da dobi zveze in stike s podobnimi gibanji v drugih deželah. Vzrok je bil vedno eden in isti: da se nasloni na tujino, da izkoristi iskustva drugih dežel, da se s tem ojača in da se končno napravijo tudi poslovne, trgovske zveze s tujino. Zadrugno gibanje, ki ima poleg idejne sorodnosti tudi trgovskih interesov zelo pomembnega značaja, je tudi moralo priti na

idejo, da se mednarodno organizira. Že prav kmalu — pravijo, celo za časa Roberta Owna — se začne viti ta nit skozi zadrugarstvo. Seve takrat je bilo zadrugno gibanje prav majhno — v glavnih kontinentalnih državah evropskih ga še ni — ali misel je tu, vzknila je in ucvrščuje se na britskem otoku, seve brez kakšnega rezultata v praksi. Šele mnogo pozneje, v petdesetih, šestdesetih letih prošlega stoletja se javlja znova,

ali tudi tokrat le v okvirju Velike Britanije in Francije, kjer je že več zadrugnih uspehov (v Britaniji) in več zadrugnih eksperimentov (v Franciji). V osemdesetih letih minulega veka se interesirajo za to gibanje Nemčija, Italija, Belgija, Svica. Na svetovni razstavi l. 1889 v Parizu se že vrši sestanek zadrugarjev iz Britanije, Francije, Nemčije in od drugod. Prišlo se je do sporazuma; misel, da se osnuje internacijonalna organizacija za zadrugarstvo, naj se pokrene po celem kulturnem svetu.

V tem času se je pa v krilu britanskih zadrugarjev vršila huda borba med dvema smermi: ena stoji nepomirljivo na ideji organizacije konzumentov, ki naj tvori bazo za izgraditev celokupnega gospodarskega reda — druga pa se istotako nepomirljivo vojskuje za svojo vero, da so edino prave zadruge produktivne, da morajo delavci v vseh podjetjih, ki še niso pretvorjena v produktivne zadruge, obvezno biti udeleženi na njih čistem dobičku. Ta prepir še bolj podžge misel internacijonalne organizacije; odločilni korak pa se je napravil v tem pravcu še-le l. 1895: oba vojskujoča se pravca v Angliji se združita in na jesen tega leta se sestane kongres v Londonu, kjer se je sklenilo, ustanoviti Mednarodno Zadrugno Zvezo (»International Co-operative Alliance«) ali kratko MZZ. Na kongresu je zmagala sredina, ki je delovala za tem, da se vojskujoči med seboj pomirijo, in v pravila se je vtaknila določba, da Zveza združuje vse vrste zadrug in da je tudi za načelo, da so delavci deležni na dobičku podjetij, v katerih delajo. Po pravilih je bila naloga Zveze: 1. združiti zadrugarje vseh dežel; 2. združiti naciionalne zadrugne organizacije v zveze in med njimi propagirati zdrava načela zadrugarstva ter najboljše metode za zadrugno delo (kot: država naj se ne meša v zadrugarstvo, delavci naj bodo deležni čistega dobička, kapital in delo naj se združujeta itd.); 3. da bo delovala za tem, da določijo vse zadrugne tvorbe v svojih pravilih načelno stališče participacije delavcev na dobičku; 4. da deluje na vpostavitvi trgovskih zvez med zadrugami posameznih dežel ali odnosno držav.

Glavni konzumni zadrugi v Mančstru in Glazgovu, ki imata zelo veliko uslužbencev in sta načelno proti udeležbi uslužbencev na dobičku, sta se čutili pri-

zadeti s tretjo točko. In začel se je odsleji boj okrog tega načela v okrilju MZZ, ki je dobil nove oblike. Borba je zanimiva, ker sta tu dva gospodarska načela, ki se nikakor ne moreta med seboj pomiriti. Pristaši načela udeležbe delavcev na dobičku podjetij so mislili, da se dá na ta način najpoprej povzdigniti delavski položaj in da se dá tako doseči zblizanje kapitala in dela, češ da se s tem proža delavcem, da sodelujejo v podjetju. Proti njim so branili nasprotniki tega načela značaj organiziranja konzumne moči delavcev (in vseh državljanov sploh), ker se na temelju takšne organizacije ustvarja nov gospodarski red, v katerem ne dela delavec več za posameznika-podjetnika, ampak za celo družbo — tedaj tudi za sebe. Kaj naj delavec tu še zahteva, ko je istočasno i producent i konzument, in ko je v društvu, za koje dela, tudi sam polnopraven zadrugnik!?

Ta dva pravca sta se ostro spoprijela zlasti na naslednjih kongresih: v Delftu 1897, v Parizu l. 1900 in v Mančstru l. 1902. Diskuzija je bila huda in brezobzirna; zastopniki britanskih glavnih zadrug so nastopili najodločnejše in so uspeli s svojim nazorom na delavca in konzumenta popolnoma. Od te dobe se suče MZZ v znamenju borbe za »nov gospodarski red«, v katerem ni prostora delavskim produktivnim zadrugam, in tedaj ne udeležbi delavstva na dobičku. Poljedelsko zadrugarstvo pa takrat še ni prišlo do veljave; je tudi včlanjeno v MZZ, ali nikdo se nanj ne ozira, ali niti ono samo ne smatra potrebno, da bi zavzelo kako stališče. Boj okrog teh dveh principov se vodi v področju mestnih in tovarniških delavcev, v področju industrije, in — prirodno — kaže tendenco, da obilježi zadrugarstvo z enostransko barvo mestnih proletarcev, pri katerih predstavljata gospodarski interes delavna moč in dnina. Nastal pa je kmalu nov spor. Bilo je v Budimpešti na petem kongresu l. 1904. Tu je govoril med drugimi tudi švicarski delegat dr. Hans Müller o konzumnih društvih. Njegovo stališče je pač bilo že znano po njegovi knjigi »o švicarskih konzumnih društvih« in po raznih člankih; Müller je znan kot radikalen zadrugar, ali nikdar ni tako odkrito napadel obstoječi gospodarski red in nikdar se ga ni dotikal v tako neposredni zvezi s samim zadrugarstvom kot sedaj na kongresu. Njegov govor je vplival

kot bomba, ki je vržena v sredino skupščinarjev. Prvi, ki se je smatral za kompetentnega, da govori proti, je bil dr. Hans Crüger, delegat nemških zadrug pravca Schulze-Delitscha. Ta je istočasno branil sedanji gospodarski red ter je trdil, da zadrugarstvo ni zato tu, da ga pobija, marveč, da ga ščiti. Za Crügerjem se je oglasil predstavnik avstrijskih zadrugarjev dr. Karl Wrabetz in za njim vsi, ki ne priznavajo ideje, da je edina prava zadruga tista, ki organizira konzumente. Dr. Klingenbil iz Neusvieda je poskušal, da postavi točne meje zadrugarstvu, ki naj se ravna po načelih ljubezni do bližnjega in naj ne izziva gospodarskih borb. Reprezentatnt največje zveze nemških poljedelskih zadrug dr. Haas je le molče poslušal debato, na konec se je pa je pozval dr. Müllerjeve nasprotnike na razgovor, na katerem se je ventilirala prvokrat misel, da se odcepijo od MZZ vse kreditne, obrtne in poljedelske zadruge in se osnuje nova Zveza za poljedelske zadruge. Predstavniki Schulze-Delitschevih zadrug so takoj na kongresu izjavili, da izstopajo njih zadruge iz MZZ.

Tako se je izvršila druga cepitev v MZZ, ki pa seve tistih, ki so ostali v nji, ni prav nič vznemirila. Nasprotno, še z večjo energijo so šli na delo, da dovrše svoje posebno — kakor je dr. Crüger na kongresu izjavil: — *zadružno socijalistično stališče* in se ga do danes zvesto drže.

Danes se more reči, da je MZZ povsem v znamenju konzumnih zadrug. Z odločitvami na kongresu v Cremoni in pozneje v Hamburgu je MZZ prav veliko pripomogla, da je nastala nova sodobna teorija o zadrugarstvu, ki bazira glavno na konzumentu. Da bi se izdelala še teorija, ki bi veljala tudi za poljedelstvo, za to se še prvih korakov ni napravilo.

Po budimpeštanskem kongresu so se na poziv dr. Haasa sešli l. 1906 v Luzernu (Švica) zastopniki poljedelskih zadrug Nemčije, Italije, Švice in Avstrije ter so sklenili ustanovitev posebne Mednarodne zveze poljedelskih zadrug (MZPZ). Pozneje so tej zvezi pristopile še: Srbija, Bolgarija, Finska, Holandska in Francija. Ta Zveza je vršila tri kongrese, na katerih se je nač bilo dotaknilo nekaj vprašanih iz organizacije in prakse, ali niso se pečali z raziskovanjem in iz-

grajenjem elementov za teorijo o zadrugarstvu, ki bi temeljila glavno na samostojnem proizvajalcu, ki ni pokazal in ne kaže nikakršne volje, da se loči od svojega orodja, s katerim prideluje. Kmalu nato je umrl tudi glavni pobornik te zveze dr. Haas, in njegovi nasledniki v Nemčiji niso pokazali nobene volje, da se njegovo delo nadaljuje. MZPZ je polagoma zaspala. Nastala je tudi svetovna vojna — in po vojni do danes tudi še ni nikdo pokrenil vprašanja, kaj bo z MZPZ. Tako so posamezne nacionalne zveze poljedelskih in obrtnih zadrug, ki so izstopile iz MZZ brez mednarodne Zveze. Srpska zveza poljedelskih zadrug in Glavni Zadružni Savez, ki ima včlanjene skoro vse zadružne zveze v državi, sta člana MZZ v Londonu.

Ena glavnih nalog MZZ je bila, da pripelje v medsebojni trgovski stik posamezne zadružne organizacije. Ali izvzemši nekaj posameznih slučajev ni MZZ še pravzaprav ničesar dosegla na tem polju. Vprašanje zamenjave produktov se nahaja še vedno v stadiju proučavanja. Valutne težave pa one, ki jih vstvarjajo obrambne carine po vojni v vseh državah Evrope (in celo izven nje), so še vedno izgovor, s katerim se vprašanje osnivanja mednarodne centrale odlaga od leta do leta. Res je, da pošilja dansko zadrugarstvo za milijarde masla na britansko tržišče. Tudi rusko zadrugarstvo pošilja za milijarde volne, lana, kož na isto britansko tržišče. Ali v tej ogromni zamenjavi nima britansko zadrugarstvo velikega deleža. Ali ravno na tem polju bi bilo potreba, da pokažemo svojo vrednost. Naši zadrugarji, n. pr. potrebujejo v novi državi sedaj bombaža, platna, volnenih snovij in še marsikaj, česar ima Britanija v izobilju. Mnogo je baš zadružnih tovarov, ki vse to izdelujejo v veliki meri, ali britanske glavne zadruge stoje še pred nekimi formalnostmi, ne pridejo v naše zadruge, ampak jih prepuščajo kapitalističnemu tržišču.

In na oči črti je tako. MZZ se izgovarja na glavne britanske zadruge, te se izgovarjajo na valutne težave ali zadrugarstvo plačuje redovito tribut privatnemu kapitalu prav tako kot predno smo imeli MZZ. V tem je slaba stran mednarodne zadružne organizacije, ki bi ravno v tem morala biti naj-

jačja... Mednarodno zadrugarstvo ima še-le pokazati svojo vrednost in svojo vlogo.

Op. ur. V reviji Nova Evropa štev. 9 in 10 l. 1924 je izšel ta informativni članek glavnega srbskega zadrugarja Mih. Avra-

movića, ki je član predstavništva MZZ., dasi je zastopnik glavne srbske poljedelske zveze v Beogradu (glavni srpski zemljoradnički Savez). V članku citirani »glavni britanski zadrugi« sta tzv. velenakupni družbi angleških oz. škotskih konz. društev. — Naše čitatelje opozarjamo na članek Historieusa »Mednarodna zadrugna zveza« v štev. 1 našega lista. Leto I.

A. K.:

Vzroki in še marsikaj...

V članku »Za našo kulturo« v 1. št. II. letnika »Pod lipo« smo zapisali: delavsko gibanje v Sloveniji preživlja že nekaj let prav težko krizo. In poteklo bo še precej časa, predno bodo socialistične vrste zopet konsolidirane. Ne trdimo, da so razcepi in notranji spori izključna posebnost naše socialistične stranke... Vendar mislimo, da bi bilo delavsko gibanje v Sloveniji lahko že prebolelo vse svoje neprijetne spore in preprečilo nekatere skrajno škodljive razcepe, če bi se bila v večji meri gojila socialistična kultura.. Marsikateri skoro nerazumljivi pojav bi nam bil prihranjen, če bi bili od vsega začetka mogli skrbeti za duševno povzdigo našega proletarijata, ki na žalost ni nikoli, vsaj v pretežni večini, prav razumel socialističnega programa in socialistične ideologije.« — Evo nekoliko dokazov!

I.

Prvi razcep smo imeli že za časa vojne. Mladi ljudje, ki so prišli za časa vojne v delav. soc. gibanje, nekateri bolj s srcem kot razumom, so bili napolnjeni še v svoji notranjosti z meščanskimi naziranjmi na narodnost, konfesijo, organizacijo itd. Ko je bila objavljena majska deklaracija — so jo takoj sprejeli z vsem navdušenjem ter udarili brez vsakega razmišljanja po onih v gibanju, ki so bili mnjenja, da imamo mi socialisti že svojo deklaracijo v znani tivolski resoluciji, ki jo je sprejela soglasno konferenca 22. nov. 1909 v Ljubljani, na kateri so bili poleg delegatov jugoslovanskih socialno-demokratskih strank (iz Slovenije, Hrvaške, Slavonije, Bosne in Hercegovine ter **Srbije**) tudi zastopniki nemške, češke in italijanske socialne demokracije. Vsi ugovori, da se je Jugo-

slovanska konferenca v Ljubljani l. 1909 vršila z ozirom na sklepe strankarskega zbora avstrijske socialne demokracije v Liberu in onega, češke soc. dem. stranke na Smuchovu istega leta, kjer se je mnogo razpravljalo o potrebi revizije brunskega narodnostnega programa, in da so se resolucije jugoslovanske konference razglasile kot nekakšen program kot dokument, ki naj določa celo vrsto let smer delu in razvoju socialno demokratskih strank na balkanskem polotoku in v Avstriji, niso nič zalegli. »Mladini« (tako so se nazvali) so peli slavo »majski deklaraciji« — vse drugo je bilo za nje nič, trikrat nič. Pa poglejmo obe deklaraciji natančneje.

Tivolska se je glasila:

Prva jugoslovanska demokratska konferenca javlja:

A.

Aneksija Bosne, na Hrvatskem vladajoči sistem, zopet okrepljeni birokratski režim v Avstriji ter trajno vzdrževanje fevdalne oligarhije na Orgskem, dokazujejo neoporečno, da je Avstro-Ogrska kot velesila poizkusila krepak sunek v imperialistični smeri. Ta poizkus se opira politično na stari politični centralistični absolutizem, socialno in gospodarsko na stari fevdalni organizem z njega carinsko-političnim izstradavanjem množic ter združuje s tem novo kapitalistično izkoriščanje, ki dobiva za Jugoslovane, pridružene monarhiji, značaj eksploatacije. Ta sistem pomenja za široke mase jugoslovanskega ljudstva proletariziranje in osiromašnje, ovira pa obenem industrializacijo.

V kolikor pa izraža porajajoči se imperializem silo dualistične Avstro-Ogrske, postaja hkrati faktor, ki jo razdira in prevrača. Njegova stebra sta absolutistična metoda v Avstriji in fev-

dalna razredna vlada na Ogrskem, tako da je v kričečem nasprotju z vsemi zakoni političnega, gospodarskega in socialnega razvoja, da ovira razvojne moči vseh narodov Avstro-Ogrske ter jih goni v najblaznejšo nacionalistično politiko medsebojnega izigravanja in klanja, namesto v skupen boj za svobodo in kulturo.

Vsem narodom skupni interesi kakor tudi zmagovito napredujoča tendenca vseh narodov Avstro-Ogrske k nacionalni demokraciji predstavljajo proti absolutizmu in fevdalnemu dualizmu novo politično idejo narodne avtonomije t. j. preobrazbo Avstro-Ogrske tako, da bo na enotnem gospodarskem ozemlju vsakemu narodu brez ozira na zgodovinske meje zajamčena enotnost, samostojnost in samouprava vseh narodno-kulturnih zadevah.

S stališča tega razvojnega pojmovanja izjavlja jugoslovanska socialna demokracija programatično:

1. Avstro-Ogerski Jugoslovani smatrajo za končni smoter svojega narodno-političnega stremjenja popolno narodno združitev vseh jugoslovanov ne glede na različnost imena, vere, pisave in dialektov ali jezikov.

2. Kot deli velikega enotnega naroda stremimo, da se konstituiramo kot enoten narod, ne glede na vse umetno napravljene državno pravne in politične pregrade, želeči skupno nacionalno-avtonomno kulturno življenje kot svobodna enota v popolnoma demokratični konfederaciji narodov.

3. K temu končnemu cilju nas vodi le neumorno delo in boj na podlagi obstoječih realnih političnih razmer in naprav sedanje dualistične Avstro-Ogrske, boj za popolno demokratizacijo vseh narodnih, državnih in političnih institucij. Zlasti je boj za splošno, enako in tajno volilno pravico v ogrski državni zbor v hrvatski in bosensko-hercegovski sabor in v vse avstrijske deželne zbore odločilne važnosti. Iz tega razloga izjavlja konferenca, da je treba politični boj za koncentracijo vseh sil v tej smeri in v tem delokrožju smatrati za najvažnejšo nalogo jugoslovanskih socialnodemokratičnih strank.

B.

Jugoslovani, razcepljeni ne le politično na osem državnih, odnosno upravnih teritorijev, temveč tudi kulturno na štiri dele, nazivajoče se narode, so tako oslabljeni, da le fiktivno žive samostojno življenje, ne da bi imeli v sedanjem položaju potrebnih pogojev za ustvaritev takih kulturnih razmer in pozicij, da bi se mogli kot narod ali narodi povoljno razvijati poleg drugih kulturnih narodov.

Dejstvo je, da so se poedini deli Jugoslovanstva vsled politične razcepljenosti, vsled dotik z raznimi tujimi narodi, vsled vplivanja raznih gospodarskih sfer v marsičem diferencirali. Na drugi strani pa je dejstvo, da vse, tekom časa nastale razlike po svoji naravi niso take, da bi opravičevale separatizem posameznih delov in cepitev na štiri narode, osobito je ta separatizem škodljiv, ker nobeden izmed teh posameznih delov nima moči, da izобрази svoje narodno življenje. Nasprotno pa bi mogli vsi deli kot ena narodna celota ustvariti vse pogoje narodnega življenja in krepkega kulturnega razvoja v prid sebi in splošni kulturi.

Jugoslovanska socialna demokracija smatra sedanje jugoslovanske narode le za elemente, ki naj ustvarjajo enoten narod, in konstatira, da treba v svrhu oživetvoritve te enotnosti smotrenega skupnega, kulturnega in političnega dela, **ne glede na današnje politične formacije in meje.** Zlasti smatra potrebnim stremljenje o skupnem narodnem jeziku in pravopisu, kot prvem predpogoju popolnega enotnega narodnega življenja Jugoslovanov. To pa je dosegljivo le s sistematično postopno kulturno politiko v vseh delih tega naroda.

C.

V svrhu trajne organizacije dela v gornjem smislu izreka prva socialnodemokratična konferenca, da se osnuje stalen jugoslovanski socialistični odbor, v katerem naj bodo za sedaj po trije za-

stopniki hrvatske, bosansko-hercegovske in avstrijske jugoslovanske socijalnodemokratske stranke, izjavljajoč že vnaprej, da sčasoma postane ta razširjeni odbor predstavitelj vseh jugoslovanskih soc. dem. sploh. Ta odbor ima nalogo, da izvršuje trajno zvezo med jugoslovanskimi soc.-dem. strankami, zlasti stalno uredbo jugoslovanske socijalistične korespondence, da se od časa do časa sestaja, da uravnava smer narodnega in političnega boja Jugoslovancev, da posreduje kulturno združevanje z medsebojnim spoznavanjem in s popularizacijo potrebnih ekonomskih, kulturnih in političnih razmer vseh delov Jugoslovanstva.

Ta odbor smatra konferenca za viden izraz Zveze jugoslovanskih socijalno-demokratskih strank, katera s tem ne bo končana, ampak katera se bo nadalje popolnoma izvedla na jugoslovanskih socijalističnih konferencah kot stalna uredba medsebojnega občevanja in spoznavanja.

Dodatek.

1. Jugoslovanska socijalna demokracija izraža mnenje, da podobno z zaključkom zadnjega češkega in nemškega stranknega zbora stopi tudi vodstvo jugoslov. socijalno demokratske stranke v dotiko s socijalno demokracijo ostalih narodov v Avstriji za posvetovanje o reviziji brnskega programa, pri čemur naj ji bodo izhodišče zaključki današnje konference.

2. Prva jugoslovanska socijalna demokratska konferenca izraža željo, da se povabijo na posvetovanje o narodnostnem programu avstrijskih socijalno demokratskih strank tudi soc.-dem. stranke Ogrske, Hrvatske, Bosne in Hercegovine v namen, da se izvede skupen narodnostni program za socijalno demokracijo vse Avstro-Ogrske.

*

Majska deklaracija z dne 29. maja 1917 pa je imela sledečo vsebino:

Die im südl. Klub vereinigten Abgeordneten erklären hiemit, dass sie auf Grund des nationalen Prinzips und des kroat. Staatsrechtes die Vereinigung aller von Slowenen, Kroaten und Serben bewohnten Gebiete der Monarchie zu einem selbständigen, auf demokr. Grundlage aufgebauten Staatskörper unter

dem Szepter der h. l. Dynastie fordern, und dass sie für die Verwirklichung dieser Forderung ihrer einheitlichen Nation mit allen Kräften eintreten werden. Mit diesem Vorbehalte werden gefertigte an den Arbeiten des Parlamentes teilnehmen.

29. V. 1917.

*

Naj se primerjata oba dokumenta. Socijalistični hoče že l. 1909 »popolno narodno združitev vseh Jugoslovancev ne glede na različnost imena, vere, pisave in dialektov ali jezikov« — majska deklaracija pa »združitev vseh območij (gebiete) v monarhiji, koder prebivajo Slovenci, Hrvati in Srbi, v samostojno na demokratski podlagi zgrajeno državno telo pod žezlom habsburško-lotrinske dinastije«. Majska deklaracija — 8 let po tivolski, sredi svetovne vojne, ko ni bilo o izidu več dvoma in — ko so na najvišjem takratnem mestu želeli nekaj podobnega (glej: izvajanja dr. H. Tuma v »Socialistu«, št. 28, od 26. junija t. l., kjer trdi v članku »Stockholmska spomenica« to-le: »Od bivšega namestnika princa Hohenhole sem tudi zvedel, da bi avstrijska vlada rada videla uspeh štokholmske konference, izvedel pa tudi, da je avstrijska vlada takoj, ko je izvedela o londonski konferenci Poljakom, Čehom in Slovincem ponudila v okvirju lastne države samoupravne državne skupine. Razumel sem tako prosto agitacijo na Slovenskem od maja 1917 naprej za jugoslovansko idejo.) — hoče tedaj v Avstriji posebno državo Slovencev, Hrvatov in Srbov — tivolska pa je že l. 1909 zahtevala, »da kot deli velikega enotnega naroda stremimo, da se konstituiramo kot enoten narod ne glede na vse umetno napravljene državnopravne in politične pregrade, želeči skupno nacionalno-autonomno kulturno življenje kot svobodna enota v popolnoma demokratski konfederaciji narodov.«

Kdor zna misliti in čitati, temu bo jasno, da jugosl. socijalna demokracija l. 1917 glede te majske deklaracije ni mogla ničesar drugega reči kot »da jo pozdravlja kot izjavo meščanstva« in da strankin zbor l. 1917 (25. in 26. dec.) ni imel nobenega povoda drugače sklepati kot je sklepal.

Navzlic temu pa so se takoj (še pred zborom) pojavili »mladini« — med temi Alojzija Štebi, Anton Štebi, dr. Lemež (M. Rule), Fran Erjavec, Albin Prepehuh, inž. Gustinčič itd. — ki so z vso vehemenco udarili zlasti po meni, ki sem sodeloval kot predsednik tivolske konference 1909 in bil član komisije za sestavo tivolskih resolucij in ki sem se udeležil vseh razgovorov med Tucovičem kot zastopnikom srbskih soc. in našo stranko. Ustanovili so svoj mesečnik »Demokracijo«. V tem listu so z vso vehemenco — udarili po tivolski resoluciji, češ da je za »sedanje dni neprimerna in stranka bi storila bolje, če se ne bi sklicevala nanjo«, da je »reakcionarna in — hlapčevska«, čeprav je bila l. 1909 — revolucionarna. Očitali so ji, da ne priznava »možnosti samostojnega kulturnega življenja vsakega posameznega naroda« in so ji silno zamerili, da izjavlja »stremljenje, da se konstituiramo Jugoslovani kot enoten narod«.

»Demokracija« je živela dve leti. V nji je vse polno, kar je važno za zgodovinarja, ki bo presojeval tiste dni. »Mladini« so sicer dobro vedoč, da se je po ljublj. tivolski konferenci l. 1909 vršilo še več konferenc in da so Srbi in Bulgari od l. 1912 naprej bili stalno pod orožjem, vpili: »tivolsko resolucijo ste zaprli v omaro in sedaj jo odpirate na svojo sramoto«. In ljudje so jim verjeli in pritrjevali... Soc. dem. so očitali oportunizem za časa vojske, meščanskim strankam pa so odpuščali in

pisali, da je njih »oportunistična deklaracija praktična, izvedljiva, socialistični nebotični programi in resolucije so za enkrat gradovi v oblakih«. (»Demokracija« I. letnik, str. 68.)

Prvi razcep je bil tedaj delo mlajših, ki so v glavnem še-le v delavsko gibanje pokukali in hoteli seve ne oziraje se na vso zgodovino gibanja vpreči stranko v voz nacionalnega meščanstva, in pa oseb, ki jim je laskalo priznanje od strani buržujske inteligence. — Stranka se je pozneje pač pridružila gibanju, ki mu je bila dala početek majska deklaracija; to pa vsled tega, ker je nastala zagrebška resolucija, ki je opustivši nepotrebno navlako v majske deklaracije preizno izpovedala zahtevo, ki smo jo lahko akceptirali za svojo, in pa, ker se je vlada začela postavljati proti deklaracijskemu gibanju. Tozadevno izjavo sem podal na znanem šentvidskem zboru, dan po pretnjah iz Dunaja, izgovornih ob priliki ptujske nemčurske deputacije pri cesarju.

* Opomba: Gosp. Fran Erjavec, sedaj urednik »Ilustrovanega Slovenca« (priloga klerikalnemu glavnemu organu »Slovenca«) piše še danes (14. junija 1925): »Enako se skoro do zadnjega dne ni hotel pridružiti temu gibanju tudi oni del slovenske socialne demokracije, ki ga je vodil Anton Kristan, ker je programatično soglašal z idejo dr. Rennerja »Oesterreichs Erneuerung«. Ta Fran Erjavec je bil takrat »mladin«, sotrudnik »Demokracije« — sedaj je klerikalni urednik. Tako daleč je šla pri njem borba za — čisti socializem.

JOS. KOPAČ:

O preteklih dneh.

V.

Delo socialističnih agitatorjev v slovenskih deželah je bilo zelo težavno. Malo industrije; kmetiško ljudstvo v rokah dobro organizirane duhovniške stranke, ki je nad bogaboječim ljudstvom vladala z vso močjo, ki jo je imela cerkev. Zlasti ženske so bile izborno orodje v rokah naše politikujoče duhovščine. Shode razbijat so hodile ženske; ženske so vneto asistirale kaplanom, ki so z vso besnostjo branili našim agiatorjem vstop v kmetiške vasi. Ob volitvah so tkz. Marijine device bile vedno čile in požrtvovalne agitatorice proti nam. Stranka je probu-

jala nevedne, zapeljane in indifirentne. Tudi med žensko ljudstvo smo šli. Seve ženam najbolj govori in jih razume žena. Ali malo smo imeli sodružie, ki bi mogle in znale agitirati.

Med prvimi socialistinjami, ki so nastopile na shodih ter bodrile naše ženske za socializem, je bila pač:

Ada Kristanova, soproga Etbina Kristana. V prvih letih zakona je često spremljala svojega moža na njegovih agitacijskih potovanjih in je krepko posegala vmes. Nastopala je potem tudi sama kot govornica in agitatorica ter sotrudnica pri socialističnih časopisih.

— Rojena je bila l. 1873 v Novem mestu iz Černičeve rodbine, umrla je te dni v Glatsbachu. — Etbin Kristan je doma iz Šiške.

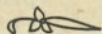
Žensko gibanje je bilo najizrazitejše v Idriji. Pod vplivom Etbina Kristana in Ade Kristanove so tam okrog l. 1899 ustanovile žene lastno svoje »žensko društvo Veda«, ki je prirejalo predavanja, zabave, igre itd. Med tamošnjimi dekleti in ženami je bila najagilnejša Katra Blaškova, pozneje omožena Vojskova, pa Rinaldova, Hladnikova, Stravsova itd. V Idriji in okolici je bilo tedaj zelo razvito čipkarstvo kot domača obrt. Idrijski konzum, da bi pomagal čipkaricam, je tudi takrat začel trgovati s čipkami, ali — ni šlo. Šele par let pozneje (l. 1904), ko so s pomočjo Antona Kristana žene ustanovile »Prvo idrijsko čipkarsko združenje«, je nastalo živahno vrvenje. Vodila je žensko gibanje v Idriji takrat Ružena Kristanova (rojena leta 1875 na Češkem; umrla l. 1920 v Ljubljani), ki je z redko požrtvovalnostjo delovala: kot pevovodkinja moškega in ženskega zbora, kot funkcionarka društva »Veda« in kot voditeljica »Prve idrijske čipk. zadr.«. Nji ob strani so delovale gori omenjene, tako da je zbrala

ta zadruga okrog 1500 čipkaric in je lepo uspevala. Ružena Kristanova je tudi prevela na češki jezik več lepih črtic in povesti Ivana Cankarja in drugih slovenskih pisateljev.

V Ljubljani, v Trstu, v revirjih so se posamezne žene sempatja oglasile na shodih in delovale v društvih, ali kakega posebnega gibanja ni bilo mogoče urediti. Pred vojno so v Ljubljani po inicijativi A. Kristana ustanovili »Ženski List«, kjer je pisala oz. urejevala Alojzija Štebijeve, ki se je takrat v stranki živahno udeleževala kot novinarka in govornica. Ali izšlo je le 10 števil —; bilo je premalo zanimanja in porazumevanja med samimi ženami.

Žene in dekleta so bile tudi v strokovnih organizacijah članice. Tako je štel organizacija tob. delavcev lepo število žena. Med funkcionarkami, ki so živahno delovale, je omeniti Fani Nedvedovo, ki se je omožila pozneje z dr. Zupanom, ki je umrl znane tragične smrti. — Tudi v predilniški, krojaški, papirniški, rudarski organizaciji so bile žene organizirane, ali agitatoric nismo mogli vzgojiti, vsled česar se nismo uspevali med ženami. Med železničarje je hodila agitirat z Dunaja so. Seidlova.

(Dalje.)

K. KOCJANČIČ:

Mednarodnost in esperanto.

(Dalje.)

Njiva, ki je prej komaj zadostovala za prehrano ene družine, sedaj ne bo zadostovala za prehrano več družin. Tudi če tisti kmet umre in zapusti svojim otrokom vsakemu kos zemlje, si bodo morali novi gospodarji poiskati drugih možnosti za preživljanje, posejanskih zaslužkov. To se pravi, da pojdejo recimo poleg dela na svojem gruntu opravljati tudi delo v bližnji tovarno. Če se pa zgodi celo tako, da prepuusti, kakor je navada, kmet njivo prvorojnemu sinu, druge pa odpravi s toliko in toliko dote n. pr. v gotovini, ne da bi imeli več pravice uživati plodov očetove njive, tedaj se morajo izseliti s trebuhom za kruhom. Kajti

dote ne dobe nikoli toliko, da bi jim zadostovala za vse življenje, in čeprav bi jim zadostovala, njihovi otroci in otrok otroci ne bodo imeli od njega niti počenega groša več. — Isto je z živinorejcem, ki poseduje toliko in toliko glav živine. Imeti mora poleg živine tudi pašo, da ne bo živina gladu orknila. Toda živinorejcu ne bo nadloga samo naraščanje števila otrok, temveč tudi naraščanje njegovega živinskega blagostanja samega. Dokler ima 10 glav živine, zadostuje en travnik. Ko je bo imel pa 20 glav, je nujno potrebno, da poskrbi še za drugi travnik. S prvega travnika se je mekako preselil še na drugega. (Nadaljevanje.)

DAN GRIFFITH:

O izobrazbi.

Prava izobrazba omogoča, da napravijo ljudje iz sebe vse, kar se da v fizičnem, duševnem in mravnostnem pogledu najboljšega storiti. To pomeni vstvarjanje najboljšega iz sveta, ki je okrog njih, to je, da napravijo sebe za kar najboljše. Razvoj posameznika določuje razvoj družbe, v kateri živi.

*

Bernard Shaw piše, da je njegovo pravo izobraževanje začelo, ko je zapustil šolske klopi.

*

Kaj prida resnične izobrazbe ne moremo pričakovati od šol in učilišč kapitalistične države. Država je še vedno v rokah bogatih in silnih, katerih težnja je ohraniti svojo premoč potom sedanjega družabnega reda, ki ga hočejo za vsako ceno obdržati. Naše šole in vzgajališča so »zaklenjeni domovi« in ni mogoče pričakovati, da bodo vzgojila sposobne in delavne upornike proti obstoječemu družabnemu redu.

*

Na kratko in jedrnato povedano, naše šole in vzgajališča razdeljujejo območje svojega vpliva tako-le: osnovne šole so prostor, kjer se vzgajajo in izobrazujejo bodoči mezdni sužnji tako, kot se zdi njih gospodom najprimernejše; srednje šole so mesto, v katerem se vadijo gažisti ali takozvani duševni sužnji za isti namen kot je preje rečeno; javne visoke šole in vseučilišča so pa za to tu, da izobrazujejo premožnejše, da morejo vladati in da razumejo uživati življenje kar najbolj dovršeno.

*

Kapitalistovo naziranje na izobraževanje delavnih množic je, da se delavci izobražujejo v smeri in namenu, da bodo sposobni le za službo kapitalističnega razreda. Socijalistično naziranje na izobrazbo pa je, da naj se delavci izobražijo v tej smeri in v namenu, da bodo služili le sebi samemu in svojim sodrugom.

DRAGIŠA LAPČEVIČ:

Nesvoboda tiska.

Ko je slavní Milton govoril še slavnejšo Aeropagitiko, doslej še nenadkrljivi govor o svobodi tiska, je bil mnenja, in to mnenje je podprl z razlogi, da moremo priti do svobode tiska takrat, ko ukinemo cenzuro in vse preventivne odredbe. In v Angliji je resnično prišlo do svobode tiska in seve tudi do ukinitve cenzure, ker visoko moralno porazumevanje tudi njihovemu plemstvu in celo njih kapitalistom ni dovoljevalo, da bi izrabljali oz. izigravali svobodo tiska na načine, ki se pri nas na kontinentu, zla-

sti pa na Balkanu, tako često prakticirajo. Anglija ni imela v parlamentu zastopnikov niti male buržoazije niti kmetov, ali saj ne v tako merodajnem številu, da bi mogli zanesti v zakonodajo posebne knife, tiste knife, ki so lastni kmetom in drobnemu meščanstvu; Anglija je poleg plemstva in kapitalistične buržoazije pozvala v parlament tudi proletarijat, ki ni in ni bil nikdar prijatelj zased, knifov in podobnih prefriganostij.

Kako je to, da je mogoče pri nas, da smo dobili popolnoma dovršen zakon o

nesvobodi tiska? Brezpogojno je to plod naših posebnih razmer, v katerih je celo drobna buržoazija brez vpliva, ko tudi nimamo plemstva in ne dovolj kapitalistične buržoazije... in ko celo proletarijat ni niti zastopan v Narodni skupščini! In proletarijat je edini družabni razred, ki je iskreno udan demokraciji. Celo zemljoradniki so maloštevilni, pri nas je vse po svoji ideologiji le — kmet, ki se še ni povzpел na stališče »zemljoradnika«, poljedelca, in ki ima v politiki eno samo parolo: »nočemo in ne damo!« — dokler je v opoziciji, in ki je naravnost destruktiven, kadar pride na vlado.

Radikalna stranka v Srbiji je pred vojno imela tendencijo, da postane ideolog velike buržoazije; po vojni pa se je začela pokmetovati, zlasti je svoje kmetovstvo začela povdarjati, odkar je dobila v parlamentu za konkurenta pravo kmetско in zares destruktivno stranko, to je Radičevce. Da sta se ti dve stranki kot en mož izjavili za neslobodo tiska, je povsem umljivo. **Javno mnenje** je kmečkim strankam povsem nepotrebno, odveč, ker one imajo drugo sredstvo, in to je: **tajno mnenje**. Komunistična stranka je n. pr. popolnoma propadla, ker se je naslanjala na proletarijat, na razred, ki potrebuje brezpogojno javnega mnenja; ker ta stranka »javnega mnenja« ni imela, se je udušila sama v sebi in se je razšla. Radičevi kmečki stranki pa ni prav nič škodovalo, da so ji prepovedali njen tisk, njeno »javno mnenje«, ki ga je reprezentiral mal tednik, ker je ona izdajala ta list kot očiten luksuz, kajti ona se je dejansko **mного bolj sigurno** posluževala tajnega mnenja. In ona je s »tajnim mnenjem«, z agitacijo od moža do moža, dobila več glasov in mandatov, nego popreje, ko je imela »javno mnenje«. Radikalna stranka v Srbiji nekdaj ni uspevala z javnim mnenjem, z listoma »Samouprava« in »Odjek«, ki sta bila tednika in sta bila prav malo razširjena. Kmetске množice je k sebi privezala s **tajnim mnenjem**, s tem, da je po svojih agitatorjih ljudem na uho pripovedovala same neverjetne in absurdne stvari, in bolj so ljudje verjeli tem tajnim poročilom kot onim, ki so bila tiskana. Tisti veliki ideologi, ki so hoteli voditi to stranko po modernih kapitalističnih po-

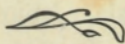
tih, so umrli; sedaj se vrača ta stranka med kmete, k demagogiji in nazadnjaštvu. Zato imamo pred seboj zakon, ki hoče udušiti javno mnenje, kajti kmečkim strankam je to »mnenje« nepotrebno.

Robespjjer je v jakobinskem klubu svoje dni govoril govor, v katerem je plediral za odpravo vseh kaznij, kajti, če so kazni tu, ni več svobode tiska, in največja kazen za lažnjivce je, da se v laži ujamejo, lažnjiv list se ne bo več spoštoval in noben ne bo lažnjivim časnikom verjel. Na te slavne Robespjjerove besede se spominjamo, ko gledamo v novem tiskovnem zakonu drakonske kazni celo za take stvari, ki se dajo raztegniti navzgor in nazdol in ki so tako rekoč napravljene kot limanice za novinarje. Med temi je na vrhuncu § 74, ki je tak, da ga ni imela niti prejšnja nazadnjaška, uradniška Avstrija, dasi je imela vse polno kaučuk-paragrafov. Svetinja javnosti parlamentarne diskuzije in parlamentarnega dela je bila toliko zagarantirana, da so časopisi dali poslancem zaplenjene članke s prošnjo, da so jih potom parlamentarnih interpelacij imunizirali. Preje zepljenjeni časopisni, tiskani članki so potem kot parlamentarne interpelacije neovirano bili natiskani v časopisih.

Vsa hipokrizija pa je, če se hoče zadaj za zaščito Vladarja imeti zaščitenes še druge. Tudi zaščita Vladarja je v zakonu nepotrebna, ker je on že v skupščinskem poslovníku zaščiten in zavarovan: Če poslanec zavleče krono v diskuzijo, ga predsednik opomni in cel pasus, ki bi bil izgovorjen o tem predmetu, se smatra za neizgovorjen in nezabelježen v stenografskem zapisniku. Izgleda, da je ta odredba v zakonu bila potrebna radi drugih, ki se preradi skrivajo zadaj za osebo Vladarja...

S tem pa se ne samo ubija parlamentarna javnost, ampak se proklamira popolna nesvoboda tiska.

Op. ured. Ta članek je izšel v beogradski »Politiki« 4. avg. 1925, ko je bila usoda novega tiskovnega zakona že zapečaten. Našim čitateljem smo ga priobčili za to, ker je zelo značilen za naše politične razmere.

MILE KLOPČIČ:

Prolog.

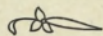
(Sometom Človeka Množice.)

Mene je črna množica rodila,
ki so z vlačugo jo psovali brati.
Pred mé so njeni sneli se ornat,
da me s krvjó lahko je podojila.

S krvjó mi duša bila je dojena,
s krvjó vseplodne množice sem sin,
in ona mati moja brez imena.

Tedaj sem prvič čutil trepetati
nje dušo, ki se v nadi je dušila,
in kri, ki je iz njenih grudi lila.
Spoznal sem bil, da je Vseplodna Mati!

Glej: ako rodni sin tvoj bdí in poje
trpljenje, nade, hrepenenje, boje,
boš še molčala in ne pojdeš ž njim?

Iz ruske poezije:

PETER ORJEŠIN:

Vstajenje.

Zapad se je od groze sesédel —
zavihtel je nad njim meč Iztok
in ga s svete Zemlje pomedel
z milijoni svojih nog.

Polmesec je zginil z mošéje
in s cerkve — uporni križ;
s krvavih ran pa milost véje
ko na Razpetega strmiš.

Pogin, konec Parizu,
dvignil se je Iztok,
skozi uralska okna že blizu
vidim zagorelost mongolskih rok.

Indija si pere svojo togo
praznično, — za vstajenja dan.
Žrtve novemu Bogu
zažiga zakaspiški kan.

London se je nagnil v morjé,
razrušen je sivi Berlin;
v radóst se spreminja gorjé
obsojenih v grozo temin.

Z Montblanca že nova se vojska spušča,
v nebeškem sijaju odseva nje obris;
in svoje šotore zapušča
upapolno celó stepni Kirgiz.

F. SOLOGUB:

Odpri vrata svoja!

Odprí ti vrata svoja
in preglej okrog doma ograjo;
ne išči v teh časih pokoja,
oči naj spanja ne poznajo.
Mogoče da ravno to noč
te kdo pozóve odkod:
boš li hitél na pomoč?
in se podal na neznano pot?

Ali je mogoče zdaj spati?
Pomisli: tam v nóci, zapuščen,
na pomoč začne zváti
osamljenec ranjen, izmučen.
Tedaj idi pred prag in odprí
in plamenico seboj vzémi;
če tudi pri tem pogin ti pretí
a tega ki kliče, spasi in objémi.

ANTON SLUČANOVSKI:

Neskončnost.

Evangelji, Koran, Psalmi in Razodetje,
saj to sem jaz in vsaki čas — trenutje:
moja duša — davni veki, a telo — isker tlénje,
Olimp in Hindu Kuš, Sinaj in Ganga posvečenje...
So carjevali, jih pozabljali... Kot Fatom neizbežen
bežijo tisočletja, le jaz sem nedosežen.

Danes Bog, a jutri vedno znova gnán,
hrepenenja večnega navdán...
Priprostega pastirja zavidam za njegovih ovčic krog,
ker on ljubi in je ljubljen, a jaz sem samo Bog.

ILIJA ERENBURG:

Pri oknu.

Temno.

Streljajo.

Mi? Oni? Saj je vseeno!

En dan ali en mesec? Ne vem!

Mogoče sanjam? Kakó da tako dolgo traja?

Kroglja je letela mimo. Zakaj pa mimo?

Težek, suhi sneg leži —

ni kam ga več odkidati.

Pijan vojak popeva:

»Vstanite bratje!...«

Jata črnih vran kriči

in ženska tuli v stražnici:

»Zakaj si me zapustil?... Borja, rodni moj!...

morala bom po svetu še nocoj...«

Če bi občutil zlobo — streljal bi v te mrke obraze!...

če bi imel še kaj solz — bi plakal...

»Tovariš! prišel je čas!...«

Nekam vsi tekó... Smiluj se nas!...

Sneg na vojaki, na zemlji in na srcih

ne skopní... Čemú nam vesna?...

»Hurá!« Nekomu se pred smrtjo bléde,

ali pa od pijanosti...

Pa kaj češ! Odskakuj in poj po novi módi,
delaj šum, žugaj, streljaj in zravnano hódi!...

Ti si mi prava! Vlačuga!

Draga moja! Ostani zdrava!

»Vsem! Vsem! Razglas!

Spasite! Streljajte! Naprejš!

Zatisnejo oči jim v poslednji čas

in samo veter jim bo pel:

»Večen spomin padlim za Svobodo!...«

Pridejo drugi, tujcev nebroj

in se ponorčujejo nad tvojo usodo.

Ne, ne morem! Rusija!

Daj mi umreti ob enem s Teboj!...

DR. JAN HERBEN:

Gradba demokracije.

Francoski zgodovinar, republikanec iz leta 1840, M. Mignet, začenja svojo knjigo o francoski revoluciji tako-le: »Očrtati hočem na kratko zgodovino francoske revolucije, ki začenja v Evropi dobo novih družb kot je začela angleška revolucija dobo novih vlad.«

S tem Mignet ne pove nič drugega nego, da sta v 19. stoletju na evropskih tleh tleli dve revoluciji, starejša angleška in mlajša francoska, in da je vpli-

vala vsaka po svoje in vsaka v drugačni smeri. Angleška je učila ljudi misliti o novi demokratični vladi in sama francoska revolucija se je od nje učila. Francoska revolucija pa je silila ljudi, da so začeli premišljevali o ustanovitvi nove demokratične družbe in s tem o ustvarjanju novega svetovnega nazora. Res se tudi od začetka devetnajstega stoletja z besedo »demokracija« izražata dva različna pojma: demokracija kot državna vlada in demokracija kot splošno mišljenje družbe.

Ne bo napačno, če nekoliko pogledamo v zgodovino. Ko je l. 1789 izbruhnila francoska revolucija, so francoski revolucionarji že imeli nekakšne pojme o tem, kako se more srednjeveška vlada nadomestiti z drugo vlado, kako se more despotična ali absolutistična vlada kraljev izpremeniti v konstitučno(ustavno) vlado, pri kateri ni treba, da bi bil narod mutec ali brezpomemben činitelj. Pot do ustavne vlade je zadosti dolgo kazal razvoj angleške vlade, potem pa revolucija iz l. 1688, ko so na Angleškem zamenjali dinastijo, ko so pahnili iz prestola poslednjega kralja iz rodu Stuartovcev in nastopili vlado Viljema III. Oranjskega. Ta angleška revolucija je dala svetu nauk, da predstavlja vlado nad narodom sicer kralj, ali ima jo v svoji moči narod, oziroma da kralj kraljuje, ali ne vlada. Angleški razvoj je dospel tako daleč, da je moral Viljem III. priznati sledeča načela: da ne sme brez privoljenja narodnega zastopstva biti izdan noben zakon; da ne sme biti razpisan noben davek; da ne sme imeti redne armade; da se ne sme nikogar preganjati ali zapreti edino na povelje kralja ali kakega ministra; da se noben uradnik ne sme pri izvrševanju svojih opravkov sklicevati na kako kraljevo povelje, v namenu, da bi opravičil kako prekršitev zakona (pa naj bi bila še tako majhna); da cerkev ne sme imeti vpliva na državo in da je tedaj zakonodajna moč v narodu ne le razdeljena med kralja in narod, ampak da je zakon najvišja moč in da spada pod moč zakona tudi kralj sam. Preje se je reklo: »a rege lex« (od kralja zakon), potem pa se je uveljavilo »a lege rex« (po zakonu kralj). Takšnemu vladnemu sistemu se pravi ustavna vlada. Angleška revolucija je bila tedaj nauk tudi za vladarje, ki so bili izvoljeni po predpisih cerkve, ki pravijo, da je kraljevska moč od boga in tedaj nedotakljiva in dedna. Vladarsko dostojanstvo je bilo očiščeno srednjeverskega praznoverja; nadzmišelná tajnost je izginila; napačno in škodljivo mišljenje, da je kraljevska moč nekaj več kot temeljni zakoni dežele, se je korigiralo in pojasnilo. Lahko se reče, da je bil od tega časa v Angliji kralj samo prvi uradnik države, in so vsi poznejši poskusi angleških kraljev n. pr. Jurija III., da bi bila kraljevska moč povečana na škodo parlamentarov,

končali brez uspehov, ker je bil narod proti.

Francoska revolucija je imela v tej smeri ta vzor, da je poslala kralja na morišče, in da se je — kakor trdi Carlyle — francosko ljudstvo, ko je pregledovalo prevrnjeni in razbiti kraljevski prestol, prepričalo, da tudi francoski prestol ni bil nič drugega nego sedež iz sedem desek in da na njem ni bilo nič nadčloveškega ali božanskega, kar so v Angliji že davno poprej vedeli.

Nekaj prav novega je dala svetu Francija, in to je bila — nova družba. Kaj je pod tem zgodovinar Mignet mislil, je naznačil s temi besedami: »Francoska revolucija ni izpremenila le politične moči, ampak tudi vso notranjost naroda... Zamenjala je samovoljo z zakonom, privilegije z enakostjo; odpravila je stanovske razlike med ljudmi; osvobodila je državo provinc, industrijo cehovske nadvlade in korporacijskih obvez, poljedelca podložništva fevdalcem in bremena desetine; nesvobodno lastnino je izpremenila v postopno dedno svojino; vse skupaj pa je uredila v eno državo, v eno pravico, v en narod.«

Ta revolucija je pretresla vse misli cele Evrope in je vsilila evropskim ljudem novi način mišljenja. In to mišljenje je bilo od l. 1789 dalje splošno revolucijsko. Če se je tudi pojavilo malo materialnih revolucij — izvzemši leta 1848 — vendar je vsa Evropa v minulem stoletju mislila revolucijsko. Nove ideje in nova morala so pravzaprav zamenjale stari svet. Stare monarhije in stare ideje so sicer zmagale še enkrat l. 1815 po Napoleonovem padcu, poskusile so celo zadušiti z duhovnim nasiljem, z ječami in umori revolucijske misli, ali vse zaman: ničesar niso zadušile. Slavnega »Proglášenja človeških pravic« z glavnim političnim načelom, da prihaja vsa moč iz naroda in da je zakon izraz splošne narodove volje, ni bilo mogoče spraviti več iz sveta.

Dandanes je že mogoče, da se obrnemo nazaj in pogledamo, kako je teklo demokratično življenje minulega stoletja in kakšna sredstva so mu dajala potrebne moči in sile. Emil de Laveleye je v svojem spisu »Vlada v demokraciji« prav srečno in skoro proško razložil, s katerimi vprašanji se bo začelo dvajseto stoletje in jih tudi po-

skušalo rešiti. Pokazal je na vprašanja, ki jih je devetnajsto stoletje načelo, ki pa tvorijo sicer temeljni del splošnega evropskega interesa in življenskih naziranj, ki pa so ostala še otvorena. Po Laveleyevem prepričanju bosta v dvajsetem stoletju najvažnejša: socialna vprašanja in versko vprašanje. Tretje in četrto vprašanje, ki pa sta po njegovem mnenju bolj podrejenega pomena, se pa tičeta vladnih odredb in narodnostnih razmer tam, kjer so različni narodi v eno državno celoto povezani.

S temi štirimi problemi se sicer ni izčrpavalo vse zanimanje liberalizma in demokracije ali bile so to vendar štiri glavne poti, po katerih je korakala evropska družba v demokracijo. Razume se, da je bilo še več postranskih manjših potov, steza in stezic, o katerih bomo še tudi govorili.

*

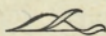
Prvi pogoj demokracije je bila težnja **razširiti splošno izobrazbo**. Ta pogoj je seve tudi zadnji! Devetnajsto stoletje je začelo tudi to težnjo realizirati. Razširjenje prosvete, gojenje splošnega izobraževanja in delo za splošen blagor je usposabljal ljudi v vseh deželah, da bi znali misliti. Dokler žive

ljudje v bedi in nevednosti, ne morejo biti demokratje. Laveleye je načrtal pot k probuditvi ljudstva, pa naj bo ta prebuditev že v narodnostnem ali naprednem zmislu, tako-le:

»Ustanovite v kraju, kjer živi še nezavedno ljudstvo, šole, zgradite železnice in postavite tiskarno: po 20 letih je narodno čutenje probujeno; druga generacija pa bo že revoltirala, če bo kdo poskušal zatreti to čutenje. Z izobrazbo prihaja v človeka samozavest in tak človek hoče slobodno uravnnavati svoje nadaljne korake. Kakor s posamezniki, tako je z narodi. Če so narodi v celoti nezavedni, jih vodijo drugi, tudi tujei. Ko se izobrazijo, je vsako je-robstvo nemogoče; nikdo ne trpi več tujih gospodarjev. Hočejo iti svobodno, prosti okov in tutorstva, da izvrše svoje dolžnosti. Na tak način se rodi narodnostno vprašanje, iz napredovanja v izobrazbi.«

Napredni ljudje so začeli zato povsod s šolami, izobraževalnimi tečaji in zavodi, s poučnimi časopisi, s knjigami in tiskovinami.

Geslo je postalo: »**Izobražujmo se, da bi mogli postati svobodni.**«

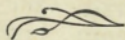

GUSTAV STRNIŠA:

Usoda.

Nesoglasje se zgošča v mračno puščobo, v blatu pušča zabloda svoj sled; grbasti kostanj gol kaže trohnobo, jedgek in stisnjen v travi ždi cvet.

Kam greš dekle mimo mene po cesti? — Že v megli je vtonil pogled njen blesteč; kaj svetu nežne, cvetoče prelesti, v blatu zvenel bo cvet nje dehteč.

ANGELO CERKVENIK:

Skozi železni oklop smrti.

»Naprej!«

Tako sem zaklical, a sam se nisem dvignil. Infanterist, ki je ležal poleg mene, je sicer moje povelje ponovil, a dvignil se tudi on ni. Že pri petem, šestem vojaku je povelje zamrlo in dolga vrsta mož je ležala kakor pribita, privijajoč se k zemlji. Naokrog se je dvigal dim razpočenih granat, pomešan s prstjo in kamenjem ter s strohnelimimi kostmi mesece in leta tod ležečih človeških

okostnjakov. Smrad nas je dušil in nam moril misli in čustva. V telo zemlje smo rili, z lopatami smo si kopali vdolbine, da bi se skrili vsaj pred gosto, živo mrežo žvižgajočih izstrelkov strojnih pušk in nihče ni mislil na povelje, na naskok.

»Naprej!«

Zopet je zadonelo povelje, to pot od zadaj — in nihče ni niti poskusil dvigniti se.

Še mnogokrat je zadonel klic: »Naprej!«

Mnogokrat, a vselej zaman.

Granate so padale vedno bližje, nekatere so se razpočile celo v vrsti in v zrak je zletelo zdaj tu zdaj tam razkosano truplo. In tedaj so se možje zmerom dvignili in poleteli za nekoliko korakov naprej. Tudi jaz sem skočil in se zopet vlegel. V tistem trenutku se je zapičila pred menoj v zemljo, debelo žvižgajoč, težka granata. Njen pok se je zamolklo razlil in nas s svojim temnim težkim glasom pribil še silneje k tlom. Zemlja, pomešana s kamenjem, nas je zasula. Nekdo je bil ranjen in je zaklel, nekdo je presunljivo kriknil in smrtna tišina je pokrila za nekoliko trenutkov širo no reber.

Nepričakovano je nekdo zarjul z živinskim glasom. Zatrepetali smo. Nepopisna groza mi je stisnila grlo. Infanterist Volk, ki je ležal blizu mene, je vzel v roke ročno granato, odtrgal je vžigalnik in jo položil tik k svoji glavi. Razpočila se je z ostrim sikajočim glasom in ranila več ljudi. Volku je izbila — kakor sem pozneje zvedel — levo oko, odnesla mu je kos črepinje, razrila mu levo ramo in se zapičila na mnogih mestih v levo stran telesa.

»O-o-o...« je hreščeče zaječal.

*

Dva meseca pozneje sem posetil v tridentski vojaški bolnišnici Volka, kajti njegovo dejanje mi je bilo tako nerazumljivo, da sem mu hotel na vsak način priti do dna.

Volk je bil namreč miren in trezen človek. Nikdar se ni prepiral, nikdar ni bil pijan, niti kvartal ni. Bil je plah, boječ, včasih premolčoč, skoraj melanholičen in otožen. Rad je ubogal; vsakemu povelju se je uklonil, ne da bi mrmral ali ugovarjal. Pri vsaki eksploziji granate (čeprav je bil popolnoma na varnem), se je njegovo telo vidno streslo in sklonilo. Njegovo dejanje se mi je dozdevalo, če sem mislil na značaj takšnega človeka, neverjetno, vzlic dejstvu, da sem dogodek sam videl.

Pristopil sem k njegovi postelji. Glavo je imel ovito z belimi obvezami, le desno oko je bilo neobvezano in je nepremično nekam zrlo. Levo roko, prsa in skoraj ves gornji del života je imel prevezan. Ni me takoj opazil. V sobi je bilo tiho in soparno. Muhe so šumeč re-

zale gosto soparico. Kaplje potu so mu leno lezle po rdečem, nabreklem vratu.

»Volk!«

Poklical sem ga.

»Kaj je?«

Čvrsto in razločno je vprašal.

»Ali me poznate?«

Pogledal me je in vzdihnil.

»Gospod... poznam, poznam!«

Povedal mi je tedaj, da so mu odrezali levo roko, da mu je izteklo levo oko, da pa je sicer zdrav in da so možgani ostali popolnoma nedotaknjeni. Dolgo časa sva se skrbno izogibala pogovoru o tistem dogodku, zaradi katerega sem bil pravzaprav prišel v bolnišnico. Končno pa me je sam rešil iz zadrege. Dejal je:

»No, in zdaj sem pregnal grozo smrti! Ne bojim se je več, ker nimam več roke in očesa.«

Nisem ga natančno razumel, dasi sem nekaj zaslutil; spoznal sem, da je zdaj prišel pravi trenutek.

»Ne razumem vas; zdi se mi, da se nekako veselite, da ste zgubili roko in da ste ob oko.«

»Da se veselim? Ne, toda... kako bi vam povedal... kako? Veseli me ne... ampak — rešen sem, vidite!«

»Rešen?«

»Rešen, da! Vidite, gospod poročnik, rešen pred smrtno pošastjo. Smrt ni strašna, strašni so le trenutki zalezovanja. Zalezovanje smrti je najpošastnejše, je strašna inkvizicija duha človekovega, borba duha za materijo proti materiji smrti!«

Vedel sem, da mi bo vse razložil.

»Ležal sem« — tako je pripovedoval — »sredi topniškega ognja. Vse okrog mene je ječalo pod strahotnimi udarci topovskih izstrelkov. Vsaka eksplozija je bila rahel zbadljaj končka igle v mreno mojega duha. Zbadalo me je nepretrgoma. Po dveh urah sem ostal sam od vse stotnije; vsi drugi so bili mrtvi ali ranjeni. Drugi, nepoznani ljudje so prišli v mojo okolico in govorili so čuden, popolnoma neumljiv mi jezik. Pa so zginili in so prišli zopet drugi. Dva dneva sem ležal v takšnem peklju. Smrtna pošast me je preganjala z blazno stanovitnostjo in krutostjo, ki mi je danes nepojmljiva, ker je vtis presilen za človeške možgane v vsakdanjem razpoloženju. Zdi se mi, da se možgani v borbi proti smrtni pošasti razširijo, da zamorejo sprejemati in vsesavati

utise, ki jih morejo sicer prenesti le mase stoterih, mogoče komaj mase tisočerih možganov. Pregarjalo me je in ni me hotelo zadeti. Mimo ušesa je zdrvelo, morda samo milimeter oddaljeno od njega, tako da sem čutil vroči dih izstrelka.

Venomer se je ponavljalo: nešteto-krat je zažvižgalo mimo mojega telesa, vse okrog je bilo preorano in premleto, s krvjo prepojeno, z možgani pognojeno, s kostmi posejano, da bi pusti Kras iz krvi, možganov in kosti lahko ponovno bujno pogнал in svetel. Poleg mene je hodilo, svoje požrešne oči je upiralo vame, kakor kače svoje v izbrane žrtve, v svojem vrtincu me je držalo na neki mrtvi točki kakor bi držali enako silni magneti, enako odaljeni drug od drugega in od središča, porazmeščeni po obodu kroga, košček železa v središču... Čutil

sem, kako se je zaletavalo vame, kako ga je grabilo, kako je za kratek trenutek postal kak magnet silnejši in me povlekel bližje k sebi, kako se je pričela besna igra med smrtnimi magneti... Metalo me je sem in tja, kakor žogo... Žrelo sekajoče kače smrti se je odprlo in se zagnalo, in še v istem trenutku se je odprlo drugo, tretje; tisoč in tisoč novih, še strašnejših... V divjem metežu sem se vrtel in skakal od žrela do žrela, vsakokrat natanko spoznavajoč, da prihaja konec, smrt, ki je pred vsakim žrelom bolj grozopolna. Nad prepadom sem stal, v prepad sem gledal, zavest sem izgubljal, na tenki nitki sem visel, okrog in okrog žrela... in niti ganiti se nisem mogel...

Le blaznost bi me mogla rešiti.

(Dalje prih.)

K. KOCJANČIČ:

Klic iz groba.

Strohnél katafalk.
Truden polmrak,
leden
in težak
mojim mrtvim očem.
Odprite! Odprite!
Obraz življenja?
Obraz hrepenenja?

O bela lobanja,
režeča se v plesnivem blatu katakomb!
Vi moje misli —
ogabni smrad raztekajočega se mozga.
Strupeni dih uvenelih krizantem!
Odprite! Odprite!
Naj zgnijem v solncu!

EMIL ZOLA:

Štirje letni časi Ivana Gourdonga.

IV.

Zima.

Januarja meseca so navadno dnevi zelo žalostni. Ko sem se neko jutro prebudil, me je prevzelo nenadno neko čudno vznemirjenje. Led se je začel tekom noči tajati in ko sem s hišnega praga pogledal na polje, se mi je zdelo vse podobno veliki, sivi, od blata oškropljeni in raztrgani krpi.

Gosta megla je zakrivala obzorje, v katero so dvigali drevoredni hrasti žalostno svoje rjavkaste veje, kakor vrsta spektrov, ki gleda, kako se bolj in bolj kopiči vsa ta siva, gosta vlaga.

Razkopano zemljo so pokrivala motne mlake, ob katerih so ležali kupi umazanega snega. Oddaleč se je dvigal žugajoč šumeči glas Durance.

Zima je zdrava, če je nebo jasno in zemlja suha. Ostri zrak reže po ušesih in ti hodiš ves vesel po oledenelih stazah, ki odmevajo pod tvojimi koraki s srebrnim glasom.

Čista, snežnobela polja se raztezajo pod rumenim solncem; a nič ni bolj žalostnega kakor čas, ko se led taja. Sovražim megle, katerih vlaga ti teži na ramenih.

Vztrepetal sem pod sivim nebom, vrnil sem se hitro v hišo in sklenil sem, da se tisti dan ne podam na polje. Saj ni manjkalo dela doma.

Jakob je že bil vstal. Slišal sem, kako je veselo žvižgal pod nekim pristrešjem, kjer je pomagal delavcem pri dviganju nekih vreč žita. Mladenič je imel že osemnajst let, bil tršast in mo-

čan. Ni imel pri sebi strica Lazarja, ki bi popustljivo ravnal ž njim in ga učil latinščine. Jakob je bil pravi kmet, neutrudljivo delaven. Jezil se je, če je videl mene delati, ker je menil, da moram ob svojih letih počivati.

Uprav ko sem ga tako gledal oddaleč, mi je skočilo za vrat nežno bitje in položilo svoje rožice na moje oči, vprašujoč:

— Kdo je? —

Nasmehnil sem se in odgovoril:

— To je moja mala Marija, ki jo je mati ravnokar oblekla!

To moje drago dete je imelo okolu deset let; deset let je bila veselje in sreča našega doma. Rodila se je zadnja, v dobi, ko nismo več pričakovali otrok in smo jo zato toliko bolj ljubili. Njeno šibko zdravje nam jo je delalo še dražjo. Ravnali smo ž njo prav milo, njena mati je hotela, da postane prava, pravcata gospodična in jaz se nisem upal upreti tej njeni želji, saj je bila Marija res dražestna v njenih svilenih, s trakovi okrašenih oblačilih.

Marija ni hotela z mojih ram doli.

— Mati, mati, je kričala, — pridite pogledat, kako jaham!

Babet je vstopila in se nasmehnila. O, uboga moja Babet, kako sva se že postarala! Spominjam se, da sva se tisti dan tresla mrazu in se žalostno pogledovala, ko sva ostala sama. Le najina otroka sta nam vračala mladost.

Zajtrkovali smo molče. Morali smo vžigati luč. Rdečkasti žarki so odsevali po sobi in jo napolnjevali s smrtno žalostjo.

— Mah! — je vzkliknil Jakob — bolje ta vlažni dež, kakor tudi mraz, ob katerem bi zmrznile naše olivke in trte...

In hotel se je pošaliti, pa je bil tudi on vznemirjen, čeprav ni vedel zakaj. Babet je imela grde sanje in mi smo poslušali njeno pripovedovanje, smejoč se z ustnicami in jokajoč s srcem.

— Vreme je, ki nas dela nejevoljne! — sem rekel pomirjevalno.

Da, da, vreme je tako, je dodal Jakob. — Grem po drva, da zakurimo.

Veseli plamen je dvigal široke svetle odseve po zidu. Debla so zagorela z veselim prasketanjem, puščajoč na dnu gorečo žerjavico. Sedeli smo pri peči. Zrak je bil zunaj topel, v hiši pa ledeno vlažen. Babet je položila Marijo na ko-

lena; govorila je tiho ž njo, veseleč se njenega živahnega čebljanja.

— Ali greste, oče? — me je vprašal Jakob. — Pogledava v kleti in po žitnicah. —

Šel sem ž njim. Že nekaj let smo imeli slabo žetev in trpeli vsled tega velike izgube. Drevesa in trte so bile zamrznile. Toča nam je uničevala žito in oves. Češče sem dejal, da mi je sreča, ki je žena, na stara leta obrnila hrbet, ker mrzi starost.

Jakob se je smejal in pravil, da je on še dosti mlad in da ji bo sedaj on dvoril.

Bili smo sredi zime, v mrzlem letnem času. Čutil sem, da vse krog mene umira. Po vsaki izgubljeni nadi sem mislil na strica Lazarja, ki je ostal do smrti tako miren. Spominjal sem se ga, proseč ga za njegovo moč in pogum.

Okolu treh popoldne se je že popolnoma zatemnilo. Podali smo se v skupno sobo. Babet je sklonjena šivala pri peči. Marija, sedeč na tleh, nasproti ognju, je oblačila svojo lutko. Jakob in jaz sva sedla za pisalno mizo iz mahagonovca, ki nam jo je zapustil še stric Lazar. Pregledovala sva račune.

Okno je bilo kakor zazidano. Megla, ki se je držala šip, se je razgrnjevala zunaj kakor veliko, temno zidovje, za katerim se je odpirala strašna praznina, nepoznana pogubnost. Le neki silni, visoki šum je odmeval iz tišine.

Poslali smo delavce domov; obdržali smo pri sebi le našo staro služkinjo Margareto. Ko sem dvigal glavo in prisluškoval, se mi je zdelo, da visi naš dom sredi prepada. Pogledal sem na ženo in otroke; v očeh mi je bila videti bojazen starih in slabotnih, ki čutijo, da ne morejo več varovati svojce pred nepoznano nevarnostjo.

Šum je naraščal. Zdelo se nam je, da nekaj pritiska pri vratih. V istem hipu so začeli konji v hlevu močno rezgetati, živina mukati. Vstali smo, blede, nemirni. Jakob je tekkel k vratom in jih odprl.

Val kalne vode je na mah preplaval sobo.

Duranca je prestopila bregove. Bila je ona, ki je že od ranega jutra dvigala oni vedno močnejši šum. Led se je tajal in povzročil poplavo. Hribi in griči so se izpremenili v hudournike, ki so se vsi

stekali v reko. Gosti, megleni zastor nam je dotlej zakrival trpko resničnost.

Voda je že večkrat sredi hude zime, ko se je jel led tajati, prišla do vrat našega doma, toda val ni bil še nikoli tako silen. Iz odprtih vrat smo videli dvorišče izpremenjeno v jezero; voda v sobi nam je že segala do gležnjev.

Babet je vzdignila Marijo, ki je stiskala jokaje lutko k sebi. Jakob je

hotel ven, da odpre vrata hlevov, toda mati ga je zadrževala, proseč ga, naj ostane. Voda je med tem neizmerno naraščala. Porinil sem Babet k stopnicam.

— Hitro, hitro, pojdimo v gornje sobe! — sem zaupil. —

In prisilil sem Jakoba, da je šel prvi naprej. Jaz sem zapustil pritličje zadnji.

(Konec prihodnjič.)

ČULKOVSKI:

Razodetje.

Težko mi je bilo na duši, obup mi moril je srce
in mračno so zrle z daljave na mene sive gore;
širna dolina se mi je zdela kakor žalostno grobišče
in težka megla se je vlegala na oropano strnišče.
Bele breze so trepetale v strahotnem trepetu
in jata žerjavov je bežala pred oblaki v plašnem polétu.
Po kalnih strugah se je zdelo, da se pretakajo človeške solze
in v vrbah je v vetru vzdihovalo pretežko gorjé.

Tedaj pa se je nagnil z nebes sam Bog in me je na čelo poljubil
in mi je v svoji ljubezni vso svojo neskončnost in lepoto v dar ponudil.
In zgodilo se je čudo prečudežno —
— v mojo dušo se je vselilo nebó,
da se je zbudila iz morečega sna
in je zapela vriskajoča in presrečna vsa.
Žalostna zemlja se je spremenila v raj,
nad njo je razlilo solnce ves svoj sijaj.
Grobišča-doline so spet oživele
in breze so sanjavo zaželestele;
sive gore so vabile pod plašč zeleni
in žerjavi so blesteli v solnčno zlato potopljeni.
V strugah mesto solz so šumljali kristali
in v vetru so vrhovi vrh o ljubezni šepetali.

Od tega dne najraje pod svobodnim nebom se sprehajam
in v njega neizmernosti na božjem liku se opajam
in čakam, da se nagne k meni Bog in váme dáhne
in vsajena v srce mi lepota bujno se razmahne...
Kdor hoče kakor jaz, okušati nebes sladkosti,
naj gre z menoj v naravo, pustí doma vse učenosti.
Modrost edino črpa naj v tej knjigi večno odprti,
življenja se napije naj z božjih ust in ne poznal bo smrti!

A. K.:

Vzroki in še marsikaj...

II.

Prvi razcep je utemeljila »socijalistična mladina« v svoji poslanici, ki jo je natisnila v 1. št. »Demokra-

cije« (urednica Alojzija Štebijeve), tako-le:

»Slovenski-jugoslovanski socijalizem se do danes še ni razrastel v krep-

ko gibanje, ki bi vsaj soodločilno vplivalo na življenje slovanskega juga. Vzroka sta predvsem dva: malo razvita industrija, trgovina in prometna sredstva, ki ustvarjajo delavca, predbojnika socialistične misli — in pa dejstvo, da jugoslovanska socialno-demokratska stranka, ki je do danes edina pri nas propagirala socializem, ni vedno in povsod dovolj globoko in široko zajemala iz naroda. Propagatorji in voditelji stranke se ne zavedajo tega, da so sicer socialistične ideje mednarodne, vsemu človeštvu skupne, ali da se te ideje oblikujejo in udelejujejo pri različnih narodih različno, odgovarjajoče pač mišljenju in čustvovanju posameznih narodov, medsebojnemu razmerju družbenih slojev ter višini politične in gospodarske organizacije, ki so jo dosegli. Idejno zajemajoča iz nemškega socializma je enostransko posnemala delovanje nemške socialno-demokratske stranke in njenih naprav. Vsled tega se tudi ni moglo krepko razvijati lastno produktivno duševno delo. Posledica tega je nejasnost v načelih in nedoslednost v taktiki. Tako koleba stranka med radikalizmom in oportunistom: načeloma, teoretično hoče biti radikalna, v dejanju, praktično je oportunistična.

Da je torišče stranke tako majhno in da so njeni uspehi tako neznamiti, je vzrok tudi v tem, da se je stranka pri svojem delovanju omejevala le na industrijsko delavstvo.

Naravno je, da se opira nemška socialna demokracija skoro izključno na industrijsko delavstvo. Njen delokrog se razteza po visoko razvitih industrijskih in agrarnih ozemljih, kjer je socialna diferenciacija že daleč napredovala. Delavcu stoji nasproti visoko razvit in razrednozaveden razred velikih posestnikov, mogočnih industrijskih in finančnih podjetnikov. Takšen položaj napravlja boj proletarskih mas enostavnejši in omogočuje izraziti razredni boj.

Pri nas sta industrijski in finančni kapital šele v razvoju in se mahajata v pretežni večini v rokah tujcev. Isto velja v veleposestvu, ki je vrh tega še monopolizirano v cerkvenih in plemenitaških fidejkomisih. Zgolj industrijskega delavstva je malo. Tuj kapital uvaža

tujerodno delavstvo, nasilno raznaroduje domače, ki je še večinoma nekvalificirano. Tuj kapital stremi po tem, da vtelesi jugoslovanska ozemlja svojemu imperijalizmu, da nas tako oropa vsake svobode ter uniči našo narodno individualnost. Iz tega vzroka mora naše delavstvo izvajati še boj za narodni obstoj. Narodni in socialni boj priti tujemu kapitalu in podjetništvu se strneta v eno in vsled tega je obrnjen naš razredni boj v prvi vrsti navzven, pri čemur pa je samoumevno, da je treba bojevati vzporedno razredni boj tudi na znotraj.

Razrednega boja pa ne pojmuje v tem smislu, da proletarijat premaga in podjarmi nasprotnika, da najpopolnejše zagospoduje nad njim in vso družbo. Razredni boj gre marveč za tem, da izruje razlike, da uniči gospodstvo enega razreda nad drugim in nad vso človeško družbo. Razredni boj tvori sredstvo pri demokratizaciji družabnega življenja.

Socialne diferenciacije v velikem obsegu pri nas še ni, ker je narod po svoji pretežni večini kmetiški. Vsi drugi sloji pa, ki izhajajo po svoji večini iz našega kmetiškega življenja, še nimajo osebnosti, njihovo naziranje je še vkovano v predsodke kmetiškega človeka. Naše industrijsko delavstvo, prepojeno z nazori kmetiškega človeka, ki je še zelo konservativno in stremi iz odvisnosti tovarniškega delavca po samostojnem življenju malega kmeta. Naš industrijski delavec je deloma še dvoživka. Na Slovenskem imamo malo buržuazije v pravem pomenu besede, ta se šele poraja in postane samozavestnejša šele takrat, ko bosta domača industrija in finančni kapital vse višje razvita nego sta danes. Mesto razvite buržuazije imamo pri nas le malomeščanstvo s svojim ozkosrčnim obzorjem. To malomeščanstvo je brez večjih političnih ciljev, vsled česar je politično manj zanesljivo, razredno pa skoro indiferentno.«

*

Citiram namenoma ta markantni del mladinske poslanice, ki so jo za svojo izdali zlasti Alojzija Štebijeja,

Anton Štebi, dr. Lemež, inž. Gustinčič poleg Albina Prepeluha in tov. Naj si ga pazljivi čitatelj dobro zapomni. Podčrtano sem podčrtal jaz. Zlasti opozarjam na odstavek o razrednem boju.

»Demokracija« je v tem tonu nadaljevala svoje delo. V svoj krog je vabila zlasti inteligenco povdarjajoč, da vrši »zgodovinsko misijo« proti starinom. No, nastal je — »prevrat«.

Mene so zatekli ti zanimivi dnevi težko bolnega v ljubljanski bolnišnici. Na socijalistični konferenci v Zagrebu sem zbolel. Dogodki so šli mimo mene, ne da bi mogel sploh vanje posegati. Da me je »Narodno veče« imenovalo za poverjenika v Narodni vladi po predlogu stranke oz. s. Josipa Petejana, sem zvedel v bolnici. Josip Petejan me je dva oziroma celo tri tedne zastopal na sejah Narodne vlade in v komisijah.

Ko sem v toliko ozdravel, da sem mogel nastopiti funkcijo poverjenika Narodne vlade, sem na delo pozval vse i »mladine« i »starine«. Albin Prepeluh je postal uradni šef oddelka za socialno skrbstvo, Alojzija Štebi vodilna uradnica pri zaščiti dece, dr. Lemež v delavskem oddelku, inž. Štebi, šef delavske inspekcije itd. — Neoziraje se na dosežanje napetostan je med nami, pozval sem jih na delo. Pred očmi sem imel program: da se v teh porodnih dneh via fakti uvedejo za delavce vse one institucije in reforme, ki so momentano najpotrebnejše. Tako smo v Narodni vladi uzakonili osemurni delavnik, delavske zaupnike, posredovalnico za delo, brezposelne podpore, pomoč za potrebne, zaščito za zanemarjeno mladino, za invalide itd. itd. »Uradni list« tistih dni je dokument dela Poverjenišтва za socialno skrb. Konstatiram, da ni bilo nikogar med delavstvom, ki ne bi odobral moj vstop v vlado, ki se je izvršil po sklepu stranke in brez moje volje.

Razume se, da je s tem prvi razcep sam od sebe prenehal, stranka je postala zopet eno, ker resno delo ne dopušča praznega fantaziranja in razglabljanja. V Nar. vladi je bilo takrat razmerje: 7 klerikalcev, 5 liberalcev in — jaz kot edini zastopnik soc. demokratične stranke. To razmerje seveda ni odgovarjalo dejanskemu stanu. Koj, ko so razmere dopuščale in se je razvoj političnih dogodkov pomaknil tozadevno v Beogradu naprej, smo zahtevali, da se

razmerje močij izpremeni. V novi »Deželni vladi« smo tudi dosegli razmerje: 3 : 2 : 2. Klerikalci so dobili predsednika in dva poverjenika, liberalci dva ter — dva socialni demokratje. Poleg moje osebe je stopil še Albin Prepeluh v vlado in sicer je prevzel socialno skrb, med tem ko sem jaz prešel za poverjenika za narodno gospodarstvo.

Kot kuriozum omenjam, da je takrat (v febr. 1919) bila precejšna agitacija za to, da pride za poverjenika v vlado — inž. Štebi. Dr. Milan Korun, ki je bil tudi »deželni odbornik« za našo stranko, je delal v tem oziru neumorno, seve dogovorno s Štebijem...

Stranka je sklicala takrat več delavskih dni, na katerih se je razpravljalo o položaju in določilo nadaljne smerice. Na enem teh »dnij« so se izvolili tudi poslanci v začasno narodno predsedstvo v Beograd ter v deželni zbor v Ljubljani. Opozicije mi bilo — sloga na celi črti, izvzemši slučajev, kojih osebne ambicije niso bile udovoljene.

O delu soc.-dem. poslancev v začasnem narodnem predstavništvu sem izdal dve brošuri; — najprej svoj govor proti državnemu proračunu ter »Eno leto v Narodnem predstavništvu« (v založbi čas. »Naprej«; tisk Ljudske tiskarne v Mariboru).

Iz teh dveh brošur je jasno razvideti ogromno delo in živahno delovanje prvih poslancev v Belgradu.

III.

Ko smo vodilni činitelji soc.-dem. stranke delovali v prid delavskih množic z vso energijo in z vsemi močmi — o uspehih so bili vsi prepričani; saj je takrat delavec imel povsod tehtno besedo, bil uvaževan itd. — so začeli doslej neznan elementi med delavstvom posebno akcijo. Izšla je »Baklja« — mal rdeči zveščič, ki je jel propagirati boljševizem. Podpisana sta bila — Nino Furlan in Jaka Žorga. Stvar sama na sebi nič posebnega, le dejstvo, da sta taka dva začela izdajati list, je postalo sumljivo. Na žalost pa smo kmalu zvedeli o denarnem viru; ta vest nas je utrdila, da se bliža razcep, ki bo hud in žalostnih posledic, ker bo razbil slogu in edinost proletarijata ter pomagal zopet meščanstvu na konja. V klerikalnem »Večernem Listu« smo opazili najgrše demagoško koketarjenje z boljševizmom, oz.

s komunizmom ter seve najostudnejše napade na vodilne sodruge soc. dem. stranke, zlasti na mene. »Večerni list« je vzel zlasti mojo osebo na piko. Klerikalci so videli, kako narašča socialna demokracija in pridobiva na vplivu. Poslužili so se stare taktike: udari pastirja in čreda se bo razkropila. Poslužili so se podtikanj, sumničenj — gadni so bili ti njih napadi. In zgodilo se je, kajti klerikalcem so se pridružili zopet tisti kot l. 1917..., ker je mrzlično delo v Ljubljani ponehalo in je moralo biti prenešeno v Beograd.

10. julija 1919 je izšla skupna (8—12) številka »Demokracije«, letnik II. Na veliko začudenje smo seznali iz uvodnika, da je postala — zvezda vodnica urednice »Demokracije« in njenega ožjega kroga — sedaj komunizem. V tem članku smo čitali:

»Ploha najraznovrstnejših načel, gesel, nazorov, ideologij, reformnih načrtov itd. se je vsipala komaj preteklo mesece na narode. Iz vsega tega kaosa nejasnih ciljev pa se odraža trdo in izrazito iznova oživela ideja komunizma. Kakor grozeč oblak plove nad človeštvom, ki trepetajoče čaka, kaj da se vsuje iz njega.

Ni nas strah priznati, da je ta ideja tudi zvezda vodnica našega bodočega dela med našim narodom. Strah nas je le zmede, ki nastane lahko, če bi zlorabljali to idejo demagogični elementi v nekulturne in nehumane svrhe.

Jedro komunistične ideje je: produktivna sredstva last vseh! To čisto, jasno misel, preprosto in enostavno tako, da bi razumel njen veliki, dalekosežni pomen najprimitivnejši človek, so v dnevnem političnem boju že tako zmrcvarili in popačili, da spreletava nekatere mrzlica, če slišijo besedo komunizem, a druge prešinja maščevanje. A niti eni niti drugi ne pomislijo na moralčno in etično ozdravljenje človeške družbe, če bi postala ta ideja živo življenje. In le ta dva momenta sta za nas edino merilo za njeno vrednost.

Produktivna sredstva last vseh — to pomenja: podrta bo meja med revščino in bogastvom, ker bo zavladalo splošno blagostanje; človeška družba se bo dvignila iz korupcijskega močvirja, v katero

se pogreza bolj in bolj — ne vsled boja za goli obstanek — temveč vsled boja za oblast, moč in za čim bolj rafiniranim in razkošnim uživanjem; pravo, le potrebno in osvežujoče delo bo temelj gospodarskega življenja. Tako delo ne more zavajati v izkoriščanje, zato bi bilo vir telesnega in duševnega zdravja vsakega posameznika in vseh. Kdor hoče slišati, naj sliši mogočni akord krepkosti, ki zveni iz te ideje. Itd.»

V isti številki »Demokracije« zadaj v uredniškem delu pa je izjavljala urednica »Pro domo«:

»Z današnjo številko je krenila »Demokracija« na novo pot, na pot, kjer hodi danes revolucionarni proletarijat vsega sveta v eni vrsti z onimi duševnimi delavci in onimi inteligenti, ki razumevajo znanje nove dobe. V uvodnem članku smo jasno povedal, da se priznavamo h komunističnim idejam in povedali smo tudi, da nas sili k temu mogočni kulturni razmah, ki bo prišel od uresničenja komunističnih idej. Vemo, da bo nova pot »Demokracije« preplašila skoraj vse naše dosedanje sotrudnike, katerim se na tem mestu najiskrenejše zahvaljujemo za njihovo nesebično sodelovanje. Uverjeni naj bodo, da jim je naš proletarijat hvaležen in da zna ceniti duševno delo visoke vrednosti. Kajti mi smatramo delo med delavsko maso za najtehtnejše kulturno delo, ker od spodaj gor bo prišlo ozdravljenje družbe. Kdor bo pa izmed naših dosedanjih sotrudnikov toliko pogumen, da nam bo še dalje pomagal graditi novo družbo, tega bomo spoštovali tem višje. Slej ko prej je pa odprta naša revija vsakomur, ki ceni kulturni napredek splošnosti višje kakor strankarstvo, ki ne smatra političnega nasprontika za sovražnika in manj vrednega človeka.«

— Tedaj: kakor je konec l. 1917 gdč. Štebijeja z izjavo v prvi številki »Demokracije«, na čelu »socialistične omladine« provocirala prvi neugodni razcep, ki sicer ni imel posebnih posledic, ker mi »starini« nismo zlezli pod komando dr. Kreka, Korošca in majske deklaracije, tako je ista formalno začela drugi razcep, ki seveda na žalost ima najžalostnejše posledice za soc. dem. gibanje v Sloveniji.

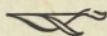
Ob tej priliki moram pribiti, da se pri nas ali namenoma ali nevede potvarja resnica. Na vseh shodih v zadnjih letih so vpili razni govorniki: vzrok razcepu delavstva med komuniste in socialiste je dejstvo, da je stranka poslala svojega zastopnika v ministerstvo oz. v vlado, češ, ministerijalizem je tisto zlo, ki je razdvojilo »zjedinjene brate«. — Iz povedanega je pač jasno, da to menda ni res in da so poznejši poborniki komunizma preje sami silili v vlado... »Baklja« je izšla že v spomladi 1919, komunistična orientacija »Demokracije« pa 10. julija 1919; — konferenca v Ljubljani, na kateri se je odločilo radi vstopa v vlado pa se je vršila 12. avgusta 1919.

Primerjajte pa še: članek »Pro domo« v »Demokraciji« z dejstvom, da je

o vstopu v ministerstvo v Ljubljani na dolgo in široko debatirala dobro obiskana, legalna konferenca strankinih zaupnikov, tu pa je par oseb absolutistično, brez ozira na dosedanje sodelavce, krenilo po svoje. — Kljub vsemu temu se je pa vrglo med ljudi geslo, da je glavno A. Kristan kriv razcepu. In ljudje so verjeli ter še verjamejo.

Na strankinem zboru v nov. 1919 so se pojavili kot — levičarji dr. M. Lemež, Jože Petrič, Lovro Klemenčič, Vladislav Fabijančič in podobni. Takrat je tudi znani srbski socialni demokrat Dragiša Lapčević bil — levičar. Danes seve je častni član Srbskega združnega zemljoradniškega saveza in sotrudnik »Politike«.

(Dalje prih.)

JOS. KOPAČ:

O preteklih dneh.

Zadružno gibanje je poseglo med žene iz umevnih razlogov, ker od dobre volje ženâ je odvisno, da konzumi dobro ali slabo uspevajo. Če žene rade in z vnemo kupujejo v zadružnih prodajalnah, je dobro znamenje za napredek. In seve garancija, da pojde. Nasprotno je zlo. Zato so propagatorji zadružnega gibanja polagali pač veliko važnost na sodelovanje žena. V Ljubljani sta med železničarskimi ženami bile v prvih vrstah zadr. Rakovčeva (drž. železnica) in zadr. Žorgova (južna železnica), na Jesenicah zadr. Cugvičeva, v Hrastniku Pavla Malovrhova itd. Ali omejile so se vse na čisto praktično zadružno delo. — Konzumno društvo za Ljubljano in okolico sedaj K. d. za Slovenijo je izvolilo prav kmalu zadr. Marico Urbančevo v svoje načelstvo kot dokaz polnega vpoštevanja žena.

Enotnega ženskega gibanja med nami pa seve ni bilo. Zdi se mi, da bo to še-le sedaj, ko se je lani cela stvar postavila na pravo stališče in se je ustanovila »Zveza delavskih žena in deklet v Ljubljani«, ki izdaja redno svoj mesečnik »Ženski list«; sodr. Marija in Kristina Rakovčeva, Štefanija Brezarjeva in cela vrsta mlajših sodelujejo.

Žensko gibanje v proletarskem gibanju je nujno potrebno; brez njega ni

vkoreninjenja socialističnih idej v družine. Le takrat, ko bo družina socialistična, ko bodo očetje socialisti in matere-socialistkinje vzgajale nov socialističen zarod, bo mogoče z veselimi upi gledati v bodočnost.

VI.

Zakaj je potreba socialističnega gibanja med nami? Kakšni vzroki so vodili socialiste pri njihovem propagatorskem delu? Mojim »spominom« se semtertja očita, da ne govorim o idejnih spodbudah... Ne pišem študije, ampak govorim o socialističnem delu in delavcih, ki so bili pionirji na Slovenskem. Socializem na Slovenskem je prav tako nastal kot povsod. Iz gospodarskih in kulturnih potreb. Bili smo zaslužnjeni v vsakem pogledu. Ko sem prišel na železnico delat; o pravici delavca, kaj še! Brezpravna množica smo bili, ki smo smeli biti le pokorni, ponižni slugi. Razume se, da smo z velikim veseljem poslušali besede socialističnih agitatorjev, ki so nam poleg lepe bodočnosti slikali tudi mogočnost boljše sedanjosti, če se organiziramo v socialistični organizaciji.

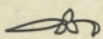
»Idejno« nismo postali socialisti, ampak čisto praktično, iz potrebe in seve iz spoznanja, da nam prinaša ta socializem in socialna demokracija res vse

ono, kar je za nas potrebno. Pozneje smo še-le začeli spoznavati, da želi in da je socializem zato, da se odpravi zasebna lastnina za vsa produkcijska sredstva, to je za vso zemljo, tovarne, stroje, orodje itd. Najprej so nam čisto logično povedali: »vi delavci živite slabše kot živina. Nimate dovolj plače, da zadostite potrebam svoje družine. Vaša stanovanja so slaba. Vas noben mikjer ne upošteva. V vasi ne smete med gruntarje, še v gostilni smete le ponižno za vrati sedeti, če so bogati v nji. Celo v cerkvi ne smete naprej, niti v klopí ne, ker te so bogati zase kupili. Če umrete, en sam duhoven na kratko opravi; če pa pokopavajo bogatina, joj, takrat pa sodelujejo vsi farovži in kloštri cele okolice...« To je bilo res in zato je to vleklo in organizirali smo se... »Idejno« so prišli inteli-

gentje v stranko, eni res radi socialističnih idej, drugi pa radi drugih. Je že tako.

Danes seve je delavsko gibanje pri nas razbito. Med delavce so nekateri brezvestno, drugi nezavestno vrgli sumičenja, ki so omajala v ljudeh potrebno vero v zmagovite socialistične ideje. Zato je danes še težko konsolidirati delavski pokret. Ali gotovo je: socialistično gibanje v Sloveniji mora zopet vseveteti. Potrebno je, krvavo potrebno, če nočemo, da bomo imeli še slabše razmere kot so bile pred 30—40 leti. Preganjanja delavcev danes me spominjajo na čase, ko se je vstvarjalo socialistično gibanje. Pa vse bo minulo in v treznem delu bomo našli pravo pot, ki je potrebna za zmago naših socialističnih idej.

K. KOCJANČIČ:

Mednarodnost in esperanto.

(Dalje.)

Tistemu kmetu in živinorejcu je bilo podobno človeštvo v prvotnem času, samo da ni gospodarila ena družina na eni njivi in en živinorejec na enem travniku, temveč ves rod, skupina tolikih in tolikih družin v skupnem gospodarstvu. Poznamo ta način skupnega gospodarjenja najbolj iz zgodovine starih Slovanov — a po novih raziskavanjih tudi drugih plemen — pod imenom »zadružnega gospodarstva«. V tem zadružnem gospodarstvu, v zadrugah, je bil eden za vse, vsi za enega, kmet, kovač, pastir... Dokler je bila članov v zadruzi malo, dokler je bila še majhnemu človeškemu rodu omejena dežela dovolj za življenje, je bilo vse dobro; ko je pa s številom udov v zadružnem gospodarjenju narasla potreba po novi zemlji, po novih sredstvih za življenje, tedaj se je moral del rodu preseliti na novo zemljo, izseliti se v nove dežele, da najde tudi paše za svojo živino. Ne pozabimo tudi na to, da so živeli od vselej ljudje, ki niso voljni preživljati se s svojim in vzajemnim delom, temveč se rajši okoriščajo samo z delom drugih rok. Kdor je bil divjaške narave in len, je moral postati po sili tat in ropar, napadalec tujega imetja, da si ohrani komodnost in življenje. Ščasoma so

nastala cela plemena, ki so se preživljala samo z ropom in s podjarmljevanjem drugih plemen, ki so jim morala tlakovati, da bi jim junaško lenobo redila. To so bili pričetki militaristično-imperijalistične države.

S tem sem zadel ob zanimivo dejstvo, v katerih tičijo začetki našega gospodarstva in političnega življenja, početki naših državnih tvorb in socialnih bojov. Jasno je, da so se mogli delavni ljudje pred napadi ropoželnih plemen obvarovati edino s tem, da so ustvarili organizirano obrambo — prvotno državo v sedanjem zmislu. Pa to je predmet za posebno razpravo. Nas zanima tu bolj vprašanje izseljevanja.

To izseljevanje ljudi v nove okoliščine je moralo s časom namreč tako vplivati, da so se začeli rodovi v novih krajih v novih razmerah, radi drugačnega podnebja, rodovitnosti in nerodovitnosti zemlje, drugačnega dela, ki so ga morali izvrševati, da se ohranijo v novih prilikah itd., razlikovati od tistih, ki so ostali na prvotnem ozemlju, in od rodov v drugih ozemljih. Razlikovati so se začeli po polti, telesni moči, duševni bistrosti — kdor dela posebno delo, zadobi polagoma posebno mišljenje — in končno po govorici. Saj je znano, da

ljudje s krepkimi govorili drugače govore nego ljudje z bolj razvajenimi. Če ješ meso, dobiš močnejše organe okrog čeljusti, nego če ješ samo zelje in jajca, in to tudi vpliva na govorico. Spomniti se moramo nadalje nato, da so ljudje v novih deželah zagledali nove pojave, ki so jim morali dati posebno ime. Mnogokaj so s časom tudi pozabili, česar niso imeli več pred očmi, in to dela tudi razlike. Slovenci pravimo, da ima že vsaka vas svoj glas — pa bi ga ne imela cela dežela! Skratka: govornica se je začela ločiti po svoji krepkosti in mehkužnosti, po besednem zakladu, po mišljenski sili različnih rodov, ne mazadnje tudi po svojem tempu in ritmu — gorjanci in severnjaki bolj »zategujejo« nego dolinci in jušnjaki. Ustvarjali so se narodi, medseboj po jeziku, mišljenju in življenskem načinu, po običajih ločene skupine ljudi.

Če bi vse ostalo na tej stopnji, če bi vsak narod zase lahko obstojal v neodvisnosti drugega, bi bilo vse dobro in bi nam danes ne bilo treba tepsti se za esperanto. Vrag pa je ta, da se je vsak rod v novi deželi številčno in po telesnih ter duševnih potrebah prav tako razvijal kakor prvotna enota v prebivališču. Posebne razlike, iznajdbe itd. so prisilile ljudi, da so se začeli baviti s posebnimi načini gospodarjenja, da so si morali izbirati posebne stroke dela. Kjer je bila zemlja rodovitna, tam se je razvijalo poljedelstvo; kjer je bilo več paše, tam so se bavili ljudje bolj z živinorejo;

kjer je bilo dosti kamna, tam se je zasvetila sama od sebe misel, da si sezidaš kamnato hišo; kjer so bili gozdovi v pretežni večini, tam je nastala potreba, da izumiš prefrigane pasti in vedno popolnejše orožje za lov. A resnica je ta, da se širijo ljudem, čim bolj se selijo po svetu, tem bolj obzorja glede užitkov tega sveta in tem več in tem raznovrstnejših se jim zahoče. Poljedelec se navešča samega kruha, če vidi, kako se drug masti z dobrimi pečenkami; človek v leseni hiši si sčasoma zaželi zidane; ribič ne more živeti samo od tistega, kar si nalovi iz vode, če le prilika manese, zamenja del svojih rib za sadje in za kruh, sam nima časa, da bi si še to prideloval za življenje; in recite, kar hočete, opresnih, neslanih kruhov miti Žid ne je vsak dan rad, če pa hoče nasoljene pogače, si mora priskrbeti sol od tam, kjer jo pridobivajo, in to ne gre zastoj — do zastojkarstva tudi Žid ne more nikogar opehariti. Kratkoterminalo: ljudje so mavezani drug na drugega tudi takrat, kadar si gredo narazen, in ker so dežele, kjer je dosti enega pa malo drugega, je umljivo, da so hodili ljudje k sosedom zamenjavati svoje dobrote za njihove dobrine. Že zaradi naravnih in privzgojenih želodčnih strasti so morali narodi stopiti med seboj v stike — razvila se je trgovina. In kaj šele, če je bil kakšen narod duševno revnejši, pa je videl poleg sebe ljudstvo, ki je z razvitejšo duševnostjo doseglo tudi višjo stopnjo sreče!

(Dalje prih.)

LISTEK

Delavsko-kmečka prosvetna in podporna jednota. Ustanovljeno je pod tem imenom velepomembno društvo za delavsko kulturo. Priporočamo pristop.

Kolporterji. Javite se Zadrugi založbi v Ljubljani v svrhu razpečevanja knjig, časopisov in brošur.

»Proletarec« v Chicagu je priobčil v svoji 931. številki iz našega lista članek Rode Roda: Fragmenti.

Organizacija delavcev z lesom v Ljubljani je praznovala v dneh 25. julija do 2. avg. t. l. tridesetletnico svojega obstoja. O zgodovini te organizacije piše »Lesni delavec«.

O I. del. olimpijadi v Frankfurtu bomo začeli poročati s prihodnjo številko. — Tudi članek o pravkar umrlem bivšem soc. dem. županu Jakobu Reumanu prinesemo v prihodnji številki. Oboje smo morali radi pomanjkanja prostora odložiti.

Naročnike in odjemalce prosimo, da poravnajo zaostalo naročnino. Razprodajalci naj tudi obračunajo za prejete in prodane številke. Prijatelje prosimo za razširjanje lista.

Last in založba »Zadružne založbe« v Ljubljani. — Odgovorni urednik Štefan Dražil
Tisk J. Blasnikovih nasl. v Ljubljani.

RAD. PETERLIN-PETRUŠKA:

Spomin na prevrat.

V pozni jeseni, kaj je to?
po mestu vse polno zastav je,
od povsod ljudje skupaj vro:
kakšno praznujejo slavlje?

S prapori in banderi gre
množice vrsta za vrsto,
godba igra, se pesmi glase
in moški stopajo čvrsto.

Samozavestno Eve hči
v sprevedu šumnem koraka —
Se ji po žilah kmečka kri,
ali gospodska pretaka?

Nikdo za to ne vpraša zdaj;
vsi so si sestre in bratje,
vsem v očeh žari novi maj,
drug drugemu vsak enak je:

Odletel jim z vrata je tiran
kakor cepec od pōda,
napočil je zanje veliki dan,
priplula jim zlata Svoboda!...

MILLGATE MONTHLY:

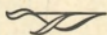
Čudeži.

Sedaj že moremo leteti, z motorjem
ali brez njega; gluhe in duševno bolne
ozdraviti, ni več nemogoče. Iz zrakov že
privajamo z električnimi svetilkami pla-
vajoče govore in muzikalne glasove. V
laboratorijih moremo izdelovati že prav
tako dobro usnje kot ga predelujemo iz
kože krav, ki so se pasle po zelenih li-
vadah. Sadje in cvetlice nam dajo svoje
sokove in blagoužitne esence. Hodimo,
jezdimo, veslarimo ali frčimo krog ze-
meljske oble. Vedno iščemo kaj novega,

kaj takega, kar nas bo razveselilo in nam
prineslo koristi, in kar v tem oziru za-
želimo, po navadi tudi dosežemo.

Nekaj pa je, česar nimamo, kar bi
prav mujno potrebovali; nekaj je, česar
ne moremo doseči — mogoče zategadelj
ne, ker je sorazmerno prav lahko do-
segljivo. To je: umetnost živeti
s samim seboj in s svojimi
bližnjimi v miru in slogi.

Najbližnji svetovni čudež naj bo, da
se naučimo te umetnosti.

RAD. PETERLIN-PETRUŠKA:

Znamenje.

Pod kakšno zvezdo... sam ne vem,
kako sem bil ustvarjen:
nestalen sem vesel bohém
rad kôsal se z viharjem.

Povsodi in nikjer doma,
vsak brat in sestra, zvesta

družica bila palica,
nevesta — bela cesta.

Pod znamenjem na gori, tu
telo naj odpočije
in se samote in miru
do dna srca navžije!

MILE KLOPČIČ:

Sonet.

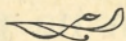
(Iz zbirke »Sonetje človeka množice«.)

O črne množice, vas nič ne mami
 lepota maja, cvetje in gozdovi,
 razkošje maja, svobodni slapovi,
 ki bočijo sproščeni se nad vami?

Vas ves smehlja pomladi nič ne drami,
 so še prijatelji vam le mrakovi,
 v katerih blodite kot v pragozdovih?
 Spoznajte, da temine so nam hrami

Matjažev, kamor nas zaklela je usoda.
 Ha, kaj! Usoda so slučaji novi,
 v usodo verovati je zabloda.

Nas v suženjstvo so zakoni pahmili.
 Zato le zori, množica, krepko dozori.
 da zakone bomo nekoč razbili!

GUSTAV STRNIŠA:

Ko se vračam na Gorenjsko.

Smehlja se gora Šentmarjeta
 ovita v žamet temnih smrek,
 blesti Šentjošta strmi breg,
 prijazno vabi hiša sveta!

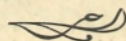
Spev mladih dni šepeče Sava:
 spominov cvetje tod poganja;
 že v barki sreče duša plava,
 brezskrbne dni mladosti sanja.

Meglice svetle, jadra zlata
 v poletno jutro lesketajo;
 v objem me vabi mati trata,
 radostno slavec ž njo kramljajo.

A vrbe kimajo vesele,
 zaman so nekdanj me svarile:
 z valovjem želje koprnele
 v tujino, dom so pozabile.

Zdaj sem se vrnil, starke sive,
 na vaše zaigram piščali
 domače pesmi, ljubeznive,
 valovi bodo zajokali.

Sam bom plakal tihe sreče:
 deviškokrasna moja vila
 nagnila k meni se ljubeče —
 mladost me spet bo poljubila.

EMANUEL KANT:

Misli.

Ako propade pravičnost, nima več
 nobene vrednosti dejstvo, da še prebi-
 vajo ljudje na zemlji.

*

Pota previdnosti nahajamo povsodi,
 modra in oboževanja vredna v delih, v
 katera moremo le količkaj vpogledati.
 Ali jih ni še veliko več tam, kamor vpo-
 gledati ne moremo?

*

Delaj najpopolnejše vse, karkoli le
 moreš.

*

Bolečina je želo delovanja, in v tem
 občutimo najpreje naše življenje.

*

Dejstvo je tudi, da se človek tem
 bolj oddaljuje od pravega zadovoljstva,
 čim bolj se njegov kultivirani razum

udaja nameri po uživanju življenja in
 sreče.

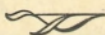
*

Ni si mogoče misliti nikjer na svetu
 ničesar, pa tudi izven sveta ne, kar bi
 se moglo brez graje smatrati za dobro,
 izvzemši dobre volje.

*

Da vem, kaj naj storim, da bo moje
 hotenje pravno, zato ne potrebujem ni-
 kake dalekosežne bistrumnosti. Neizku-
 šen v opazovanju svetovnega toka, ne-
 zmožen biti pripravljen za vse slučaje, ki
 pridejo, le vprašam: Znaš tudi ho-
 teti, da postane tvoja ma-
 ksima tudi splošen zakon?

Splošna zapoved bi se tudi lahko
 glasila: Ravnaj tako, kot da bi imel
 postati višek tvojega delovanja potem
 tvoje volje splošen naraven zakon.

DR. JAN HERBEN:

Še zgradba demokracije.

Agitacijsko sredstvo za nove misli je bila seve književnost. Rousseau je začel. Njegovo delo »Družabne pogodbe« in roman Nova Helois, v katerem sta prvič nastopila dva navadna človeka iz splošnega državljanskega rodu, ne plemenitaša, in v katerem se dejanje vrši v beli hišici z zelenkastimi pokni, — tedaj niti v gradu ne! — sta bila, ki sta začela. Revolucija je povzročila, da se je nehalo iskanje rousseauovskega človeka, t. j. rajskega in nedolžnega, naravnega človeka. Literatura je začela opazovati človeka, ki res živi, in pridobivati je začela dokumente njegovega življenja proti vsem nazorom prejšnje dobe. Dedič revolucije je postala — romantična francoska šola, katere pristaši so nastopali kot revolucionarji proti tradiciji. Romantična šola je razširila snov in umetniški material tako, da bi si nikdo poprej kaj takega ne mogel niti misliti. Priljubljena oblika je bila roman. V njem se je lahko govorilo ne samo o spolni ljubezni, ampak tudi o politiki, o denarstvu, o socijalizmu, o veri, skratka o vseh spornih in važnih dnevnih problemih. O Balzacu so rekli: »V Parizu pozna vse: hiše, pohištvo, rodopisne table, premoženje, vse menjajoče se imetnike umetniških predmetov, toalete dam, krojaške račune modnih postopancev, rodbinske prepire, zdravstveno stanje, način življenja, potrebe in želje vseh razredov prebivalstva; v sebe je vsesal celo mesto.« — Drugi pisatelj se je odlikoval s tem, da je zavrgel vse tradicije, in zlasti verske tradicije. Bil je to Bayle. »V vsem svojem življenju je ostal nepremagljiv sovražnik vsega, kar se je v velikem romantičnem gibanju nazadnjaško postavljalo proti duhu 18. stoletja.« Bil je izključno psiholog, iskatelj duše v ljudeh, ki jih je imel pred seboj. Zato se je poznejša šola vračala k njemu in pa k Balzacu kot svojima predhodnikoma. Često je šel celo dalje, ven iz okvirja romantizma. Ena najbolj tipičnih glav francoskega romantizma je George Sandova. In ona je napisala prvi pravi delavski roman (Le Compagnon du Tour de France a Horace). O tem prvem delu beremo: »Imeti sočutje z nesrečnimi člani družbe in biti žalosten ob vsakem privilegiju usode, je nekaj,

kar je preživel marsikateri dvanajstletni mladenič. Ali občutiti lakoto in stradati, ko si že 40 let star, in hrepeneti po pravičnosti za druge, težko gledati ravno dušno na bremena, ki teže nedolžne hrbte in vratove, ali pa težiti za novimi ured bami, za drugačno moralo kot je ona, ki zadovoljuje družbo okrog nas, in to v takšni meri, da je človeka sram spati, zabavati se in biti srečen le nekaj trenotkov — to je oni posebni občutek, ki je navel George Sandovo, da je spisala to knjigo.«

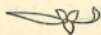
V romantično šolo pa ne spadajo samo pesniki in pisatelji. V njo spada tudi socijalistični sanjar Saint Just, ki je izrazil nekoliko formul, ki so potem potovale po svetu. Znana je njegova formula, da naj se v družbi postavi vsakogar na mesto, ki mu gre po sposobnostih in da naj se vsakogar nagradi po delu. Tudi je znano njegovo geslo, da je naloga vere ta, da je težiti z vso močjo, da se zboljša stanje najnižjih razredov ljudstva. Med romantičarje spada tudi duhovnik Lamennais, čegar nauk je papež l. 1832 proklel. Njegovo ognjevitopisano delo »Beseda vernika« je postalo molitev takratne demokracije. Mazzini se je vračal k nji. Od iznajdbe knjigotiskarstva baje ni nobena knjiga vzbudila toliko pozornosti kot »Beseda« bretonskega duhovna, ki je zaklical ukazajoče, »da je osvoboditi vero hlapčevanja vladam.« Veliki Duhoven romantične šole, Viktor Hugo, je šel celo v politiko in je že l. 1830 definiral republiko. »Republika, ki še dosega daj ni dozorela, ali ki bo čez sto let gospodarila v vsi Evropi, pomeni, da je družba svoj lastni gospod. Brani se sama kot državljanska straža, sodi se sama kot porota, nalaga si davke kot občina, upravlja se sama kot narodno zastopstvo.«

Romantično šolo v Franciji presojajo tako, da je ljubila dejanja in da je težila za tem, da jih zvesto prikaže, da se je iztrgavala iz zgodovine in je vpirajoč oči v sočasno življenje imela porazumevanje za nižje sloje. Ljubila in uživala ni le v dovršenih oblikah, v slikovitosti in plastičnosti izrazov, zame-tavajoč vso napačnost v stvari in obliki,

ampak je bila tudi zavzeta z reformatorskim navdušenjem v verskem in socijalističnem duhu. Zato je preobrazila duha in formo književnosti in — kar je naloga

umetnosti — je vnikla s svojim oplemenjujočim vplivom v zgodovinsko in politično znanost kakor v znanost sploh.

ANGELO CERKVENIK:

Skozi železni oklep smrti.

(Dalje.)

Toda blaznost bi bila že smrt, trpljenja bi bilo konec, oklop smrtna pošasti bi bil prebit — kajti razum je življenje. Blaznega človeka bi krogla zadela. Videl sem jih: Vstali so, zasmejali so se, pomežikovali so, žvižgali so, molili so vsi, grizli telo mrtvih tovarišev; nekdo me je ugriznil celo v živo meso — a končno so vse rešile svinčene.

Pa tudi blaznosti sem se bal, kajti tudi ona te obkrožuje kakor smrtna pošast. Dolga in naporna je njena pot. Kakor pajek spleta mrežo, ki se tisočkrat pretrga in jo tisočkrat zopet začinja plesti: Razjarjena in besna se zažene v krogu okrog tebe, skupno z izstrelkom iz topa prihrumi in ovije mrežo. Že se te dotika notranji krog mreže, že se ti temni pred očmi, bolečine se že polasčajo tvojih prstov in tvoje kože, kri se ti že zastruplja, mreže se že zožujejo in se dotika narahlo srca; svoje dolge prste, s katerimi mrzlično pletni, sili k možganom, tedaj pa se možgani s silno odpornostjo dvignejo, zaje mejo nekje neslutene sile in se zaletе s pomnoženo silovitostjo kakor drdrajoči stroj na otvorjeni progi v nasprotni, drdrajoči stroj... Za hip vse potemni in onemi... potem pa se vse zjasni. Mreža je raztrgana, blaznost je strta, razum je silnejši...

Pa blaznost se vedno vrača, kakor pošast smrti.

Takšen je bil tisti četrtek in petek meseca junija predlanskega leta ob pokopališču pri vasi Doberdobu.

Blaznost se je vračala, razum je živel in se boril proti tisočnim vragom. Zmagal sem v tistih dnevih vse človeško v sebi: suženjski nagon. Vse, ki so vojno pozročili, vse, ki so jo vodili, bi bil pohodil, postreljal... Iz pljuč svojih sem jemal orjaški glas in z orjaškim glasom sem podil strahove-sovrage, rigajoč najzvestejšo misel v oglušujoče bobnanje, ječanje, umiranje...

„O človeštvo, vlačuga, ki se sama prodajaš in kupuješ... O človeštvo, dvojna vlačuga!“

Silen je bil moj krik. Plazil sem se, da bi se iztrgal temu človeštvu iz njegovega telesa, da bi se sam izrezal kakor zdrav nosilec življenja iz okuženega, razpadajočega trupla.

„Svinja, svoje lastne otroke požirajoča!“

Tako sem rjul in trgal sem se od te svinje z vsemi svojimi močmi.

Priplazil sem se do čudnega skri-vališča. V majhni dolinici je stala visoka, po sredi razpočena skala. V razpoklini je bilo prostora za enega človeka...

Iztrgal sem se blaznosti, iztrgal sem se smrtni grozi, zavlekel sem se v razpoklino in zaspal. Ne vem, koliko časa sem spal...

Nenadoma je prišlo. Eksplozije nisem slišal. Čutil sem le, da me je dvignilo visoko v zrak, da sem zletel iz razpokline, kakor zamašek iz buteljke šampanjca, ter priletel naravnost na noge, se zaril z nogami v svež grob, v mehak, gnil trebuh, da me je poskropil po obrazu gnoj, smrdljivo blato, da sem nezavesten obležal v grobu, kjer je počival moj tovariš bogvè katerega polka, bogvè katerega naroda in dežele, bogvè po kom ljubljene in pričakovan, bogvè komu potreben.

Ne vem, kdaj se je povrnila zavest v moje možgane.

Kako se je bilo vse to zgodilo? Granata je pridrvela in se zarila naravnost v razpoklino, kjer se je razletela in povzročila takšen pritisk na zrak, da me je sila pritiska vrgla kakor zamašek iz razpokline. Bil sem ranjen na več mestih, a najtežje na desni roki, vendar pa sem lahko stal.

Previdno sem se dvignil. Moje ležišče se mi ni zdelo gnusno, le nekoliko neprimerno, premokro mi je bilo. Počasi sem, ko je nastalo zatišje, priplezal do vasi, kjer me je zdravnik obvezal.

Že sem mislil, da sem se rešil zalezovanja smrti, a zmotil sem se. Komaj sem prišel na cesto in zopet me je jela zalozovati z isto okrutno stanovitostjo, kakor prejšnji dan. Sanitejci so nosili ranjence. Dva sta nesla na nosilnici težko ranjenega stotnika Petriča. Kadar je zažvižgala čez cesto granata, je vselej zastokal in zakril z zdravo roko glavo. Zrak je prepletla mreža iztrebkov. Skočil sem v obcestni jarek, za menoj oba sanitejca, ranjenca pa sta pustila na cesti.

„Nesite me proč... proč od tukaj!“ Hropeče je prosil, a sanitejca se nista premaknila, kajti razum je bil silnejši nego srce in usmiljenje. Kaj bi moglo sanitejca ganiti, sanitejca, ki gleda dan za dnevom, kako umirajo preluknjani in razsekani ljudje! Kaj bi moglo nju ganiti? Kaj mene? Sam sem bil v nevarnosti in Petrič, moj stotnijski poveljnik, je vedno tako navdušeno govoril o vojni. Nekaj blazno-sladkega sem občutil... Ne smem, ne smem govoriti o tem!

Tedaj je prižvižgalo trikrat zaporedoma in od telesa mu je odletela glava ter se zavalila v jarek. Široko odprte oči — utelešena blaznost — so se zapile v oči korporala-sanitejca.

Zgrabil jo je in jo vrgel čez cesto.

„Mrha,“ je zamrmral.

„Naprej, naprej!“

Hitel sem in šele v tistem trenutku sem spoznal, da je železni oklop smrti hitel z menoj, kakor moj večni spremeljevalec...

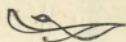
»Ta oklop moram prebiti... prebiti!«

Tekel sem po jarku, globoko sklonjen k zemlji. Neštetokrat sem se prekuenil. Ves krvav in umazan sem dospel do Soče.

Naložili so me v avtomobil. Pod menoj (v avtomobilu smo ležali štirje) je ležala brezoblična živa kepa; venomer je stokala. Poleg mene pa je ležal neki bosanski vojak z zmečkanima nogama in z zmečkano glavo. Avtomobil je odskakoval, da smo se valili drug k drugemu. Cesta je bila vsa razrita od granat, vsa preluknjana in posuta z večjimi kupi kamenja in peska.

Že sem se oddahnil, a samo za nekoliko trenutkov, kajti prišli smo do mesta, kjer je bila cesta vsa pod močnim topniškim ognjem. Avtomobili so se ustavili. Nisem mogel več strpeti v temnem, zaprtem prostoru. Izkopal sem se nekako iz avtomobila. Čepel sem v jarku poleg kolone in gledal. Dolga kolona avtomobilov je stala nepremično z brnečimi glasovi. Mimo so v divjem teku jahali Bosanci na majhnih konjičkih.

(Dalje prih.)

EMIL ZOLA:

Štirje letni časi Ivana Gourдона.

(Konec.)

Margareta se je vrnila prestrašena s kašče in se tiho vsedla poleg Babet, ki je onemogla in blede gledala s prosečimi očmi. Marijo smo spravili v posteljo; spala je, stiskajoč še vedno k sebi svojo punčko. Njeno brezskrbno spanje me je precej pomirilo. Pogledal sem večkrat proti njeni postelji in če sem videl Babet prisluškovati rednemu dihanju dekleta, sem skoro pozabljal na pretečo nevarnost.

Nisem se pa vendar mogel traino otresti bojazni. Opazoval sem z Jakobom neprestano naraščanje povodnji. Sklanjala sva se močno skozi odprto okno, čeprav sva bila v nevarnosti, da padava. Mislila sva tudi na bližajočo se noč. Iz vedno gostejše megle je pršil droben dež, ki je šel do kosti. Na dvori-

šču je val maglo naraščal in se lomil ob hišnem zidu. Slišali smo strašni šum reke, tuljenje živine v hlevu.

Žalostno je bilo poslušati rezgetanje in mukanje te uboge živali. Jakob me je z očmi povpraševal, če ne bi poskusil jih rešiti. Začuli smo v tem neko dolgo ječanje in močno škripanje: voli so podrli vrata; gledali smo, kako jih je voda nesla, dokler se niso izgubili za hišo.

Obšel me je tedaj divji bes; bal sem se, da znorim. Stal sem pred oknom in kazal Duranci pest.

— Neusmiljena! — sem zakričal, medtem ko je šum vode bolj in bolj naraščal. — Ljubil sem te iskreno, bila si moja prva prijateljica; sedaj mi pa jemlješ vse: streslaš iz temeljev mojo hišo

in odnašaš mi živino. Bodi prokleta!.. Na tvoji obali sem našel svojo Babet, namakala si skrbno moja polja; ljubil sem te, ker te je tudi stric Lazar ljubil in bil sem ti hvaležen. Sedaj si brezsrčna in te sovražim! —

Durance je pokrivala moje besede s svojim groznim glasom ter valila naprej, široka in brezčutna, svoje valove.

Odstranil sem se z okna in objel Babet, ki je jokala. Marija je še vedno spala.

— Ne bôj se... — sem rekel ženi — voda ne more dolgo naraščati. V kratkem začne padati... Ni nobene nevarnosti.

— Ni nevarnosti, ne — je ponavljal nemirno Jakob. — Hiša je močna. —

V tem se je Margareta približala naglo oknu, se močno nagnila ven, izgubila je ravnovesje, zakričala in padla. Planil sem k oknu, toda Jakob je že skočil za njo v vodo.

Jakob je vzrastel z Margareto; ljubil je zato to revno starko uprav otroško. Babet je pestrašena vstala in gledala, s sklenjenimi rokami in odprtimi usti, nepremično proti oknu. Jaz sem se vsedel na okno, ves oglušen od vodnega šuma. Ne vem, kako dolgo je trajalo najino bolešno začudenje. Zaslišal sem naenkrat glas, ki me je klical.

Bil je Jakob, ki se je prejemal za zid pod oknom. Stegnil sem roko in ga potegnil k sebi.

Ko je bil v sobi ga je Babet krčevito objela. Sedaj je mogla vsaj jokati; to ji je bilo potrebno.

O Margareti nismo več govorili. Jakob se ni upal povedati, da jo je zaman iskal, mi pa nismo imeli moči, da bi ga povpraševali.

Poklical me je k sebi vstran in mi tiho zašepnil:

— Na dvorišču imamo že dva metra vode... Ne moremo več ostati tukaj. —

Imel je prav. Hiša se je rušila. Voda je že odnašala deske na pristrešju. Mučila nas je tudi Margaretina smrt. Babet nas je vsa iz sebe rotila. Samo Marija je še vedno trdno spala, objemajoč svojo punčko.

Nevarnost je naraščala od minute do minute; voda je že segala do okna; še malo, in preplavila bi sobo. Hiša se je vse tresla, kakor da bi bil po njej kak vojni stroj z zamolklimi, globokimi, red-

nimi udarci. In na človeško pomoč tudi nismo mogli računati.

— Minute so dragocene — je rekel tesnobno Jakob. Še malo, pa nas zasuje; poiščimo si desk in zgradimo splav. Hitro... —

Govoril je z mrzlično nemirnostjo. Nahajal bi se gotovo raje sredi reke na nekaj površno zvezanih tramovih, kakor v tej hiši, ki se je mogla zdaj pa zdaj zrušiti. Toda kje najti les?... Od jeze sem odtrgal omarina vrata, medtem ko je Jakob razbijal po ostalem pohištvu; znesli smo skupaj polkne in drugo, ko smo pa videli, da se s tem lesom le ne moremo pomagati, smo vrgli vse jezno sredi sobe ter iskali še vedno zbegano okrog.

Izgubili smo poslednjo nado. Uvideli smo vso svojo revščino in nemoč. Voda je medtem še vedno naraščala. Šum Durance je bil podoben žalobnemu glasu, ki nas očitajoče kliče k sebi. Začel sem naenkrat ihteti, prijel sem Babet in poprosil Jakoba, naj se mama približa. Hotel sem, da bi umrli združeni v skupnem objemu.

Jakob se je vrnil k oknu. Nenadoma je zavpil:

— Oče, rešeni smo!... Pridite pogledat. —

Nebo se nas je končno usmililo. Po vodi tik okna je plavala lesena, več metrov široka streha neke žitnice. Bil je to prav dober, iz lažjih tramov in stelje sestavljen splav. Sklenil sem roke: tisti les in tista slama sta se mi zdela češčenja vredna. Jakob je privezal močno splav in skočil nanj. Hodil je po njem, da se prepriča o njegovi trdnosti. Bilo je vse prav močno; mogli smo nanj brez strahu.

— Vse nas bo držal — je rekel Jakob veselo — glej, kako lepo plava!... Le voditi ga bo težko. —

Pogledal je naokrog ter zagrabil dva po vodi plavajoča droga.

— Evo, tu so vesla — je nadaljeval. — Oče, ti boš krmilil od zadaj, jaz pa od spredaj. Lahko nam bo voditi splav. Saj ni tako globoko... Hitro nanj; ne smemo več izgubljeni časa. —

Uboga Babet se je hotela nasmehiniti. Zavila je skrbno s šalom našo malo Marijo. Dekle se je bilo zbudilo, in ker se je močno prestrašilo, je tiho gledalo, ohranjajoč neki globoki molk, katerega so od časa do časa prekinjali le težki vzdih. Položil sem pred okno stol in po-

magal ženi na splav. Ko sem jo tako držal za roko, me je obšlo nenadno neko globoko čuvstvo; objel sem jo in jo toplo poljubil. Vrnila mi je poljub, ki sem ga občutil kot nekaj vzvišenega in poslednjega.

Voda je že prihajala v sobo. Stopil sem na splav zadnji. Odvezal sem nato vrv. Voda nas je tiščala k zidu; morali smo zelo paziti in se dolgo truditi, da smo mogli končno vstran.

Megla se je počasi razpršila. Ko smo zapustili svoj dom, je moralo biti okolu polnoči. Zvezde so se skrivale; mesec je plaval daleč na obzorju in razsvetljeval noč z blede lučjo.

Poplava se nam je tedaj pokazala v vsej svoji grozoti. Dolina se je izpremenila v široko reko. Duranca je drvela od griča do griča, edina na tem širnem, šumečem prostoru, strašna v svojem brezmejnem besu, ki je vendar kazal vso veličino njenega ogromnega toka. Le tu intam je bilo videti na površini košate drevesne grme. Pred nami so se pokazali vrhovi drevorednih hrastov. Tok nas je gnal proti njihovim vejam, ki so nam zastavljale pot. Okrog nas so plavale deske, prazni sodi, snopi trave; reka je vlekla s seboj vse, kar je pobrala v svojem divjem uničujočem teku.

Na levem so se pokazale cestne svetilke Dourguesa. Plameni svetilnikov so bili videti razločno od vseh strani. Voda ni dosegla trga, poplavlila je le nižje ležeča polja. Pomoč bi morala od nekod priti. Krmilili smo v smeri svetilk in zdelo se nam je vsak čas, da slišimo bliže in bliže šum veslov.

Ko smo pa naenkrat zapazili, da se nahajamo skoro sredi toka, da plavamo med pogočnimi rečnimi vrtinci, nam je legla na srce težka tuga in žal nam je skoraj bilo, da smo zapustili svoj dom. Obrnil sem se parkrat in videl sem hišo, ki se je še vedno dvigala nad sivo vodno površino. Babet je čepela sredi splava; držala je Marijo na kolenih, z licem obrnjenim proti svojim prsim, da ji zakrije divjanje reke; obe sklonjene in tesno se objemajoče, zdele so se še manjše nego sicer.

Jakob se je z vso močjo naslanjal na drog, tu intam nas je naglo pogledal, nato molče nadaljeval svoje delo. Pomagal sem mu, kolikor sem mogel. Toda ves naš trud je bil brezuspešen. Nismo mogli do kraja. Oddaljevali smo se od

obrežja vzlic temu, da smo se na vso moč posluževali drogov, ki so se začeli že lomiti. Neka tajna moč, ki je prihajala iz dna reke, nas je bolj in bolj gnala sredi širokega rečnega toka. Duranca nas je počasi prevzemala v svojo popolno posest.

Borili smo se vsi potni z reko in se jezili nanjo kakor na živo bitje; skušali smo jo premagati, raniti, ubiti. Toda ona nas je bolj in bolj objemala s svojimi orjaškimi rokami; drogi nam niso mogli več služiti. Rjovela je in nam metala v obraz svoje peneče valove, zvijajoč se pod našimi udarci. S stisnjenimi zobmi smo gledali kako zmaguje.

Nismo se hoteli udati, neka skrita, nezavestna notranja moč nas je silila, naj naskočimo zver in jo pobijemo z golo pestjo. Oddaljili smo se že močno od obrežja, bili smo že na kraju hrastovega drevoreda. Temna debela so si delale pot v vodi. Bali smo se, da najdemo že tam smrt, ob prvem sunku. Kričal sem Jakobu, naj vodi v smeri drevoreda in naj se ga drži, opirajoč se na veje. Tako sem poslednjič šel sredi onih dreves, kjer sem prebil svojo mladost in svojo moško dobo. V oni strašni noči, nad onim prepadom, sem se spomnil strica Lazarja; lepi trenutki mojega življenja so se mi žalostno nasmehnili. Na koncu drevoreda je zmagala Duranca. Moč reke nas je besno gnala naprej. Bili smo v njeni oblasti. Vlekla nas je s seboj z vrtoglavo hitrostjo. Debeli oblaki so se podili po nebu, napol skriti mesec nas je puščal od časa do časa v popolni temi. V takih trenutkih nam je bilo, kakor da se nahajamo sredi splošnega kaosa. Črni ogromni valovi so nas podili sredi vsemogočne reke. Nisem videl več ne Babet ne otrok; zdelo se mi je, da sem že izročen smrti.

Ne vem, kako dolgo je trajala ta pot. Mesec je naenkrat znova zasial izza oblakov in razsvetlil obzorje. Šele sedaj sem videl pred seboj ogromno črno maso, ki nam je zapirala pot in v smeri katere smo dirjali z vso močjo rečnega toka. Potisnjeni proti temu skalovju, bili smo izgubljeni.

Babet je vstala in mi ponudila Marijo.

— Primi otroka — je rekla. — Pušti mene. —

Jakob je dvignil k sebi Babet in z močnim glasom zavpil:

— Oče, rešite Vi Marijo, jaz bom rešil mamo! —

Pred nami se je dvigalo črno skalovje; zdelo se mi je, da vidim tudi neko drevo. Sunek je bil strašen; splav se je razbil na dvoje, vodni vrtinci so odnesli tramovje in steljo na vse strani.

Padel sem, držeč na prsih Marijo. Hladna voda mi je vrnila pogum. Priplaval sem vrhu vode, držeč še vedno otroka, ki sem ga nato položil na hrbet. Začel sem težko plavati; sreča, da se je dete onesvestilo; če bi se bilo le malo premaknilo, bi bila gotovo oba utonila.

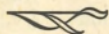
In medtem, ko sem tako plaval, me je začela daviti neka težka skrb. Klical sem Jakoba, skušal sem pogledati za njim. Toda slišal sem le šum vode in videl sem le blede Durančino površino. Jakob in Babet sta bila na njenem dnu. Gotovo se je premočno oklenila sina in ga povlekla v tem smrtnem objemu s seboj. Kako strašna smrt! Hotel sem umreti; potapljal sem se počasi, iskal

sem ju pod črno vodo, če se je pa voda dotaknila Marijinega lica, sem se boril znova z divjo močjo, da dosežem obrežje.

Tako sem zapustil Jakoba in Babet, neutešno obupan, da ne morem umreti z njima, kličeč ju neprestano s hripavim glasom. Reka me je vrgla na kup kamena, kakor enega tistih tod zapuščenih snopov trave. Ko sem prišel k sebi, sem vzel v naročje hčerko, ki je ravno odpirala oči. Dan je vstajal. Prebil sem svojo zimsko noč, strašna noč, sokriva smrti moje žene in mojega sina.

Danes, po mnogih letih trpljenja, mi ostaja še ena poslednja tolažba. Jaz sem pozna mrzla zima, toda v sebi čutim že kliti prihodnjo pomlad. Stric Lazar je večkrat pravil: »Mi ne umremo nikoli.« Prebil sem vse štiri letne čase, in evo: že se spet vračam v novo pomlad, že se znova začenjajo za mojo Marijo življenja večne radosti in večno trpljenje.

Prevel: R. Golouh.

LEV NIKOLAJEVIČ TOLSTOJ:

Basni.

Dihur.

Dihur je zlezel v ključavničarjevo delavnico in je začel lizati pilo. Iz jezika mu je začela teči kri; dihur se je radoval, misleč, da železo krvavi. Lizal je kar naprej in si odpilil jezik.

Konj in konjar.

Konjar je kradel konju oves in ga prodajal, a konja je vsak dan skrbno čistil. Konj mu pa reče:

— Če hočeš, da bom lep, — ne prodajaj mojega ovsa.

Lev, medved in lisica.

Lev in medved sta dobila nekje kos mesa in sta se začela zanj prepirati in pretepati. Medved ni hotel odstopiti in lev ni hotel popustiti. Tako dolgo sta se obdelavala, da sta oba oslabela in obležala. Lisica je to videla, pograbila je meso in z njim zbežala.

Koklja in piščeta.

Koklja je izvalila piščeta in je bila v zadregi, kako bi si jih ohranila. Zato jim reče:

— Zlezite zopet vsi v lupino in kadar bodete notri bom sedla na vas kakor poprej, da vas obvarujem.

Piščanci so jo ubogali in lezli nazaj v lupino, a niso nikakor mogli zlezti vanjo ter so si samo krilca pokvarili. Tedaj pa reče eden izmed piščancev materi:

— Če moramo vedno ostati v lupini, tedaj bi bilo bolje, da nas sploh nisi izvalila.

Opica in grah.

Opica je nesla dve zvrhani perišči graha. En grah ji je padel na tla; opica ga je hotela pobrati, pa ji je pri tem drugih dvajset grahov ušlo. Planila je tudi za temi, da jih pobere, a je pri tem razsipala ves grah. Tedaj se je razjezila, vse razmetala in odšla.

Kavka in golobje.

Kavka je videla, da golobe dobro krmijo, zato si je pobarvala telo z belo barvo in zletela v golobnjak. Golobje so bili prepričani, da je ona tudi golob in so jo pustili. Nekoč se je pa kavka spoza-bila in zakrakala po svoje. Tedaj so jo golobje začeli kljuvati in so jo pregnali. Kavka je zletela nazaj k svojim, a njene tovarišice je niso več spoznale, ker je bila bela in so jo tudi pregnale.

Kmet in kumare.

Nekoč se je napolnil kmet k vrtnarju krast kumare. Lezel je skozi ograjo in sam pri sebi računal:

— Da bi le srečno odnesel vrečo kumare; prodam jih. Za izkupiček si kupim kokoš. Kokoš mi nanese jaje in mi izvali mnogo piščancev. Piščance odkrim in prodam, a za njihov izkupiček si kupim pujska-svinjko. Svinja odraste in mi vrže mnogo malih pujskov. Pujske prodam in si kupim kobilico. Kobilica se bo ožrebila; žrebeta poprodam ter si kupim hišico in zasadim vrt. V vrtu nasejem kumare, a krasti si jih ne pustim, bom strogo stražil. Najamem stražnikov, jih postavim h kumaram, a sam jih bom nadzoroval in zdaj pa zdaj kriknil:

»Ej vi, stražite bolj pozorno!«

Kmet se je tako zamislil, da je popolnoma pozabil, da se nahaja na tujem

vrtu in je zakričal na vse grlo. Stražniki so ga pa slišali, so pritekli in ga nabili.

Ptice v mreži.

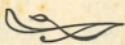
Lovec je nastavljal ob jezeru veliko mrežo in je ujel v njo mnogo divjih gosi, rac in drugih ptic. Ptice so bile velike in močne, dvignile so se v zrak in z mrežo vred odletele. Lovec je tekel za njimi. Nek kmet je videl lovca teči, pa mu pravi:

— Kam pa tako bežiš? Ali misliš, da je mogoče ptice peš dohiteti?

Lovec odgovori:

— Če bi bila ena sama, bi je ne dohitel, a tako jih pa dohitim.

Tako je tudi bilo. Ko se je zvečerilo so se ptice hotele spustiti k počitku, vsaka v svoj kraj, katerega je bila vajena: ena v gozd, druga v močvirje, tretja na polje, pa so pri tem z mrežo vred padle na zemljo in lovec jih je pobral.

ČULKOVSKI:

V Savinjskih planinah.

Na desni:
prešerni valovi bistre Savinje;
na levi:
globoki prepadi sivih skalin;
pred menoj:
bela cesta po dnú ozke doline;
nad menoj:
skrivnostna sinjina brezdažnih višin.

Po poti:

(Prijazni pozdravi moških,
na nogah jim železni krempizarji,
in žensk, deklet in mater,
z nazaj zavezanimi rutami.
Veseli vzkliki pastirjev,

zvonjenje planinskih zvoncev in meket koz,
in klici splavarjev, ki plavijo les
po strugi v daljni svet.

Jaz skačem v otroški porednosti
čez plotove, mimo lesenih znamenj,
in vriskam,

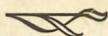
da odmeva od strmih sten.

In z roko mečem poljubčke

Radohi, Ojstrici in Olšavi...

Res neizbriso mi ostaneš v spominu
pot, iz Luč proti Solčavi
in vsa veličastna tišina...

Nima v Sloveniji para
Logarska dolina.

RUDOLF GOLOUH:

Jakob Reuman.

Dunajsko delavstvo je izgubilo enega svojih najvrednejših glasnikov: Jakob Reumann, ustanovitelj prvih avstrijskih strokovnih in političnih socialno demokratičnih organizacij, dolgoletni strankini tajnik in novinar, dunajski občinski svetnik in poslanec, prvi dunajski delavski župan, organizator, agitator, pogumni, neutrudljivi in nezlomljivi apostol socializma. Je preminul v visoki starosti na poti iz južne Koroške na Dunaj.

Jakoba Reumanna se gotovo spominja vsa starejša slovenska socialistična garda. Ko smo za časa Avstrije delali v skupnih organizacijah z nemškimi sodrugimi in nas je pot vodila pogosto na Dunaj na velike skupne zборе, smo imeli večkrat priliko poslušati prepričevalno, temperamentno, vso od zdravega optimizma prežeto besedo tega simpatičnega, pristno dunajskega zagovornika delavstva in njegove borbe. Uprav zato je njegova smrt vzbudila toliko globokejšo

tugo tudi v naših srcih, saj smo videli v Reumannu posebljeno skupno zgodovino prvih težkih početkov delavskega gibanja, ki se je končno krepkeje razvilo tudi v naših krajih.

Reumann se je rodil na Dunaju 31. decembra 1853. l. Bil je nezakonski sin razvedinjene matere. Še predno je dovršil 14. leto, je moral v tovarno. Učil se je podobarstva v neki stari dunajski tovarni pip. Dunajski proletarijat je imel tedaj že za seboj revolucijo l. 1848. z vsemi svojimi bridkimi izkušnjami. Obstojało je že nekaj let znano prvo delavsko izobraževalno društvo; imena Lassallea in Schultze-Delitscha niso bila več dunajskemu delavstvu povsem neznaná. Sicer so bili delavci še vedno zelo daleč od modernega pojmovanja socialne strokovne in politične razredne borbe, živela je pa vendar v njih neka socialna zavest, neko instinktivno razpoloženje za borbo proti obstoječim razmeram. Delavstvo je bilo v tistih letih še hudo izkoriščano; delalo je po 12 do 14 ur na dan za neverjetno nizko plačo. Težili so po izboljšanju teh vnebovpijohih razmer, a niso vedeli, kako začeti. Delili so se v glavnem v dve struji: »Staatshilflerji« (Lassallianci) in »Selbsthilflerji«. Bilo je to ravno v času, ko je Lassalle vneto zagovarjal tezo, da morejo zadrúge pomagati ljudstvu le, ako so finančno podprte po državi sami. Zahteval je torej državno pomoč. Drugi so zopet trdili, da je le v »samopomoči« rešitev in da kdor čaka na državno pomoč, ne bo veliko dočakal. Od misli, da bi se moglo pretvoriti potom politične borbe državo v instrument, ki naj služi delavstvu, so bili tedanji delavski agitatorji še daleč. To spoznanje se je rodilo šele kasneje. Okolu teh vorašani, ki so že živo kazala na porajajočo se socialno borbo in socialistični problem, so se tedaj vršile po dunajskih tovarnah in delavnicah prav razburljive debate. Reumann je bil takrat še revni vajenec, zavzemal se je pa vendar za vse te stvari. S svojim srcem je bil bolj na strani »Selbsthilflerjev«. Zanimanje ga je gnalo na shode. Seznanil se je s tedanji teoretikarji in agitatorji, sledil je razvoju socialne misli, posegel sčasoma tudi sam aktivno v borbo in ko je po prvih nesigurnih in neodločnih korakih delavsko gibanje krenilo na kraju 1870. l. odločno na pot razredne borbe z odloč-

nim socialnim ciljem pred seboj, tedaj je bil ravno Reumann ustanovitelj in prvi tajnik prve delavske strokovne organizacije na Dunaju.

Odtlej pričinja doba Reumannovega najintenzivnejšega dela. Prehodil je skoro vso bivšo Avstrijo, govoril na shodih, bodril speče mase, ustanavljal organizacijo za organizacijo. V tistih letih je bila agitacija za socialistične organizacije in socialistično idejo težek in nevaren posel. Ni oteževala to delo samo ljudska neumnost, oteževalo ga je še bolj policijsko preganjanje. Reumann je bil silno bojevita narav; kar je imel povedati, je povedal naravnost in odkrito, brez ozira na zakon in policijo. Nakopal si je tako celo vrsto procesov in moral je pogosto v zapor.

Ta neutrudljivost in bojevitost ga ni zapustila niti na stara leta. Pri vsem tem je pa znal biti tudi močno konstruktiven. Mrzil je zgolj negativno, kritično delo, hotel je videti tudi pozitivne uspehe. Strokovne organizacije in zadrúge so bile zanj središče pozitivnega vsakodnevne delá v prid izkoriščanega proletarijata. Za dograditev sedanjih močnih avstrijskih strokovnih organizacij in zadrug in celokupnega avstrijskega socialističnega pokreta, ki ga niso mogli niti povojni viharji in razcepi omajati in oslabeti, gre nedvomno uprav velika zasluga temu vzornemu veteranu delavskega gibanja, ki ga bo celo avstrijsko delavstvo, ki je vendar tako bogato na odličnih, jakih osebnosti, težko pogrešalo.

Svoje konstruktivne sposobnosti je Reumann pokazal v najvišji meri zlasti za časa svojega dunajskega županovanja. Ko je po prevratu zlomljena, izstradana in okrnjena Avstrija pričela šele preživljati svojo najtežjo krizo in je bil nekdanj mogočni in ponosni Dunaj v nevarnosti, da razpade, je bila ravno Reumannu poverjena naloga, da reši Dunaj in njegovo prebivalstvo. Stranka ga je imenovala za dunajskega župana. Bil je to prvi delavski župan Dunaja, a ta bivši skromni delavec je pokazal s svojim delom, da more storiti tudi na tem polju veliko več, nego vsi njegovi plemeniti in neplemeniti predniki. Rešiti iz povojnih ruševin Dunaj, je pomenilo toliko, kakor rešiti povojno Avstrijo. To svojo nalogo je izvršil Reumann tako siljajno, da so morali celo njegovi najhujši

nasprotniki hvaliti njegovo delo. Ni le rešil mesta gladu, posrečilo se mu je celo uveljaviti najmodernejšo komunalno socialno politiko, zgraditi sredi in na periferiji mesta cele nove stanovanjske naselbine, olajšati v mnogokaterem oziru tragični položaj najpotrebnejših dunajskih slojev. Ogromno je napravil zlasti za tiste, ki so bili brezposelni in za tiste, ki so bili brez stanovanj, in teh je bilo na Dunaju na tisoče in tisoče. Posrečilo se mu je vse to vzlic temu, da je bila občina zadolžena in da so bili njeni dohodki absolutno nezadostni. Uvedel je progresivno obdavčenje in njegova zasluga je, če je postal Dunaj po vojni vzor moderne, v socialnem smislu upravljene občine. S svojim delom na dunajski občini si je postavil Reumann najlepši in najtrajnejši spomenik.

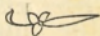
Pri vseh teh svojih vrlinah in položajih, je ostal Reumann do kraja skromen, zvest sodrug, ki je vedno živel in čutil z maso. Kakšna razlika tudi v tem z onimi poluizobraženci, ki so jih naši delavci pošiljali na taka in enaka mesta in ki so se tako hitro do smešnosti popurgarizirali, kakor so prišli hitro vsled povojne konjunktore do osebnega uspeha!

In še nekaj je bilo, ki nam ga je delalo posebno simpatičnega in priljubljene: Reumann se ni sramoval nobenega, še tako skromnega dela za stranko. Šel je na predavanje, a če je bilo treba, je tudi šel in delil strankine letake po dunajskih ulicah. To karakterizira še najbolj zgovorno njegov plemeniti, požrtvovalni, nepokvarjeni značaj.

Reumannovo življenje je bilo predvsem življenje nesebičnega, silno izobraženega, delavnega in nadarjenega agitatorja. To se pravi: najtežje, skozinsko s trnjem posuto življenje. Velik osebni prijatelj Viktorja Adlerja in Schuhmayerja, teh dveh tako različnih socialističnih osebnosti, — prvi do najvišje popolnosti, do hipertrofije razviti duh, drugi do kraja potencirani ljudski tribun — bil je v socialističnem pokretu markantna podoba razboritega umnega agitatorja in konstruktivnega snovatelja novih tvorb in novih oblik.

*

Zanimivo je konstatirati, da je začel pokojni Reumann v »Samopomoči« in da je bil prvi urednik združnega lista »Der Konsumverein«, ki je začel izhajati l. 1902. Bil je tudi prve čase odbornik raznih dunajskih združnih institucij.

A. T.:

O potovanju na Olimpijado v Frankfurt.

Ko je pred enim letom izdala luteranska športna internacionala poziv k udeležbi in pripravam za »prvo mednarodno delavsko Olimpijado« v Frankfurtu ob Mainu, je gotovo marsikateri član naših telovadnih in športnih odsekov sanjal o tem, da pohiti letos julija meseca na daljnji sever med nemške sodruge, da vidi na kak čudežen način so zamogli oni doseči to stopinjo kulturnega razvoja, na kateri se danes nahajajo, in da njihove izkušnje prenese na našo zemljo. A naše težke gospodarske razmere in pa indiferentnost našega delavstva, ki se še ne zaveda velikanskega pomena mladinske kulturne in telesne vzgoje za svojo osvoboditev, so nam onemogočile, da se udeležimo teh slovesnosti v večjem številu; bilo nas je komaj 18 (17 moških in ena ženska), ki so nam v nestrpnem pričakovanju veselo utripala srca, ko smo se dne 22. julija zjutraj zbirali na ljubljanskem kolodvoru, da odpotujemo v Frankfurt, na dosedaj

najveličastnejšo mednarodno manifestacijo razredno zavedne delavske mladine. Bili smo posamezni člani naše »Svobode« in DTJ iz Ljubljane, Jesenic, Trbovelj, Črne, Guštanja in Maribora. Spremljalo nas je najlepše solnčno vreme na poti po naši divni Gorenjski.

Skozi predor v Podrožci smo dospeli na avstrijska tla; površna revizija, in zopet dalje do Beljaka. Značilno je, da so na avstrijskih postajah ljudje takoj uganili, kam se vozimo in kaj pomenijo rdeči trakovi z napisom »Jugoslavija« na naših suknjah, medtem ko so nas po slovenskih postajah delavci topo opazovali in začudeni spraševali: kam in po kaj. Izjema so bile samo Jesenice, kjer so nas sodrugi na postaji pozdravili. V Beljaku so nam avstrijski sodrugi priredili lep sprejem; naraščaj nas je obzul s cvetjem, mestni župan nas je pozdravil z nagovorom in zbor je zapel delavsko pesem. Povabili so nas, da prese demo v lepo okrašeni vagon, s katerim

so se beljaški sodrugi vozili za istim ciljem.

In zopet dalje mimo Spitala po lepi malniški dolini z romantičnim gradom »Falkenstein«, mimo prijazne Gornje Bele in električnih naprav pri Malnitzu, ki naj izpopolnijo elektrifikacijo avstrijskih železnic in rešijo deželo skrbi za premog, skozi številne predore v Visokih Turah, od katerih je zadnji nad 8 km dolg, v višini 1200 m nad morjem, in zopet hitreje navzdol, mimo starih zlatokopov pri Böcksteinu, dokler se ne ustavimo v predivnem zdravilišču Bad Gastein v višini 1012 m, ki ima socijalističnega župana, dasiravno se je še pred par leti med tukajšnjim prebivalstvom smatralo, da se človek šele pri baronu začne; tu je tudi cesar Franc Jožef leta 1914. podpisal vojno napoved Srbiji.

Zopet hitimo naprej po divni gasteinski dolini z izrazito južnošvicarskim značajem; v dolini vabljiva letovišča z razkošnimi nasadi, vilami in hoteli, višje gori zeleni pašniki z lesenimi planšarskimi kočami, katerih nizke lesene strehe so obtežene s kamenjem, in nad vsem tem dolga, zveržena vrsta orjaških cikcakastih snežnikov, od katerih drve v dolino šumeči slapovi. Nehote si zaželiš ob tem pogledu, da bi se otresel vse takozvane civilizacije in bi se vrnil v naročje te neoskrunjene prirode. A žal, za izpolnitev takih želj je pa treba tudi tukaj denarja, in dosti denarja.

Pri postaji Schwarzach se srečamo z deročo reko istega imena, ob kateri je železniška zveza v Innsbruck in Švico. Tu

in tam vstopajo na postajah novi sodrugi, ki hite z nami v Frankfurt. Pri mestecu Bischofshofen se cepi železnica na desno proti Gornji Štajerski. Od tu naprej nas z leve in desne objame divjevličastno kraljestvo planink, orlov in divjih koz; Hochkönig, Tennengebirge, Lattengebirge s Pillingerwand, Steinerne Meer, Hohe Gögl groze nas zadaviti v ozki soteski, kjer je komaj prostora za železnico in cesto, ob kateri se peni čez kamenje Salica. Na smrtnih skalah vzbujajo našo pozornost srednjeveški gradovi, stoletni stražarji ozkih prehodov, da nehote pozabiš, da se voziš z železnico in se ti zdi, da zdaj zdaj zagledaš za ovinkom četo hlapcev roparskih viteзов v oklepih, prežečih na plen. Pri Halleinu, kjer kopljejo sol, se soteska zopet razširi in potem polagoma prehaja v rodovitno ravan, razprostrirajočo se ob Salzburgu proti bavarski planoti.

Na desni nas pozdravi visoki Gaisberg, na katerega vozi električno dvigalo z nazobčanim tirom in raz katerega je krasen razgled daleč tja na jug na solnograške in tirolske Alpe in proti severu na bavarsko planoto. — Salzburg. Znameniti motovalci trde, da je to za Carigradom in Neapljom tretje najljepše mesto v Evroni. Polno zelenja počiva ob obeh bregovih reke Salice in nad njim kraljuje romantični grad s svojimi stolpi. Tu smo morali na kolodvoru skozi bavarsko carinsko kontrolo, ki pa je pregledala samo naše potne liste, v ostalem nas je pa pustila v miru.

(Dalje prih.)

A. K.:

Vzroki in še marsikaj . . .

IV.

V stranki so se tedaj pojavili pravzaprav dvojni opozicijonaleci, ki jim je bilo delo strankino premalo radikalno. Eni so bili srednje-radikalni, drugi pa nadvse radikalni. Za enkrat so se nazivali skupno »levičarji«. Emotni so bili v naziranju, da je treba bolj radikalnih gesel za množice; — kakšna naj bodo, o tem seve so bili že navskriž. Srednje radikalni — so se kmalu začeli nazivati »centrumaše« (socijaliste - komuniste), drugi pa so postali — ekstremni komunisti-boljševiki. Seve se ni dalo dolgo točno ločiti enih od drugih. Mladina in skoro

vsi novopečeni socijalisti, tzv. povojni socijalisti kakor Lovro Klemenčič, Vladislav Fabijančič, dr. M. Lemež, dr. Birs, inž. Gustinčič (sami akademiki) ter studentje, ki so preživeli ujetniška leta v Rusiji, so bili boljševiško-komunističnih, skrajnih tendenc; R. Golouh in oni, ki jih je bolj temperament silil v radikalnejše postopanje, pa so bili previdnejši in niso bili za skrajno levico.

Mi v vodstvu stranke smo videli, da je med delavstvom in med zaupniki že od spomladi silna agitacija za zradikaliziranje pokreta in da so med mladino agitatorji z najnezniselnejšimi, tzv. ultraradikalnimi gesli. Kompromisarski

duh, ki je vladal takrat v vodstvu stranke je toleriral v stranki vse, češ, saj se bo vse to polagoma pomirilo in bo zopet vse dobro. Radikalna gesla pa so tako obvladala duhove, da se res ni vedelo: kako naj se naprej viši nadaljno delo. Za me je bilo jasno: v Jugoslaviji bo vsak revolucionarni poskus po ruskem vzoru še hujske zatrt kot je bil na Ogrskem, ker duh, ki vlada v srbski vojski, je vse nekaj drugega kot revolucionaren. Isto tako v srbskem kmetu. Zategadelj sem bil zato, da se delavska moč najpoprej utrdi, da sodelujejo delavski zastopniki pri utrjevanju države ter naj pri tem uveljavljajo pravice za delavsko ljudstvo in naj zadržujejo vznik kapitalistične moči in samozavesti. Socijalisti naj postanejo vplivna stranka, proti kateri se ne bo smelo vladati, ki naj izgradi socialno zakonodajo in naj vpliva na državni aparat, da ne bo v njem protidelavskih tendenc. Videl sem, da bi to šlo, ker srbski političarji kova Ljube Davidovića so bili koncilijantni in evropski možje. Zato sem smatral, da je za pravi razvoj političnih in gospodarskih dogodkov najbolj pripravna koalicija demokratsko-socialistična. Kot dokaz navajam dogovor, ki ga je vlada na moje prigovarjanje sklenila z železničarji; poboljšal se je vendar položaj železnice prav znatno! Kakšna razlika med jesenjo l. 1919 (ko smo z železničarji razpravljali mi socialdemokratje) in med spomladjo l. 1920, ko so se izvršili dogodki na Zaloški cesti ob času velikega železničarskega štrajka pod ministrom dr. Korošca in ljubljansko vlado dr. Brejca.

Kot zadrugar sem pa upal, da bo mogoče s srbskimi zadrugarji tipa Avramovića kar najbolj uspešno delo na združnem polju. Avramović je s svojo srbsko združno zvezo bil itak član Mednarodne združne zveze in je vedno visoko držal združne ideale.

Da sem treznejše in mogoče oportunističnejše presojal položaj, izhaja iz mojih zadrugarskih izkušenj. Velika je razlika med političnimi, strokovnimi ali izobraževalnimi organizacijami in — zadrugami. Politično organizacijo si ustanovil, člani so prišli in šli, — tudi prihajali in odhajali, — organizacija je obstojala prečesto le po imenu; ob volilnih priložnostih se je pokazalo: ali je delovala ali ni. Če je propadla, bolje re-

čeno: kljub temu, da je tu ali tam ni bilo, nekaj glasov v takem kraju je stranka zmerom dobila. Približno isto je s strokovno ali izobraževalno organizacijo. So premalo vidljive, med tem ko n. pr. konzumna organizacija odpre svojo prodajalno, ljudje vsak dan hodi jo v njo, postanejo deležniki, vložijo v njo svoje prihranke; bijejo celo za njo hude boje z nasprotniki. Če izgine ena prvo imenovanih organizacij, je bridko za organizatorja. Kakšne vidne katastrofe ne povzroči. Vse drugače je, če pride konkurz zadruga. Delo v združnih organizacijah napravi človeka, da vse bolj razmišlja in da vse po večkrat prevdari, predno kaj stori. On računa: ali bo kakšna korist za delavce, ali bo zguba. In zgube se trezen, prevdaren gospodar boji. Ve, da je to začetek konca.

Vprašanje sodelovanja z meščanskimi strankami nisem nikdar smatral za načelno vprašanje, tudi ne za kak fundamentalni stavek socializma; smatral sem to vedno za nekaj, kar je lahko, če nam koristi in česar ne bo, če nam ne bo v prid. In v vsaki deželi so posebne razmere, ki jih ni reševati po enem kopitu, marveč z ozirom na položaj. Socializem se ne sme izgubljati v brezplodnem doktrinarizmu. —

Na našo slovensko soc. dem. stranko so se vplivale v tem času tudi razmere v ostali Jugoslaviji. V Zagrebu se je n. pr. soc. dem. stranka po znanem strankinem zboru ob Božiču l. 1918 že razcepila na dvoje: Korać, Bukšeg, Haramina, Henč, Kotur itd. so ostali stari socialni demokratje, ki so odobrili vstop Vitomira Koraća v prvo ministristvo kot ministra za socialno politiko — drugi: dr. Mijo Radošević, Delić Svetozar, Bornemissa, Kaurić, Brudnjak itd. so se postavili proti temu ter so se organizirali kot nekaki neodvisni socialisti v znani smeri Zimmerwaldski. V Bosni so se merodajni sodrugi: brata Jakšića in Glumac postavili istotako na Zimmerwaldovsko stališče, medtem ko so Markić in Jova Smitran z Zvonaši šli s Koraćem.

V Srbiji so se pojavile kar tri — štiri struje: Nedeljko Divac, Bogdanović s tovariši za Koraćevo politiko, Dragiša Lapčević, dr. Topalović in tov. za Zimmerwaldsko, Sava Muzikravić za ono med Koraćevo in Zimmerwaldsko; na skrajni levici pa so bili dr. Sima

Marković, Filip Filipović in Života Mi-
lojković, ki so že bili v zvezi z Moskvo.
V Vojvodini je bilo precej podobno; na
Koračevi strani so bili »Svobodaši«
z dr. Sekulićem, Tatićem in Brkićem; na
nepomirljivi, ki se še ni specializirala,
pa so bili glavno nemški in madžarski
delavci, ki so zamerili srbskim sodru-
gom, da so vstopili v Narodno veče in
bili zato, da se osnuje država SHS.

Na Slovenskem smo tedaj začeli imeti prav oni kaos kot je bil drugje. Strankin zbor v Mariboru na spomlad 1. 1920 se je vršil že v znamenju tega. Sklenil je po dolgih debatah, da se je treba »poradikalizirati«
in da oportunisti nimamo ničesar iskati več v gibanju, češ bodočnost je v radikalizmu. Izvoljen je bil odbor (dr. Korun, Uratnik in drugi), ki naj pripravi zedinjenje z ostalimi na levo in na radikalno usmerjenimi socialisti tipa dr. Sime Markovića. No, nastal je znani železničarski štrajk in do »zjedinjenja«
z levičarji ni prišlo. Pač pa se je kmalu na to vršil znani kongres v Vukovaru, ki ga R. Golouh v posebnem letaku, izdanem 14. nov. 1920 (»Delavni sloji, zedinite se zoper odkrite in prikrite sovražnike«. Učiteljska tiskarna) opisuje tako-le:

»Na kongresu delavske socialistične stranke (komunisti), ki se je vršil v Vukovaru, so se pojavili in nasilno uveljavili histerični politični kričači, ki so z zločinsko lahkomišelnostjo uničili revolucionarno gibanje zavednega socialističnega proletarijata v Jugoslaviji. O tem kongresu, o njegovih posledicah je treba, da smo vsi na jasnem. Hočem vam povedati stvarno in poljudno vse po vrsti, kakor je bilo:

Že pred tem kongresom so se pojavili v komunističnem časopisju glasovi, ki niso obetali nič dobrega. Neznani ljudje so silili v ospredje s članki in resolucijami, ki niso bili prav nič marksistični. Zmislil teh izjav je bila, da se mora delavsko socialistično stranko (komuniste) razbiti. Zakaj? Po merodajnem mnenju teh mladih epigonov komunističnega ekstremizma, je bila prejšnja komunistična stranka preveč centru-
maška. Zatrjevali so, da je nastopila doba revolucije in da je treba zdaj osno-
vati rdečo armado ter delati s vsemi mogočimi in nemogočimi sredstvi. »Če ne bomo mogli delati javno, bomo delali pa tajno«
— tako je pisal eden teh ljudi

v belgrajskih »Radničkih Novinah«.

Videli so Ruse v boju protiv Poljski in to jih je omamilo. Ves vukovarski kongres se je potem vršil pod vplivom ruskega prodiranja. Ti nemarksistični politiki so tako slabo shvačali tedanjo mednarodno situacijo, da so že tedaj videli prodirajočo rusko rdečo vojsko v vseh glavnih mestih Evrope. »Treba je imenovati komisarje«
— so dejali. In imenovali so jih. Revolucije pa — naravno — zato še ni bilo. Zaman so stari borci kakor srbski sodrugi Lapčević, rotili mladiče, da moramo mi pomagati ruski evoluciji, jo obvarovati, in ne naslanjati se nanjo kot na rešiteljico revolucije v Rusiji in po vsem svetu.

Na kongresu v Vukovaru smo bili slovenski, hrvatski in bosanski sodrugi po številu organiziranih članov, ki smo jih zastopali, v absolutni večini. Zgodilo se je pa, da z ozirom na visoke stroške za vožnjo do Vukovara niti mi niti ostali sodrugi razen Srbije, nismo mogli poslati tja polno število upravičenih delegatov. Slovenci smo imeli tam samo 20 delegatov, za katere smo zaman zahtevali, da smejo glasovati po številu članstva, kakor smo bili doma sklenili. Približno enako je bilo z delegati iz Hrvatske, Slavonije in Bosne. Srbski ekstremisti so pa uredili drugače. Dasi so šli v svojih političnih organizacijah samo 11.000 članov, med katerimi so prevladovali seljaki in inteligenca (komaj 2000 jih je bilo industrijskega delavstva) — so spravili ob odporu prejšnjega vodstva stranke na noge vse, kar jim je prihajalo prav. Najeli so posebno ladjo in se pripeljali v Vukovar s 100 in toliko delegatov, o katerih se ni vedelo, koga pravzaprav zastopajo. Bilo jih je med njimi tudi takih, ki so bili že izključeni iz stranke, zaradi nečednih stvari. S temi svojimi delegati so majorizirali in terorizirali kongres.

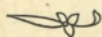
Ker se ni izvensrbskim delegatom priznalo pravice, da glasujejo po proporciju, je formelna večina usilila kongresu svoje že prej pripravljene predloge in resolucije.

Že prvi dan je bilo jasno, da kongresa pravzaprav ni bilo treba, da je bilo škoda časa in besedi. Sprejelo se je po vrsti vse, kar je bilo že pripravljeno od ekstremistov. Kakšne razmere so vladale na zboru, naj pove naslednji primer:

Podpisani sem sklical drugi dan kongresa zvečer sestanek vseh onih sodrugov, ki so bili na kongresu v opoziciji ter povabil tudi tajnika ekstremistov Filipoviča, ki se je povabilu tudi odzval. Vzlic temu so ekstremisti brutalno

vdrli v dvorano in nas napadli z noži! Takega škandala ni bilo še na nobenem kongresu.« — Tako in še vse drugače riše R. Golouh položaj v Vukovaru. Ta letak je prav zanimiv v vsakem oziru.

A. P.:

Ivan Brozovič.

Mislim, da je bilo prve mesece leta 1896. Ljubljanske hiše so bile še podprte z močnimi tramovi, ker jih je bil prejšnje leto o Veliki noči pretresel in razrukal potres. Neko mrzlo, megleno nedeljsko popoldne sem s prijatelji postopal po skoro praznih ljubljanskih ulicah. Od doma me je odganjalo slabo stanovanje, natrpano z ljudmi. Ogledovali smo plakate. Tisto nedeljo je najbolj kričal z uličnih zidov podolgovat rdečkast papir, na katerem se je bralo, da se vrši popoldne shod političnega društva »Bodočnost« pri »Perlesu«, v tedanji Slonovi, danes Prešernovi ulici. Kot referent je bil označen sodr. Brozovič. Šli smo torej tja, čeprav smo imeli važen pomislek. Pri »Perlesu« je bila namreč pivnica, mi pa smo bili brez denarja. Brez tega pa človek ne more v gostilno. Stopili smo v vseeno skozi vežo na dvorišče; tam je stal pred vratni salona človek z rdečo kokardo na suknjiču. Na vprašanje je odvrnil, da se nikogar ne sili piti, da bi torej lahko vstopili. Izrazil pa je drug tehten pomislek. Fantički smo se mu zdeli premladi, zakon pa da predpisuje dovršeno 24 letno življensko dobo za člane političnih društev. No, pa smo ga podučili, da nismo člani tega društva in to tudi zaenkrat še ni naš namen, da pa poslušaj politične govore pač lahko vsakdo. In smo izrazili še upanje, da nas menda nihče ne bo naznanil, mene šoli, ostale pa njihovim gospodarjem in mojstrom.

V salonu ni bilo natlačeno, okoli miz je sedelo mogoče 30—40 ljudi. Ko smo vstopili, so se oči navzočih uprle v nas, tako da smo prišli resnično v zadrego. Posedli smo okoli prazne mize, zadaj blizu vrat. Na nasprotnem, zgornjem koncu salončka je stala v sredini belo pogrnjena miza, krog nje pa je sedelo predsedstvo: Ljubljančanom splošno znani Franc Železnikar s svojo mogočno rdečo brado in zlatim ščipalnikom na

nosu, nadalje nenavadno visoki in sloki Franc Bartl in mali drobni Ivan Brozovič — vsi krojači po poklicu.

Tam pri neki mizi je nemirno sedel Grundner, ki smo se pozneje seznanili z njim v delavskem izobraževalnem društvu, kovinar po poklicu in izredna agitatorska natura. Pozneje sem slišal o njem, da je v Berlinu postal tajnik nemškega »Metallarbeitervereina« in torej »velika živina«. Ko smo vstopili, je Brozovič ravno zopet sedel, na dnevni red so pa prišle dolgočasne zadeve: pravila, računi o društvenih dohodkih in stroških in podobno. Za te reči se nisem zanimal, pač pa sem si ogledal navzoče. Bili so večinoma še mlajši ljudje, čedno oblečeni, nekateri so nosili na prsa pripet društveni znak — rdečo kokardo. Na steni sta viseli sliki Lassalla in Marxa. Že po zunanosti in giblajih se je lahko uganelo, katerim stanovanjem pripadajo zborovalci. Večina jih je bila krojačev — nekateri so bili oblečeni v črne salonske suknje —, potem čevljarji — katerih čevlji so »škripali« — in nekaj malega kovinarjev, ki jih je privabil mladi, agilni Grundner. Težkih manualnih delavcev nisem zapazil; bili so tu pač ljudje, ki so bili po svetu kot potujoči rokodelski pomočniki, kjer so našli in prevzeli socialistično misel delavskega združevanja.

K drugi točki dnevnega reda je govoril Ivan Brozovič, to je o političnem položaju. Stal je pri mizi, bolj majhen, suh, z ošpičeno bradico in s široko odprtim telovnikom na prsih. Iz udratih, bledih lic se mu je brala proletarska bolezen — jetika. Njegov glas me je silno presenetil; bil je mogočen in globok, da so se stene zdramile in odjekovale. Ta mogočen glas ni bil v nobenem razmerju z drobno postavico z udrtimi prsmi. Zakaj, ko je govoril, ni kričal ali vpil, kakor to radi delajo »ljudski« govorniki, temveč je bil glas naraven, pripovedu-

joč, brez bombastičnosti. Imponiral mi je zelo.

Tenor njegovega govora je bil, da je politična organizacija delavstva potrebna, da si bo priborilo politično moč. To moč pa bo dobilo šele, ko si pridobi volilno pravico za državni in za deželni zbor. Nato je kritiziral plemiško in duhovsko politično nadvlado, ki leži na delavčevih prsih, kakor težka »môra«. — V tistem času se je začela predigra boja za volilno pravico, ki je bila dobro leto pozneje priznana v obliki — »pete kurije«.

Pozneje sem Ivana Brozoviča še večkrat videl in slišal. Bil je Belokranjec, doma iz Vinice pri Črnomlju ter je v Ljubljani izvrševal malo krojaško obrt sam. V mlajših letih je bil po svetu kot potujoči rokodelski pomočnik. V Ljubljani se je zelo trudil za socialno-demokratsko stranko, ki je bila tedaj še za vso avstrijsko državo ena in skupna za vse njene narode.

Agitatorska žilica ga je vodila po vseh tedanjih industrijskih in obrtnih krajih. Bil je med prvimi, ki je zanesel socialistično misel, n. pr. v Idrijo. Tam si je tudi nakopal kal svoje smrtne bolezni, zakaj zaradi pomanjkanja denarja je hodil iz Logateca v Idrijo peš. Pri neki priliki je oslabil in obležal v snegu. Od tedaj ga je zgrabilo. Poznali so ga kot

dobrega govornika tudi v Zagorju ob Savi, v Hrastniku in drugje. On je bil povsod na prvem mestu, zakaj bil je izreden idealist in altruist. Njegova agitacijska pota niso bila baš prijetna, zakaj dostikrat je bil od ljudi neprijazno ali celo surovo sprejet. Da je pri tem zelo trpela njegova obrt in njegov zaslužek, je razumljivo. Stranka, ki je delal za njo, mu tega, ker je bila majhna in revna, ni mogla nadoknaditi. Zaradi tega je njegova družina česče trpela pomanjkanje. Iz prvega zakona je imel štiri sinove, ki so danes vsi na odličnih mestih, iz drugega pa enega sina, kateri pa je kmalu umrl. Večkrat jim je manjkalo za kruh in sol. Družina njegova je stanovala tedaj v stari reduti na Št. Jakobskem trgu, kjer je pozneje mestna občina sezidala novo ljudsko šolo.

Umrli je v lepem mesecu maju leta 1897 v hiralnici v najlepši moški dobi.

Ta izreden in nadarjen človek bi lahko postal kaj velikega, da mu je bila usoda bolj naklonjena. Bil je nesebičen, prepričan, da je misel in ideja, za katero se bojuje, dobra in vsem ljudem pravilna. Bil je pa tudi zgleden značaj, ki ni nikoli klonil duhom, temveč je preko vseh težkih razmer in ovir hodil naravnost za ciljem, v katerega je veroval. Po naturi svoji je bil dober in globokočuteč.

K. KOCJANČIČ:

Mednarodnost in esperanto.

(Dalje.)

Razvoj se je torej obrnil. Tisto, kar je ljudi nekoč ločilo — socialne prilike — je postalo nujen vzrok za zopetno združevanje.

Kako pa naj se narodi, ki so si postali po govorici tuji, med seboj razumejo pri izmenjavanju svojih zakladov? Morali so se naučiti govorice svojih sosedov. In čim bolj so stopali za različnimi užitki v medsebojne stike, tem več jezikov se je bilo treba navaditi. To je pa neprijetna reč in če drugega ne, ti vzame mnogo časa, torej sil. Zato je že v starodavnih časih mastala težnja po enem jeziku, ki bi ga razumeli mnogi narodi in si tako olajšali zveze.

Stvar je nekoliko zabavna, če vidimo, kako so si že v tistih časih pomagali, in če primerjamo tedanje odpomoči s stremljenji današnjih časov. Pravijo

namreč danes mnogi, premnogi ljudje in med njimi večinoma takšni, ki se prištevajo k inteligenci, da je nemogoče uvesti mednarodni jezik iz sto tisoč razlogov: prvič zato, ker imamo ljudje tako različne govorilne organe in bi ta in ta ne mogel z lahkoto izgovarjati glase, ki jih premore oni in oni; drugič zato, ker ima ta jezik takšen slovniški ustroj, da bi ga ne mogli doumeti tisti, ki imajo drugačnega; tretjič, ker je mednarodni jezik nevarnost za obstoj narodnih jezikov; in sto tisočič — kaj vem jaz, kakšen razlog proti mednarodnemu jeziku obsega sto tisoči vrstilni števec!

In veste, kako so o teh stvareh mislili pred tisočletji, v času, ko je ležalo človeštvo v primeri s sedanjim še skoro v barbarski zibelki? (Dalje prih.)

POD LIPO

Štev. 10.

Leposlovni družinski mesečnik

Leto II.

Ljubljana, 15. okt. 1925.

Uredil Anton Kristan.

DR. JAN HERBEN:

Realizem in demokracija.

Iz romantične šole se je rodila realistična v vseh delih sveta. Realizem kot metoda dela je postal pravi izraz svetovne demokracije. Realizem je zagospodaril v literaturi, v upodabljanju umetnosti in deloma celo v godbi. Realizem je pravi otrok demokracije. Francoski realisti (najbolj leva smer se imenuje naturalizem) so napredovali nad romantično šolo s principi, da naj umetnost podaja resnično stanje tako, kot je umetniki občutijo. Zato je realizem začel z gradbo narodnih književnosti in je postal izraževalj duha svojega naroda.

Realizem se je osredotočil v glavnem na roman in povest, še-le pozneje je prešel na dramo. Realisti dajo prednost romanu in povesti, ker imata za glavni predmet risanje življenja in ker je njihov zakon resnično točen, takorekoč znanstveno motrenje življenja, tudi najbolj temnih kotov njegovih. Od prejšnjih šol so podedovali svobodo glede snovi in pa antipatijo do raznih pravil, ali prevzeli niso vznešenega, šolskega mrtvega jezika; za nje je živ jezik, tisti, ki ga ljudje govorijo. Težnja, da se pokaže resničnost umetniško, je razširila zopet področje snovi in je literaturi osvojila nova duhovna zemlja. Realisti niso začeli le študirati pozabljenih kotov zemlje, narodopisa in posebnih lastnosti ljudij in dežela, ampak so celo posegali pod zemeljsko skorjo, v rudnike in premogovnike. Če je francoski realist Flaubert (1821 do 1880) slikal v svojih romanih buržuazno družbo in to veliko in malo družbo, in jo je narisaval njeno življenje v vseh njenih predal občenosti v posmeh in obžalovanje, — kako malo korakov je bilo potreba do E. Zole in njegovih sovrstnikov, da so preiskovali življenje v drugih družabnih razredih? In tako je izšel iz Francije socialni roman.

Ruski realisti (in tudi severni) so pesniki druge sorte; po večini so glasniki samoočlovečenja in narodnega gorja. Študirajo družbo, zlasti ruskega kmeta in iščejo poti za osvoboditev tako od carizma kot od družabnega zla. Puškin, Gogolj, Turgenjev, Dostojevski in Tolstoj so realisti. Tolstoj je prikazal duha svojega realizma tako-le: »Junak moje povesti, ki ga ljubim z vsemi močmi svoje duše, ki sem ga skušal narisati v celi njegovi krasi in ki je bil vedno, in je in bo vedno lep — ta junak moje povesti je resnica.« Ker pa je lepota vsečloveška, vseljudska, zato narodne književnosti pripadajo vsemu ljudstvu in se jih višje in bolj ceni nego kozmopolitsko meizraženost. V angleški književnosti je Byron predstavnik revolucionarnega prevratnika, ki se — odločivši liro — vojskuje za svobodo Grške; Dickens je zagovornik slabih in potlačanih. Wordsworth, Meredith in Kipling predstavljajo pomembne črte angleškega značaja.

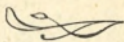
Demokratizem zahteva, da se odstrani prikrivanje in tajno obravnavanje iz življenja sploh in da se odkriva ter predlaga javnosti vse, kar se je bala na svetlo. Ta težnja je vodila nehote k temu, da se je jelo opazovati tudi življenje, ne samo človeško, ampak tudi vse, kar je z njim v zvezi; tako se je vzbudilo ljudsko sočutje z vsemi tipečimi in celo s svetom živalstva. Tudi nemo lice ima svoje razžaljene in ponižane. Literarni pohod 19. stoletja v demokratizem ne more biti bolje nazorno prikazan nego z dejstvom, da je najnovejša literatura dala romane, povesti in črtice iz živalskega življenja. Kipling, Thompson, London, trije pisatelji rase anglosaške, so zbudili interes za življenje živali, domačih in divjih zverí, in so v sfero demokratične umetnosti sprejeli takorekoč vso državo živalstva.

Tedaj celo do sem je prišlo leposlovje. Celo tja, ko se govori o pravici živali...

Če pogledamo našo domačo literaturo, vidimo tudi, da je bila narodu dobra vzgojiteljica. Bila je seve le odmev in

odsev svetovnega gibanja, a pozabljala ni svojega narodnega bitja. Stritar, Jurčič, Levstik, Kersnik. Naša literatura je bila demokratična v obdobju romantizma in realizma.

Iz japonske poezije.

OHOJENO (umrl 860. l.):

V jeseni.

Pri bledem svitu jesenske lune se solzím,
ker se osipa cvetje in z naravo smrti v naročaj hitím.
A še bolj pri misli tužni zmračí se moj obraz,
da tisoč drugih plaka iz istih vzrokov kakor jaz.

TOSINARI (umrl 1205. l.):

Vseobča bol.

Mračno in brezmejno je bridkosti polno
že pravičnemu in skromnemu življenje.

Zato sem zbežal pred posvetnim hrupom,
ali ah, kje naj se skrijem pred obupom?

Še celó v samoti gozda, srce moje bolno
videlo je solze in jelenovo ihtenje.

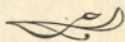
SAKINO (umrl 1860. l.):

Zvonovi.

Zvonove so prelili v topóve...
Zdaj njihova večerna pesem več ne lije
se čez polja, ko na nebu zvezdic žar zasíje.
Gore in doline so vklenjene v molčečnosti okóve.

Še cvetlice, ki tam na strmi skali se smehljajo,
pozabljajo, da njihovo nežno cvetje vene
ko čakajo zvonov večerne melodije...

A vendar vedno z novim cvetjem skala se odene,
odkar zvonove so prelili v topóve.

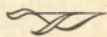
REGINA LAMO:

Žena in zadružništvo.

Ali je mogoče, da bi žene ne razumele pomena zadrug in da bi se ne zavzele za zadružništvo? Ali je mogoče, da bi se žena-mati, žena-gospodinja ne potegovala z vso močjo za zadružne ustanove proti najrazličnejšim sovražnikom? Zadružna podjetja so delo delavcev in zato se morajo ceniti, spoštovati in braniti pred vsakim in pred komurkoli. Pa,

če so še take ovire, če so še hujše zapreke, žena mora vse svoje nakupe izvrševati v konzumnih društvih. Zadružna zvestoba in zadružna zavednost žena sta pokazali v zgodovini zadružništva že prave čudeže.

Op. ured. Regina Lamo je španska zadružnica, ki piše prav lepe članke v časopisu španskih zadrugarjev.

GUSTAV STRNIŠA:

Breza.

Listi blestijo, zvezdice jasne,
veje njih, v zarji goreči brokat;
pesem zaljubljeno veter šepeče:
»Objemi devico začarano, svat!

Zlata bo krona tvoja postala,
nežne devojke boš ženin nocoj;
srebrna noč bo vaju zibala
luna ovila v presojni plašč svoj!

Grmički cvetoči, pritlikavci mali,
nasipljejo vama dehtečih cvetov;
biserne rose, žareči kristali
vama škropijo svoj blagoslov!«

Veter umokne; lahno list plava
iz veje zelene pred mé;
kaj pišeš mi breza, devojka sanjava,
kakšne so tvoje tajne želje?

EMILE ZOLA:

Kljusè.

Ni bolj žalostne slike kakor pogled
na zapuščeno, staro kljusè, sredi opusto-
šene in od dežja razmočene okolice.

Pod zimsko mračnim nebom in zim-
sko mračnih misli sem taval po razsežni
planoti Montroug.

Če kdaj kak kotiček naše zemlje nosi
vtisnjen pečat brezupnosti in mračne
poezije, tedaj je to gotovo to razmočeno
in močvirno polje, ki se tu, pred zidovi
Pariza razprostira, kakor da tvori prag
iz blata na vratih v kraljico mest.

Tu in tam zijajo iz zemlje vdolbine,
kakor odprte rane — zapuščeni kamno-
lomi.

Ne drevo, ne grm ne oživlja te pu-
stinje, samo velika krila mlinov na veter
se oblikujejo na nizkem, svinčenosivem
horizontu; sem in tja zaviti, razmočeni
kolovozi se raztezajo v neskončni melan-
holiji in pri vsakem ovinku zadeneš na
podrto zidovje in kupe smetišč.

Ta bolehná pokrajina, polna zeva-
jočih ran, z vidnimi znaki razpada in
opustošenja, priča povsod, da je bilo to
razdejanje povzročeno od človeških rok.

Ko korakam počasi naprej, zatop-
ljen v podobne misli, zapazim naenkrat
pri nekem ovinku nepremično stati sta-
rega konja. Privezan je bil h kolu ter
ždel s povešeno glavo, da se je dotikal s
svojimi nozdri golih tal. Siv in mršav,
kakor je bil, se ga je komaj opazilo na
temnem ozadju neba.

Doben dež, ki je padal, je curljal po
njegovem telesu, da se je uboga žival
venomer tresla in drgetala mraza.

Kakšno soglasje med tem svinčeno-
sivim zimskim nebom, to brezupno oko-
lico in med tem ubogim bitjem! Res, ta
revščina je ravno spadala v to obupno
samoto! Iz obeh, iz te, od človeške roke
opustošene pokrajine in te, od ljudi tr-
pinčene creature se je slišala tako jasna

in srce razdirajoča obtožba, da me je glo-
boko sočutje objelo. (Ko sem se bližal, je
konj dvignil glavo, motril me je s svoji-
jimi kalnimi očmi in jo zopet povesil.
Globoko me je presunil izraz boleznega
očitka v njegovem pogledu. In še pred-
no sem se zavedel, se mi je zdelo, da sli-
šim razločno njegove besede:

»Jutri poginem, in tako imam še vsaj
danes priliko, da si olajšam svoje srce.
Dvomim, da bi zamogle moje besede uso-
do mojih bratov zboljšati, vendar se bom
poslovil od tega sveta z zavestjo, da sem
povedal resnico, v bolečinah, porojen sad
mojega življenja, življenja filozofičnega
konja. Ta resnica se glasi: — Delo osreči
in obogati človeka; delo privede ži-
val v klavnico!

V tem je vnebovpijoča krivica! Ho-
čem vam verjeti, kar trdite, da je Bog
podelil človeku več intelligence kakor
nam; toda ali vam je podelil vašo inteli-
genco zato, da od njega ustvarjena bitja
trpinčite?

Poglej mene: Tvoji bratje so moje
sile zlorabljali; čim pridnejše sem jim
služil, tem brezobzirnejši so bili napram
meni in danes kriči moje izmučeno in
trpinčeno telo po maščevanju!

Zakon pravice zahteva, da mora biti
oni, ki dela, po vrednosti svojega dela
nagrajen.

Mi zahtevamo, da se po tem zakonu
z nami ravna in pričakujemo za dolga
leta naše službe pravico do počitka in
preskrbe na starost!

Nikar ne trdite, da smo samo živali,
komaj vredne, da se nas pretepa, vstvar-
jene samo za večjo udobnost in zabavo
človeku.

Mi smo vaša sobitja in vi bode-
te morali enkrat dajati odgovor o načinu
kako ste nas uporabljali; ob tej priliki

se vam bo vsako naše trpljenje kot zločin zaračunalo!

Bodite usmiljeni! Saj vas ubogamo; saj vam radi služimo celo svoje življenje, zato nam pa privoščite vsaj lahko smrt. Če si ti, o samotni popotnik, usmiljenega srca, potem ponovi svojim bratom moje besede. Oni te sicer ne bodo poslušali, toda meni pa vsaj ne bo treba filozofične resnice, katero sem si moral z žalostnimi izkušnjami čelga svojega življenja odkupiti, s seboj v grob jemati.

Oh, kako revno bitje sem jaz, in kako žalosten je košček zemlje na katerem mi je poginili!»

Konj je molčal — ali sem pa samo sanjal?

Droben dež je še vedno padal; še enkrat sem se ozrl po brezupni okolici, kateri je ta obupana kreatura tvorila žalostno štafazo, ter sem se obrnil nazaj

ANGELO CERKVENIK:

Skozi železni oklop smrti.

(Konec.)

Kakor strela je udarila težka granata med prve avtomobile. Prvi avtomobil je popolnoma razneslo, drugi pa je vzplamtel v visokem plamenu.

»Naprej, naprej!« so vpili ranjenci.

»Naprej, naprej!«

Jaz pa sem s tistim strašnim napotom in s tisto božansko silo, ki sem jo čutil v sebi samo v dobi tistih strašnih dni, širil svoje roke in svoje misli proti železnim stenam strašnega oklopa, ki se je vedno bolj in bolj zoževal.

Avtomobili so še vedno mirno stali na svojih mestih.

Granata je zadela drugi avtomobil. Ranjenci so poskakali iz avtomobilov na cesto — vsi tisti, ki so mogli — in so vpili kakor blazniki:

»Naprej, peljite nas naprej!«

Nekateri so jokali, nekateri preklinjali, nekateri pa so grozili šoferjem.

Nenadoma je nekdo ustrelil na našega šoferja. Strel je zgrešil.

Naš avtomobil je zdrdral. Skočil sem v maglici na vrh avtomobila in se sklanjal pred šumečimi granatami, ki so oglušujoče rezale sveži zrak prekrasnega poletnega jutra.

Med nepopisnim bobnenjem je šofer avtomobil divje gonil.

Pred nami je drvel voznik. Treščilo je vanj in ga podrlo na tla, konj se je ranjen zgrudil poleg ranjenega Bosanca.

proti Parizu, ki je v ravnokar prižganem morju svetlobe zasijal, kakor da ni nikjer na svetu megle, mraza in revščine!

Bil sem v globino srea ogorčen radi cloveške brezbriznosti in egoizma, ter sem sklenil izpolniti poslednjo prošnjo revnega bitja, ki je bilo mnjenja, da je vsaka resnica vredna, da se jo pove.

Moje sočutje ne velja planoti Montroug, ki bo mogoče že jutri — saj napredujemo z neznansko brzino — pokrita s krasnimi palačami in okitena z bujnimi vrtovi; celo moje globoko sočutje velja usodi starega, izmučenega kljuseta in jaz zahtevam drugačnega in boljšega ravnanja s trpinčeno živaljo!

»Kako? Mogoče celo starostno oskrbovalnico?!«

Zakaj pa ne?!

Šofer je že ustavljal avtomobil, tedaj pa se je nepričakovano premislil ter pognal vozilo čez ovino — živega človeka, stokajočega konja. Zazdelo se mi je, da sem slišal, kako so zahreščale pod avtomobilom kosti.

Končno smo ušli ognju. Mimo nas so jahali na majhnih konjičih veseli vojaki, pokajoč z biči in prepevajoč otožne bosanske melodije.

Dospeli smo do M... Bilo je slišati le še bucanje in gmenje topov od daleč.

Le tu pa tam je bilo videti kakšno vdolbinico. Izdolblja jo je bila bomba vržena iz sovražnega zrakoplova.

Ležal sem nekoliko dni v bolnišnici, kjer so me operirali.

»Kmalu bo zopet dober za franto... dva, tri mesece v Ljubljano, potem pa bo zopet junak!«

Tako je dejal zdravnik, ki me je bil operiral.

Jaz pa sem prisegel, da se nikdar več ne povrnem na fronto, da se rajši pustim ustreliti, nego da se še enkrat povrnem v železni oklop smrti, te najstrašnejše pošasti, segajoče s svojimi kremplji v najnežnejše dele možganov in srea.

*

V neki ljubljanski bolnišnici je ležal po'eg mene mlad Dalmatinec, ki so mu bili odrezali obe nogi in levo roko.

Ni stokal, ni jokal; nekako vesel se mi je dozdeval.

»Samo, da sem živ!«

Tako mi je rekel in jaz sem se prestrašil. Kako nepopisno grozne predstave so jele zopet osvajati moje možgane! Kmalu sem opazil, kako hitro se celijo moje rane, tako hitro, da bom mogoče že v nekoliko tednih popolnoma zdrav in zrel za fronto. Zgrozil sem se, gledajoč sebe samega v spačeni človeški makazi, ki je ležala poleg mene.

»Ali ne bodo tudi mene tako zmrevarili kakor tega reveža? Ali ne bodo tudi meni odrezali obeh nog, obeh rok, ali ne bom tudi jaz dejal, kakor on: Samo da sem živ!«

Tako sem se spraševal.

Nisem mogel več misliti. Tema je ovila moje možgane, glavo sem zaril v blazine in brezumno bruhal divji jok iz svojih prsi, grizel nohte svojih prstov. Do krvi sem se obgrizel... Bolečine so me zbudile iz blaznosti. Tako sem živel dan za dnevom in vse strahote komaj pretečenih dni so se v mojih mislih še strahotno povečavale v ogromne dimenzije.

Vse svoje misli sem obteževal le z enim samim ciljem: za vselej uiti oklopu smrti in človeški nakazi brez rok in nog, brez oči in brez uma.

Osem mesecev sem se na vse mogoče načine izmikaval, da me niso poslali na fronto. Polagoma pa je gineval vpliv tistih dni in postajal sem bolj malomaren in tudi bolj strahopeten. Pred zdravnikovim pogledom sem se stresel. Dozdevalo se mi je, da čita v mojih očeh laž, sem jo hotel izreči.

»Kaj vas boli?«

»Tako... tukaj... tukaj...« sem jecljal.

»Kje?«

»Tukaj!«

Pokazal sem na hrbtenico.

»To ni nič! Popolnoma zdravi ste!«

Nisem si upal ugovarjati mu in tako je bila moja usoda vnovič zapečatenata. Moral sem tedaj z vami vred odriniti na fronto. Kaj se je pozneje zgodilo, to itak veste.

»Dobro, Volk, vem, toda popolnoma razumeti Vas vendarle ne morem.«

»Še vedno me ne razumete?«

Razburil se je. Poskušal se je dvigniti. Pomiril sem ga, rekoč mu:

»Ne razburjajte se; ali me čutite, da

vas razburjenje utegne ubiti?«

Zopet je nekoliko trenutkov brezizrazno bulil v strop, potem pa je mirno nadaljeval:

»Ponovno sem prišel v etapo in na posled v prvo linijo. Preteklost, mrtva in pokopana, je vstala od mrtvih, vsak žvižg granate je hodil okrog mene kakor rabelj. No, pri Lavrinovu mi bilo tako hudo. Rusi so res da streljali včasih prav dobro, a bili so daleč in kar je glavno: živeli smo v globokih jarkih in dobro zavarovanih podzemljih. Kljub temu sem bil v neprestanem strahu pred tistim, kar bi mi mogla najbližja bodočnost prinesiti. Mnogo so govorili o nekem napadu na ruske jarke. Koval sem fantastične načrte, kako bi se mogel rešiti iz te zagate. Mnogokrat sem mislil na pobeg, a bal sem se za svoje posestvo. (Bal sem se pa zategadelj, ker ni bilo tamkaj zalezovanje smrti tako silovito, kakor na Doberdobu.) Včasih se je vrinila v moje možgane zločinska misel, da bi ubil kateregakoli izmed svojih tovarišev in da bi me potem zaprli. Tako bi bil rešen tistega, kar mora priti. A vse to so bile zgolj sanjarije, o katerih sem že na vsem početku vedel, da jih jaz ne morem izvršiti.

Zvečer, ko so Rusi streljali s strojnimi, sem večkrat molel roko nad jarek, da bi jo kakšna svinčenika preluknjala — a zaman. Mnogokrat sem premišljeval, kako bi bilo, če bi se sam obstrelil.

Toda vse to so bili zgolj naklepi, ki jih nikdar ne bi mogel izvršiti, ker je moja narava po svoji vsebini najsilnejši protest vsakemu nasilju. Od rojstva nosim ta protest v sebi. Kar bi me mogel storiti drugemu, kako bi mogel samemu sebi?

Tedaj so nas kar čez noč vrgli s severa na jug v najhujši ogenj.

Zopet se je vse ponavljalo, kakor v tistih strašnih dnevih ob Soči. Moji možgani niso mogli več prenašati bolečin, ki so se zagreble v sleherno žilico mojega organizma, v sleherno kapljico moje krvi.

Nisem se bal, le prenašati nisem več mogel. Telesno sem že podlegel. Napadali smo nasproti ležeče nam ljudi in oni so se branili. Branili? Pravzaprav so prav tako brezumno streljali kakor mi. umirali kakor mi, tako brezmejno trpeli kakor mi.

In čeprav vsi trpijo — sem se vpraševal — ali moram tudi jaz trpeti?

Kdo je, ki me trpinči?

Kdo je?

Gubil sem se v brezplodna premišljevanja, ukrenil pa nisem ničesar. O ničemer nisem več razglabljal, temveč sem se udal usodi. Obupaval sem nad seboj. Videl sem tovariše, ki so si sami kovali svojo usodo; zvečer pred ofenzivo so kar zginili k zdravniku in ni jih bilo več nazaj, nekateri so pobegnili tja preko, le jaz nisem znal niti mogel izvršiti kakšen samostojni korak.

Kakor večina mojih sotripinov sem tudi jaz — gnan kakor divja žival — begal po obronkih tistih gora pred Asiagom. Strahote, vse tiste muke ste sami preživeli, gospod, in čemu bi vam jih še enkrat opisoval? V najmučnejših trenutkih, ko smo vsi nemočni in bolni gledali v oči mrtvemu železu, ki je divje žvižgalo po zraku, prenasičenem s smrtnim vonjem krvi in možganov, v tistem trenutku sem se telesno zgrudil — deloval je le moj duh, prost okov materije. V tistih trenutkih sem razbil ta strašni oklop mrzle materije!

Danes skušam zaman doumeti, kdo mi je dal v tistem usodnem trenutku moč boga!

RAD. PETERLIN-PETRUŠKA:

Zvenelo je cvetje.

(Ruska ciganska romanca.)

Zvenelo je cvetje... Brezvratno, brezsledno
je proč kakor v burjah življenja naš sen,
ki sveto hranilo srce ga dosledno...

Zvenelo je cvetje...

Ti tudi si v srcu vse lepo, vse sveto
s slučajnim posmehom mi v mig razdejal;
s surovo roko mi vse bilo je zmeto...

Zvenelo je cvetje... zvenelo je cvetje...

»To je bila blaznost,« sem ugovarjal.

»Ne, gospod, to je bilo zavestno dejanje. Še zdaj se natanko spominjam, kako jasno in oblikovno določeno sem mislil in delal. Položil sem granato tako blizu, da bi me morala raztrgati na kosce, če bi se bila razpočila normalno, a razpočila se je nekam na levo stran in tako so me ranili le nekateri drobci. Če bi bil mogel tedaj še enkrat ponoviti svoje dejanje, bi to brezdvomno storil.

In zdaj, gospod, menda razumete...

Živeti je tako lepo! Samo da živimo!»

*

Pred kratkim sem ga srečal. Ni mu videti, da bi bil nesrečen. Ženo ima in dva srčkana otročička.

»Verujte mi, gospod,« je dejal, »ni mi žal, da sem žrtvoval roko in oko. Vsaj enkrat sem sam usmeril svoje življenje v neko smer...«

Nasmehnil sem se.

»Če bi šlo po vašem, bi ga bili usmerili na — oni svet!«

»Mogoče. Pa to ni bistveno. Bistveno je, da sem prebil železni oklop mrzle smrti!«

A kako vsa živa v njem bila prelest je,
s kakšnim veseljem sem včasih nanj zrla;
neusmiljeno burja je cvetke zatrla...

Zvenelo je cvetje...

ČULKOVSKI:

Vrtnar je ob poti drevó zasadil
in močen je k njemu kol pritrdil;
ob mrzlih večerih ga je s slamo pokrival
in ob jutrih ga s svežo vodo je zalival.

Pa komaj je krepka rast cvetja odkrila
že roka hudobna ga je zamorila;
in jedva mladika je zazelenela,
že kruta zavist jo je z nožem zadela.

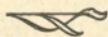
Vrtnar je bil žalosten, a ni zgubil nade
in je vztrajno zalival koreninice mlade.

Drevo.

Ker mu niso pustili se k solncu razviti
sklenilo drevó je pod zemljo se skriti —

Usahnilo kmalu je debelce šibko
a korenine pod zemljo so uspevale gibko
in daleč okoli so zemljo zrahljale,
nebrojne na novo mladike pognale.

Ni utegnil več vseh jih sovražnih prešteti
omagal je, predno jih je mogel zatreti —
Iz korenin pod zemljo pa pognal je cel gozd —
Še pozni rod užival sadov je sladkost —

LEV NIKOLAJEVIČ TOLSTOJ:

Basni.**Kmet in povodni mož.**

Nekemu kmetu je padla sekira v reko; od žalosti je sedel na breg in začel jokati.

Povodni mož ga je slišal, se mu je zasmilil in mu je zato pomolil iz reke zlato sekiro in ga je vprašal:

— Je to tvoja sekira?

Kmet odgovori:

— Ne, ta ni moja.

Povodni mož mu pokaže drugo, srebrno sekiro.

Kmet zopet odklanja:

— Ne, tudi ta ni moja.

Nato mu pa povodni mož prinese njegovo lastno, železno sekiro.

Kmet se vzradosti:

— Da, to je moja sekira.

Povodni mož mu je pa podaril vse tri sekire za njegovo poštenost.

Doma je kmet pokazal sekire svojim sosedom in je povedal kako jih je dobil.

Eden njegovih sosedov je pa sklenil tudi tako storiti; šel je k reki in nalašč vrgel sekiro v vodo, se vsedel na breg in začel jokati.

Povodni mož mu prinese zlato sekiro in ga vpraša:

— Je ta sekira tvoja?

Kmet se je razveselil in zakričal:

— Moja, moja!

Povodni mož mu pa ni hotel izročiti zlate sekire, pa tudi njegove železne mu ni dal nazaj, ker kmet ni bil pošten.

Veverica in volk.

Veverica je skakala z veje na vejo in padla z drevesa naravnost na spečega volka. Volk je skočil, se razjezil in jo je hotel požreti.

Veverica ga je začela prositi:

— Pusti me.

Volk reče:

— Dobro, pustim te, toda ti mi moraš povedati, zakaj ste ve veverice vedno tako vesele. Jaz se vedno dolgočasim, a če se ozrem na vas tja na vrhove dreves, vidim, da se vedno igrate in skačete.

Veverica pravi:

— Pusti me poprej na drevo in od tam ti bom povedala; tukaj se bojim.

Volk jo je spustil; veverica je urno splezala na drevo in mu z veje rekla:

— Ti se zato dolgočasiš, ker si hudoben. Tebe zlobnost v srcu peče. A me smo vesele zato, ker smo dobre, in nikomur nič žalega ne storimo.

Enaka zapuščina.

Neki trgovec je imel dva sina. Starejši je bil očetov ljubljenelec in oče je hotel vse svoje premoženje zapustiti njemu. Materi se je pa mlajši sin smilil, zato je prosila moža, naj ne objavlja svoje oporoke prezgodaj sinovoma: ona je hotela na kak način izravnati med njima neenakost nasledstva. Mož jo je ubogal in ni objavil svojega sklepa.

Nekoč je mati sedela pri oknu in plakala; mimo okna pride popotnik, ki jo je vprašal, zakaj plače.

Rekla mu je:

— Kako bi ne plakala: oba sina imam enako rada, a oče hoče starejšemu zapustiti vse, mlajšemu pa ničesar. Prosila sem ga, naj ne objavlja svoje oporoke sinovoma, dokler ne najdem načina, kako bi mlajšemu pomagala. Ali svojega premoženja nimam in res ne vem, kako bi to uredila.

Popotnik reče:

— Tvoji bedi se lahko odpomore: pojdi in povej brez pomislekov sinovoma očetov sklep, da dobi starejši vse premoženje, mlajši pa ničesar in videla boš, da bodeta imela oba enako.

Ko je mlajši sin zvedel, da ne bo ničesar podedoval, je odšel v tuje kraje in se izučil raznih obrti in koristnih nauk, starejši je pa živel doma pri očetu in se ni ničesar izučil, ker je vedel, da bo bogat.

Ko je oče umrl, ni znal starejši sin nobenega dela in je kmalu zapravil podedovano premoženje, a mlajši se je v tujini naučil, kako se služi denar in je postal premožen.

GUSTAV STRNIŠA:

Samotarjem.

Koliko zvezd na nebu gori;
koliko duš na svetu živi,
ki same so in zapuščene;

da vsaka ima stotisoč sestrá,
kot zvezda nebeška vrhu neba;
a misli, da nima nobene.

A. T.: O potovanju na Olimpijado v Frankfurt.

(Dalje.)

In zopet hitimo s povečano naglico nemškega brzovlaka proti severozapadu. Na jugu se počasi odmikajo zvihrani vrhovi snežnikov in čez nekaj časa popolnoma izginejo našim očem. Prehajamo v valovito, skrbno negovano bavarsko planoto, pretkano z malimi gozdíči, napajano od jezer in ribnikov in posejano z ljubkimi mesteci in seli ter s cerkvami, mnogimi cerkvami, deloma s koničastimi gotičnimi stolpi, po večini pa s stolpi s čebulasto streho, ki so za Bavarsko značilni. Ko zapustimo mesto Traunstein ob reki Trauni, se zasveti ob desni dolgo Chiemsko jezero, po katerem švigajo kakor beli galebi lahke jadrnice in se smehljajo iz sredine prelestna Fraueninsel. Ob levi zopet drugo jezero, obrobjeno na jugu od temnih jelovih gozdov tja do Rosenheima ob reki In. Ob 9. zvečer, 22. julija pridrvimo s truščem v velikanško stekleno lopo glavnega kolodvora v Münchenu. S težavo nas vodi čakajoči zaupnik skozi gosto gnečo na obširnem peronu in skozi šumečo Bayerstrasse k malemu hotelu v stranski ulici, kjer je nas en del dobil prenočišče, ostale so pa prevzele po dva in po tri ženske, ki so že čakale na to priliko, ter so jih odvedle v zasebna stanovanja, da z oddajo sobe zaslužijo par mark. Ko sem odložil svojo prtljago, ajdi na ulico. Množica elegantnih pivnic se vrsti tu ob glavni ulici druga za drugo, ki so večinomoma proti ulicam z odstranitvijo širokih oken odprte, tako da tvorijo nerazdružljiv del z istimi. — Pivo, pivo in zopet pivo, to je Bavarec, osobito v Münchenu, pol življenja. Spije se ga neverjetne količine; zlasti v takozvanih velikanskih »ljudskih pivnicah«, kjer si ljudje sami strežejo; ob vsakem dnevnem času je po 500 do 1000 ljudi, ki si sami splakujejo lončene vrče in se nastavljajo v dolge vrste pred točilnico. Na drugem koncu se na isti način nastavljajo pred oknom, kjer se jim po razmeroma nizkih cenah oddaja dobra in tečna jedila vseh vrst. Na gosto postavljene mize in klopi po dvorani so vse zasedene, in po dvorišču služijo mesto miz po konci postavljeni prazni sodi. — Zato je na v Münchenu pivovarniška industrija zelo razvita in dominira po vsej južni in srednji Nemčiji: Hofbräu, Spa-

tenbräu, Münchenerbräu, Pschorbräu itd. uživajo svetoven sloves in obstoje nekatere že po 500 let. Naša abstinentna društva imajo tukaj težak, a hvaležen delokrog. Tudi luksurijoznih kavarn z godbo ne manjka, vendar se tudi v njih spiše več piva kakor kave. Sploh pa: nemška kava —; na podstavku ti prinesejo celo golido grenke rujave vode, poleg pa miniaturni naprstnik mleka in en četrt koščka sladkorja. Če si hotel napraviti kavo po našem okusu količkaj užitno, si moral posebej naročiti mleka in sladkorja, kar je povzročilo, da so nas smatrali za Dunajčane. Poulično življenje v nemških mestih kipi vso noč do poznih jutranjih ur z nezmanjšanim impulzom, tako da moraš vedno dalj časa čakati ugodnega trenutka, da zamoreš prekoračiti cesto. Po trudapolni vožnji smo prvo noč na nemškem ozemlju izbornoma prespali, pač pa nas je nekoliko osupnil račun za prenočevanje. Za prenočišče in zajtrk smo plačali po 4.80 M, nekako 66 Din.

Ker je vozil poseben vlak za udeležence Olimpijade šele zvečer ob 10. uri iz Münchena v Frankfurt, smo imeli tedaj cel dan čas, da si ogledamo mesto v glavnih obrisih. Mahnili smo jo skozi Karlova vrata, zgrajena 1315. l. mimo dvorne cerkve sv. Mihaela (zgrajene 1583. l. v renesančnem slogu, srednji obok je 20 m širok). Po Neuhauserstrasse dospemo v Kaufingerstrasse, odkoder se nam koj na levi skozi kratko ulico odpre pogled na veličastno Frauenkirche, münchensko stolno cerkev, visoko zgradbo, ki gospoduje nad vsem mestom z občeznanima stolpoma s čebulastima strehama. Zidana je l. 1468.—88. (zvonika sta poznejšega datuma) v gotškem slogu, s tremi dolgimi ladjami in z množico umetnostnih in historičnih spomenikov; najimennitnejši je ogromni bronasti mavzolej cesarja Ludovika. Če se postaviš sredi cerkve na takozvano »hudličovo stopinjo«, kamen, ki je vložen v tlaku, ne vidiš v vsej cerkvi nobenega okna; in čudna zona te spreleti, če se ozreš proti stropu, ki se v lahkotnih gotških rebresih dviga nad teboj v komaj dogledni mistični višini. Od tu se vrnemo na Kaufingerstrasse in dospemo na Marijin trg z visoko Marijino soho na

stebri pred krasno gotsko stavbo novega rotovža s svojim 75 m visokim stolpom, v katerem je prirejena klaviatura zvončkov, ki dnevno ob 11. uri igrajo poljubne melodije. Na vzhodu zapira Marijin trg poslopje starega rotovža s svojima poslikanima stolpoma, skozi katerega dospemo v Talstrasse. Isto zapira z vzhodne strani Izartor z dvema masivnima stolpoma in slikarijami. Od tu dospemo na Ludovikov most, ki je bil prvotno zgrajen že l. 1158 in ki vodi preko muzejskega otoka čez reko Izaro. Na desni vzbuja pozornost velikanska moderna zgradba »Deutsches Museum« z visokim štirioglatim stolpom v katerem je zvezdarna. Na desnem bregu Izare je levo od mostu ljudsko kopališče, cel kompleks zgradb, v katerem se istočasno lahko koplje in neguje telo do 1000 oseb. Zavijemo na levo ob reki po senčnem parku in dospemo do vzvišenega kraja, vrhu katerega se zdi, kakor da visi v zraku, prelepa romanska stavba, ki spominja na »Glorieto« v dunajskem Schönbrunnu; to je Maksimilianeum, galerija najboljših historičnih slik nemških mojstrov. V zunanjih, odprtih galerijah stoji 24 doprskih marmornatih kipov najbolj znanih mož svetovne zgodovine in literature, delo kiparjev Schöpfa in Halbiga, ter freskoslike Hiltenspergerja, Seibertza in Pechta. Fasada palače je okrašena z velikimi mozaiki na zlatem polju, ki ob solnčnem zatonu čudovito zažare, kakor da je vsa fasada v ognju: delo akademika von Pilotija. V velikih notranjih dvoranh je razstavljeno 30 velikih oljnatih slik v dragocenih okvirjih, od katerih nekatere poračajo s svojimi dimenzijami, ker pokriva ena sama celo prostorno steno. So to dela slikarjev Kaulbacha, Hiltenspergerja, Müllerja, Gun-

kelja in drugih. Človeku se zdi, da slike žive in dihaajo pred njim tako, da pozabi na lastno življenje, ko zre na ta čudoviti svet davne zgodovine, ki ga je umetnik z realistično preciznostjo pričaral na platno. Le težko sem se ločil od teh divot; ostal bi najraje tu in do onemoglosti zrl in zrl. Kako revna in malenkostna se mi je zdela pred temi klasičnimi velikani naša »moderna« umetnost s svojimi futurizmi, dadaizmi in raznimi drugimi izmi.

Z galerije Maksimilijaneuma je krasen razgled: neposredno pod teboj se boči preko Praterskega otoka Maksimilianov most z orjaško soho Atene na sredini, v široko Maksimiljanovo cesto, a ob obeh straneh, kakor daleč sega oko, se razteza mesto s svojimi neštevilnimi stolpi, stolpiči in kupolami, tam daleč na horizontu se pa prozaično dvigajo v nebo umazani dimniki, iz katerih noč in dan puhti smrdljiv dim. Tam v dolgočasnih, s črnim prahom pokritih kasarnah žive, natrpani drug poleg drugega ljudje, ki so vse to velemestno razkošje ustvarili z delom svojih rok; a medtem, ko se mehkužneži in lahkoživeci sprehajajo po razkošnih dvoranh in cvetočih nasadih, morajo oni gaziti predmestno blato vračajoč se s težkega dela v svoja borna žilišča. Ne moremo se čuditi, če tudi pri njih enkrat izbruhne zadrževana zavest krivice na dan, kakor se je to zgodilo l. 1919, ko je Münchenski proletarijat z mogočno gesto proglasil delo svojih rok za svojo last. seve, samo za nekaj tednov; še je bil vladaoči razred močnejši in ga je premagal ter ga zapodil nazaj na periferijo. Se mu bo li to tudi drugič posrečilo? — V reki Izari bo še mnogo vode poteklo, predno bo konec dni. —

(Dalje prih.)

STONE MAČEK:

Ob slovesu.

V hramu pri rujuem vinu.
sedijo junaki trije,
da praznujejo pri čašah
odhod na to bojno polje.

Dvigne se prvi in reče:
Ločitev, oh, težka mi je;
zapuščam ženko in sinčka,
ki toč'ta za mano solzé.

Se dvigne drugi in pravi:
Tudi meni nič lažje ni;
ostavljam mlado nevesto,
ki tuge za mano medlí.

Vstane najmlajši in vzdihne:
I meni bi težka bila —;
imel sem devojko drago,
mi jo vgrabila je smrt nemila.

So trčili na srečen povrat:
najmlajšega kupa razbije
na tisoč se drobnih koscev —;
njemu okó spet zasije:

— Vrneta vidva se zopet
k ženi in mladi nevesti,
prej pa pustita še mene
k ljubici v zemljo zagrebsti.

A. K.:

Vzroki in še marsikaj.

V.

Po neuspelem železničarskem štrajku in po vukovarskem kongresu v l. 1920 je bila situacija že jasnejša. Na eni strani zmerni elementi, na drugi strani ekstremisti, ki so se organizirali v komunistično stranko. Volitve 28. novembra 1920 v konstituanto so prinesle nam zmernim 10 mandatov, komunistom 59.

Ne bom opisoval daljšega razvoja; zakon o zaščiti države je zavril komunistično delovanje tako, da niso dobili pri poznejših volitvah nobenega zastopnika. Od 59 so prišli na nič. Socijalni demokratje so imeli v zadnjem zasedanju še malo zastopstvo, sedaj pa so tudi brez zastopstva.

Kje so sedaj tisti veliki revolucionarji, ki so kot »komisarji« hoteli vladati delavske množice? Najglasnejši ekstremist iz Maribora g. učitelj Gmajnar, sedi v uredništvu klerikalnega obrekovalskega lista »Straža«, njegov tovariš iz Studencev (Nachtigal) je postal radikal, enako ekstremisti iz Trbovelj Koren in tovariši (eden od teh zadnje čase ureja menda trboveljske novice v »Jutru«), istotako bivši komunistični poslanec Mlakar iz Zagorja in železničar Mlakar iz Jesenic. Kočevski prof. dr. Birsa sedi v uredništvu »Slov. Naroda«. Bivši macedonski poslanec komunist Klemenčič je priadral k — Bernotu in Vladislav Fabijančič je postal predsednik ljubljanskega Saveza dobrovoljaca in čitali smo nedavno o udanostnem pozdravu Nj. Vel. itd. itd..

Res je, da so mnogi komunisti trpeli silna preganjanja, zavore, tudi pomanjkanja in — niso klonili. Zgodovina bo tu izrekla sodbo, ki bo za nekatere uničujoča, druge pa bo ocenila za vzgled. Ni čas in ni še mogoče objektivno orisati dobe od početka zakona zaščite do danes. —

Socijalistična stranka Jugoslavije v Sloveniji je zašla po uspešnih volitvah l. 1920 v težko krizo. Nekateri so odšli iz gibanja užaljeni (Prepeluh, dr. Lončar), drugi so odšli iz Slovenije (jaz v Baranjo, Ethin Kristan v Ameriko); v stranki sami pa je zavladal — Zvonimir Bernot... Nastali so v njej daljni razcepi: mariborski, ljubljanski — potem delitev v Korunovce in Bernotovce.

Razcep za razcepom. Iz mogočnega gibanja so nastale frakcije; iz mogočnega, dobro fundiranega dnevnika z veliko naklado, trije tedniki, ki se bore za obstoj...

VI.

Vzroki?

Imena onih, ki so napravili prvi razcep, imena tistih, ki so forsirali drugi razcep, potem Bernot in njegovi — skoro vsi iz poveljne dobe in po veliki večini intelektualci, ki niso nikdar delovali v pravem delavskem gibanju. Skoro nikogar ni med njimi, ki je ustvaril kaj pozitivnega za delavstvo, nikogar, ki je poskusil, kaj pomeni drobno, vsakdanje, ali dolgoletno delo za proletarijat. Tudi tisti delavci, ki so se pojavili kot agitatorji proti zmernemu delu, so bili prej v gibanju nepoznani.

Glavni vzrok, da so mogli razcepi nastajati, je bil pač ta, da je v gibanju v vojnem in poveljnem času bilo premalo izkušenih in v socijalistični ideji preizkušenih ter zgodovino soc. dem. dela poznavajočih ljudi. Socijalizem pa je postal moda, ker so ljudje pričakovali čudežev, češ sedaj napoči naš dan... V gibanju je bilo treba novinarjev, publicistov, govornikov in — kaj so takrat taki novi ljudje vse pisali in govorili?!

Vzemimo samo »Demokracijo« I. in II. letnik v roke. Proti nam starinom so se zbrali v tej reviji: »da povedo v teh usodnih dneh svoje misli« (»Demokracija« I. letnik str. 4.) poleg A. Prepeluha in dr. Lončarja (sedaj Radičevca) Bartulović Niko (vodja Orjune), Erjavec Franc (sedaj klerikalni urednik »Slovenca«), Hajšman Jan (češki narodni sociallec), Ilešič Franjo (samostojni demokrat), inž. Štebi (komunist), dr. Lemež (komunist), Filip Uratnik (SPJ) itd. »Demokracija« je po 2 letnikih prenehala, ker se je urednica proglasila za komunistinjo... En del sotrudnikov (dr. Lončar, Erjavec in Prepeluh) so začeli izdajati ob sotrudništvu dr. Vebra, dr. Šerka, dr. Ozvalda, dr. Goršiča, dr. Zaločarja, dr. Dolence, dr. Štefana Sagadina, dr. Glonarja, dr. M. Kosa zopet revijo »Naše Zapiske«, ki so izhajali v založbi

»Slovenske socijalne Matice«, ustanovljene l. 1918 radi izdajanja tiskovin za — socijalistično omladino. (Glej poglavje I. in II.)

V ti zadrugi so bili seve najrazličnejši člani, ki jih je najpoprej združila negacija proti jugosl. soc. dem. stranki (proti tkzv. starinom), pozneje pa so se sortirali... 29. junija 1921 pa se je vršil občni zbor te Matice in — v osmi številki »Naših Zapiskov« l. 1921 beremo (str. 161): »Trdimo, da je iskalo socijalistično delavstvo v N. Z. duševnega voditelja in da tega ni našlo. Mesto tega je našlo le hladno znanstvo — kar še ni najhuje. Našlo je v njih tudi zlohотно kritiko, ki mu je jemala samozavest in vero v praktično delo njegovih organizacij. V »Naših Zapiskih« kot v socijalistični reviji je celo moralo brati, da je »edina načelna, edino dobra slovenska stranka — SLS« itd. Občni zbor je obsodil prejšnje urednike in v 8. številki je novi urednik St. Likar, sotrudniki pa v tej številki Etbin Kristan, Filip Uratnik, Fr. Svetek. 9., 10., 11. in 12. št. pa so izšle kar v enem zvezku na eni poli, in prinesle dokončanje člankov od prejšnje ere.

Izrinjena redakcija je začela nato »Nove Zapiske«, ki so imeli na zadnji platnici inserat — Jugosl. knjigarne (katoliške knjižarne) in Vzajemne posojilnice v Ljubljani, za sotrudnike pa dr. Lončarja, Preneluha, Alojzijo Štebijevo, dr. Regalija, Zorca, Jos. Petriča (urednika »Slovenca«), dr. Glonarja, inž. Štebija itd. Po 10 številkah pa so prenehali, češ »preveč stroškov; ne gre več!«

»Naši Zapiski« so šli še v XIV. letnik in so po nerednem izhajanju prenehali. Prinesli so članke E. Kristana, Filipa Uratnika, Franjo Korena, Ivana Favaja in drugih. Njih inserati so bili Nakupovalna zadruga, Konz. društvo za Slovenijo in delavski listi.

Slovenska socialna Matica na je izdala kot »najpotrebnejše v tistih časih« Wildejeve »Pravljice«, Bezručeve »Slezke pesmi«, na jugoslovansko, pa Wilsonovo in Cankarjevo številko...

Mislim, da je danes jasno tistemu, kdor vse to premisli: kako nepotreben je bil prvi razcep in da je seve potem bilo vse razkrojevalno daljše delo lažje, ker so bili teren za »svobodo« pripravili. No-

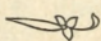
vinarji in publicisti so pisali, kar je pač kdo smatral za dobro — ni se šlo za tem, da se ohrani organizacija in upanje na uspehe delavskih teženj, zahtev in potreb; — plavali so zraku...

Razume se, da je vse to skrajno neugodno vplivalo na množice...

In daljši vzroki? Iz »Naših Zapiskov«, ki so bili ustanovljeni l. 1903 od socialistov, se je vsled pomanjkanja socijalističnih publicistov razvila revija, ki ni našla tal med delavci in ni vzgojila iz delavcev socijalističnih bojnikov. Res je dr. H. Tuma, ko je po dr. Dermoti prevzel »Naše Zapiske«, hotel to popraviti in se je trudil v tem oziru prav veliko; žal da so razmere preprečile njegovo sistematično delo. Tedaj: ni se moglo dovolj pripraviti agitatorjev in zavednejših delavcev, da bi znali presoditi tudi v kritičnejših trenutkih, kaj je prav in kaj ne. Literatura je bil premahna; ni dala odgovorov na vprašanja, ki so nastala vsled vojne, med vojno in po vojni.

Sedaj se mora vse to popraviti. Sistematično je vzgojiti delavce za socialiste. Vzglede v nemški Avstriji je jasen dokaz, kakšne uspehe je dalo sistematično delo v mladinskih, ženskih, v kulturnih, političnih, strokovnih oz. gospodarskih organizacijah. Sistematičnemu delu bodo sledili uspehi. V delavskih izobraževalnih tečajih, v delavskih knjižnicah vzgojen socialist ne bo nasedel posameznikom, pa naj pridejo pod krinko »soc. mladine« ali pa »javnih računov« ali pa »proporčnega davka« ali s kakimi drugimi gesli. Zanj bo veljalo le večno resnično pravilo: delavci v strnjene vrste v dosego boljših časov — zanj bodo obljube bodočnostnih idealov lep, prijeten sen, ki ga bo sanjal po težkem dnevnem delu, po napornem agitacijskem ali organizaciji posvečenem večeru, kajti **gibanje** je glavno, gibanje, ki gre vedno naprej po načrtanem in doslej še veljavnem programu: gibanje za uredbo delavnika, delavnih razmer, za pošteno nagrado poštenega dela, za politično enakopravnost, za državljansko svobodo, za ureditev bolniške in starostne preskrbe, za invalide, sirote, vdove in starce...

Proletarci vseh dežel združite se!

ANTON CUGVIC:

O početkih delavskega gibanja na Jesenicah.

I.

Najprej moram seve napisati nekaj o sebi. Ne radi sebe, ampak da pokažem na sebi, kako smo delavci prišli na Jesenice na delo. Moj slučaj je podoben ostalim.

Rojen sem bil v majhni vasi na Koroškem; pravijo ji Galicija. Babica mi je — kot malemu dečku, ki se je najraje smukal okrog nje — pripovedovala, da je njen mož, moj stari oče, prišel iz Primorskega, od Bovca sém. Bilo je to v onih časih, ko so še lovili fante za vojsko! Tudi njenega moža so nameravali ujeti, zato je zbežal in prišel kopat svinčeno rudo pod Veliki Obir na Koroško. Tu se je skrival pred preganjalci in seve ostal. Kmalu se je seznanil z našo babico in se ž njo poročil. Nesreča je hotela, da je umrl že dvanajst let po poroki. Takrat pa je obstojala bratovska skladnica pri rudniku, od katere je dobivala naša stara mati po dva goldinarja in petdeset kračarjev pokojnine. Nam otrokom je bil tisti dan, ko je babica dobivala pokojnino — praznik. Težko smo ga vedno pričakovali. Jaz sem dobil od nje vedno 4 kračarje, tisti veliki bakreni novce, ki smo mu rekli »firar«. Meni je umrla mati, ko sem bil star sedem let in babica je bila potem poleg očeta moje edino zatočišče: ona me je učila štediti in skromno živeti, pripovedovala mi je pravljice, strašila me in opominjala. Naukov v tem pogledu je znala na pamet legijon.

Moj oče je bil majhen kajžar. Spominjam se, ko je večkrat pripovedoval, da je šel na delo k rudarjem, ko mu je bilo komaj dvanajst let. Delal je tudi pri tesarjih. Otroci smo ga imeli zelo radi. Kadar je dobil plačo za svoje delo, je nam tudi on delil kračarje, »naj šparamo«. Tobaka ni kadil, tudi vinjen ni bil nikoli. Otroci smo bili nanj zelo ponosni, zlasti ker so tudi drugod govorili o njem, da je varčen, dober in trezen možakar. Ko mi je bilo 13 let, je umrl na vročinski bolezni. Stari materi je ostalo pet otrok... Časi so postali nato sila žalostni. V šolo sem hodil potem še eno leto do 14. leta v Galiciji; prva tri leta so nas učili po slovensko, potem pa vse nemško. Na šolo nimam nobenih lepih spominov.

Iz šole sem 14-leten dečko šel delat na cesto; strgali smo blato, navažali gramoz itd. Dobil sem plače sprva po trideset, potem štirideset in petdeset kračarjev na dan. Potem sem delal pri avnenicah. 17 let star pa sem se skorajžil in šel »v svet«; ustavil sem se v Bajdišah pri Borovljah in dobil delo v plavžu, kjer se je topilo železo. Odtam sem prišel v Podljubelj, kjer sem delal v tovarni za konjske žeblje. V družbo sem začel pohajati z 19. letom; ustanovili smo delavci med seboj tkzv. »Stoppelklub«. In tu sem prvič občutil, kaj je »politična oblast«, ker je nam naš nedolžni klub prepovedala. V tovarni so nas zelo preganjali in sekirali. Vedno smo »premalo« delali in naredili. Zlasti uradnih Hajd je bil nestrnen in brutalen. L. 1896 sem pri neki priliki, ker sem se uprl krivicam, dobil obračun in šel na potovanje. Iz Podljubelja sem jo krenil na Štajersko. Od tovarne do rudnika, od podjetja do podjetja, ali povsod so mi kazali naprej, no, jaz pa sem se obrnil nazaj proti Kranjski in sem levega dne prisel na Jesenice, kjer sem dobil delo pri Kranjski industrijski družbi. Tu je že delalo precej mojih znancev-Korošcev, s katerimi sem bil vnaprej v Borovljah in Podljubelju. Med nami je tedaj krožil dunajski nemški list »Weltblatt«, kajti prav radi smo brali in bili radovedni na novice. Vendar nam je kmalu prišel v roke dunajski »Arbeiter Zeitung«, ki se nam je takoj priljubil, da smo ga takoj naročili in seve opustili »Weltblatt«. Čitanje »Arbeiterzeitung« nas je napravilo za socialiste.

II.

L. 1897 sem bil prvič na socialnodemokratskem shodu v Lescah, na katerem sem spoznal sodruge Etbina Kristana, Ignacija Miheveca in Frana Zelezničarja, o katerem sem že preje večkrat slišal, da je »velik socialni-demokrat, prekucuh in — anarhist«. Koj na to so se vršili socialnodemokratski shodi na Jesenicah. Prvi soc. dem. shod na Jesenicah je bil l. 1897 pri Ferjanu. Kdo je govoril, ne vem več. Istega leta je bilo še več shodov pri Robiču; referirali so Ludvik Zadnik, Zelezničar in Etbin Kristan.

Kranjska industrijska družba je na Jesenicah začela zidati tovarno l. 1888. V začetku je bilo koj do 400 delavcev; vsako leto jih je bilo nekaj več potreba. L. 1898 nas je bilo že skoro tisoč. — Skoro deset let je bilo potreba, da je med jeseniške delavce prišla takrat že po svetu močna socialna demokracija. Med Nemci, kakor smo brali v A. Z., so se social-

ni demokratje povsod uveljavili — ni bilo večjega kraja, kjer ne bi delavstvo imelo soc. dem. organizacijo. Tudi v Ljubljani in med rudarji so bile že soc. dem. organizacije. Med kovinarji in plavžarji na Jesenicah pa so se še-le 1897 začela soc. dem. zborovanja o najbolj primitivnih delavskih vprašanjih.

(Dalje prihodnjič.)

A. T.:

Hermann Wendel: „Der Kampf der Südslawen um Freiheit und Einheit“

Frankfurt am Main 1925,

je debela knjiga, obsegajoča 800 strani oktavnega formata, do sedaj prvo in najpopolnejše obšepregledno delo o borbi Jugoslovancov za svoje nacionalno osvobodjenje in ujedinjenje, ki bo izvrstno služila tako zgodovinarju, kakor vsakemu kulturnemu delavcu in vsem onim, ki se želijo poučiti o vseh pogojih in delovanju za doseg našega sedanje državne oblike. Zlasti pa predstavlja ta knjiga veliko informativno vrednost za inozemstvo, kateremu so naše razmere največkrat še španska vas. Autor je skušal biti na vse strani stvaren in objektiv; nič ni izpuščenega, kar je količkaj v zvezi s predzgodovino in ustvarjanjem naše nove državne tvorbe, najsibo v političnem, gospodarskem ali kulturnem oziru, tako pri Slovencih, kakor pri Hrvatih, Srbih in Bolgarih; da, tudi pri slednjih, ker bodo po avtorjevem mnenju tudi Bolgari morali prej ali slej biti pripuščeni v krog ujedinjenih Jugoslovancov, da se tako dovrši tek zgodovine in uresniči ideal naših prednikov-borcev.

Knjigi je pridejan poleg podrobnega kazala enajstih obširnih poglavij, še seznam literature, ki jo je autor za to delo uporabljal in ki obsega nič manj ko 300 zvezkov; med njimi najdemo zastopane tudi slovenske publikacije kakor: Erjavca, Grafenauerja, Grudna, Knafliča, Kreka, Lončarja, Melika, Pivka, Prijatelja, Vošnjaka itd. Žal da v tem seznamu ni zastopan noben naš socialist, dasi ne manjka pomembnih slovenskih socialističnih spisov, ki obravnavajo naše nacionalno vprašanje in ki so tudi svoj čas pripravljali kot našemu nacionalnemu osvobodjenju. Pač pa so socialisti častno zastopani v imeniku

oseb, ki se navajajo v knjigi in ki vsebuje okroglo 1000 imen, od Aleksandra Velikega in sultana Bajezida I., preko Trubarja in Karadžića, do Tavčarja in Kadica. Najdemo tu socialiste: Vilima Bukšeka, Ivana Cankarja, Juraja Demetroviča, Trišo Kaceleroviča, Vitomira Korača, Etbina Kristana, Dragišo Lapčevića, Živka Topaloviča, Dimitrija Tucoviča, Svetožarja Markoviča in Henrika Tumo.

Značilna je avtorjeva izjava ko pravi: »od vseh političnih strank je najvišje dvigala prapor jugoslovanskega ujedinjenja ravno jugoslovanska socialna demokracija kot najbolj poklicana oznanjevalka boljše bodočnosti.« Omenja S. Markovičevo brošuro »Srbija na iztoku«, ki proglašja bratstvo z Bulgari ter njegov članek »Edinost Jugoslovancov« v njegovem listu »Zastava«, kakor tudi njegovo delovanje med srbskim seljaštvom z ustanovitvijo radikalne stranke, v kateri je sodeloval tudi sedanji ministrski predsednik Pašić kot socialni revolucionar, ki pa se je po timoški vstaji preokrenila na desno, se dokopala počasi do moči in do vlade, postajala vedno bolj reakcionarna in je danes najhujša nasprotnica zvestih učencev svojega ustanovitelja.

Bavi se s tivolsko resolucijo iz leta 1909, »katero so starini strastno zagovarjali in ki je proglašala Srbe, Hrvate, Slovence kakor tudi Bolgare za narodnostno enoto in ki je kulturno bila veliko bolj na višku kakor majska deklaracija l. 1917., za katero so se ogrevali mladini.« Enako tudi z balkansko socialistično konferenco l. 1910 v Beogradu, ki je videla rešitev balkanskega vpra-

sanja v zjedinenju vseh balkanskih narodov«. Malo pred balkansko vojsko je napisal J. Demetrovič v dunajski »Kampf«: »zjedinenje in konstituiranje Jugoslovancev v enoten jugoslovanski narod je historičen cilj osvoboditve Jugoslovancev in predboritelj za ta cilj je jugoslovanski proletarijat.« Istotako je ponovno proglašal tudi deseti kongres socialistične stranke o Božiču l. 1917 za svoj cilj »ustvaritev kulturne, gospodarske in državne enotnosti Jugoslovancev na zaokroženem gospodarskem in prometnem ozemlju, pri odklonitvi kakršnihkoli zgodovinskih, državnih ali dinastičnih omejitev.«

Omenja Ivana Cankarja, ki je v aprilu 1913 zaklical: »Prvi strel na Balkanu bo odmeval v najzadnjem kotičku Krajske; kdor še do zdaj ni vedel, se mora poslej prepričati, da mi nismo samo Slovenci, tudi ne samo Avstrijci, temveč del velike družine, ki sega od Julijskih Alp do Egejskega morja!« Navaja dr. Henrika Tume brošuro »Jugoslovanska ideja in Slovenci« iz l. 1907, ter proglas hrvatskih socialistov za maj l. 1918 ki pravi, »da tvorijo Jugoslovani skupno narodno celoto, kateri gre neoporečna pravica, da si svobodno volijo samostojno in neodvisno državno obliko«, a Vitomir Korač je tedaj napisal: »ni prazna fraza, temveč gola resnica, da so danes v Hrvatski in Slavoniji ravno socialisti najradikalnejši jugoslovanski nacionalisti.«

To naj si prikljče danes naša meščanska buržuazija v spomin, kadar nas preganja kot prevraten element. Tokrat ko se je še naše meščanstvo boječe vpraševalo ali bi, ali ne bi, in ko se je še s preračunano udanostjo klanjalo habsburškemu idolu, je bila edino naša socialna demokracija, ki je neustrašeno in javno proglašala svoj jugoslovanski program in ga prikazovala z izjemnimi zakoni in z negiranjem vseh pravic, ki smo si jih pridobili potem prevrata. Oni, ki so z izredno požrtvovalnostjo veliko doprinesli k uresničenju osvoboditve jugoslovanskega naroda, nimajo pravice, da bi v novi državi soodločevali, onemogočen jim je bil zadnji zastopnik v parlamentu.

Knjiga je pisana v sijajnem, lahko umljivem in poljudnem slogu, ter te pri čitanju ne utruja z množico datumov in števil, kakor je to navadno pri podob-

nih delih. Do sedaj je izdal Wendel že več del, ki obravnavajo jugoslovansko vprašanje tako n. pr.: »Južnovzhodna Evropa«, »Iz jugoslovanskega Risoržimenta«, »Jugoslovanske silhuete« itd., kar priča, da se ta prvoredni publicist in prijatelj našega naroda potom študijskih potovanj in proučevanjem obilne literature, temeljito peča z jugoslovanskim vprašanjem ter splošno velja kot njegov dober poznavalec.

Hvaležni smo mu za vse, kar poroča v tej knjigi o zaslugah jugoslovanskega socialističnega gibanja, posebej še slovenskega, za narodno osvobodjenje, mnenja smo pa, da bi o tem še lahko veliko več napisal, če bi se kdaj potrudil pri svojih ekskurzijah v Jugoslavijo priti v stik tudi z delavskimi socialističnimi krogi. Kakor čitamo v dnevnem časopisju, se ravno sedaj zopet mudi v Jugoslaviji z namenom, da študira naše sedanje politične, gospodarske in kulturne razmere v svrhu, da izda novo knjigo o Jugoslaviji. Upamo, da bo sodrug Hermann Wendel tudi pri tem delu ostal nepristranski in da si bo za ustvaritev resnične slike današnje Jugoslavije poskrbel tudi podatke med razrednozavednim delavstvom, s katerim ga družijo idejna vez, o čemur smo se imeli priliko prepričati na letošnji frankfurtski Olimpijadi pri slavnostnem nagovoru v »Festhalle«. Zvedeti bo moral z naše strani, da ni vse zlato, kar se sveti in da so tisti, ki so žrtvovali svoje najboljše sile za osvobodjenje našega naroda, v tej novi državi potisnjeni ob stran, preganjani in tlačeni bolj ko kdaj poprej. Zvedel bo, da je jugoslovanskemu proletarijatu na rafiniran in brutalen način odvzeta vsaka možnost, da bi mogel soodločevati v zastopstvu in zakonodaji te svoje države, katero je pomagal ustvariti, da je predan na milost in nemilost izkoriščanju porajajočega se kapitalizma, da so vse dane mu obljube pozabljene, da se mu jemlje svobodo vesti, da so mu že odvzeli svobodo tiska, da že pet let kakor Damoklejev meč visi nad njim strašilo »obznane«. Nemški proletarijat se še z ogorčenjem spominja dobe svojega »Sozialistengesetz-a« in pri nas preživljamo sedaj iste težke čase.

Naj se ne da slepiti od laskavih oficijelnih sprejemov, od potemkinskih kulis dozdevnega blagostanja in reda,

ker potem se bomo upravičeno bali, da bo njegovo novo delo nov hvalospev konsolidirani Jugoslaviji. Naj se spusti v nižine našega ljudstva, naj zbira podatke med njim in pri svojih sodrugih, ki so predstavitelji razredno-zavednih, trpečih množic in dobil bo pravo sliko današnje Jugoslavije, ki sicer ne bo preveč rožnata, pač pa objektivna. Mogoče bo zato deležen nekoliko

manj hvale meščanskega časopisja, mu bo pa jugoslovanski proletarijat zato tem bolj hvaležen, če mu bo na ta način dokazal svojo socijalistično solidarnost.

Sijajne Wendlove publikacije, zlasti pa to poslednjo monumentalno knjigo, pa vsakemu, ki se zanima za jugoslovanski pokret in predzgodovino naše sedanje države, kar najtopleje priporočamo.

K. KOCJANČIČ:

Mednarodnost in esperanto.

(Dalje.)

V Indiji je bilo že pred tritisoč leti par desetice narodov, ki so stali kakor tele pred vrati, če je kdo, ki je rekel »mev«, prišel k drugemu, ki je istemu pojmu dejal »bev«. In vendar so bili vsi ti narodi med seboj v silovitih duševnih zvezah s pomočjo enotnega jezika, ki se je razlikoval od vseh tistih dvajset narečij, v katerem je pa duhovniška kasta napisala indijska sveta pisma, tkzv. »Vede«, ki so bile skupna last vsem Indijcem in ki so jim bile tako svete, da si niso upali spremeniti na njih niti jezika, v katerem so bile napisane. Pobožni Indijec se je raje naučil svetega jezika, nego da bi svoje verske resnice prevedel in pokvaril v domače narečje. In vsi izobraženi Indijci so razumeli te resnice in o njih premišljevali, čeprav so bili razdeljeni v dvajset emot. Tisti jezik je bil že prej omenjeni sanskrit (izgovori: sanskret), prvi na pol umetni mednarodni jezik. Vprašajmo se: Kaj je bilo mogoče plemenu, ki je bilo v primeri z nami še pravi divjak, ali bi naj ne bilo mogoče nam, ki imamo vrhutega za sabo že celo tradicijo in prakso umetnih jezikov?

Še bolj so se potrudili ti primitivni narodi, tako potrudili, kakor mi o sebi trdimo, da se nismo zmožni potruditi. Vemo n. pr. iz zgodovine starih Asircev in Babiloncev, ki so govorili dva različna jezika, vemo še iz sedanjega časa o celi vrsti mongolskih narodov, ki stojijo pod vplivom prastare kitajske kulture, da so si pomagali na kaj preprost način: priredili so si enako pisavo, da so med seboj vsaj pismeno lahko občevali in se razumeli. Takšna pisava je nekaj na preprost način duhovitega: sestoji namesto iz črk iz različnih podob, znakov, ki označujejo različne pojme, različne besede. Vsak narod zase je bral takšno podo-

bo v svojem jeziku, vsi narodi, ki so se posluževali in se še dandanes poslužujejo takšnega enakega izražanja pojmov, pa so si in si še dandanes pod isto podobo predstavljajo isti pojmi. Da boste bolje razumeli, naj vam povem naslednje: če narišem na tablo žival, ki ji pravimo Slovinci »tele«, si bo mislil Nemec, ko jo zagleda: Aha, to je pa takozvani »Kalb«! — »Tele« in »Kalb« sta v nemškem in slovenskem jeziku dve različno se glaseči besedi, a podoba teleta ali kalba vzbudi v Slovencu in Nemcu predstavo iste živali. Saj je nekaj podobnega tudi z našimi pismenimi oznakami za arabske številke, ki jih večina narodov po svoje imenuje, a po istem kopitu razume.

Sanskrit in enaka pisava pa nista edina poizkusa za ustvaritev skupnega občevalnega sredstva. Kadarkoli se je kakšen narod povzpел nad druge, bodisi po svoji duševni premoči ali premoči svojih pesti, takoj so sprejemali njegov jezik vsaj podjarmljeni narodi. Duševna premoč pa je skoro vedno brez izjeme nadvladala premoč pesti. Iz naše slovanske zgodovine je n. pr. znan slučaj, da so mongolski Bolgari podjarmili slovanske rodove ob reki Marici, pa so se navzljic svojim močnim pestem poslovanili — baš zato, ker so bili slovanski podjarmljeni na višji kulturni stopnji. To mimogrede. Važnejši pa je neki drugi pojav v svetovni zgodovini. Okrog l. 300 pr. Kr. je nastala doba, ki jo poznamo pod imenom »helenistična«. Takrat je bil macedonski kralj Aleksander Veliki osvojil skoro ves tedaj znani kulturni svet dol do Indije in ga uredil po nazorih starih Grkov ali Helenov, pri katerih se je sam vzgajal. Tedaj je začel ves svet govoriti grščino, vsaj tisti, ki je hotel kaj veljati.

Pozneje, ko so si Rimljani osvojili vse dežele ob Sredozemskem morju in

daleč gor na severu in vzhodu in mad-
vladali grški kulturni svet, se je razširil
njih jezik — latinščina — kot splošni,
pravcati mednarodni jezik po njihovi ve-
likanski državi. Tisoč različnih narodov
je tedaj poznalo in govorilo latinščino,
pa čeprav je bilo pričakovati, da je radi
ustroja svojih grl in gob ne bo moglo

govoriti. Govorili so jo vseeno in ne baš
slabo.

Stara grščina in latinščina — zadnja
po zaslugi naše presvete matere katoli-
ške Cerkve — imata še danes svojo ve-
ljavo med izobraženim svetom, čeprav
sta jezika davno izumrlih oziroma popol-
noma razmešanih narodov.

LISTEK

Radivoj Peterlin-Petruška: Znamenje.
V lastni založbi. Tiskarna Merkur. Cena
Din 15.— Drobna knjižica prav mičnih,
prijetnih, veselih in srčkanih pesmic. Naš
sotrudnik Petruška je v zadnji številki
»Pod lipe« povedal kdo je: »nestalen sem ve-
sel bohem rad kosal se z viharjem — povsodi
in nikjer doma, vsak brat in sestra, zvesta
družica bila palica, nevesta — bela cesta«. In
tak se kaže tudi v celi zbirki, ki jo prav top-
lo priporočamo vsem, ki so dobre volje. Pes-
nik Petruška je pa lahko uverjen, da je s
svojo zbirko že mnogim pripravil precej ve-
selih uric in jih bo še. Saj jaz sem mu zato
hvaležen.

ak.

Karl Marks: Mezdno delo in kapital. V
založbi Delavsko kmečke Maticе. Prevel Ci-
ril Stukelj. Cena? — Med Markovimi deli
je »Mezdno delo in kapital« eno prvih nje-
govih del, ki je nastalo iz njegovih predavanj
v nemškem delavskem društvu v Brüsslu
l. 1847. Marks je v njem podal osnovne obrise
razmerja med mezdni delom in kapitalom.
Opisuje: kaj je delavska meзда in kako se
jo določa, kako se določajo cene blagu itd.
Delce je potrebno za vsakega, ki se peča z
delavskim vprašanjem. V knjižnicah zaved-
nih delavcev pa je ne bi smelo manjkati. Se-
veda razrezane in večkrat prebrane. H—s.

G. Mazzini: »Dolžnosti človeka«. Pre-
vel dr. Alojz Gradnik. 1925. Založila knji-
garna Ign. Kleinmayr & Fed. Bamberg d. z.
o. z. Tisk Zvezne tiskarne v Celju.

L. 1860 je revolucionarni duh G. Mazzi-
nija poklonil italijanskim delavcem knjiži-
co, ki ji je dal naslov »Dolžnosti človeka«.
V nji je naglasil načela, po katerih je »mo-
goče izvršiti poslanstvo republikanskega
napredka za vse in osvobojenja za nje
same.« Mazzini je povdaril: »Republikanska
čustva moje matere so me učila iskati v
svojem bližnjem človeka, ne bogataša ali
mogočnika; in nezavedna, preprosta krepost
očetova me je navadila občudovati tiho, ne-
opaženo čednost samozatajevanja. Pozneje
sem zaznal iz zgodovine, da je pravo živ-
ljenje Italije življenje ljudstva in da je po-
časno snovanje vekov sredi trenja raznih
plemen in površnih in prehodnih izprememb,
uzurpacij in osvajanj pripravljajo vedno
veliko demokratsko narodno edinstvo. In

tedaj, trideset let je tega, sem stopil na vašo
stran.

V knjižici razpravlja predvsem o dolž-
nostih človeka, »kajti prvi bo samo tisti, ki
bo pomagal vsem s svojim delom«, potem
»o Bogu«, v katerem je izvor vseh dolžnosti,
potem o Zakonu, ker ni življenja brez zaka-
na. Veliko je poglavje »o dolžnostih do člo-
veštva«, lepo ono »o dolžnostih do domovi-
ne« in prekrasno ono »o dolžnosti do druž-
ne«. Vso pažnjo zaslužujejo izgovorjene mi-
sli v »dolžnostih do samega sebe«. Poglavje
o »svobodi«, ki je le sredstvo in ne cilj in
poglavje »o vzgoji«, ker brez nje ni mogoče
izbirati med dobrim in zlim — sta polna več-
nih resnic.

Zanimivo knjižico pa končuje g. Mazzi-
ni kliče: »Osvoboditev žene bi morala biti
za vas neprestano ozko spojena z osvobo-
ditvijo delavca«, kajti s tem bo tudi naše
delo posvečeno vesoljni resnici.

Dr. Gradnik je izvršil zaslužno delo s
svojim prevodom, ki je lep, sočen in prav
lahko umljiv. Posamezna poglavja se čitajo
tako prijetno in ugodno kot povest ali ro-
man. Prevajatelj se je resno potrudil, da je
poučne, zanimive in velike misli italijanske-
ga misleca in revolucionarja podal tako, da
so pristopne tudi tistim, ki se boje »težkega
čtiva«. Priporočamo prav toplo to knjižico.
Kaj stane, ne vem. Dobi pa se gotovo v vsaki
knjigotržnici. Naj jo preberejo vsi, ki se za-
nimajo za lepo, dobro in ugodno čtivo.

Historicus.

**Poročilo »Začasne delavske zbornice za
Slovenijo«** za leta 1922 do 1925. Ljubljana
1925. V samozaložbi. Tiskala Ljudska tiskar-
na v Mariboru. — Delavske zbornice naj
bodo gospodarske korporacije, ki bodo po-
svečale pažnjo vsem problemom gospodar-
stva. Zato jih moramo najprej poznati.
Pričujoča knjižica, ki obsega gospodarski
pregled, položaj delavstva, socialno politiko,
poslovno in računsko poročilo ter pravila
in pravilnike s seznamom strokovnih orga-
nizacij, ki so registrirane pri delavski zbor-
nici za Slovenijo, — je prav potrebna in je
le pohvaliti zbornico in one, ki so jo napi-
sali. Za sedaj le opozarjamo na to izdanje
in ga priporočamo v marljiv študij. H—s.

Last in založba »Zadružne založbe« v Ljubljani. — Odgovorni urednik Anton Kristan.

Tisk. J. Blasnikovih nasl. v Ljubljani. Odgovoren Mih. Rožanec.

C. H. SPURGEON:

Hočem poskusiti . . .

Kdor pravi: »ne morem«, ta bo s svojim vozičkom ostal v blatu. Tisti, ki poreče: »bom pa poskusil«, pa pride kmalu iz zadrege. Lisica si misli, ko zavoha pse: »poskusiti hočem zbežati« in — zbeži, psi so sicer blizu, ali ne ujamejo je več. Čebelnice pravijo: »hočemo poskusiti« in izpremene cvetlice v med. VečERICA skoči: »bom poskusila« in že je vrh jelke. Zvonček »hoče poskusiti« in sredi mrzlega snega pokuka iz zemlje. Solnce »hoče poskusiti« in kmalu premaga mraz

in njegove tovariše. Mal škranček »hoče poskusiti« in kmalu se vzpne visoko pod oblake k očetu, ki veselo žvrgoli. Vol pogleda po dolgi njivi in pravi tovarišu: »poskusiva« — in dolga njiva je do večera zorana.

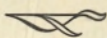
Za tistega, ki »hoče poskusiti« in ki poskusi, ni noben hrib prestirn, nobena zemlja pretrda, nobeno polje premokro, nobena luknja preširoka — povsod uspe, pride na hrib, obrne zemljo, osuši polje in zamaši odprtino.

C. H. SPURGEON:

Resnica.

Stremeti moramo, da vedno govorimo samo resnico, polno in edino resnico in nič drugega kot resnico. Če začnemo pretiravati, se ne more predvideti, kam moremo zaiti. Kakor hitro si zapustil ravno pot resnice, ne more nikdo reči, kam te zapelje kriva pot. Kdor govori

majhne laži, se kmalu ne bo bal velikih, kajti načelo je eno in isto. Kjer je mišja luknja, bo kmalu ona od podgane, in kamor je prišla mlada miška, tja pride stara mačka. Če kapljá, tudi kmalu lije kot iz škafa. Majhna neresnica vodi v pravo grozo laži.

ČULKOVSKI:

Obljubljena dežela.

O vzpní se, moj drug,
na to goro visoko z menoj
in ozrí se na vzhod,
na obljubljeni raj pred seboj!
Na cvetoče livade in loge zelene,
na smejoča se sela in njive rumene,
na senčne gozdóve in nebeško sinjino,
na daljne goré in solnčno milino.
Prisluhni tej himni radosti in sreče,
ki večno se lije iz svóbodnih grl,
tam bilka ti vsaka o ljubezni šepéče,
odkar si je človek ta raj sam odprl.
Tam je delo zabava, počitek lepota,
v vseh bitjih pozdravlja te srčna dobrota;
ni znana tam starost, ne smrti bojazen,
njih kruto življenje ne goni narazen.
Tam sleherni čuti se v svoji družini
in zemlja obširna enako vseh last je;
ograj ne poznajo, ne mej domovini,
ljudje tam drug drugemu verni so bratje.

Ali težka je pot v to presrečno deželo;
že mnog je na romanju daljnem omagal,
ko ga malodušje je množic prevzelo
in upal ni, da bi napore premagal.
Tej poti ko senca bridkost bo sledila,
beda, zasmeh in pregnanstvo delež bo tvoj;
in morda te lastna bo kri zatajila
in osamljen boš mnogokrat plakal sam nad seboj.
Najhujša pa muka, ki te more doseči,
bo dvom nad pravilnostjo te trnjeve poti
in dvom, da ideal ta daljni, bleščeči,
se bode približal kedaj ti naproti.
Ti klónil boš dúhom in obupa kopnél,
ko svet bo trdil, da so žrtve nezmisel.
A pomni! Kaj je rod že človeški trpél,
za bodočnost svobode prevzvišeno misel!
Zato se vzpní, moj teptani drug,
na to goro visoko z menoj,
in se z živo vero ozrí na vzhod,
na obljubljeni raj pred seboj!

DR. J. HERBEN:

Problemi dograditve demokracije.

Filozofija liberalizma in demokratičnega nagnjenja po francoski revoluciji sta nam zgradila — nove narode. Napoleon je sicer razcefral evropske države kot cunje; ni bil demokrat, ali je nevede deloval za demokracijo. Ko je razdeljeval Avstrijo, je stvoril vsaj kot narodnostno celoto — ilirsko kraljestvo. Pišoč v izgnanstvu na otoku sv. Helene svoje »spomine«, se je izpovedal: »Ena izmed mojih najljubših misli je bila združevati in zedinjevati narode, ki tvorijo zemljepisno enoto, pa so vsled revolucije in politike raztrgani na več delov... Iz vsakega takega naroda sem hotel napraviti enotno narodno telo.« Napoleonu pripisujejo izrek: »da tista vlada, ki povzdigne narodnostno zastavo, in bo njen branitelj, postane gospodar Evrope.« (Laveley.)

Od početka 19. stoletja tudi že vidimo, kako vstajajo narodje. Grška se je osvobodila, Belgija se je osamosvojila od Holandske, Danska je izgubila kos nemške zemlje, Ogrska se je osamosvojila, in od Turške so se polagoma odtrgovale Rumunija, Srbija, Črna gora, Bolgarija. Avstrijski narodi so začeli misliti in delovati za tem, da prenehajo kot Nemci, Čehi, Slovenci, Hrvati, Rusini, Poljaki — biti Avstrijci.

Vsled tega procesa se je pomembnost vladajočih rodbin zmanjševala, medtem pa so v ospredje stopali narodi. Francoska revolucija je odrekla vladarju lastninsko pravo na zemljo in ljudi in je prisodila narodu vrhovno oblast. In kjer je bil narod moder in prosvetljen, tam je povsod težil za tem, da je zmanjševal moč vladarjev in dosegel čim večji upliv na upravo države.

Pred l. 1789 Evropa ni imela pravih narodov v narodnostnem zmislu; danes jih ima. Po revoluciji so začeli izpreminjati pojem domovine in domoljubja. Ne, ker bi narodi ne imeli ljubezni do domovine in do sebe. Komensky je napisal o svoji dobi: »da bi človek moral biti že od prirode osovražen, če ne bi ljubil svojega naroda.« Znano je, da je Komensky silno ljubil svoj narod, da je skrbel za njegovo izobrazbo s šolami in da ga je usoda naroda bolj težila kot lastna usoda. Ali novi pojem domovine in do-

moljublja je bil plodovito načelo. Pred revolucijo je pomenilo domoljubje pokornost plemstva, duhovništva in podložnikov do vladajoče rodbine, občudovanje kraljevske moči in navdušenost vseh, kadar je bil vladar slaven in je razširjal meje svoje države. Šele revolucija je povdarila narod, in domoljubje je postalo ljubezen in služba narodu. Domoljub je postajal biti ponosen na pomen svojega naroda in ne več na moč kralja. Logično je nato postala narodnost državotvorno načelo. Narodi, ki so razdeljeni pod več in raznimi vladami, zahtevajo združene v eno državo.

Slavni češki zgodovinar Fr. Palacký je imel na zahtevo plemičev l. 1846 predavanje o izpremembah češke deželne ustave. Tu je v zaključnih besedah opozoril, »da za fevdalne stanove že ni več pogojev za daljši obstoj in jih tudi ne bo več«, kajti začenja se razvijati novi, mogočni činitelj svetovnega dejstvovanja, načelo narodnostno, da bi bilo protiutež proti zožujoči se moči centralizacije.

Vidimo, kako sta se narodnost in liberalizem stekala drug v drugega in se skoraj spojila: Narodi hočejo živeti kot samostojna in svojepravna bitja. Ako pa hočejo tako živeti, mora izginiti fevdalna država in se poroditi takšna (ustavna) država, da si bodo narodi sami krojili zakone in si določevali pravila za svoje življenje. Narodnostno in demokratično načelo sta nerazločljiva. Naravno da narodi nočejo gospodarjenja tujcev nad seboj in če so razdeljeni v več držav, teže za tem, da se združijo. Poslednja beseda narodnosti je lastna država. Poslednja beseda demokracije je zakon, enak za vse in za vse enako pravičen. Narod, ki ima takšna načela, je nov narod, dete devetnajstega stoletja. Ni narod Dalemilov. Zadnja vojska in njene posledice so nam zelo približale bodoči ideal, da bi zemljevid evropskih držav predstavljal tudi zemljevid narodov in narodnostij. V tej smeri je skoro narodnostni ideal storjen.

*

Zelo pa smo še daleč od onih idealov, na katerih naj bi bila postavljena evropska demokratska družba.

Ni rešeno še socijalno vprašanje, versko in končno tudi ne vprašanje demokratične sestave in vlade v novi državi.

Ako naj bodo tudi izvršena ta važna vprašanja, je treba izpolniti predpogoje, o katerih je Miguet govoril, ko je pripovedoval o novi družbi. Narodna družba more biti prežeta z izobrazbo in moralo; brez tega ni mogoče rešiti novih idealov zadovoljivo in prav.

Socijalno vprašanje ni samo delavsko vprašanje. Zdi se, da je večina socialističnih strank prenehala misliti na nasilne prevrate in na katastrofalno politiko in da se je odločila, da se dosežejo najlojše socijalne izpremembe z udeležbo pri državni upravi. Država in vlada nista vendar nič drugega nego vlada strank. Socijalist zamenja ročno granato z glasovnico.

Versko vprašanje je potrkal na duri vseh narodov, kakor hitro je priznalo, da sta vera normalen človek

in normalni narodi. Priznано je celo, da je dolžnost naroda, da ima vero. (Lecky). Edina potežkoča in neprilika je, kakšno vero naj ima demokratičen človek, ki bi ne nasprotovala vedi in ki bi odgovarjala razumu in čutom modernega človeka?!

Demokratična sestava in vlada v novih državah naletuje na razne težave. Mora zmagati prepričanje, da ima biti demokracija vlada vseh državljanov. Dosedanji reprezentativni sestav ima mnogo napak. Iščejo se pota k reformi: inicijativa, referendum itd.

Treba bo uresničiti družabno demokracijo, to je: potlačiti ali vsaj izenačiti razredne interese, nadprave, odvaditi aristokracijo (četudi le denarno, tovarniško, veleposestniško) njenih manir, porazumeti življenju plodnemu drobnega dela, ustanoviti družbo na načelu življenja, ne mučeništva in smrti, probuditi demokratično književnost, osvoboditi sebe od demagogije — eto vse še-le pesem bodočnosti.

Dalemil je bil češki pesnik in zgodovinar 15. stoletja. Prošt v Stari Boleslavi. Pravijo, da je spisal kroniko, ki govori o prihodu Čeha na Češko do l. 1314. Je silno antigermanska. Izšla je v Pragi l. 1620 pod naslovom »Kronyka stará Kláštera boleslavskeho«. Herbenov izraz se nanaša na narod, v tej kroniki opisan.

Comenius Jan Amos (Komensky) pedagog velikega pomena, rojen 29. marca 1592 na Moravskem v Nivnici pri Komnu. Spisal je več del, ki so ga proslavila po širnem svetu. Tako »Didactica magna«, »Janua linguarum reserata«, »Pansophiae prodromus«, »Methodus linguarum novissima« itd. Komensky je bil eden tistih redkih mož, ki je dal v najrazličnejših smereh impulze za stoletja naprej — manj vsled praktičnega udejstvovanja, več z originalnimi svojimi idejami. Bil je univerzalen duh. Umrl je 80 let

star. O njem je cela literatura, zlasti pedagoška.

Palacký Franc (r. 1798, u. 1876) znamenit zgodovinar. S Slovencem Kopitarjem je vodil hude boje radi izvora slovanske liturgije. Bil je vodja slovanskega kongresa v Pragi, pozneje vodja češke federalistične stranke. Napisal je mnogo učenih zgodovinskih in političnih del.

Inicijativa je uvod, prvi korak, začetek nečesa. Pod inicijativo v zakonodaji razumemo pravico vlagati zakonske načrte.

Referendum je v Švici uvedno ljudsko glasovanje o postavah in izpremembah postav, ki jih je sklenil Veliki Svet. L. 1867 so uvedli Švicarji referendum, veto (ljudska odločitev o neljubih zakonih), inicijativo, finančni referendum (ljudsko glasovanje o drž. posojilih in o presekkih) in direktno volitev najvišje eksekutivne oblasti.

GUSTAV STRNIŠA:

Grem v polje.

Grem v polje:
čujem popevke,
ptic gostolevke —.

Vmes glas iz lin
med pšenico se lije;
zvon sunkoma vpije,
pesem kipí.

Potihne bron, žito zvoni:
klasi šuštiyo,

veterci lahno šumijo,
bilke brnijo.

Kmet sred razorov odkrit stoji,
odmolil je zdravomarijo,
v zarjo oči koprnijo,
pod njo zlato klasje gorí.

Omamlja ga šepet žita,
gostolevke, zarje bleščava,
trudno mu klone siva glava
z ognjeno gloriolo zarje oblita.

MAKS HAJEK:

Sodba.

Bilo je tistega dne, ko so me obiskala slaba dela mojega življenja: samopašnost in grdobija, sovraštvo in škodoželjnost. Bilo je tistega dne, ko so se proti meni obrnile vse zle besede, ki sem jih kedaj izgovoril, vsa obrekovanja svojega bližnjika, vse zaničljive presoje, ki sem si jih dovolil, in niso se samo obrnile, tudi zadele so me, in še več: ostre strelice misli, ki sem jih gojil za druge, in nevarni bleski, ki sem jih metal na druge, so pretrgali moje meso in me hoteli uničiti. Da, vsa hudobna dejanja mojega življenja so se postavila proti meni — cela vrsta jih je bila; grozen pogled je bil to. Zatrepetal sem, ker v svesti sem si bil, da me čaka strašna sodba.

In stopil sem pred sodnika; gledal me je z resnimi očmi: skušnja, ki me je hotela stehitati in pregledati popolnoma. Vedel sem, da mu ni nič skritega niti, kar sem bil niti, kar sem delal. In izpregovoril je: »obsodi se sam«.

Premislil sem v enem samem trenutku vsa svoja dela ter dejal srčno: »Na smrt.«

In sodnik je rekel »Poklekni«.

Pokleknil sem. Pred menoj je zraslo tnalo iz zemlje in orjak z ostrim mečem je stal ob strani pripravljen, da me spre-

mi iz življenja v smrt. In njegove mrzle oči so mi zapovedale:

»Položi glavo na tnalo.«

Storil sem tako.

In zaprl sem oči ter dejal samemu sebi:

»Ta svet je res pravičen. Sedaj prejmem, kar sem zaslužil.«

In čakal sem orjaka, da zamahne. In čakal, in čakal. Ko udarca le ni bilo, vzdignil sem nekoliko glavo in pogledal sodnika. In sodnik mi je dejal:

»Vstani!«

Vstal sem in stal vprašujoč.

In sodnik je dejal zopet:

»Imaš kako prošnjo?«

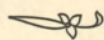
Odgovoril sem s tihim glasom: »Imam«.

»Povej tedaj, česa želiš,« rekel mi je sodnik.

»Vse, kar sem hudega storil, bi rad popravil,« sem odgovoril.

»Omogočeno ti je, ker sem te pomilostil,« mi je dejal sodnik.

Odpuščen sem bil in stal sem sam. Šel sem ven na polje in vrgel sem se na tla. Bil sem zopet izroččen zemlji, materinsko dobri zemlji in njenim svetim otrokom.

L. N. TOLSTOJ:

Basni.

Dva trgovca.

Nek reven trgovec se je odpravljaval na potovanje in je izročil vso svojo železno robo sosednemu bogatemu trgovcu v shrambo. Ko se je vrnil, je prišel k bogatemu sosedu in ga prosil da mu izroči železje, ki ga je pri njem shranil.

Bogati trgovec je pa med tem prodal vse železo revnega sosedu, in da bi se na kak način izgovoril, mu je rekel:

— S tvojim železom se je zgodila nesreča.

— Kakšna?

Zložil sem ga namreč v žitnico, kjer je pa miši, da vse mrgoli. One so vse snedle. Sam sem videl, kako so ga glo-dale. Če ne verjameš — pojdi, poglej.

Revni trgovec se ni maral prepirati. Rekel je:

— Čemu bi hodil gledati. Tudi tako verjamem. Saj vem, da miši zelo rade železo grizejo. Ostanite zdrav.

In je odšel.

Na ulici je pa zapazil sinčka bogatega trgovca, ki se je igral. Siromašni trgovec je prilaskal fantka, ga vzel na roke in odnesel na svoj dom.

Drugi dan pa sreča na ulici bogati trgovec siromašnega in mu jame tožiti svoje gorje, češ da se mu je sinček izgubil in ga vpraša:

— Ga nisi li videl ali slišal o njem?

— Seveda sem ga videl. Komaj sem včeraj stopil iz tvoje hiše na ulico, ko sem videl kako je priletel jastreb, pograbil tvojega sinčka in ga odnesel.

Bogati trgovec se je razjezil in reče:

— Ali te ni sram, da se še norčuješ iz moje nesreče. Kako pa more jastreb

fanta odnesti. To natvezi komu drugemu, ne meni.

— Ne, jaz se ne norčujem. Ali je kaj čudnega, če je jastreb dečka odnesel, med tem ko so miši deset stotov železa zgrizle? Vse je mogoče!

Tedaj ga je bogati sosed razumel in mu rekel:

— Niso miši snedle tvojega železa, temveč sem ga jaz prodal in ti ga bom dvojno povrnil.

— Če je pa tako, potem pa tudi ni jastreb tvojega sina odnesel: pojdi z menoj, izročim ti ga.

Krokar in krokarčki.

Krokar si je zvil gnezdo na nekem otoku in ko so se izvalili krokarčki, jih je začel prenašati z otoka na celino. Vzel je s kremplji prvega mladiča in poletel ž njim čez morje. Ko je stari krokar priletel nad sredino morja, se je utrudil in je jel bolj počasi mahati s krili ter si je pri tem mislil: »Zdaj sem jaz silen a on slab, jaz ga nosim čez morje; a ko postane on velik in močan, jaz pa oslabim od starosti, se bo li spomnil takrat mojih skrbi in trudov zanj, me bo li hotel prenašati iz raja v kraj?« In krokar vpraša svojega sina:

— Ko bom jaz oslabil, ti boš pa silen, boš li ti takrat mene nosil? Povej po pravici!

— Bodem!

A stari krokar ni verjel sinu in je spustil krokarčka iz krempljev. Ta je

padel kakor kepa v morje in utonil. Krokar se je sam vrnil čez morje na otok. Tam je vzel drugega krokarčka in ga ravnotako ponesel čez morje. Zopet se je utrudil sredi poleta nad morjem in je vprašal sina, če bo on nosil njega, ko se postara. Tudi drugi krokarček se je prestrašil, da bi ga oče ne spustil in je rekel:

— Bom!

Krokar tudi temu sinu ni verjel in ga je izpustil, da je padel v morje. Ko se je vrnil k svojemu gnezdu, mu je ostal še samo en krokarček. Vzel je še tega poslednjega in je poletel ž njim čez širo morje. Ko je priletel do sredine nad morjem, se je utrudil in je vprašal sina:

— Me boš ti v moji starosti hranil in prenašal iz kraja v kraj?

Krokarček pa odgovori:

— Ne, ne bom!

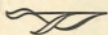
— Zakaj ne? ga vpraša oče.

— Zato ne, ker, kadar se ti postaraš, jaz pa odrastem, bom imel jaz svoje gnezdo in svojo družino, takrat bom hranil in nosil svoje lastne mladiče!

Tedaj je stari krokar pomislil:

»Resnico je povedal; zato se bom potrudil, da ga prenesem čez morje.«

In krokar ni izpustil krokarčka, temveč je s poslednjimi silami zamahal s krili in ga prenesel na celino, kjer si bo lahko zvil lastno gnezdo in odgojil lastne mladiče.

HERMYNIA ZUR MÜHLEN:

Igrišče.

Pravijo, da žive na planetu Marsu, ki ga vidimo na nebu kot malo zvezdo, ljudje kakor na zemlji. Tudi časopise izdajajo kot mi.

Nekoč se je odločilo uredništvo nekega velikega dnevnika, da pošlje na zemljo svojega dopisnika, največjega učenjaka, ki so ga imeli. Ta dopisnik-učenjak je takoj po prejemu ukaza, razprostrl svoj zrakoplov in odletel na zemljo. Prav ko se je bližal zemlji, je preletel ogromen park, poln najlepšega cvetja. Sredi tega parka je bila kot sneg bela poljana, po sredini nje je bila razpeta mreža od enega kraja do drugega. Z obeh strani te mreže so skakali sempatja lepo in ele-

gantno oblečeni gospodje in dame ter bili malo belo žogo, smejoč se iz vsega grla.

»Je mar to deca?« — je vprašal prvega človeka, ki ga je srečal, ko je stopil na zemljo.

»Ne,« mu je odvrnil človek in se čudil temu vprašanju. »Ne vidite, da so to odrasli ljudje?«

»In se igrajo?«

Učeni dopisnik je takoj poslal svojemu listu na Mars brzojav: »Zemlja je lepa in prekrasna zvezda, ker na nji niti odraslim ni treba delati, marveč se igrajo od zore do mraka.«

Ko je odposlal brzojav, je učeni dopisnik šel gledati še druge zemeljske lepote. Spotoma sreča dečka z deklico, oba blesta, trudna. Pravkar sta stopila iz velike zgradbe.

»Odkod prihajata?« jih vpraša učenjak.

»Z dela.«

»Kako? Kaj se ne igrata?«

Deklica se porogljivo posmehne. »Ta je gotovo zblaznel. Mi in igra! Od česa naj potem živiva?«

»Pa saj še nista dorasla, še majhna sta.«

»Midva sva vajenca,« mu odgovori dečko.

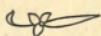
Učeni dopisnik ju začudeno pogleda. »Vidva delata, a tam sem videl odrasle, ki se igrajo!«

Nato se zgrabi za glavo in vzklikne: »Ničesar ne razumem.«

»Oni, ki se tam igrajo, so bogataši,« mu zakliče neka devojka, ki je baš mimo šla, nesoč svojemu očetu obed v tovarno.

Toda učenjak se je neprestano držal za glavo in godrnjal: »Močni in zdravi ljudje se igrajo, a še nedorasla deca dela in se trudi! Tega ne morem razumeti.«

Podvizal se je na pošto in poslal nujno brzojavko svojemu listu: »Ne tiskajte prvega brzojava. Zemlja se zdi kot velika blaznica.«

TONE MAČEK:

Zimsko jutro.

Kristalno ozračje
se nad zemljo modrí,
grebén daljnih gor
se v snegu bleščí.

Smrekov pragozd
vejevje poveša,
ker težko se mu ivje
po zelenju obeša.

V razširjeno grud
srkam to rezko lepoto
in oblak iz mojih ust
puhtí v to lazurno čistoto.

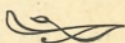
Tedaj prešerno zavriskam,
ker je po žilah zaplala mi kri,
da krokarjev jata tam z bora
preplašena odletí.

OTTO RÜHLE:

Radovedno dete.

Oče, iz česa je ta opeka?
Iz ilovice, dete moje.
Si mar ti napravil to ilovico?
Ne, ilovico je napravil bog.
Jo je mar bog zate napravil?
Ne, ilovico sem kupil.
Od boga?
Ne, od nekega gospoda.
Jo je ta gospod kupil od boga?
Seveda ne; tudi on je vsekakor kupil od drugega.
Ali je prvi človek, ki je prodal to ilovico, kupil
ilovico od boga?
Ne, ne verjamem.
Pa kako je potem postala njegova last?
Mislim, da si jo je on prisvojil zase.
Zdaj vem. A čemu nimajo delavci svoje ilovice, ki
bi bila njihova last? —
Pusti me v miru s svojimi trapastimi vprašanji!

ČULKOVSKI:

Maksim Gorki.

Kdo še ne pozna tega imena? Brez njega si ne moremo predstavljati svetovne lepe literature, zlasti ne slovanske, v zadnjih desetletjih. Ime Gorki pomeni socialen program, literarno epoho in prevrat ob enem. Istočasno je pa tudi dokaz, kakšni biseri izrednih talentov so zakopani pod navlako in sesedlostjo današnje civilizacije, ki jih tlači in duši z vsakdanjo borbo za obstanek, da se ne morejo dvigniti nad morečo jih tesnobo zaslužjenih duš in obsvetiti s svojimi plamenečimi idejami razvratni mrak nizkotnih strasti. Le malokateremu takih »poklicanih, a neizvoljenih« se je posrečilo premagati vse težave in se povzpeti v vrste priznanih ljudi, vendar se od tako nizke socialne stopnje pa do takih višin kakor Gorki, menda ni nihče pred njim povzpел. Tolstoj je na primer duševni velikan, večji od Gorkija, a če pomislimo, da je bil Tolstoj že od doma bogat aristokrat, ki se je šolal v najboljših zavodih, imel na razpolago najboljše učitelje, vse pripomočke za razvoj, in se mu ni bilo treba s trdim delom svojih rok preživljati, temveč je nemoteno lahko živel edino le svojim ambicijam in duševnemu vstvarjanju, medtem ko je moral Gorki okušati vse bridkosti socialnih krivic, odraščati med najnižjimi sloji človeške družbe in se šele z lastnim trdom in veliko muko priučiti najpotrebnejše pismenosti, se moramo nehote vprašati, čigava zasluga je večja?

Ni bilo zastoj njegovo geslo, radi katerega je bil tudi preganjan: »Brezumstvo hrabrih je modrost življenja«, kakor pravi v svoji »Pesmi o Sokolu«.

Gorki je apostol »bosjakov« in »bivših ljudi«, to je ljudi, ki so se kdaj prištevali med člane »človeške družbe«, katera pa jih je radi njihove samobitne individualnosti izbacila iz svoje srede, ali pa so se izbacili sami, ko so spoznali njeno puhlost, se z njo skregali ter ji pokazali hrbet, in pa ljudi, katerim je bilo že ob rojstvu sojeno tvoriti »dno« družbe. Nihče še ni umel do tedaj tako kakor on opisovati tako drastično in temeljito v vseh mogočih variacijah življenje in nemirno dušo ruskega proletarca, osobito svobodnega vagabunda, s svojim prezirom do urejenega in ozkodušnega življenja site družbe. Vse osebnosti pa, ki nam

jih predočuje, pa najsi bodo to še tako propadle eksistence, pri čitanju vendar vzljubimo in z njimi sočustvujemo ali pa jih vsaj pomilujemo in jih razumemo.

Da pa je zamogel napisati stvari, ki nam jih je dal, je predvsem sam moral v polni meri okušati bridko slast potepuškega življenja. Ni si brez pomisleka izbral psevdonim (privzeto pisateljsko ime) Gorki (bridek, grenak).

Njegovo pravo ime je Alekszej Maksimovič Pješkov. Rodil se je meseca marca 1868 (nekateri trde 1869) v rodbini malega obrtnika, mizarja, v Nižnem Novgorodu. Očeta se ne spominja, ker mu je umrl še ko je bil v zibel. Njegova mati, ki se je kmalu drugič omožila, ga je prepustila v odgojo svojim staršem. V knjigi »Moje detinstvo« opisuje svoje otroško življenje pri dedu in babici. Ded je prišel s svojo obrtjo na kant in se je udal pijači. Kot otrok deda radi njegovih strasti ni ljubil; šele pozneje, ko je odrasel in spoznal okolščine, je imel tudi z njim sočutje. Tembolj se je privezal na babico, o kateri pravi, da bi mu jo tudi najboljša mati ne mogla nadomestiti. Pri njej je dobival prve življenjske nauke in ona ga je učila občudovati naravo in biti prizanesljiv ljudskim strastem. Vedno delavna, je tiho in udano prenašala svojo težko usodo ob možu pijancu. Kadar je babica molila, pravi Gorki, ji je lice sijalo tihe, udane sreče, pogovarjala se je z Bogom kakor s starim znancem, kateremu zaupa, njen Bog je bil mil in dobrotljiv. A dedov Bog je bil strašen in strog sodnik, z neizprosno avtoriteto. Kadar je molil ded, se je valjal v prahu pred sveto ikono ter sunkoma čital psalme in klical: »Gospod, velik grešnik sem pred Teboj, kaznuj me brez milosti.« Ti prizori niso ostali brez vpliva na malega Aleksjeja; iz marsikaterega njegovega dela veje duh misticizma.

V dedovi hiši se je Gorki sicer naučil spoznavati črke, kar pa je pozneje zopet pozabil in se je šele sam med svetom učil brati in pisati. Ko je odrasel v krepkega dečka, ga je vzel v uk nek sorodnik, stavbeni polir, kjer naj bi se učil delati črteže. Vendar ženske v tej hiši niso mogle trpeti, da bi se tak »smrkavec« že učil takih umetnosti in so ga uporabljale izključno le za pometanje,

ribanje poda, donajanje drv in vode, hojo na trg, pestovanje otrok in podobno, kar je, žal, tudi pri naših vajencih v navadi. Zato jim je kmalu ušel na nek parnik na Volgi, kjer je kuharju pomival posodo. S tem kuharjem, ki je moral biti po njegovem opisovanju poseben čudak, se je mali Alekszej hitro sprijaznil. Med odmori mu je ta dajal knjige, ga vabil v čitanju in mu ukazoval, naj čita na glas. Prva knjiga so bile neke sanjske bukve, zatem življenje nekega svetnika, a kmalu so se pojavila tudi dela Puškina in Gogolja, za katere se je koj spočetka navdušil. Kadar se je parnik usidral pri kakem mestu, se je mali pomivalec skrivaj izmuznil in si šel za prihranjene novčiče kupiti knjige, ki jih je potem kar požiral. Ko je bil nekoč po krivem obdolžen tatvine, so ga postavili na suho. Vstopil je nato kot vajenec v neko slikarsko delavnico, kjer so slikali svete podobe. Tu je imel priliko opazovati, dasi je bil še jako mlad, a vendar že zelo razvit, kako se razvrat družji z misticizmom in kako drug drugega opravičujeta. Tudi tu je našel človeka, ki mu je šel glede knjig in samoizobrazbe na roko. Rekel mu je: »Čitaj fant, čitaj, ti bo še prav prišlo. Kakor se vidi, imaš pamet na pravem mestu, samo žal — svojih predpostavljanih ne uvažuješ, z vsemi hočeš biti zob za zob, — to ni dobro in bog ve, kam te to še privede.«

Nekoč je vprašal kuharja na ladji: »Slišal sem, da so še drugačne knjige, tajne, prepovedane; te se lahko čitajo samo po noči in v kletih.« — »Kako, kaj lažeš?« — »Jaz — ne lažem, saj me je že pop spraševal, če take knjige berem, a še poprej sem nekoč sam videl, ko so jih čitali in — plakali.« — »Fant svetoval bi ti, da ne vtikaš nosu v stvari, ki te ne brigajo, da si ne nakoplješ nesreče na glavo. A ljudje, ki take knjige pišejo, so gotovo blazni.«

V petnajstem letu starosti ga je gnala želja po izobrazbi peš v Kazan, kjer je hotel vstopiti v šolo, misleč, da je šola za vsakogar, ki se hoče učiti. A moral se je prepričati, da je tudi šola le za tiste, ki imajo denar. Zato se je vdinjal pri nekem peku za pomagača; to delo je bilo, kakor sam priznava, najtežje, kar jih je opravljal, ker je pekova obrt v Rusiji popolnoma drugačna kot pri nas. Od tega časa je kaj hitro

menjaval razne delodajalce in poklice. Bil je zaporedoma čevljar, vajenec, vrtnar, kuhar, pek, nosač v pristanišču, delavec v kamnolomu, prodajalec sadja, rudar, drvar, železniški čuvaj in nazadnje se je povzpел do pisarja pri nekem odvetniku, kjer je ostal še najdelj časa.

Značilno zanj je, da je vedno, tudi pozneje v inozemstvu, ko je bil že na višku svoje slave, nosil preprosto obleko ruskega delavca, to je, ob strani zapeto rusko srajco s zapetim ovratnikom in prepasano s pleteno vrvico in »furažko« na glavi.

Njegova nemirna duša ni imela nikjer obstanka. Kjerkoli se je ustavil, povsod ga je neusmiljeno življenje priklenilo s svojimi grobimi rokami na verigo skrbi za obstanek. In trgal se je s te verige kakor priklenjena divja zver, ki je vajena svobodnih prostranstev. Vedno in vedno se je iztrgal iz ozke vsakdanjosti, ki ga je dušila, in bežal je iskati utehe v širono stepo, ki mu je bila tako sorodna in ki ga je vedno sprejela kakor izgubljenega sina v svoj široki objem. Tako je prepotoval peš v družbi raznih dvomljivih eksistenc, ki je v njih odkril topla srca in razžaljene duše, vso širono Rusijo od Neve do Krima, od vrhov Kavkaza do izliva Donave. Povsod je videl veliko trpljenje in boj z življenjem, ki je s svojo nagoto preveč trpinčilo njegovo sočutno, mehko dušo. Zato ga je navadno zagrinjal z grenkobnosladko in melanholično romantiko. Mnogo gorja in bede je okusil na svojih potih, kar ga je privedlo celo do tega, da je l. 1888 poskušal izvršiti samomor in ga je le naključje ohranilo pri življenju. Preležal je dalj časa v bolnici.

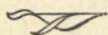
Odvetnik Lanin, pri katerem je Gorki nekaj časa služil kot pisar, ga je vzpodbujal v njegovih stremljenjih, za kar mu je bil le ta vedno hvaležen. A tudi pri njem ni dolgo vzdržal; zopet je zadel culo na ramo in se izročil svobodi potujočih ruskih vagabundov. Tedaj je vstopil na Kavkazu v službo k železnici; bilo mu je takrat 24 let. Tu se mu je porodilo njegovo prvo literarno delo, romantična ciganska povest »Makar Čudra«, s katero je lepo pozneje, l. 1893 stopil pred svet v listu »Kavkaz«. Leta 1894 se je vrnil v Moskvo, kjer se je seznanil s pisateljem Korolenkom, ki je posredoval

zanj pri uglednem ruskem književnem listu »Ruskoje Bogastvo«, da je priobčil njegovo povest »Čelkaš«. S tem mu je bil pisateljski sloves zasiguran, zlasti še

ko je znameniti ruski satirik Anton Čehov opozoril javnost na njegov izreden pripovedni talent.

(Konec prihodnjič.)

STANKO PROBUS:

Prlekija.

Pokrajina, ki se razprostira vzhodno od Ptuja med Halozami in Slov. goricami proti Ljutomeru in prehaja v Prekmursko gričevje, se naziva vobče med našim narodom Prlekija. Po navadi se k Prlekom prištevajo še tudi Ptujčani. To ime je dobila ta pokrajina vsled tega, ker nje prebivalci zelo pogostoma rabijo besedo »prle«, ki pomenja toliko kot slovnični »preje«, katerega rabijo nelogično. Metropola Prlekije je Ljutomer.

Za časa Rimljanov so se nahajale v Prlekiji važne rimske naselbine, ki so se osredotočevale v Petovium (Ptuj), ter so tvorile nekako sredino Panonije. V času reformacije je tudi v teh krajih našel protestantizem odmeva. Protestantski predikanti in reformatorji so prihajali deloma iz Kranjskega, deloma pa iz Prekmurja. Prlekija sama za sebe ne poseduje drugih šol razen ljudskih. Mladina, ki si hoče pridobiti višje izobrazbe, se mora podati v Ptuj, ali pa Maribor. Večinoma obiskujejo mladeniči iz Prlekije ptujsko gimnazijo, kjer še nadalje lahko govorijo prleški, ker so večinoma vsi Ptujčani vešči njihovega narečja. Kulturnih društev Prlekija nima mnogo, edino Ljutomer z okolico stoji nekoliko višje v tem oziru, to pa radi tega, ker je tam obrt nekoliko bolj razširjena. Marijine družbe in slična klerikalna društva so seve razširjena približno v isti meri kakor po drugih krajih Slovenije. Pomanjkanje kulturnih društev se pa močno občuti pri mladini. V teh krajih so pretepi in poboji na dnevnem redu, tako, da ima z njimi skoro vsako porotno zasedanje pri mariborskem okrožnem sodišču opravila. Pravijo, da je med temi prebivalci ostalo tudi nekaj Turkov iz srednjega veka, tako, da se po njih žilah pretaka še Osmanska kri, ki se hitro razburi, ter da duška svoji jezi s tem, da navali na svojega nasprotnika z nožem. Kontrolo, v koliko je ta domneva resnična, prepuščam drugim.

Gospodarsko se giblje Prlekija nekako v sredini. Je izključno poljedelska pokrajina, le v Ljutomeru in okolici je nekoliko bolj razširjeno obrtništvo, kakor sem že zgoraj omenil. Razširjen je pa tip malega in srednjega kmetskega posestva. V južnem in zahodnem delu pokrajine se pečajo prebivalci s pridelovanjem lüka (čebule), katerega prodajajo po celi Sloveniji in izven nje, vsled tega se naziva ta del tudi Lükarija in prebivalci pa Lükarji.

V severno-zapadnem delu je pa razširjeno vinogradništvo, ki nam daje ljutomerska vina, ki so na glasu po celi Sloveniji in deloma tudi Avstriji, zlasti Jeruzalemca. Industrije v teh krajih ni, le nekako v sredini pokrajine od Vel. Nedelje proti Ljutomeru so našli premog, ki se v manjši množini eksploatira v Ključarovcih v premogovniku A. Peska in pri Sv. Lemartu v premogovniku Magdič in Franko. Nova železnica, ki veže Ormož z Mursko Soboto preko Ljutomera, znači veliko pridobitev za Prlekijo, njene blagodejne posledice se čutijo že sedaj po preteku nekaj mesecev, kar je začel voziti prvi vlak po tej progi. V splošnem se more potrditi, da je gospodarski položaj Prlekije ugoden.

Duševni vodja Prlekov je tam duhovnik prav tako, kakor je to večinoma povsod v Sloveniji, kjer se prebivalstvo peča izključno s kmetijstvom.

Zadružništvo je razširjeno le deloma. Ustanovljenih je nekaj hranilnic in posojilnic po Rajfeiznovem zistemu. Ponekod so si zadružnim potom nabavili tudi mlatilnico. To je vse, drugih zadrug v teh krajih nimajo in jih tudi ne poznajo. Zadružna opekarna v Križevcih je prešla v zasebno last.

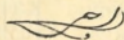
Ker je lega ugodna in zemlja rodovitna, bi se z racijonelnim gospodarstvom dalo blagostanje prebivalcev še znatno povzdigniti. Priti bi moralo v te kraje učiteljstvo, ki bi imelo veselje do vzgajanja naroda tudi izven šole, tako,

da bi prirejalo poučna predavanja za odrasle in gojilo višjo kulturo med polodraslo in odraslo mladino. Napredek pokrajine bi bil zasiguran tudi z železniško zvezo prleške metropole z Mariborom čez Slovenske gorice, do katere pa najbrže ne bo prišlo še v doglednem času.

Socijalistov je tod malo. Pri volitvah l. 1923 sta dobila socijalistična kan-

didata v ljutomerskem okraju: Golouh — 91 glasov, Koren — 6. Narodni socijalist je prejel — 31 glasov in Radič le — 39, dr. Korošec pa 3628. V Ptujskem okraju sta prejela socijalistična kandidata: Golouh 410, Koren 146, narodni socijalist 149, Radič 1109 in — dr. Korošec 5275 glasov. Seveda po teh krajih ni socijalističnih organizacij.

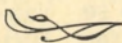

BONUS:

O izkušnjah.

Izkušnja ne more človeka napraviti bolj zakrknjenega napram zunanjemu svetu. Narobe. Kogar nauče izkušnje, je bogat in dober v svoji notranjosti. Tak tudi dolgočasneža posluša z zanimanjem, kajti njegov duh, ki so ga življenske iz-

kušnje zostrile in oplemenile, odkrije pomembnost tam, kjer drugi nič ne vidijo. V življenju preskušeni mož gleda v globine usode, kjer naduteži ne vidijo nič drugega kot ravno cesto.

A. T.: O potovanju na Olimpijado v Frankfurt.

(Dalje.)

Napotimo se dalje ob desnem bregu Izare po Maksimiljanovem parku; na koncu istega nas preseneti, dvigaje se nad kamenitimi terasami, Spomenik miru, ogromen romanski steber, vrhu katerega plava pozlačen bronast ženij miru. Od tu se vrnemo nazaj na levi breg reke čez Luitpoldov most v Prinzregentenstrasse z Narodnim muzejem in več spomeniki; na desni se razprostira 5 km dolg angleški park z mnogimi zanimivostmi. Na levi je dvorni vrt z bivšo kraljevo palačo in armadnim muzejem, katerega zapirajo proti zapadu 671 m dolge arkade s fresko-slikami Rottmanna in Hessa. Skozi nje dospemo na Odeonplatz in Ludwigsstrasse s Panteonom, več spomeniki, s palačo državne biblioteke v florentinskem slogu in več ministrstev. Od tu naprej jo zavijemo v Brienerstrasse; na levi imamo Schillerjev spomenik in Maksimiljanov trg s znamenitim Witelshachovim vodnjakom, delom kiparja Hildebranda. Naravnost pred nami se dviga na Karolininem trgu 30 m visoki bronasti obelisk, postavljen v spomin 30.000 Bavarcev, ki so poginili l. 1812 pri Napoleonovem pohodu v Rusijo. Gremo par streljajev naprej in začudeni

osupnemo; zdi se nam kakor da nas je kaka čarovna moč prestavila za 2000 let nazaj v osrčje stare Grške, na atensko akropolo. Nahajamo se na Kraljevem trgu: proti zapadu ga zapirajo takozvane Propileje, starogrška triumfalna vrata z mogočnim stebrovjem. Na levo je umetnostni muzej, na desno pa Glyptotheka, zbirka grških kipov, skulptur in drugih plastičnih izkopin umetniške vrednosti. Obe poslopji sta zgrajeni v obliki grških templjev z dvojnimi vrstami stebrov na pročelju, ki nosijo krasno skulpturno ogrodje in frize, vse iz svetlega kamnja izklesano, tako da kaže trg antično harmonijo. Od tu zavijemo na desno po Arcisstrasse in se znajdemo pred takojmenovano Glaspalast, obširno poslopje sredi parka, zgrajeno iz železa in stekla, v katerem so redno vsako pomlad in jesen nameščene razstave sodobnih umetnikov. Južno od steklene palače, v bližini našega izhodišča, Karlovih vrat, zavzema obsežen kompleks justična palača, ogromna moderno baročna stavba na kateri se še vidijo sledovi krogelj iz komunistične revolucije l. 1919.

Poleg navedenih se pa nahaja v Münchenu še cela vrsta znamenitosti,

vrednih, da si jih človek ogleda, za kar bi bilo pa seveda potrebno najmanj mesece dni. Različni spomeniki, kakor Richard Wagnerjev pred Prinzregentovim gledališčem, Liebigov, Göthejev in drugih veleumov, poleg spomenikov raznih monarhov in vojskovodij, ki imajo za delavca samo materialno in umetniško vrednost, kakor tudi razni umetniško dovršeni vodnjaki se vrste drug za drugim poleg sijajnih javnih palač. Univerza, dvanajst gledališč, razni muzeji, instituti in zbirke, vsebujejo veliko materialno in umetniško bogastvo. Bavarski kralji, zlasti Ludovik I., Maksimiljan II. in Ludovik II. so imeli v svojih kapricijoznostih vendar te zasluge, da so pospeševali gradnjo javnih poslopij in naprav, olupševali mesto z umetninami ter vabili v prestolnico umetnike vseh vrst in jih podpirali, seve na račun ljudstva, ki je moralo njihove ekstravagantnosti plačevati s težkimi davki.

Pri povratku iz Frankfurta smo se zopet ustavili v Münchenu za en dan in to priliko sem porabil, da sem si ogledal zbirke v Glyptotheki in Pinakotheki. Prvo je ustanovil Ludovik I. l. 1812, ko je po dolgoletnem zbiranju nabral veliko število grških in rimskih plastik, oziroma si je poskrbel kopije najimenitnejših takrat znanih, ali je pa tudi sam naročil izkopavanje. Poznejši kralji so zbiranje nadaljevali. V štirinajstih velikih dvorinah, ki dobivajo luč s stropa, so tu harmonično razvrščene skulpture, kipi in reliefi čudovite lepote, po epohah:

egipčanska, staro- in klasično-grška, staro- in augustovsko-rimska. Ne manjka tudi kompletan asirski tempel. Vsega je 518 predmetov. — V poslopiju Pinakotheke je po prostranih dvorinah razvešenih več tisoč slik, za katere bi rabil več tednov, če bi si jih hotel natančno in s pridom ogledati. Srečavamo tu svetovnoznanna imena nemških slikarjev kakor Böchlin, Defreger, Kaulbach, Lenbach, Menzel, Richter, Rottmann, Zimmermann, kipar Thorwaldsen in mnogo drugih. Največji vtis sta napravili name Defregerjeva slika »Naskok na Rdeči stolp v Münchenu«, prizor iz knetskih puntov, in pa Feuerbachova »Medea«; sedel sem sredi dvorane na divan in nisem mogel odtrgati oči od njih; pretresljiva je tudi Loefftjeva »Kristusovo truplo«. Čudno, razstave naših modernistov pa ne zamorejo zapustiti v moji duši trajnega in globokega odmeva. Dvomim, da bi današnje igračkane z barvami in mavcem zamoglo preživetati klasične umotvore. Impresionizem je le takrat popoln, če ga zamore tudi v gledalcu v isti meri vzbuditi. Premalo časa in premalo denarja, da bi zamogel vse to mirno in zbrano pregledati; zadovoljen pa sem, da sem vsaj tega deležen. V dvorinah je bilo videti tudi več sodobnih slikarjev, ki so se učili in razvijali svoje zmožnosti ob delih starih mojstrov. Imeli so postavljena slikarska stojala in izgotovljali več ali manj posrečene kopije razstavljenih slik.

(Konec prihodnjič.)

HISTORICUS:

Socijalistična agrarna politika.

Salcburški zbor avstrijske soc. dem. stranke je l. 1924 sklenil (2. nov.) sledeče: strankinemu vodstvu se naroča, da sestavi agrarno politično komisijo, ki naj preiskuje poedine probleme socijalnodemokratske agrarne politike in naj soc. dem. agrarno politiko pospešuje z literarnimi publikacijami in naj pripravi socijalnodemokratski agrarni program.

Kot rezultat tega naročila se je ustanovila »agrarosocijalistična knjižnica«, ki je že izdala prvo svojo publikacijo, namreč obširno studijo dr. O. Bauer-a »Der Kampf um Wald und Weide« (Str. 244. Borba za hosto in pašo), pripravljala pa še šest publikacij, in sicer: dr. H.

Heindla knjigo: o delavskem pravu v podeželskem in gozdnem gospodarstvu, dr. Schärfa spis: o najemninskem pravu in varstvu najemnika v Avstriji, Haberlerjevo delo: o stanovanjskih in prehranjevalnih razmerah poljskih delavcev, dve študiji predsednika W. Schiffa: o poljedeljski produkciji v Avstriji in o velikih agrarnih reformah važnejših evropskih držav ter dr. Weissovo delo: pomen občinskih zemljišč.

V centralnem glasilu »Arbeiterzeitung« je bil že v svrhu diskusije objavljen načrt soc. dem. agrarnega programa. Znanstvena revija »Der Kampf« pa

prinaša članke o problemih poljedeljske produkcije itd.

Dr. O. Bauer (»Der Kampf«, 1925, str. 403) pravi, »da je z ozirom na položaj v Avstriji nujno, da dobe industrijski delavci in nastavljenici zaveznike, s katerimi bo mogoče zlomiti v republiki še veliko moč buržoazije. Naša najvažnejša naloga na letošnjem strankinem zboru bo, da napravimo dosedanjo agitacijo po vaseh, ki je bila brez prave in brez jasne smernice, bolj razumljivo in pristopno ter jo izpopolnimo z agrarnim programom, ki bo izšel iz praktičnih potreb.«

Socijalna demokracija se je že večkrat poskušala udeleževati na kmetih. L. 1895 je napravil strankin zbor nemške socijalne demokracije v Breslavi prvi poskus formulirati agrarni program, ali je vsa dobra volja inicijatorjev propala na teoretičnih prepirih. Izšlo je vse polno knjig v najrazličnejših jezikih, ali stranke kot take so imele prevelik respekt pred tem trdim orehom. Po veliki svetovni vojni pa je z vprašanjem agrarne reforme tudi v socijalističnih vrstah nastalo prav živo vprašanje — socijalistične agrarne politike.

Dr. O. Bauer piše v »Kampfu« (1925, str. 406):

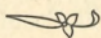
Socijalizem more le ona proizvajalna sredstva podružabiti, ki jih je že koncentriral kapitalistični razvoj v rokah velekapitala in veleposestva. Da socijalizem ne more na to misliti, da bi se razlastilo množico kmetovalcev, to so že decidirano povedali in vedno povdarjali Friderik Engels, Wiljem Liebknecht in Karol Kautsky. »Še noben socijalist, ki ga je resno vzeti, ni nikoli zahteval, da bi se kmete ekspropriiralo ali pa jim posestva odvzelo«, je pisal Karl Kautsky l. 1902 v svoji knjižici »Die soziale Revolution«. Ako je to naše prepričanje, potem mora to naš agrarni program jasno in nedvumljivo povedati. Ne gre, da bi preprečili posameznim delavcem, ki za našo stvar po vaseh pridobivajo pristaše, da ta vprašanja po svoje razlagajo; agrarni program je brez pomena, če ne da točnih smernic za agitacijsko delo na deželi. V načrtu agrarnopolitične komisije je zato rečeno jasno in kratko, da bodo kmetje tudi v okvirju socijalistične družbe ži-

veli kot svobodni lastniki na svoji zemlji.

Z ozirom na to trditev, ki vzbuja cel kup pomislekov, zlasti: »kako pa pride mo do socijalističnega družabnega reda, če se ne bomo dotaknili kmetove lastninske pravice« — je seveda logično in jasno, da je potrebna revizija strankinega programa.

Dr. Bauer vpraša: »Kako pride socijalizem do moči? Kako naj združi malo-meščanske srednje sloje okrog proletarijata? Kako naj jih podredi njegovemu vodstvu? Duh in nasilje, demokracija in diktatura — kakšne so njih funkcije v procesu za doseg Moči? In kako pojde potem, ko dosežemo Moč? Marks nas je učil, da vstvarja koncentracija kapitala objektivne pogoje podružabljenja produktivnih sredstev; ali izkušnja uči, da moramo videti tudi njen subjektivni pogoj: razvoj tiste gospodarske uvidevnosti in socijalnega ter gospodarskega odgovornostnega čuta v proletarskih množicah, ki je potreben, če hoče proletarijat prevzeti vodstvo produktivskega procesa. Kakšno ulogo pa igra v razvoju teh intelektualnih in moralnih predpostav socijalizma sam razvoj delavskega gibanja? In kakšno ulogo igra vzgoja, in kakšne so razmere med umskim in ročnim delom? K temu pridejo še mednarodni pogoji socijalizma: v kakšni meri je prehod v socijalistično produkcijo v posameznih deželah mogoč, kako bodeta mogoča skupni nastop in skupno delo v večjih gospodarskih področjih, kako bo z internacionalno kooperacijo? In kakšen bo, če se vse to tudi izvrši, proces socijaliziranja? Katere gospodarske panoge moramo najpoprej podružabiti, kako te podružabljene gospodarske stroke organizirati? Treba je pot v socijalizem masam konkretno, nazorno, pregledno pokazati, da ga bodo razumele. Samo to more premagati iz razočaranj rojeno skepso, samo to more dati socijalistični ideji zmagovito privlačnost. To je naloga novega strankinega programa. Program, ki ga je nemška socijalna demokracija v Heidelbergu sklenila, se izogiba vseh teh problemov in vseh teh nalog.« —

Opozarjam tedaj na težnje avstrijskih socijalnih demokratov, ker tudi pri nas je vse to potrebno še v večji meri nego v Avstriji ali pa v Nemčiji.

A. K.:

Vzroki in še marsikaj.

Dodatek.

Mnogo čitateljev je z zanimanjem sledilo mojim izvajanjem. Prejel sem dosedaj celo kopo pisem, ki me opozarjajo na razne probleme, na očitanja, ki so jih in jih še trosijo o meni razni elementi, na obrekovanja itd. Veseli me, da je »Pod lipo« vzbudila z mojimi izvajanjem vendar nekaj čitateljev k razmišljanju. Čas je, da se v delavski javnosti začne razmišljati. Do danes se je to silno pogrešalo.

Ministerijalizem. Največ pisem se dotika te točke. Zdi se mi zato potrebno o tem nekaj še napisati. Minister je najvišji upravni uradnik države. Ministrstvo pa je najvišja upravna oblast v državi. Institucijo ministrstva je povzročila moderna država. V Franciji vsled velike revolucije, na Pruskem od znane Stein-Hardenbergove perijode. Preje so imeli tkzv. državni svet. Na Angleškem so državni tajniki; ni ministrov. Poznamo dva zistema: kolegijalni in parlamentarni. V prvem odloča večina, v drugem pa so tkzv. premieru ali ministrskemu predsedniku drugi ministri podrejeni, kajti ta vodi pravo politiko in jo tudi na zunaj zastopa. — Socijalna demokracija je iznašla besedo ministerijalizem, ki naj pomeni smer, ki smatra, da more in sme tudi član socijalne demokracije prevzeti mesto najvišje ga upravnega uradnika države ter da je celo včasih dolžnost socijalne demokracije, da se udeleži v vodstvu najvišje upravne oblasti v države. Hudi boji so se bojevali pred 20 in več leti. Kdor je smatral, da je vprašanje ministerijalizma navadno vprašanje taktike, ne pa načelno, so ga ekstremisti oz. »levičarji« takoj zapečatili kot izdajalca delavskega razreda. Razume se, da je vprašanje ministerijalizma prišlo le tam na dnevni red, kjer je postala socijalna demokracija močna in kjer je morala iz opozicije na pozitivno delo. Najprej je to bilo na Francoskem. Za časa svetovne vojne pa v Angliji, po vojni pa povsod. Danes je jasno za vsakega socijalista, da je vprašanje udeležbe na vladi, na najvišji upravi države, res navadno vprašanje taktike. Angleška delavska stranka je najprej večkrat sodelovala v vladi z onimi meščanskimi strankami, ki

so se z njo sporazumele na določenih punktacijah. Nemška, avstrijska, danska, švedska, češkoslovaška, poljska, belgijska itd. soc. demokracija so se že večkrat in so še udeležene na najvišji upravi svojih držav. Razume se: v veliko korist delavskega ljudstva.

Pri nas je kazalo, da bo delavstvo igralo veliko ulogo v novi SHS državi. In takoj po prevratu so se zastopniki delavstva na Hrvaškem, v Vojvodini in seve tudi v Sloveniji udeležili najvišje uprave in sodelovali v prvi Narodni Vladi v Ljubljani, v Zagrebu in v Novem Sadu. Spontano. Brez dogovora. Da sem bil v Sloveniji prav jaz tisti, ki sem vstopil v Narodno Vlado — o tem sem pisal in dokazal, da se je to zgodilo brez moje vednosti in da me celo nit ni noben ni vprašal: če sprejemem to mesto ali ne. Jasno je, da je vsemu delavstvu pri nas bilo takrat prav, da se tudi njegovi zastopniki udeležujejo na najvišjih upravnih mestih dela in odgovornosti.

Pozneje, ko je pri nas v Sloveniji klerikalizem opazil, da vsled udeležbe na vladi raste delavska moč, da postojajo delavske organizacije silne in močne, da se je celo že videlo, da je edino socijalna demokracija v stanu potolči klerikalno premoč — začel je jezuitizem svoje peklenko delo v svrhu razbitja strnjjenih delavskih vrst. Porajajočemu se boljševizmu je odprl svoje predale v novo ustanovljenem »Večernem listu«, ki je obenem začel najordinarnejšo in najgnusnejšo borbo proti meni kot onemu, ki sem stal na čelu takrat mogočnega in krepko organiziranega delavskega pokreta. Vrglo se je med ljudi gesla: koritarji, ministerijalci, nikdar siti ministri... Proti Davidovičevi (demokratsko-socijalistični) vladi so bruhali vsi farovži, kot proti centralistični, srbijanski itd. Zmeda je postala velika in ko je padla Davidovičeva (demokratsko-socijalistična) vlada, so šli klerikalci (dr. Korošec, Gostinčar itd.) tisti dan v centralistično Protičevo vlado, ki je bila ena najreakcijonarnejših in ki je v Ljubljani pokazala svoje pravo lice na — Zaloški cesti... Kljub temu pa je čez par let uporabila socijalistične delavce zopet pri volitvah v ljubljanski obč. svet: proletarci

so pozabili Zaloško cesto in volili povzročitelje nedolžno prelite krvi v obč. svet. Pozabili so, da so jih takrat, ko je socialistično-demokratska vlada železničarjem za 50% povžala plače in odobrila protokol sporazuma, klerikalci ščuvali na upor proti udeležbi na vladi z »meščanstvom«, da so jih pozivali celo »na razredno zavest«, ki ne dopušča kolaboracije z neproletarci — pozabili so vse in so sedeli v občini skupaj »najbolj čisti razredni ljudje« z »najtemnejšimi reakcionarci« ... Pozabili so, da so ti ljudje povzročili — Zaloško cesto ...

Seveda: da sem jaz bil minister po sklepu delavske kompetentne konference, se ne »pozablja« ... klerikalci in njih zavezniki skrbijo za to in »zavedni razredno čisti ljudje« ponavljajo in blate ...

Odgovornost. Biti župan kate-rekoli vasi, trga ali mesta, pomeni: prevzeti odgovornost za upravo občine. Ker pa je občinski proračun odvisen od vladine potrditve, tedaj je vsak župan in vsaka večina v občini dana na milost in nemilost tiste vlade, ki je nad njo. Če si župan n. pr. mesta Ljubljane, moraš pristiskati kljuko pri velikem županu in pri ministrih v Belgradu, če hočeš kaj napraviti. Odobritev proračuna je odvisna od najvišje upravne oblasti ... Vprašam: ali mi smešno, če se bruha in pljuje na soudeležbo v najvišji upravni oblasti, sprejema pa se soudeležbo ali celo vodstvo na upravi občine, ki je v vsem odvisna od najvišje upravne oblasti, katera jo lahko razpusti, kadar le hoče?!

Kadar je delavsko ljudstvo zrelo in kadar razume pomen svoj in svoje politične borbe, takrat se ne sme bati za svoj pošten trud nobene odgovornosti. Če pri-like nanesejo, se udeleži lahko uprave vsakršne institucije, dokler niso interesi delavstva v vprašanju. Interesi delavskega ljudstva imajo edino odločati.

Koroško vprašanje. Nisem se dotaknil tega vprašanja v »vzrokih«; eden iz Mežiške doline pa piše, da je vzrok nazadovanja gibanja v tem, ker se je soc. dem. stranka preveč udeležila akcije za časa koroškega plebiscita. Temu sodrugu bom citiral iz govora sodr. dr. Ota Bauerja, ki ga je govoril v dunajskem Nationalrathu letos 14. oktobra ob prili afere Mataja-Leuthner, sledeči odstavek: »Meinem Rücktritt ging eine Kleinigkeit voraus, die nicht ganz un-

vergessen werden darf, nämlich die deutsche Unterschrift unter den Vertrag von Versailles. Der Friede von Saint-Germain war noch nicht geschlossen, und wir kämpften damals noch ver zweifelt, ohnmächtig, wehrlos gegen die Leute, die mit uns nicht einmal mündlich redeten, den Kampf um Südtirol, um **Kaernten**, um die deutschen Grenzgebiete in Südböhmen und Mähren, um **Marburg**, um **Radkersburg** und um das Burgenland.« Sodr. dr. Bauer je govoril tu o dobi, ko je bil sam drž. tajnik (oz. minister) za zunanje posle v vladi dr. Rennerja ...

Mislím, da smo slovenski socialni demokratje imeli, če ne več, vsaj isto pravico kot nemški vzor-sodrugi. In nam se je šlo, da dobimo zavedne koroške sodruge, ki bi kot bolje izšolani socialisti nam lahko precej pomagali v naših težkih bojih za boljše jutri.

Komunizem. Sovjetska Rusija. O tem so mi mnogi pisali ter me opozarjali na marsikaj, češ: preberite to, pa boste o marsičem drugače sodili. Zlasti me opozarjajo na londonsko poročilo strokovničarjev. Za sedaj samo ta-le odgovor: Znani revolucionarni socialist dr. Fritz Adler, ki je imel korajžo ubiti min. predsednika grofa Stürkha, ker je smatral, da je na poti razvoju stvari, je napisal ostro kritiko o »Rusiji«, to je o oficijelnem poročilu znane angleške strokovničarske ekspedicije v Rusijo. Izšla je v letošnjem »Kampfu« (št. 4, str. 126—142). Ali tudi citati iz nje same so drastični. Naj jih citiram nekoliko:

Tisk. »... Ni nobenega opozicijskega tiska v Rusiji ... Noben napad na komunistično stranko ni dovoljen. Avtoriteta obstoječe vlade se v vsakem slučaju najstrožje varuje.« (Str. 131.)

Cenzura. »Za vsako tiskovino je treba posebne prošnje za dovoljenje pri tozadevnem tiskovnem oddelku. Kdor hoče izdati brošuro ali knjigo, mora predložiti tiskovnemu oddelku manuskr ipt bodisi pisan ali tiskan. Še le po odobritvi se sme tiskati. Potem pride še cenzor, ki tiskano knjigo pregleda, kljub temu, da je že oddelek poprej dovolil tisk. Odgovorni so založniki, in ne avtorji ...« (Str. 118.)

Shodi. »V praksi obstoji popolno nadzorstvo vsakega shoda ...« (Str. 3.)

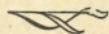
Volilna pravica. »Voli se tako, da se roke vzdignejo, prav po celi Rusiji.« (Str. 213, potem str. 10—12.)

Opozicija. »Dosedaj je bila vsa opozicija obsojena, da molči« (str. 14).

Priporočam tudi kot dobro čtivo članek K. Kautskega: »Die Internationale

und Sovjet Russland« (»Kampf« 1925, št. 8—9). To zato, ker iz teh dveh člankov dobijo moji prijatelji več odgovora, kot bi ga jaz mogel dati.

(Konec prihodnjič.)

ANTON CUGVIC:

O početkih delavskega gibanja na Jesenicah.

(Dalje.)

Strokovna organizacija kovinarjev je seveda nastala takoj, ko so prišli prvi soc. dem. agitatorji na Jesenice in ki so nam začeli razjasnjevati vrednost in pomen strokovne organizacije za delavsko ljudstvo. Delavci na Jesenicah smo se po večini rekrutirali iz Koroške in Gorenjske, večina nekvalificirani. Glaven pogoj za sprejem je bil: Zdravje, pridna roka.

Vodstvo tovarne je nekako nerado videlo soc. dem. shode, ker je slutilo, da bodo ti delavce vzbudili kvišku in jim dali novih misli. Generalni ravnatelj Lukman, star avstrijsko-nemški liberal, je koj poklical na posvet župnika Šinkovca in uspeh posvetovanja je bil, da se je proti porajajočemu socijalističnemu gibanju ustanovila — krščansko-socijalna organizacija. Generalni ravnatelj je dal kot prvi velik prispevek 50 goldinarjev. Dr. I. E. Krek je seve že preje, videč, da so se soc. dem. pojavili na Jesenicah, ustanovil I. delavsko konzumno društvo na Jesenicah; v prvi odbor te zadrage so bili izvoljeni Bernard Nikolaj, Ažman, Kunčič in Smrekar. To je bilo l. 1897. Koj nato pa je bilo ustanovljeno Katoliško izobraževalno društvo, ki je imelo svoje prostore pri Markotu.

Boj proti socijalnim demokratom se je s tem začel takorekoč na življenje in smrt. Javnega zborovanja ni bilo več mogoče sklicati, ker so na eni strani orožniki z vso strogostjo postopali proti shodom in sejам, na drugi strani pa je uvel ravnatelj Trappen točno špijonažo in kontrolo nad vsakim, ki bi se udeležil soc. dem. zborovanj. Terorizem in pa policijsko-žandarsko nadlegovanje je šlo tako daleč, da se sploh noben gostilničar

ni upal dati prostora za shod. Razume se, da je kovinarska strokovna organizacija kmalu prenehala, politična se ni mogla razviti in delovati — tako, da smo bili do l. 1899 brez organizacije. V tovarni se je delavski položaj poslabšal. S pomočjo župnika Šinkovca je gen. ravnatelj Lukman gospodaril z vso trdostjo pristnega kapitalista. Sem pa tja se je sicer opravičeval, češ »oprostite mi, da sem se zvezal »mit den Schwarzen« (s črnuhi), kot liberallec sem osivel, na stara leta pa taka zveza«...

Struna pa je bila že preveč napeta. V sušcu l. 1899 so nam v žebljarskem oddelku odtrgali 10% na zaslužku. Tod nas je bilo precej socijalistov, tako Wraje, Bergman, Pičman, Kiršner Simon, Stroj Pavel in drugi, med njimi tudi sedanji klerikalni jeseniški trgovci Ig. Morič, ki je bil takrat navdušen soc. demokrat. Zato smo odgovorili na to odtrganje s — stavko. In to brez organizacije, brez večjih razgovorov in razmišljanj. Stavka je nastala naenkrat. Delavci iz drugih oddelkov so nas zaničevali, nas zmerjali z »revolucionarji« — tako so bili podučeni iz župnišča — in zmajevali z glavo nad našim dejanjem. Le žičarna je bila z nami. No, uspeli smo po desetih dneh stavke toliko, da so nam 5% odtrganih plač povrnil, 5% pa smo morali žrtvovati. Ravnatelj Trappen je bil hud na stavkujoče in je vzel zlasti Moriča na piko, češ da je bil povzročitelj stavke. — Stavka pa je delavcem jela le odpirati oči in še istega leta smo ustanovili delavsko izobraževalno društvo. Seve prostore smo morali dobiti pri požrtvovalnih zasebnikih. V tem oziru so veliko žrtvovali in delovali Stihauner, pl. Maiti, Jozef Škof, Wraje, Kuhar France in nepozabni Trojar Štefan.

Zopet smo začeli z zborovanji in govorniki iz Ljubljane ali Trsta: Karl Kordelič, Mihevc Ignac, Etbin Kristan, Jože Kopač, Karl Linhart in Tone Kristan so hodili nam predavat. Delavsko časopisje smo pridno razširjali.

L. 1901 so se vršile državnozborske volitve. Kandidat soc. demokratov je dobil 210 glasov na Jesenicah. Izid s takim številom glasov za soc. dem. je prestrašil tovarniške gospode in pa one v župnišču. Zopet se je vnela huda vojska zoper »rdečkarje«. Župnišče ni izbiralo sredstev, njih agitatorji so terorizirali hišne gospodinje, da odpovedo soc. demokratom stanovanja, kar se je tudi v več slučajih zgodilo. Vse se je napravilo, samo, da bi se zajezila soc. demokracija na svojem pohodu. Prostorov za zборе zopet ni bilo dobiti in večkrat smo morali zborovati na prostem ali v majhnih privatnih sobah. »Slovenec« je l. 1902 pisal, da se »kitajsko-japonski boksarji na Savi pri Jesenicah skrivajo po hostah, kjer zborujejo« itd.

Na Jesenice pa so prihajali tudi bolj izobraženi delavci, ki so že kaj sveta videli, razmere pa jim niso ugašale in so zopet odšli. Tisti, ki smo morali biti tam, smo seve težko prenašali terorizem od kapitalista in njegovih političnih pomagačev.

L. 1902 pa se je začelo z gradnjo karavanskega predora. Prišle so nove trume delavcev, nastalo je novo življenje... Kakor bi zapihal od koroške strani nov veter. Medtem so se tudi politične razmere v deželi izpremenile. Naval dr. Šušteršiča in klerikalcev na nemško posest je rodil, da so se tudi klerikalci postavili proti Kranjski industrijski družbi in začeli celo — s stavko.

Zanimiv mož in bojevnik za delavske pravice v teh časih na Jesenicah je bil Štefan Trojar, daleč na okrog poznani čevljarški mojster, ki zasluži, da se ga — sedaj že pokojnika — obširnejše spomnim.

(Konec prihodnjič.)

LISTEK

Našim odjemalcem. Kdor še ni plačal naročnine za tekoče leto, naj to čimprej stori. Uprava mora tudi svoje obveznosti čim najbolj točno izpolnjevati.

Rat i srpska socijalna demokratija. Dragiša Lapčević. Beograd 1925. Izšla je knjiga, ki podaja dokumente, govore, zapise raznih sej, pisma itd., iz katerih se more točno videti stališče srpske socijalne demokracije do vojne. Srpska soc. demokracija se je ustanovila l. 1903 in je l. 1919 nehala. Dragiša Lapčević je bil dolgo let njen tajnik in je sestavil to knjigo prav radi tega, da se »strankine izjave, ki so izšle v raznih publikacijah ali bile le javljene v pesmih zberejo skupaj ter zbrane pokažejo strankino stališče proti vojski«. Knjiga je razdeljena a sledeča poglavja: 1. pokret u Staroj Srbiji, Makedoniji; 2. aneksiona kriza; 3. balkanska soc. dem. konferenca; 4. rat protiv Turske; 5. rat bugarsko-srpski; 6. pohod na Arbanase; 7. priprave za svjetski rat; 9. u toku svjetskog rata; 10. Italija na Balkanu; 11. male države ili velika balkanska federacija; 12. protiv deljenja Balkana; 13. oslobodjenje i ujedinjenje; 14. protiv imperijalizma. Knjigo se dobi v socijalistički knjižari v Beogradu. Cena Din 25.

Celokupna dela Dimitrija Tucovića. I. zvezak. Beograd. Povodom desetletnice smrti Dimitrija Tucovića sta sklenili uprava Socijalistične Stranke v Srbiji in Glavni Radnički Savez izdati vsa dela pokojnega Tucovića. Izvoljen je odbor: dr. Nedeljko Kosanović, Nedeljko Divac, dr. Živko Topalović i Sava Mukikrović, ki si je nadel nalogo zbrati vsa pokojnikova dela. V prvem zvezku je zbranega precej materijala. Za sedaj samo opozarjamo na to izdanje. Pozneje pa izpregovorimo kaj več. —s.

Dokumenti rada oko ujedinjenja radničkog sindikalnog pokreta u Jugoslaviji. Zagreb 1925. Naklada Saveza privatnih namještenika Jugoslavije. Cena ? V tej knjižici je iznesen historijat dela na konsolidaciji strokovnega gibanja Jugoslavije. V uvodu autor zelo lepo prikazuje, kako je vsled dejstva, da so se polotili vodstva delavskega gibanja ljudje »ne razumljevajući istorijske događaje« — »bez svijesti o pravom zmislu velikih događaja u Rusiji«, prišlo do »obznane, zakona o zaštiti države, zakona o militarizovanju rudara, željezničara, zakona o željezničarima«, do diktature buržoazije in do davljenja vseh liberalnih zakonskih odredb. Priporočamo to brošuro, ker je potrebna za spoznavanje. In to je prvo. H—s.

Last in založba »Zadružne založbe« v Ljubljani. — Odgovorni urednik Anton Kristan. Tisk. J. Blasnikovih nasl. v Ljubljani. Odgovoren Mih. Rožanec.

JAROSLAV KOUDELKA:

Kje je bodočnost socializma?

»Anglija je dežela najbolj bolnega socialnega reda.« Besede, ki jih je izrekel Karl Marks pred sto leti o kapitalizmu in njegovih grobokopih, veljajo za današnji socialni zistem največje države sveta. Politična moč britanskega delavskega razreda, in tudi vsa bodočnost socializma v Angliji, dobiva v britanskih razmerah tako varen gospodarski temelj, da je padeč političnega režima kapitalističnega razreda v Angliji mogoče že v sedanjem desetletju. Od 42 milijonov prebivalcev Velike Britanije se nahaja v sferi gospodarskih interesov socializma skoro enoinštirideset milijonov. Ko bodo te množice še prišle pod vpliv socialne zavednosti, bo Anglija najmočnejša socialistična trdnjava sveta.

So pomembni znaki, da se izpreminja britanski imperij v vlado delavske moči. Sam London: od 28 obč. svetov Velikega Londona so imeli pred 1. nov. 1922 socialisti in delavci že v 16 popolno večino, v ostalih pa precejšnje manjšine. Občinske volitve 1. 1922 so sicer izpremenile nekoliko to razmerje ali le slučajno, ker so parlamentarne volitve zaposlile delavce in so se premalo brigali za občinske. Vendar je tu mogočnost, da postane London, ta največji Babilon sveta — socialistično mesto.

Tudi v dominijonih gre delavska stvar naprej. V Kanadi in v Avstraliji, na Novem Zeelandu je prav tako. Britanska država meri 13,909.782 kvadratnih angleških milj in 436,752.000 prebivalcev!

Socialno in politično prerodenje britanske države iz kapitalističnega režima v socialističen je tudi usoda celega sveta. Je vendar tu najsilnejši steber kapitalistične svetovne vlade, največji imperij sploh!

H. M. Hyndman je v svojem »Razvoju revolucije« (Evolution of Revolu-

tion) priznal, da je mislil doslej, da bo še-le mogoče urediti človeško družbo na mednarodnem bratstvu, ko bodo skoro vsi narodi doumeli socialno demokracijo in ko bo njih razvoj došel v zadružni zistem. To svoje naziranje ne vzdržuje več, in veruje celo, da je mogoče, da se more tudi en sam narod, ko doseže najvišjo in zadnjo stopinjo kapitalističnega razvoja, osvoboditi in si zagotoviti socialno srečo ne le svojim sodržavljanom, marveč pomagati k nji tudi drugim.

Veliki nestor britanskega moderne socializma je tedaj prišel do velike resnice. Lahko mu verjamemo, da ni patrijotični ozir na njegovo deželo, — katera je zagrešila velike zločine doma in izven meja, tako da je bil ostali svet mnogokrat nad mero osupnjen, — če je prepričan, da je na poti takšnega razvoja prav Velika Britanija. Ta otok, čeprav ga hudo pritiska kapitalistična konkurenca Združenih držav in Nemčije, je vse bolj napredoval v tem oziru kot katerakoli druga dežela. Vzrok pa je ta, da je tu delavski razred popolnoma ločen od zemlje in nima nobene količjak vredne osebne lastnine. Zato ni tu nobene pravega gospodarskega antagonizma med delavstvom na kmetih in onim mest ter med njihovimi kategorijami samimi, kajti razumeli so, da se morejo le z združenimi močmi polastiti uprave onih sil, ki danes nad njimi gospodarijo in da le na ta način morejo doseči kolektivno, svobodno družbo sodelavcev za splošno dobro, skupno last in osebno osvoboditev od dolgega in utrujajočega robovanja, česar ne bi drugače dosegli. Da med britanskim delavstvom ni internih sporov in da se v tem pogledu dnevno položaj še zboljšuje, je vzrok razvoj gospodarskih oblik in vedno naraščajoče državno posredovanje, ki vodi v izravnavanje konkurenčne anarhije z

zadružnimi težnjami. To ni le tako mišljeno; proces se vidi in občuti; vrši se krog nas. Ne le momentano, ne le sedaj. Ni je moči, niti najstrašnejše — bila bi zaman uporabljena —, ki bi mogla preprečiti, da se porodi nova družba, ki se že začneja v notranjosti stare...

Približali smo se dejstvu, ki pripelje ogromen del evropskega delavstva iz zmote, češ da je boljševiški komunizem pravo izhodišče končne socialne revolucije, ki bo osvobodila delovni svet. Lenin nima prav. Prav ima Hyndman. Izhodišče socialnega prerodenja sveta in glaven steber družbe osvobojenega ljudstva ne bo Rusija, ampak Anglija. Dežela, ki ima zakasneli gospodarski in kulturni razvoj, dežela, ki ima preveč zemlje in ki ji povsem manjka moderna organizacija industrije in trgovine — taka dežela ne more dati temeljev novi socialistični ureditvi sveta, to more samo dežela, ki ima svoje gospodarstvo po celem svetu razširjeno; dežela, ki je na vrhuncu modernega kapitalističnega razvoja, se najhitreje preda v roke delavskega razreda in tudi preobrne tisočletne temelje privatnokatoliške ljudske družbe.

Rusija bo v nasprotju z Anglijo dežela največje reakcionarne in kapitalistične nevarnosti. Postane največja nevarnost za mednarodni napredek socializma. Ne radi svojih sedanjih revolucionarskih metod, ki so hudo pretresle socializem tako v moralnem pogledu kakor z ozirom na njegovo moč in veljavo, ampak zaradi svoje poljedelsko gospodarske strukture, ki je in bo vedno vir silnega privatno-kapitalističnega razvoja, ki vstvarja iz lastnikov zemlje ogromen tabor pristašev individualne posesti, tabor, ki predstavlja odločilno večino naroda.

Te nevarnosti pa ni pričakovati iz socialističnega naročja industrijalne Anglije. Manjkajo naravni temelji zasebnokatoliškega režima: — zemlja in pogoji individualnega lastništva. Industrija in trgovina sta sama po sebi

idealna oblika socialnega razlaščenja in kolektivne uprave in sta edino izhodišče v življenju naroda, ki je 98% ekspropriiran in naravnost izročen socializmu!

Iz gospodarsko različnih vidikov socializma v Angliji in Rusiji prihaja tudi principijelna različnost oblik emancipacijskega socialističnega boja v obeh deželah.

Nezrele in nazadnjaške gospodarske in socialne razmere so zapeljale boljševiške komuniste v taktiko nasilnega izvrševanja revolucije; zreli in naravni pogoji kapitalistične krize v Angliji ter višja stopinja moderne civilizacije pa so napravile britanski delavski razred neomajnim in čvrstim, prav tipičnim pristašem metod demokratičnega in osvobojevalnega boja.

Dvoje načel si stoji nasproti, tako, da je skoro nemogoče misliti, da se moreta zblížati: na eni strani načelo nasilne diktature proletarijata in princip evolucijske politične demokracije! Kateri obeh bo zavladal in prinesel delavstvu svobodo in srečo?

Moskovsko boljševiško načelo revolucijske destrukcije končava na ruševinah, ki jih je povzročilo doma in v Evropi. Tretja Internacionala je prišla v ono najbolj žalostno agonijo, v kateri je vedno končalo vsako anarhistično in ekstremno gibanje.

Moskva končuje, in London vstopa v prvo vrsto mednarodnega bojujočega se delavskega razreda. Proti boljševiškega propadu nastopa velikanski napredek misli demokratičnega in evolucijskega socializma.

Svetovno dejstvo je: Bodočnost socializma in sveta ni ruski bolševizem, ampak britanski labourizem! Izhod delavskega osvobojenja in socialistične moči ni v Rusiji — ta je na zapadu.

Op. prev. Ta članek končuje znamenito knjigo »Socialism a otázka dělnické vlády v Angliji«, ki jo je avtor izdal l. 1923 v centralnem delavskem založništvu v Pragi. Priobčujemo ga, ker je zelo zanimiv.

F. P.:

Disonanca.

Tu tvornica, trpljenje, dim in znoj,
tam cvetja kras in solnčnih žarkov soj.

Tu žic brnenje, nosečih v dalje zvok,
tam beda — morilka, jok otrôk.

Tu podmornica, kri in pokolj,
razkoš tam in sijaj, vsega dovolj.

Glej, bratec, naše življenje je to!
In časi zlobni takó nam tekó...

IVAN VUK:

„Ni potreben.“

Cunje so bile na njem, ko je stopil v sobo. Zunaj pa je škripal mraz. Vprašal sem:

»Česa želite?«

Zadrega mu je bila na očeh in v grlu ga je držalo, ko je rekel:

»Pomoči bi rad. Podpore.«

»Ali ste organiziran?«

Zmedel se je.

»Nisem,« je spregovoril in obrnil oči v stran. »Nekoč sem bil.«

»Kaj ste?«

»Delavec. V gramozni jami delam. V akord, na kvadratni meter. Ali sedaj je zmrznjeno in se ne dela.«

»Kje pa stanujete?«

»V jami, v baraki.«

»V tisti, ki je kakor kakšna pasja hišica?«

»Podstavek je iz cementa,« se je opravičeval, »in zastonj ga imam.«

»Pa ni mrzlo v tisti luknji?«

Počasi je dvignil ramena, kakor da hoče nekaj vreči raz njih.

»Koliko pa zaslužite na dan?«

»Zaslužek ni enak... O, ko bi bil enak, bi vsaj vedel koliko zaslužim. A tisti, ki ima jamo v zakupu, ni plača kakor se mu zdi. Po 200 K na teden, včasih, ali to je redko in le po leti, tudi 400 K. Pa še to le tedaj, ko se gramoz in pesek izvaža. O, ko bi mi plačal to, kar naredim, bi šlo. Imel bi na teden do 800 K. A tako...«

»A tako, ako se ne izvaža?«

»Nič.«

»Kako pa živite potem?«

Zopet je zmajal z rameni počasi, težko.

»Daje mi predujme. Tako po 50 K, po 100 K na teden.«

Gledal sem na njegove koščene roke. Dva prsta na desnici sta bila odrezana pri prvem členku, majhen pa je manjkal.

»Ali ste invalid?«

Pogledal je na roke.

»V tovarni mi jih je odtrgalo. A to ni nič. Raditega bi lahko delal tudi težka dela. A imam kilo. Ta me ovira.«

»Ste jo tudi dobili v tovarni?«

»Tudi.«

»Odškodnino so vam plačali?«

»V bolnico so me zapeljali in mi vrnilo knjižico.«

»Potem ste se pa lotili gramoza in peska?«

»Potem sem se pa lotil gramoza in peska.«

Resigniranost je bila v njegovem glasu, kakor pri človeku, na smrt obsojenem.

»Pa vendar... Pritožili se bi in zahtevali, da se vam vaše delo takoj izplača, a še ne le, ko izvažajo.«

Grenko se je nasmehnil.

»Gospod, stanovanje imam prosto. Pa mi vzamejo še to. Kam pa naj potem grem z ženo in otroci?«

Obup se je slišal iz njegovih besed.

»Vi ste oženjen?«

Tedaj sem naenkrat začutil vso težo, ki je ležala na tem človeku v cunjah, ko je zunaj škripal mraz.

»Saj to je, kar me je gnalo, da sem prišel prosit,« je rekel, kakor bi vzkliknil opravičilo. »Žena mi je povila dvojčka.«

»Dvojčka?«

Udarilo me je. Na mah se mi je zdelo, da vidim drobni, nežni telesci dveh detet, ki ležita v mrzli sobi in ju zebe. Komaj porojeni bitji človeški in že je krivica položila na nju svoje kremplje, da ju muči.

»Pa sta zdrava?«

D drugega nisem mogel vprašati v svoji grozi, ki me je objela.

»Sedaj sta zdrava,« je rekel. »Ali vse skupaj mi umre, ker nimam s čim kuriti. V gozd hodim in surovo vejevje nosim. To se pa strašno kadi. Bojim se, da se vsi zadušimo.«

»A gospodar, kaj on?«

»Prosil sem ga, pa pravi, da sedaj nima nič denarja.«

»Razbojnik,« je kričalo v meni. Dvoje-, troje-, četverokratni razbojnik. Na toplem sedi in nima denarja. Sit je in nima denarja. Pije vino in mu je dobro, a tam v baraki pa zmrzujeeta dve nežni komaj porojeni bitji in mati ju doji lačna in premrzla.

Nisem strpel. Moram videti to na lastne oči, ker je skoraj neverjetno, kar mi je naslikal človek. Morda je vse to le bajka, pravljica...

»Z vami pojdem!... Ali smem?...«

»Prosim!«

Ni bila bajka, ni bila pravljica, kar sem videl. Še strašnejša resnica je bila, nego mi jo je naslikal. Zakaj to, kar sem videl, me preganja v spanju in mi greni zalogaj pri kosilu in večerji.

Naj vam povem: Majhna sobica z enim oknom. Samo štiri kvadratne metre ima. Železna, zarjavela peč je v kotu. Na nji se kuha, ako je kaj dati v lonec, ž njo se greje, ako je s čim greti. Miza je zbita iz desek, stolov ni. Postelja je, kakor so postelje v policijskih zaporih. Mesto slamnjače — da ne omenim modroce, ki je ni — so deske. Na nji leži žena-mati dvojčkov, odeta s starim, ponošenim ženskim plaščem. V sobi je mrzlo, da se vidi para, kako se jo izdihava. Na mizi stoji zabojček, tako, kakor ga imajo trgovci za makarone. V tem zabojčku ležita drug poleg drugega, zavita v nekakšne cunje, v raztrgana krila, otročička in spita. Nosek je rudeč, ličeca bleda, najbrž od mraza?»

»Koliko sta stara?»

»Danes je trinajst dni,« je odgovoril.

Ozrl sem se po njem, po očetu, ki je stal in nalahno drgetal.

»Vas zebe?»

»Ne bo nič hudega,« je rekel.

»Ali nimate kakšne zimske suknje?»

»Pokril sem z njo otročička,« je zašljajal.

In res sem videl, da sta poleg cunj iz starih kril še pokrita z nekako, suknji podobno cunjjo. Oče je dal vse, da obvaruje svoja majhna mraza, sam pa trpi zimo.

Ogledal sem se po sobi. Ne zato, da vidim, kakšna je, to sem videl že na prvi pogled, nego zato, da se zberem, da zaдушim tisto, kar je kipelo v prsih. V kotu

sem zagledal zmečkan papir. Stopil sem in ga pobral, tudi le tako, da pridobim časa.

»To je od javne pomoči,« je pojasnil.

»So vam kaj dali?»

»Nisem potreben,« so dejali.

Zravnal sem papir in čital:

»Prosilec se obvešča, da se mu za-prošena podpora ne more podeliti, ker je ni potreben.«

Gledal sem v papir in v zmečkane gube. Videl sem v njih vso zaničevalno jezo do mozga izkoriščenega človeka nad ironijo in zasmehom tistih napisanih besed. In zopet se mi je pred očmi pojavila druga slika. Šumeča ulica in kožuhi in boe in tople suknje. Gostilne in kavarne, gledališča in bari, kabareti in vse, vse kar ima na razpolago zasebna lastnina, z a s e b e prisvojena. In ta ulica sodi in piše:

»...ker ni potreben.«

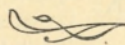
*

Ko sem odhajal, je iz bližnje gostilne nesla dekla v loncu juhe in košček kruha. Skrbno je imela zavito, da bi nikdo ne videl.

To kar je bilo v loncu in tisti košček kruha je bilo njeno, od ust pritrgano, da bi imela mati dvojčkov kosilo in večerjo. In še to je morala skrivati, da bi je ne videli. Zakaj ne spodobí se pomagati tistim, »ki niso potrebni«.

Kedaj sem se vrnil v mesto, ne vem. Zavedel sem se, ko me je objel šum in smeh in čebljanje brezskrbnih, v kožuhe in boe oblečenih. — — —

»Sodoma,« mi je reklo v prsih. »Sodoma. Tudi ti doživiš svoje žveplo in ogenj.«

E. LIRŠA:

Sreča.

Vrh hriba, na katerega se vijeta z obeh strani vijugasti stezi, je stala Sreča.

In po navadi muhasta ter razvajena Sreča je čakala tistega, ki bi se mu pod vplivom momentanega nagiba izročila. Naenkrat zapazi v daljini, tam kjer se obe stezi spajata s horizontom, dve jedva zapazljivi točki, ki pa sta polagoma prihajali blizu, tako da se je videlo, da sta to

dva človeka, ki se pregibata v smeri na vrh hriba.

Sreča se je ogrnila s tančico, ki jo je napravila nevidno in sklenila je, da se oklene tistega od obeh, ki pride najpreje na vrh.

Od vzhoda je prihajal močan, velik mož, pametnih oči — bil je kak uradnik ali celo trgovec — ali pa oboje.

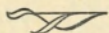
Od zapada pa je šel mladenič; lahko, hitro je korakal. Oči so se mu svetile polne veselja; čelo mu je bilo vedro. V rokah je nosil liro. Pesnik.

Ko sta tako korakala — modri mož počasi in previdno, mladenič naglo in brezskrbno — pomigala je Sreča mladeniču, naj pohiti, ker zaželela si ga je. In kako bi tudi moglo biti drugače, saj je razdalja med mladeničem in Srečo bila zelo majhna, medtem ko je previdni potnik počasi stopal in imel še precej pota do nje.

Kar prifrči pred mladeniča iz zadaj stoječega grmovja pisan, bleščeč metulj. Komaj ga pesnik zagleda, obstane in zabrenka na strunah svoje lire navdušeno pesem lepoti narave.

Med tem pa ko je mladenič stal in brenkal, je prispel zložno potujoči mož na vrhunec in objel prestrašeno mu nasproti se stegajoči roki prekrasne žene.

Sreča, ki je s strahom opazovala mladeničevo počenjanje, je zatrla solzo in se podala brez besede — drugemu.

ČULKOVSKI:

Maksim Gorki.

(Konec.)

V par letih je bilo njegovo ime znano po vsem svetu in njegova dela so se prevajala v vse kulturne jezike. V svojih novelah je ostal zvest miljeju, iz katerega je izšel, kot obsojevalec obstoječe lažikulture in oznanjevalec zarje nove svobode, o katere prihodu je bil trdno prepričan. V tej dobi so nastale med drugim njegove značilne »Vagabund«, »Moj sopotnik«, »Konovalov«, »Nepridiprav«, »Malva«, »Jemeljan Piljaj«, »V stepi« itd., kjer sta realizem in cinizem propalnice ublažena s samo njemu lastnim simbolizmom in prirodno melanholijo.

V tem času se je seznanil tudi s pozneje tako uglednima novelistoma, Andrejevom in Skitalcem, na katerih razvoj je imel velik vpliv. Zlasti zadnji mu je zelo soroden.

Ruski aristokraciji pa ni bil revolucionarni pojav Gorkega posebno po volji in čakala je prilike, da se ga znebi, L. 1901 se ji je ta prilika nudila. V tem letu so namreč izbruhnili na ruskih visokih šolah veliki dijaški nemiri. Dijaštvo je v svojem mladostnem, z nihilizmom in socializmom prepojenem navdušenju manifestiralo za temeljite šolske in socialne reforme, pri čemur je v več mestih prišlo do spopadov s policijo. Na podlagi obdolžitve, da je bil Gorki v zvezi z nemiri, so ga aretirali in obsodili na pregnanstvo v Sibirijo. Cel svet se je zgražal nad tem sramotnim činom in njegovi prijatelji, med katerimi je bilo več visokostojecih oseb, so zastavili ves svoj vpliv, da so ga osvobodili iz ječe in mu dali sredstva, da je mogel odpotovati nesoglasja med levico in desnico v soci-

v inozemstvo. A nobena država ga ni hotela sprejeti v svoje okrilje, vse so se bale njegovega svobodomiselnega vpliva; še celo Zedinjene države ameriške, ki so veljale za najdemokratičnejšo državo sveta, mu niso dovolile, da bi se v njih naselil. Iz njegovega kratkega bivanja za oceanom nam je podal nekaj značilnih slik toliko hvalisane ameriške demokracije in občega blagostanja v zbirki »V Ameriki«. Nazadnje se je ustavil v Italiji, kjer ga je ljudstvo z velikim navdušenjem sprejelo ter mu na otoku Capri podarilo vilo, v kateri je več let preživel. Plod njegovega bivanja v Italiji so one krasne »Pravljice resničnosti«, ki so polne južnega temperamenta in solčne poezije. Leta 1911 se je smel zopet vrniti v domovino, vendar ne za dolgo; ob izbruhu vojne jo je zopet zapustil, da je tem svobodneje lahko žigosal blaznost vojne furije. Ko pa je izbruhnila februaraska revolucija l. 1917, je bil med prvimi zopet na svojem mestu, da pomaga utrjevati komaj pridobljeno svobodo. Začel je v Petrogradu izdajati dnevnik »Novaja Žizn«, ki je imel v programu, da vrši vspešno s politično in materialno, tudi duhovno revolucijo. Neusmiljeno je bičal napake ter zavezništvo zvest in prikrit imperijalizem začasne vlade Kerenskega. Dal je tudi inicijativo za sklicanje stokholmske mednarodne socialistične konference, ki pa se žal ni sestala deloma radi odpora evropskih vlad, ki niso hotele izdati potnih listov udeležencem, deloma pa tudi radi

jalističnih vrstah samih. Svojo nepomirljivo kritikujočo smer je obdržal tudi po oktoberski revoluciji boljševikov, s čimur se jim je pa silno zameril in so mu list ustavili. Pomembnejše članke iz »Novaje Žizn« je izdal pozneje v knjigi pod naslovom »Revolucija in kultura«. Vendar v svoji agilnosti ni mogel držati v tako važnih zgodovinskih trenutkih prekrizanih rok. Z geslom, da se da v vseh položajih ljudstvu koristiti z aktivnim sodelovanjem, se je pomiril z boljševiškimimi sovjeti in ti so ga izvolili za komisarja šolstva in kulturnih del, kjer je do leta 1920 na vodilnem mestu pomagal urejevati kaos, ki je v teh panogah nastal po revoluciji. Tako je ohranil ruskemu narodu mnogo dragocenih kulturnih ustanov, s katerimi bi bila sicer revolucija pomedla.

Bolezen ga je prisilila, da se je odpovedal zaupnemu mestu in šel se je zdraviti v Wiesbaden. Od tedaj se mudi večinoma v inozemstvu. Deloma v Nemčiji, kjer je napisal za neko berlinsko družbo tekst za grandiozni film »Stenka Razin«, deloma v Marijinih Laznih na Češkem in v Kopenhagnu, katero mesto mu je posebno priljubljeno. Spremljata ga žena in sin. Letošnje poletje se je hipoma po vsem svetu raznesla vest, da leži Gorki na smrtni postelji. Ves kulturni svet se je oddahnil, ko je prišlo iz Marijinih Lazni poročilo, da je sicer slabega zdravja, a vendar zopet lahko sedi pri pisalni mizi in snuje vedno nova dela, ki so znak njegove zmožnosti in ljubeče duše. Sedaj je v Italiji.

Toliko Gorkijevega življenja. Pomudimo se pa še nekoliko pri nekaterih njegovih pomembnejših delih. Kot pisatelj je bil in je še izredno plodovit. Veliko njegovih del je, katerih še ne poznamo, a že to, kar je postalo last vsega kulturnega sveta, je tako veliko, da se more le malokdo z njim meriti. Naj navedem samo nekaj del. Poleg novel iz njegovega proletarskega in pustolovskega življenja, ki obsegajo več obširnih zvezkov, je spisal še celo vrsto obširnih romanov. V slovenščino so prevedeni njegova »Mati« (po Etbinu Kristanu), socialen roman iz delavskega življenja, katerega bi moral vsak naš delavec čitati, da bo razumel zakaj je v Rusiji moralo priti do tega kar vidimo tam danes. Potem »Foma Gordjejev«, opis življenja puhlega

bogataša, ki ne ve s čim bi izpolnil praznoto svojega brezciljnega življenja, ter več manjših stvari, raztresenih po raznih perijodičnih izdajah. Minka Govekarjeva je v svoji knjigi »Ruska moderna« podala med drugimi tudi štiri Gorkijeve novele s kratkim obrisom njegovega življenja s posebnim ozirom na novejši ruski realizem, a knjižnica »Narodne založbe v Celju« je izdala kot tretji zvezek povesti Maksima Gorkija v prevodu Fedorja Gradišnika.

Ginljivo lepo opisuje Gorki svojo mladost in prvi umski razvoj v knjigah »Moje detinstvo« in »Med svetom«. V knjigi »Izpoved« opisuje mistično naravo ruskega ljudstva in življenje v ruskih samostanih, pri čemur zelo spominja na Dostojevskega »Brate Karamazove« in Danilevskega »Deveti val«. Precej snovno soroden je Dostojevske mu tudi v svojem romanu »Trije«, v katerem so trije različni značaji globokopsihološki zasnovani. Glavni junak romana, Ilja Lunev, postane morilec takorekoč iz dolgočasje in da napolni morečo praznino svoje duše zopet z novim dražilom, ki naj vpliva kakor opij na njegovo sivo vsakdanjost. Toda medtem ko Dostojevskega »Razkolnikov« v svoji vročični fantaziji napenja in preizkuša odporne sile svojih duševnih zmožnosti, ki pa nazadnje pod nenavadnim eksperimentom vendarle odpovedo, ostane Ilja Lunev, dasi buta ob njega tudi tu in tam valovje slabe vesti, vendar do konca močat. Vendar se pa ne more ustavljati zapeljivi želji, da bi videl od začudenja in groze izkažena lica obkrožajočih ga »visokomoralnih« in sitih ljudi, ki bi jim zabrusil v »poštene« in ohole obraze: »Vi visokočestiti in spoštovani gostje, dobrotniki našega ljudstva, ki vas je najbrž sama božja milost postavila za vzgled poštenja in morale nam slabim in malovrednim, ali se ne sramujete sedeti skupaj pri mizi z morilcem in še celo sprejemati od njega darove? Saj sem jaz umoril trgovca!« Za ta užitek riskira življenje, toda ne pusti se soditi od »poštenjakov in zagovornikov morale«, temveč se sam zaleti z glavo v zid, na katerem obvisi njegovi možgani.

Meni je vsekakor Lunev s svojo zdravo odpornostjo in zaničevanjem bolj simpatičen kakor Razkolnikov s svojo bolno domišljijo in neodločnostjo.

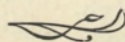
»Mestece Okurov«, »Trije dnevi«, »Mordovka« opisujejo vaško idilo z njenimi skritimi strastmi, veselimi in tragičnimi romančki in posebnimi značaji. »Vojaki«, »Poletje«, »Pravljice« nam enako kakor »Mati« predočujejo tajno razširjanje in delo revolucionarne misli pod carskim absolutizmom. V »Življenju nepotrebnega človeka« nam kaže sramotno delo zasledovanja in preganjanja svobodomiselnih ljudi po tajni policiji in režimskih provokaterjih, v sliki »Deveti januar« pa globoko razočaranje ljudske mase, ki so verovale v carsko milost, a je bila zato nagrajena s svincem. Ta je prevedena že tudi na slovenski jezik. V »Slučaju iz življenja Makarija« se nam pa sam predstavlja v kritičnem položaju, ko ga je obup pritiral do samomora.

Spisal je tudi precejšnje število dram, od katerih omenim najznačilnejše: »Barbari«, »Otroci«, »Letoviščarji« in »Na dnu«. Poslednjo so z uspehom igrali že tudi na naših odrih; v njej vidimo propadle eksistence »bivših ljudi«, ki jih je življenje zmetalo skupaj v brlogu podoban azil. Vendar Gorki tudi v teh ljudeh išče in najde dušo, razžaljeno, ponižano in trpečo, ki pa je še vedno zmožna velikih podvigov samopožrtvovanja, med-

tem ko se jara gospoda in puhla inteligenca v »Letoviščarjih« samo prepira in spletkari, ter zaman išče sredstva, s katerim bi izpolnila svojo duševno praznino.

Razen proze je pisal Gorki, zlasti v prvih letih, tudi verze: znana njegova »Pesem o Sokolu« napisana metrično, je v več jezikov prevedena v prozi. Njegova pesem »Solnce vzhaja in zahaja« je ponarodela. Poseben mojster je tudi v poetičnem opisovanju morja, katerega nam predstavlja kot neko čuteče, živo bitje, ki ž njim žaluje ali se mu v sreči smehlja ali pa v preobilju svoje sile stresa skalne bregove. Poleg tega je napisal še nebroj socialnopolitičnih in kulturnih člankov.

Kdor se bo poglobil v Gorkijeva dela in skušal razumeti njihov simbolizem, ta bo tudi razumel večno iskanje nemirne ruske duše; razumel bo marsikaj tudi pri sebi doma, kar bi sicer ne opazil. Želja vseh ponižanih in razžaljenih je, da nam ga dobra sreča še dolgo ohrani v uteho in ponos zatiranih vseh narodov, zlasti pa še slovanskih. Priporočamo našemu delavstvu, da ga pridno prebira in iz njegovih krasnih del črpa duševno hrano.

Gh.:

Hermann Greulich.

V zadnjih letih smo izgubili mnogo starih odličnih in nad vse tipičnih borcev. V dneh prevrata je preminul Viktor Adler, za njim pa še cela vrsta drugih plemenitih pionirjev in utemeljiteljev socializma. Le najstarejši med njimi, Hermann Greulich, je ključoval usodi vse do današnjih dni.

Hermann Greulich, markantni partizar socializma, je deloval v delavskem pokretu še predno je bila ustanovljena prva Internacionala, ki je, kakor znano, vsled hudega večletnega spora med Marksom in Bakuninom kmalu propadla. Greulich je bil po poklicu knjigovez. Udeleževal se je kot knjigoveški pomočnik najprej v tedanjih rokodelskih podpornih društvih. Kakor pove že naslov sam, so bila ta društva prvotno le podpornega in dobrodelnega značaja. politične borbe so jim bile tuje, še bolj

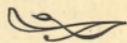
pa socializem, njegova razredna doktrina in njegovi revolucionarni cilji. Sam pripoveduje v svojih spisih, kako ga je l. 1865 delavsko društvo v Reutlingenu prvič poslalo kot svojega zastopnika na tretji kongres nemških delavskih društev v Stuttgart, kjer se je prvič seznanil z Beblom. Tudi Bebel sam ni bil takrat še socialist. O prvi Internacionali, o Marksu, Lassalleju, Bakuninu in njihovih naukih nista imela niti Bebel niti Greulich še nobenih pravih pojmov. Ustanovitev prve Internacionale je pa vsaj v toliko uplivala v delavski javnosti, da so se začeli tedanji člani delavskih društev živo zanimati za program in cilje socializma. Prišli so kmalu do spoznanja, da se mora delavstvo združiti v posebnih, borbenih, razredno opredeljenih organizacijah. Greulich je bil med prvimi, ki so spoznali, da mora de-

lavstvo hoditi svoje posebno, od meščanskih strank povsem ločeno razredno in revolucionarno pot. Že leta 1867 se je ustanovila v Zürichu prva švicarska sekcija Internacionalne in Greulich je bil njen prvi tajnik. Zanimivo je brati njegovo lastno izpoved o mišljenju in razpoloženju prvih internacionalistov. Vsi so bili globoko uverjeni, da bo revolucija v Evropi prav kmalu izbruhnila. Da bi mogla revolucija tudi izostati, da bi mogla hitra, vedno obsežnejša industrijalizacija Nemčije, Anglije in drugih držav s svojo intenzivno zaposlitvijo vseh produkcijskih in duševnih sil ustvariti povsem drugačno gospodarsko, politično in socialno situacijo — na to niso mislili, niso mogli misliti. Skorajšnja revolucija je bila gotova stvar, o tem se ni smelo niti diskutirati. Govoriti se je smelo kvečjemu o tem, kaj storiti, ko revolucija izbruhne... V tem pogledu so bila mnenja prvih internacionalistov močno razdeljena. Le v tem so si bili zaenkrat vsi edini: da se je treba pridno vaditi v streljanju ter študirati, tudi vojaško strategijo... Spomin na viteško revolucionarno leto 1848 je bil še živ in svež, uplival je še premočno na čuvstvo in mišljenje tedanjih revolucionarjev. Šele pozneje je prodrlo pravo, realistično, po Marksovi doktrini utemeljeno znanstveno spoznanje gospodarskih zakonov socialnega razvoja. Tudi socializem je imel svojo romantično dobo.

Vendar je ona revolucionarna navdušenost mnogo pripomogla, da se je Internacionalna močno uveljavila zlasti v Švici, nato pa še v drugih večjih državah. Prešlo je pa to gibanje v fazo aktivnejšega udejstvovanja, ko se je na nürnberškem kongresu sklenilo, da se morajo povsod osnovati strokovne razredne delavske organizacije. Ta sklep je

močno ugajal Greulichu, ki je postal eden najvnetejših strokovničarjev, kmalu nato pa že strankin novinar in pisatelj. Razpad prve Internacionalne je težko občutil, ni pa zato klonil. Delal je neumorno naprej ter bil l. 1889 eden izmed glavnih ustanoviteljev druge Internacionalne. Vedel je, da je socializem predvsem veliko zgodovinsko gibanje širokih mas ter da je nujno in neizbežno, da zavladajo v takem ogromnem gibanju različna gledanja na možnosti razvoja in socialističnega uveljavljanja. Razumel je vsled tega, da so tudi razcepi in spori v tem pogledu neprepričljivi. Glavno je, da se vsled tega ne omahuje. Tudi razcepi so lahko koristni, ker služijo razčiščenju delavskih vrst in bistrenju pojmov. Tako je gledal stari Greulich, široko in objektivno, na dogodke v delavskem gibanju, neupogljiv, raven, optimist do kraja, siguren zmage. Veliko je bilo njegovo življenje. Greulich je bil vreden zastopnik od nekdanj svobodoljubnega in zavednega švicarskega proletarijata. Bil je pa obenem tudi eden najbistrejših glav mednarodnega socializma. Njegova markantna osebnost ni bila dobro znana samo švicarskemu delavstvu, poznan in čislán je bil v vsem mednarodnem socialističnem svetu. Neutrudljiv agitator in organizator, spreten novinar ter obenem pisatelj velikega obsega, ki je svoje socialne misli podajal v literarni in v znanstveni obliki — tipični predstavnik one stare, prosvitljene socialistične generacije, katere ni vodil v svojem delu le goli razum, nego tudi toplo čuvstvo, simpatično umetniško razpoloženje ter revolucionarna razboritost — bil je res vreden, da gleda nanj nova proletarska generacija z iskrenim občudovanjem.

HERMANN GREULICH:

Stari očka pripoveduje.

L. 1914 je izšel na Dunaju slavnostni spis za X. internacionalni kongres. Med prispevki je objavljena tudi zanimiva spomin-ska črtica »starega očke« Hermann Greulich, ki je do takrat že videl 72 pomladi. Prinašamo ga v spomin prav kar umrlega socialističnega veterana v slovenskem prevodu:

Pred petdesetimi leti sem delal v nekdanj svobodnem državnem mestu Reutlingen kot knjigovez, in takrat sem vstopil v tamošnje delavsko društvo. Bili smo vsi odločni republikanci in svobodomisleci, ali še ne socialisti. Lassalove agitacije nismo poznali, tudi še nismo zvedeli ničesar o ustanovitvi Med-

narodne Delavske Asocijacije. V septembru l. 1865 me je društvo poslalo na tretji nemški društveni zbor v Stuttgart, kjer sem spoznal Bebla, ki takrat tudi še ni bil socialista. Kot gost je bil navzoč lassallovec Hartung iz Frankfurt, ki mi je izročil neko brošuro v spomin na Lassalla, ki pa ni vsebovala ničesar o njegovem nauku. Štiri tedne pozneje sem bil v Zürichu.

List »Vorbote«, ki ga je izdajal Joh. Phil. Becker, me je napravil l. 1866 za socialista, deloval je bolj navduševalno kakor poučno. Druga socialistična literatura mi ni bila odstopna. 18. avgusta l. 1867 je bila ustanovljena züriška sekcija Internacijonale; predsednik je postal Karl Bürkli, tajnik pa jaz. Med člani sta bila dva meni že od prej znana osemindesetletnika: dr. August Landendorf in Friedrich Beust, obadva bolj politika. Bürkli je bil že več kot 20 let socialist. Bilo nas je neznatna peščica, imeli smo le malo dela in često nismo bili edini v tem, kaj nam je storiti v bližnji revoluciji. Da se ta bliža, smo bili prepričani in jaz sem se pripravljaj na njo že štiri leta z marljivim vežbanjem v orožju, nazadnje pod Beustom. Mi mladeniči smo trdno verovali, da bo revolucija preobrnila celo družbo; stari pa so dvomili o tem. Ako ni bilo v mali sekciji mnogo dela, ga je bilo izven nje, zlasti za me. V kratkem času smo osvojili »Nemško delavsko društvo« in v avgustu 1868 je pristopila Centralna organizacija nemških delavskih društev v Švici k Internacijonali. Tam sem nadel na socialističnega veterana Pierre Coullery-ja. Štiri tedne pozneje sem bil kot poslanec v Nürnbergu, kjer je večina zbora nemških delavskih društev pristopila k Internacijonali. Tu sem videl zopet Bebla, pa Liebknechta, Schweichla, Vahlteicha in druge. Tudi Sonnemann in stari iz Heineja poznani Venedey sta bila tam. Dalje Eccarius kot zastopnik glavnega sveta. Mlado avstrijsko gibanje sta zastopala Hartung in Oberwinder. Za me je bila posebno važna vzpodbuda, da naj se ustanavljajo strokovne organizacije, in po mojem povratku mi je dala povod za živahno delovanje, tako da so pred koncem leta obstojale pri naši Mednarodni sekciji že štiri strokovne organizacije, ki jim jih je kmalu sledilo še več.

Velika dogodka sta bila l. 1869: vstaja v Šplošnem nemškem delavskem društvu proti gospodu v. Schweitzeru in ustanovitev socialno demokratične stranke na burnem kongresu v Eisenachu, na katerem sem bil v družbi odličnega starega Joh. Phil. Beckera. Med puntarji proti Schweitzeru so bili izbrani ljudje, kakor Geib, Bracke, York in drugi. Kongres, ki ga je Mehringova zgodovina nemške stranke postavila v slabo luč, je bil vendar dejanje. Njemu se moramo zahvaliti, da je postala delavska stranka v Nemčiji ne le socialistična, nego tudi nedvomno demokratična in da je s tem postala vzgled gibanju vseh dežela.

Štiri tedne pozneje je zboroval v starem Bazlu četrti kongres Internacijonale. Otvoril ga je bil — ob strmenju inozemcev — sam državni pravdnik kantona Baselland, ki je bil takrat predsednik bazelske sekcije. Tu sem nadel na nemške veterane M. Heß-a, F. Leßner-a in M. Rittinghausen-a, propagatorja direktne zakonodaje po ljudstvu, ki so jo isto leto upeljali v züriškem kantonu. Dalje na Cowell Stepney-ja iz aristokratske rodbine, ki je kot blagajnik glavnega sveta prav često kril primanjkljaje iz lastnega žepa in na zastopnika angleških mizarjev in tesarjev Applegarth-a. Nepozaben mi ostane prijazni Varlin, poznejši član komune in njena krvava priča, istotako mladi, navdušeni De Paeppe, katerega spomin še danes v Belgiji visoko časte.

Razočaran sem bil nad navzočnostjo Mihajla Bakunina: 55letni, izživel mož z mastnimi oteklina in z zamolklim glasom. Tako si starega revolucionarja nisem predstavljal. Predsednik kongresa je bil dober govornik, švicarski urar v Londonu, Hermann Jung. Moral je večkrat postopati precej diktatorsko, da je mogel vzdržati skupaj le narazen stremeče elemente. Najznačilnejša iz razprav je bila temeljna izjava, da naj bosta posestvo in zemlja družabna lastnina. Delovala je kmalu razjasnjujoče in je izločila neodločene in negotove elemente.

»Times« so pisale takrat, da je Internacijonala velika duša v malem telesu. Drugi so imeli seveda o velikosti tega telesa čudovite predstave. Mi v Zürichu smo bili že tako jaki, da smo

izdali v decembru list »Tagwacht«, katerega uredništvo je bilo prepuščeno meni. To ni bila takrat nikaka zavidenja vredna služba; zahtevala je mnogo požrtvovalnosti in prinašala je kot plačilo mnogo sovraštva in preganjanja; silila je pa tudi k marljivemu učenju.

Univerza v Zürichu je bila prva, ki je odprla svoja vrata tudi ženam, česar so se posebno posluževale Rusinje. Mnogo poznejših krvavih prič svobode je prešlo skozi našo sekcijo. Od Srbov imenujem drago ime: Svetožarja Marković-a, izvrstnega propagatorja in mučenika socializma. Enemu drugemu se je godilo bolje: ministrski predsednik Pašić je bil tudi član zürške sekcije in je takrat mnogo govoril o revoluciji. Tudi Peter Krapotkin nam je pripadal dalj časa.

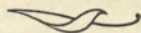
Da je nastanek pariške komune vzbudil v nas veliko nad in goreče navdušenje, mi skoro ni treba praviti, tudi mi ni treba opisovati bolesti, ki sta nam jo povzročila njen padec in beli teror. Ali med tem, ko je ves meščanski svet izrekal svojo sodbo prokletstva, smo mi držali s kljubovanjem prav visoko prapor podglah. Od njihovih beguncev, ki so bili

nekaj časa v naši sekciji, imenujem Elie Reclus-a, brata slavnega zemljepisca in Benoîta Malon-a.

Potem se je dogodil Bakuninov upor proti glavnemu svetu, pri čemer smo imeli med drugim priložnost, izvedeti za načrte upornikov in jih sporočiti Marxu. Kongres v Haagu l. 1872 je podal svojo sodbo, ali preložil je tudi generalni svet v New-York. Ko je l. 1876 sestanek v Philadelphiji izjavil, da je Internacionala razpuščena, je pripomnil generalni svet, da je bila zürška sekcija poslednja, ki je še stala z njim v zvezi. Kot njen tajnik sem vzdržal zvezo z njim. Ideje Internacionale so pa postale po posredovanju skupna last jakega švicarskega delavskega gibanja, ki si je moglo v težkem boju izbojevati tedaj za Evropo vzgleden tovarniški zakon.

Ko je l. 1889 bila ustanovljena nova Internacionala, je našla v Švici vesel odziv in je zbrala nova krdela, ki so postala danes že upoštevana vojska. »Stari očka« je vesel, da more pri tem vstajenju delavskega razreda še krepko sodelovati.

Zürich, maja 1914.

A. T.: O potovanju na Olimpijado v Frankfurt.

(Konec.)

V obližju Pinakotheke se nahaja tudi več zasebnih zbirk slik, katere se more proti primerni vstopnini ogledati. Zlasti se pa nahaja po okolici vse polno trgovin z antikvitetami (starinami), ki imajo v zalogi več sto let stare knjige, bakroreze, slike, kiparske in druge umetniške izdelke. Posestniki so večinoma židje, ki so v prvih povojnih letih delali sijajne kupčije, ko so tujci, zlasti Amerikanci, izrabljali nizko vrednost nemške valute ter kar na veliko kupovali stare nemške umetnine in jih spravljali čez morje. Odkar pa je uvedena v Nemčiji zlata valuta pa tudi te vrste trgovina radi visokih cen pada. Enako se vidi v vseh večjih izložbah izstavljene slike sodobnih slikarjev z namenom, da najdejo ljubitelja-kupca, da na ta način siromašnejši slikarji, ki iz cele Evrope prihajajo v München v študijske svrhe, pridejo do skromnih novcev, ki naj jim omogo-

čijo bivanje v mestu. Tudi marsikateri slovenski slikar je že v Münchenu moral prodajati svoje proizvode in poleg tega — stradati.

Popoldne onega dne, predno smo se odpeljali naprej proti Frankfurtu, smo obiskali še »Delavski dom« (Gewerkschaftshaus) v Pestalozzistrasse; je to moderna trinadstropna palača v kateri se nahajajo poleg gostilne, konzumske prodajalne, velike slavnostne dvorane, telovadnice, obširnih prostorov za knjižnico, še 104 lokali za razne strokovne, politične, kulturne in druge organizacije ter prenočišča za tuje delavce. Po informacijah, ki smo jih prejeli, je središče delavskega gibanja na Bavarskem v Münchenu in šteje politično organiziranih moških socialistov 150.000, ki plačujejo tedenski prispevek 0.50 M, to je krog 6.75 Din. Žensk je politično organiziranih 22.000, ki plačujejo tedensko

0.05 M. Mladinska organizacija šteje 9000 članov, organizacija »Naturfreunde« (prijatelji narave) pa 5000 članov; poseduje lastne planinske koč. Konzumno društvo Sendling-München ima na Bavarskem 60.000 članov in 90 prodajalen, poleg lastne tovarne za tekstilne izdelke, za čevljarske izdelke, za milo in za cigarete.

Ogledali smo si knjižnico, ki je namешčena v dveh velikih sobah in šteje približno 22.000 zvezkov. Urejena je po strokah in ne kakor običajno po avtorjih; mesto knjižničnega indeksa je kartoteka. Vodi se s tendenco, da se prouči najprej duševno obzorje onih, ki si knjige izposojujejo ter se jih potem počasi, stopnjema, uvaja v socijalistično spoznavanje potom lahko umljivih dobrih knjig, iz katerih se uči čitatelj vedno bolj razumevati vzroke socijalnih razmer v obstoječi družbi, ter se nazadnje vzgoji k socijalističnemu prepričanju. Knjižnica obsega dela vseh svetovnoznanih pisateljev lepe knjige, klasikov in znanstvenikov, strogo je pa izločeno vse, kar s svojo protisocijalistično tendenco ne spada v delavsko knjižnico. Poleg glavnega knjižničarja so nastavljene v knjižnici še dve moči, ki imajo vse polno dela. Tu smo živo občutili kako revni smo še Slovenci na socijalistični literaturi in da moramo z največjim veseljem pozdraviti vsako, še tako skromno delo v tej smeri. Ne sprašujmo najprej, kdo je to knjigo spisal ali založil, temveč prepričajmo se najprej o njeni vsebini in tendenci, in vse, kar je iskreno napisanega, naj se iskreno sprejme.

Münchenske delavske kulturne organizacije, v zvezi z organizacijo »Volksbühne« (ljudski oder) izdajajo kulturni mesečnik »Münchener Volksbühne«, izvrstno revijo, ki obvešča svoje čitatelje o vseh panogah kulture in umetnosti. Organizacija »Volksbühne« šteje 30.000 članov, ki plačujejo poleg 2 M vpisnine, 4.50 M mesečnega prispevka, a jim nudi zato 11 prvovrstnih brezplačnih predstav na sezijo v lastnem gledališču, razne koncerte in popuste pri predstavah drugih gledališč ter raznih kulturnih prireditvah. Brezplačno lahko poslušajo tudi predavanje lastne radio-sprejemne postaje. Mesečnik »Volksbühne« dobivajo člani zastonj.

Pozabiti tudi ne smemo münchenske »Arbeiterwehr« (delavskih rediteljev),

ki šteje več tisoč članov in ki se večkrat shajajo k skupnim vežbam. Vsekakor odličen uspeh za bavarske razmere, če se pomisli, da je ta dežela enako katoliško-klerikalna provinca, kakor naša Slovenija in da je München najhujše leglo monarhistične in hackenkreuzlerske propagande.

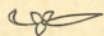
Zdi se mi še potrebno omeniti, da se delavsko kulturno delo v Nemčiji ne vodi centralistično kakor pri nas, temveč se vsaka panoga razvija avtonomno. Telovadne organizacije tvorijo zase posebno zvezo, ravnotako kakor Naturfreunde, Kinderfreunde, glasbenopevske zveze in druge. Kulturne organizacije v ožjem zmislu se pečajo samo s prosvetnim delom potom predavanj, dramskih predstav, prirejanjem razstav, izdajanjem literature itd. Po potrebi pa vendar vse skupaj enotno nastopajo in druga drugo podpirajo, ker se zavedajo, da so kljub avtonomno začrtanem delokrogu vse skupaj pripadnice iste matice, socializma. To nikakor ne razkraja harmoničnega delovanja, temveč nasprotno, pospešuje ambicioznost in vnemo posameznih zvez in enot. Na to bo treba tudi pri naši »Svobodi« misliti, ter jo v zmislu pametne decentralizacije reorganizirati, da se neha v nji kronično mrtvilo in večni prepiri o kompetencah ter da se da svobodnega razmaha posameznim sekcijam, ki se čutijo vezane in zapostavljene. V šestih letih smo se lahko prepričali, da je stroga centralizacija na tem polju neizvedljiva. Centralizacija idejna, z izdajanjem skupnega glasila, zadostuje.

Ob 10. uri zvečer 23. julija smo se zopet zbrali na peronu münchenskega glavnega kolodvora, kjer nas je čakal dolg poseben vlak, pripravljen za udeležnike Olimpijade. Postavni Bavarci v svojih slikovitih nošah z golimi koleni so se živahno zanimali za naš vagon, ki je nosil napis »Ljubljana, Jugoslavija«. Petja in vriskanja ni hotelo biti konca dokler se ni začel vlak počasi pomikati iz kolodvorske lope. Odzdravljali smo gosti množici, ki je ostala na peronu z robci, dokler se nismo potopili v črno noč. Nazadnje nas je premagal spanec in vsak si je pomagal kakor si je mogel: eni so se zleknilo po klopih, drugi po tleh, nekateri pa celo po policah za kovčke, pri čemur jim je njihova telovadna umetnost prav prišla. Tako smo z bli-

skovito naglico drveli skozi gosto temo, pretrgano le tu in tam od razsvetljenih postaj, po valovitih in skrbno obdelanih planotah južne Nemčije. V Augsburgu nas je od daleč pozdravil visok stolp stolne cerkve, ki se je oblastno dvigal nad strehami hiš, osvetljen od spodaj od električnih žarnic. Tu je bil nekdaž Martin Luter pred cerkvenim zborom obsojen kot krivoverec na grmado, ali ji je s pomočjo svojih prijateljev ušel. Dalje mimo železniškega križišča Donauwörth, in ko smo dospeli do Ansbacha se je že jelo daniti, tako da smo že lahko opazovali pokrajino, po kateri smo se vozili; obenem je pa začelo deževati, kar nas ni posebno veselilo. Vreme nam je potem cel dan in še drugi dan v soboto dopoldne nagajalo. Popoldne se je pa zjasnilo

ter smo imeli ob glavnih dneh olimpijskih slavnosti najlepše vreme... Zopet se je vlak ustavil: Würzburg. Slikovito mesto ob Mainu, s slavno zgodovino in romantičnim gradom, ki kraljuje nad njim. In zopet: Aschaffenburg, s zelo razvito industrijo. Hitimo naprej in iz vlažnega jutra mas že pozdravljajo predzadnje postaje Frankfurta, prvi predvestniki industrijskega vele mesta. Hana, za njim Offenbach, precejšnji samostojni mesti, ki pa sta že organsko zvezani s Frankfurtom po številnih tovarnah in kolonijah, ki se vrste ob obeh straneh železnice tik do Frankfurta, v katerega veličastno, stekleno kolodvorsko lopo, prigrmi naš vlak točno ob 9. uri zjutraj, dne 24. julija.

A. K.:

Vzroki in še marsikaj.

(Konec.)

Rad priznam, da je Sovjetska Rusija dosegla prav sijajne rezultate na združnem polju. Prav vesel sem bil, ko sem čital poročila in vtise starega združarskega bojovníka Charlesa Gideja. V Združnem koledarju za leto 1925 in v posebnem odtisu (glej: VIII. zv. Združne knj.: Žena in socializem) sem rad priobčil njegove »Ruske vtise«. Tudi sem z veseljem čital v Internacionalnem združnem buletinu vtise Mis A. Honore Enfieldove, ki se je v svoji lastnosti kot tajnica mednarodne ženske združarske Gilde udeležila potovanja v Rusijo, ki ga je priredil Internacionalni delavski komite (I. A. H.) Njeno konstatcijo, da je »ruska revolucija prinesla ženi v Rusiji enakopravnost z moškimi«, rad zabeležim, kakor tudi vse, kar je sovjetska skrb v pogledu mater, otrok, združnih tečajev in združnega gibanja doslej storila.

Mis Enfieldova pravi: V Moskvi in na kmetih žene prav pridno obiskujejo združne shode. Tudi sama sem govorila na ženskem zboru, in čutila sem se prav doma, ko so po mojem govoru vstajale ena za drugo, in me pozdravljale ter vpraševale o delu združaric po ostalem svetu... Seve organizacija žen je še v štadiju poskusa. Poseben oddelek »Centrosojuz« ima nalogo, da vodi organizacijo med ženami.

Opozarjam na spis Uljanova-Ljennina »O združništvu« (Pod lipo, I. let., str. 19 in Verusov članek V. I. Ljennin v Pod lipo št. 2. l. 1924).

»Naprejek«. Čudna so pota usode. Zvonimir Bernot je postal — vodja stranke in urednik »Napreja«, ki sem ga pod teškimi okoliščinami jaz ustanovil med vojno. Zadnje čase je dobil v stranko konkurenta v osebi g. Lovra Klemenčiča, bivšega komunističnega poslanca iz Makedonije. Ta Klemenčič piše v »Napreju« dolgovezne članke. Ker ne poznata ne on ne Bernot zgodovine jugoslov. soc. dem. stranke, niti ne one iz l. 1917, 1918 in 1919, seveda prihaja v tem listu vse polno ne le neresnic, ampak tudi sumničenj. V št. 45 od 7. nov. 1925 je članek »Kdo je kriv današnje slabosti delavskega razreda?«, ki polemizira z mojimi izvajanjmi v prejšnjih številkah »Pod lipo«.

»Naprejev« člankar se peča z Vojno Zvezo, o kateri trdi, da »politika Vojne Zveze« nikakor ni bila socijalistična, temveč čisto kapitalistična, na profit preračunjena. Tu g. člankarju ni pomagati. Vojna Zveza je bila zadruga, ki je v vojni dobi in po prevratu preskrbovala delavstvo industrije z živili. Polovico zastopstva je bilo v rokah industrije, polovico v rokah delavcev. »Politike« ni vodila, ampak oddajala moko, sladkor, mast, kar so res »kapitalistični

predmeti«. Predsednik Vojne Zveze sem bil pač jaz, ki sem se trudil na vso moč, da dobe v težkih časih pomanjkanja naši delavci in njih družine dovolj hrane — med tem ko je Bernot bil avstrijski oficir in promeniral z bridko sabljico in lepo uniformo...

Narodna vlada, v kateri sem bil jaz sam za soc. dem. stranko, bi po »Napreju« imela: a) likvidirati vojno stanje in napraviti mir in sporazum s sosedi; b) demobilizirati vojno produkcijo in organizirati produkcijo mirne dobe; c) likvidirati fevdalne ostanke graščinskih veleposestev; d) preprečiti brezposelnost in urediti socialno zakonodajo ter e) utrditi v novi državi delavsko-kmečko demokracijo. — Ne pišem komentarija; prepuščam presojo pametnim ljudem. Menda me teh pet točk zadostno osvobaja od polemike, kajti to že ni več demagogija, ampak še vse kaj drugega. Vse dedukcije, ki jih je napisal »Naprej«, so gorostasen dokument brezprimerne brezvestnosti. Naprimer: »Narodna vlada je poklicala in najela tujo vojsko, da napravi red«. »V zgodovini je več primerov, ko vlade kličejo na pomoč tuje armade zoper lastno ljudstvo«. »Ona je vršila odlično kontrarevolucionarno vlogo« itd.

Pribijam: šef »Napreja« g. Bernot je služil prostovoljno kot oficir tej narodni vladi! Ko je prenehal nositi sabljo, je pa postal uradnik naslednje vlade.

Odgovorna za to pisavo pa je danes — Iza Prijateljeva; tisti, ki so nanizali te gorostasnosti po »Napreju« pa so lepo skriti za zapečkom, češ, pa pokličite na odgovornost nedolžno Izo...

Na članke T. Kruha v »Napreju« odgovarjati, pa je je škoda črniti in papirja...

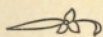
*

So še razna vprašanja, ki se jih je dotaknil eden ali drugi. Skoro vsak pa je izrazil željo, naj preneha to žalostno poglavje v delavskem gibanju. Z Lesec méni mladi kovinar: »voditelji se zmenite med seboj, mi pojdemo za Vami.« Iz Guštanja poroča delavec: »nesreča za delavsko gibanje so inteligentje, ki rinejo v stranko in hočejo biti sami voditelji.« Iz Celja tarna stari sodrug: »napravimo brez voditeljev tako kot je bilo l. 1918 in 1919«... Itd. itd.

Kaj je potrebno? Ni prav, da se »voditelji« pomenijo, ne — tisti delavci, ki čutijo potrebo po enotnem političnem gibanju, moramo izreči to misel. Inteligenca je za delavsko gibanje potrebna, vendar jo je preskusiti v delu. Za inteligenta je polno priložnosti, da se uveljavi s predavanji, z drobnim delom v agitaciji, z nasveti in podobnim. Vsako gibanje, zlasti pa delavsko potrebuje nujno inteligence. Manjka delavskemu gibanju dobrih časnikarjev, piscev, govornikov, poštenih mož — dokaz zato vendar podaja sedanji »Naprej« s svojim obrekovalskim delom.

Želeti je, da se zaupniki posameznih krajev, da se možje, ki občutijo težke čase in se zavedajo, da je treba edinosti in sloge, dogovore in urede platformo za skupno delo v korist delavskega razreda. Frazerjev in avanturistov ne rabijo. Močne strokovne organizacije, silno gospodarske organizacije, številne kulturne organizacije, jake organizacije žen in deklet — vse skupaj v močno zvezo in činitelj je tu, ki si bo izvojeval potrebni respekt in vpliv in ki bo pri vseh prilikah pokazal svojo moč. Izogniti pa se je kot garjevih ovc vseh separatističnih tendenc, ki so bile, ki so in ki bodo vedno v škodo celote. Potrebna je za delavstvo sloga, edinost. Stran z razcepi in sektarjenjem.

Še enkrat: Proletarci vseh dežel, združite se!

ANTON CUGVIC:

O početkih delavskega gibanja na Jesenicah.

(Dalje.)

III.

Trojar Štefan je bil sin samostojnega kovača. Rojen je bil 18. dec. 1854 v Kovorju pri Trziču. Obiskoval je ne-

obvezno ljudsko šolo v Trziču; ko jo je dovršil, so ga dali učiti za čevljarja v Trziču, kjer se je učil od l. 1867 do 1871. Kot pomočnik je vzel popotno palico v

roke in se podal v tuje kraje. Najpoprej se je ustavil v Gradcu, kjer je dobil delo kot čevljarški pomočnik. Ni zahajal v krčme; bil je bolj željan pouka in zašel je v delavsko izobraževalno društvo med socialne demokrate. Iz predavanj, diskusij in shodov, iz brošur in časopisov je črpal in postal je prepričan socialni demokrat. Po vojaški dolžnosti se je moral udeležiti okupacije Bosne in Hercegovine l. 1878 in 1879. Ko je prišel iz vojne, se je podal v Trst, kjer je delal za pomočnika tri leta. Tudi tu se je vneto udeleževal delavskega gibanja. Iz Trsta se je podal zopet na pot in je delal v Dalmaciji, v Bosni, na Hrvaškem, na Štajerskem, v Dolnji Avstriji in na Tirolskem. Od tam se je podal na Bavarsko in v ostalo Nemčijo, potem v Švico, kjer je ostal dlje časa v Ženevi. Povsod je sodeloval v soc. dem. vrstah. Navzel se je svobodomiselnih idej, v Ženevi se je zanimal zlasti za Kalvina in zgodovino kalvincev. Iz Švice se je podal v Dalmacijo, kjer je zbolel. Iz ljubljanske bolnice, ko se je pozdravil, je odpotoval v Pulj, kjer je ostal do leta 1890. Povsod je deloval za razširjenje socializma.

Na Jesenice je prišel iz Pulja, kjer se je oženil, in začel delati kot samostojni čevljarški mojster. No, njegov nemirni duh je bil na Jesenicah ves nesrečen, ker ni našel med delavci nobene sporazumevanja za socializem in organizacijo. Odselil se je l. 1894 v Medvode, pa tudi tam ni bil zadovoljen. Čez dve leti se je preselil v Zabreznico, od tam v Lesce, kjer je stanoval od l. 1897 do 1899. Povsod je širil socialistične ideje, kar mu je povsod zelo otežkovalo življenje. L. 1899 se je zopet naselil na Savi-Jesenicah, kjer si je sezidal lastno hišico.

Razume se, da je bil kot čevljarški mojster v prvih vrstah nastajajoče socialne-demokracije na Jesenicah. Bil je takoj predsednik strokovne in izobraževalne organizacije. Ker vsled hudega nasprotstva soc. dem. organizacije niso mogle nikjer dobiti prostorov za shajanje, je seve dal vse svoje lokale na razpolago gibanju pokojni Trojar. V l. 1900 in 1901 so se vsi manjši sestanki in shodi vršili v Trojarjevih zasebnih prostorih; po leti pa so bili shodi in prireditve na njegovem vrtu. Vse soc. dem. gibanje se je osredotočilo pri Trojarju, pri katerem

sta stanovala takrat najagilnejša agitatorja socializma sodr. Fran Wraje in pl. Maiti, oba delavca v tovarni.

Čudnega zato ni nič, da se je vodil ves politični in gospodarski boj brezobzirnih klerikalcev proti neustrašenemu Štefanu Trojarju. Bil jim je trn v peti. Zlasti se je v gonji zoper Trojarja kot zastopnika soc. misli na Jesenicah odlikoval župnik Šinkovec. Mož je bil skrajno nestrpen; zanesel je iz političnega nasprotstva tudi vero v dnevno borbo. Župnik Šinkovec se je začel braniti krstiti otroke, če je smatral, da so botri soc. dem. mišljenja. L. 1902 je bila napovedana birma. Župnik Šinkovec je kakor običajno razdal med otroke listke, da napovedo botre. Trojarjev sin Štefan je prinesel v šolo listek, na katerem je bil zapisan za botra Martin Putšegel, ki je bil takrat v prvih vrstah soc. dem. gibanja. Župnik se je postavil na stališče, da je Putšegel kot socialni demokrat brezverec in da radi tega ne more biti za botra Trojarjevemu sinu. Trojar pa je izjavil, da ne bo iskal drugega botra. Birma se je bližala, nastala so pogajanja: na eni strani sta bila nevpogljiva Trojar in Putšegel, na drugi župnik Šinkovec in škof Bonaventura Jeglič. Končno je škof Jeglič kot najvišja instanca odobril stališče župnika Šinkovca, da se »socialnega demokrata ne pripozna za botra«. In Trojarjev sin ni bil l. 1902 birman.

To dejstvo je razburilo vse duhove na Jesenicah. Na socialne demokrate so kazale stare device in klerikalni pripadniki kot na brezverce, ki jim je škof odrekel pravice, ki jih ima drugače vsak kristjan. Trojar je bil energičen mož. »Če me smatrate za nevrednega, da bi bil član katoliške cerkve, ker sem socialni demokrat — prav!« In rodbini Trojarjeva in Putšegelnova, skupaj z otroci do 7. leta sta prestopili v — protestantsko cerkev. Njima je sledilo takoj še 5 družin na Savi in Koroški Beli. Začel se je v Trojarjevi hiši kmalu protestantski poduk, ki je vzbujal mnogo hrupa, pa tudi mnogo zanimanja. Boj proti socialni demokraciji so seve klerikalci še poostrili.

Na Jesenicah je bilo v tovarniški službi več višjih uradnikov luterancev že od prej. Z novimi je naraslo število protestantov na 50 duš, zato je tovarna dovolila novemu verskemu gibanju po-

sejne prostore, kjer se je nova vera nadalje razlagala.

Soc. dem. stranka se seve ni mešala v te verske boje, ker po njenem programu je vera »privatna stvar vsakega posameznika«. Tudi Trojar ni agitiral v svojstvu soc. dem. agitatorja za protestantizem, ker je ločil vero od politike. Ostal pa je zvest stranki in novi veri do smrti. Umrl je 4. julija 1923, star skoro 70 let.

IV.

Kakor že omenjeno, so se l. 1904 celo klerikaleci postavili proti Kranjski industrijski družbi. Delavci so bili silno izkoriščani. Podjetje jih je pritiskalo, in marca meseca l. 1904 so začeli delavci na Javorniku štrajkati, čez teden dni so se jim pridružili tudi oni na Savi. Stavko je z dovoljenjem klerikalnega vodstva, ki mu je politično bila zelo všeč, vodil Gostinčar ml., ki je bil stavec v Katoliški tiskarni. Mi na Savi nismo posebno zaupali v to stavko in smo na shodu pri Markotu sklenili, da povabimo za svetovalec sodr. Miho Čobala iz Zagorja, ki je bil nam vsem znan kot izkušen bojevnik. Prišel je takoj k nam; z njim pa še tajnik kovinarjev, Hilari iz Gradca in Jože Breskvar iz Ljubljane. Ti trije so nam dali potrebne nasvete in vršilo se je več lepih zborovanj. Ko so klerikaleci videli, da niso sami, da bi mogli po svoji volji delati, so pa hoteli stavko končati. Koj so sklicali shod, povabili dr. Kreka, ki je podal vse argumente v silno de-

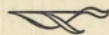
magoškem govoru proti — nadaljevanju stavke. Med shodom so uprizorili pogajanja; delegirali so enega samega zastopnika, delavca Glaviča, klerikalca. Stavka se je seve končala brez uspeha, in Lukmann se je v pogovorih z delavci pozneje šalil: »kaj pa ste mislili, ko ste začeli stavkati, saj stavke niso za Slovence, to je za Amerikance.«

Delavci so bili poparjeni, ker so obljube, s katerimi so šli v stavko, ostale le — obljube.

Klerikaleci so seve še isto leto po navodilu dr. Kreka ustanovili svojo strokovno organizacijo, ki sta ji načelovala že omenjeni Glavič in pa Čebulj Franc.

Borbe med socialističnim stremljenjem ter krščansko-socialnimi tendencami so trajale še dolgo, in socialisti smo polagoma zavzemali pozicijo za pozicijo ter si osvojili med delavstvom vodilno mesto. Žal — razcepi zadnjih let so nam silno škodovali. Upanje pa imamo, da bo kmalu na Jesenicah in povsod tam, kjer stanujejo in delajo delavci Kranjske industrijske družbe, zopet potrebno ujedinjenje in delovanje v zmislu načel socializma.

Težki so bili boji za uveljavljenje socialističnih načel, ali izvojevali smo jih z žilavostjo in vztrajnostjo. Mladina vendar ne sme pozabiti, da so pionirji socializma na Gorenjskem mnogo trpeli. bili hudo zaničevani in zasramovani. Ni bilo lahko: biti socialist.

K. KOCJANČIČ:

Mednarodnost in esperanto.

(Konec.)

Latinci in Grki niso bili edini, ki so tako razširili svoj jezik. Nemci, Francozi, Angleži, Italijani, Rusi, sploh vsi narodi, ki so igrali kdaj v zgodovini kakšno glavno vlogo, so istotako vplivali s svoj govorico. Danes se med seboj bolj nego kdaj prej prekljajo, kateri izmed njih jezikov naj bi postal mednarodni. Pri tem se sklicujejo na pravice živega jezika in na svojo kulturno premoč. Drug drugemu ne privoščijo prvenstva. V nacionalni nestrpnosti je iskati vzrok, da doslej še nobeden med živečimi jeziki ni postal vsesplošen. Razumljivo, ker nacionalna nestrpnost ne gre nikoli za tem, kar je pravično in potrebno vsemu člo-

veštvu, temveč kar je potrebno kakšnemu poedinemu narodu in še niti vsemu poedinemu narodu ne. Nacionalna razburjenost je tista, ki nas lahko obdari z vsemi izrastki podlih fašizmov, nikoli pa nas ne bo privedla niti za korak dalje glede človečanstva. Zato so doslej propadli vsi predlogi, ki so hoteli uvesti kakšen živeči jezik kot mednarodno občevelno sredstvo. Bili so poskusi za nekakšen sporazum, to je: nekoliko pametnejši ljudje so predlagali, naj se namesto enega živega jezika uvede dva v splošno rabo in vsi narodi naj se potem prisilijo, da se ju nauče. A če sta bila predlagana dva, je takoj zavreščal zastopnik tretjega

in se hotel vsesti kot tretji v družbo. Kjer so bili trije, je vstal četrti, naučiti bi se moral torej vsak človek treh, štirih ali petih in še več jezikov — to se pa reče, da bi prišli še na slabše, nego smo bili dosedaj.

Z živečimi jeziki torej nič ni. Pa to ne samo iz nacionalističnih, temveč tudi iz drugih razlogov, ki so še važnejši. Omenjam n. pr., da mi nobeden izmed živih jezikov po slovnici tako preprost, da bi se ga mogel človek z lahkoto naučiti in ga z lahkoto obvladati, kar je vendar glavni pogoj za vsak jezik, ki se naj uvede za vse ljudi. S predlagano zopetno uvedbo latinščine ali grščine je pa poleg tega še ta križ, da jima manjka nešteto besed za najnavadnejše pojme moderne življenja, zlasti pa znanstveno tehničnih izrazov. Zato so že v starih časih mnoge ženijalne glave prišle na idejo umetnega mednarodnega jezika, kar sem že prej nekoliko omenil. Najstarejši takšen poskus v modernem zmislu je napravil pač angleški znanstvenik Roger Bacon of Verulam v 13. stoletju. Eden najzanimivejših umetnih sistemov se je naslanjal na to načelo: konj, osel, mula, slon itd. tvorijo posebno vrsto v živalskem svetu, ki bi jo imenovali lahko vrsto kopitarjev. Kot temeljno označbo za kopitarje vzemimo besedo »naka«. Kopitar konj naj se potem imenuje »nake«, kopitar osel naj se zove »naki«, kopitarica mula »nako«, slon »naku« itd. za vso kopitarsko družbo. Ta iznajdba je sicer preprosta, ali nepraktična, kajti če imam kakšno vrsto živali, stvari in rastlin, ki obsega na stotine raznih oblik, bom imel tudi na stotine podobnih »nakajev«, a kako si naj zapomnim, kateri »naka« je potem konj, slon, osel ali mezeg ali mula? — Drugi poskusi, kakor ga je napravil n. pr. badenski pastor Schleyer s svojim »Volapükom«, so morali propasti že zaradi tega, ker so se preveč naslanjali na žive jezike in sicer samo na en jezik. Bili so n. pr. na preprost način prirejena angleščina in nemščina in so takoj ob svojem rojstvu vzbudili nasprotovanje narodov, ki jih takšen poskus ni uvaževal. — Tretji so gledali samo na telegramske

kratkoče, na blagoglasje prav nič, zato so morali vzbuditi odpornost tistih krogov, ki gledajo tudi na lepoto jezika in ti krogi so v teh stvareh odločilni. — Četrta, kakor »Ido«, nekakšen popravljeni, toda slabo popravljeni esperanto, umirajo zato, ker se njih izumitelji ne morejo zedimiti, ali je ta ali ona oblika, ta ali ona beseda pravilno popravljena. »Ido« je rodil do danes že kakšnih 7 idičev.

V tem, kako pametni svet kakšen jezik sprejme, je najboljše merilo za njegovo uporabnost in zgled na zmago. In po tem načelu moramo lovorjev venec priznati umetnemu jeziku, ki ga je ustvaril ženijalni Samenhof. Esperanto je jezik prihodnosti. Ni treba drugega dokaza za to, nego je ta, da je prebolel vse težave, ki se vsaki novi in pravični stvari postavijo po robu in da ima namesto 2500 pristašev, kakor jih je imel še ob začetku tega stoletja, že milijonske armade za seboj. Njegovi pristaši so raztreseni po vsem svetu in imajo sijajno organizacijo, kajti brez organizacije ne prodre danes nobena misel, ki bi naj bila skupnosti v prid. Danes potuješ lahko že po vsem svetu in ti ni treba razen esperanta poznati nobenega drugega jezika, pa se boš skozi svet preril, ker ti bo v vsakem količnjak večjem in tudi v mestetih manjših krajih esperantska skupina na roko, da ti pomaga z nasvetom in dejanjem v vseh tvojih željah.

Kako je nastal, kaj in kakšen je esperanto, kako sijajno rešuje vse težave glede preprostosti, lepote, nacionalne odpornosti, brezprimerne bogatosti izrazov in možnosti za nadaljni razvoj: to so pa vprašanja, ki potrebujejo posebne obdelave. Rečem pa samo eno: Kdor hoče biti o kakšni stvari poučen in se prepričati o njeni vrednosti, stori najbolje, če se tiste stvari sam loti. Ko bodo vsi ljudje k temu voljni, takrat se bo na preprost način in kaj hitro uresničil tisti starodavni sen razdrapane človeške družbe po obnovitvi, toda višji obnovitvi nekdanje enotnosti, sedaj enotnost v znamenju vse narode priznavajoče pacifiistične internacionale, do katere je esperanto ena izmed glavnih cest!

Vse naročnike, ki še niso poravnali naročnine, pozivljamo, da to nemudoma store. Enako prosimo tudi vse one, ki so imeli naš list v razprodajo, da napravijo za l. 1925 obračun ter da nam vse neprodane številke vrnejo.

Last in založba »Zadružne založbe« v Ljubljani. — Odgovorni urednik Anton Kristan.
Za tiskarno odgovoren Mih. Rožanec. Tisk J. Blasnika nasl. v Ljubljani.

